

V. KARATKEVIČIUS

ALŠĖNU
PILIES
PASLAPTIS

V. KARATKEVIČIUS

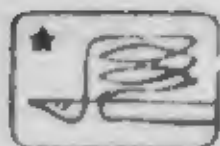
**ALŠĖNŲ
PILIES
PASLAPTIS**

V. KARATKEVIČIUS

ALŠĖNŲ PILIES PASLAPTIS

Iš rusų k. vertė
KĘSTUTIS TREČIAKAUSKAS

Vilnius „Mintis“ 1990

Короткевич Владимир
Чёрный замок Ольшанский.
Дикая охота короля Стаха,
Изд-во «Мастацкая литература»
Минск, 1984

Redaktorė
MARIJA STASKEVIČIENĖ

KARATKEVIČIUS V. S.
Ka 401 Alšėnų pilies paslaptis: Romanas.—
V.: Mintis, 1990.— 328 p.
ISBN 5-417-00279-8

Istoriniame detektyviniame romane „Alšėnų pilies paslaptis“ baltarusių rašytojas Vladimiras Karatkevičius pasakoja apie savotiškai susipynusius dviejų šimtų metų senumo, Didžiojo Tėvynės karo ir šių laikų įvykius. Autorius nepamiršta ir amžinų vertybių — meilės, ištikimybės, psichologiškai nušviečia gėrio ir blogio kovą.

BBK 84Balt=44
MBBK T(Baltar)

4702120200—033
K ————— 239—90
M851 (08)—89

ISBN 5—417—00279—8

© Vertimas į lietuvių kalbą;
„Minties“ leidykla, 1990

Su dėkingumu skiriu V. K.,
kuriai šis romanas buvo pažadėtas
prieš dešimt metų

PIRMA DALIS

Kraupūs nakties šešėliai

Nuo ko man, po šimts pypkių, pradėti?

Gal nuo tos tolimos pavasarėjančios dienos, kai už lango buvo prieblanda ir šlapdriba?

Bet kas jums tas pernykštis sniegas ir prieblanda?

O gal pradėti nuo to, kas aš esu?

Tačiau kas aš jums, galų gale, eilinis didmiesčio žmogus? Ir kam jums ta mano paties charakteristika?

Ar iš karto imti jautį už ragų ir pasakoti?

Tik kokią aš turiu teisę tikėtis jūsų dėmesio? Ar kad nusipirkote šią knygą? Bet argi maža už kokias istorijūkštes žmonės moka pinigus?

Mintys nerimsta. Visa tai, kas nutiko,— nutiko man, o ne jums. Ir kolei kas tai reikalinga tik man, o ne jums. Tačiau ar tik man? Taip, kol visko nepapasakosiu,— *tiktai* man.

Ir žinau, nuo ko pradėsiu. Kadangi kurį laiką tai bus vien mano istorija, pradėsiu nuo pasiteisinimo. Ir tik paskui apsakysiu, kas aš esu ir kas nutiko tą bjaurų ir šlapią kovo vakarą.

O kad jūs nesakytumėte: „Kam mums turi visa tai rūpėti?“ — pasižadau apsakyti nuostabiausią ir keisčiausią mano gyvenimo istoriją. O kartais net atrodo,— gal dėl to, kad visa tai nutiko man pačiam,— jog tai apskritai keisčiausia istorija, kuri įvyko Baltarusijos krašte per pastarąjį ketvirtį amžiaus.

Beje, spręskite patys.

Kvailiausi gandai sklinda apie šią istoriją, apie mano nusikaltimą, apie uždara procesą, kuriame aš buvęs neva teisiamasis, neva liudininkas.

Dėl teisiamojo — tai niekų kalba. Nevaikštinėčiau laisvas, jeigu būčiau buvęs teisiamas. Kadangi istorija buvo susijusi su žmogžudyste, ir net ne su viena, tai lyg greitai aš, nuteistasis, vėl

būčiau atsiradęs šiame krašte. Tačiau tame įtarime, kurio šešėlis kurį laiką krito ir ant manęs, būta kruopelytės tiesos.

Liudininkas taip pat nebuvo. Buvau veikėjas. Galimas daiktas, pernelyg veiklus. Dažnai dariau daugiau, negu reikėjo. Krėčiau kvailystes — ir elgiausi protingai. Klydau — irėjau tiesiai į tikslą.

Visgi be manęs „Alšėnų paslaptis“ (bylos numerį norėdami galėsite rasti archyvuose) nebūtų buvusi įspėta ir net neišnarp-liota iki vidurio.

Paprasčiausiai dėl to, kad ja niekas nebūtų susidomėjęs.

Gandų, paskalų šešėlis taip pat ižeidžia žmogų. Ir štai dabar, po kelerių metų, pagaliau aš baigiu pasakojimą ir atiduodu jūsų teismui savo užrašus, juos šiek tiek susisteminęs ir sutvarkęs. Niekas neprieštarauja, juo labiau aš pats. Išnarpliotas paskutinis mazgas, viskas išnagrinėta iki panagių.

Ten, kur kalbama apie tuometinį mano būdą (ši istorija mane stipriai paveikė), tai ničnieko netaisiau. Tebūnie jis toks, koks buvo. Juk tai *jis* tuomet jaudinosi, mąstė ir veikė...

Kaip keičiasi žmogus! Vis daugiau naujovių užplūsta širdį, naujos mintys, pažiūros, aistros, džiaugsmas ir liūdesys — ir pats stebiesi neatsistebi, koks buvai anksčiau. Ir darosi gaila to ankstesniojo save. Tačiau neįmanoma — pagaliau ir nesinori — grąžinti praeities.

Aš atiduodu *jį*, taigi save, jūsų teismui. Griežtam ir teisingam.

I SKYRIUS

Išgąsdinto žmogaus vizitas

Mano pavardė Kosmičius. Pakrikštijo mane (vis ta bobutė) Antonu. Tėvuką, jeigu norite žinoti, vadino Glebu, motušę — Boguslava. Kuo vertėsi tėvai iki revoliucijos? Tėtušis, baigęs gimnaziją, kaip tik suspėjo į kovą su Žaliuoju ir Machno. Mama — bene trys metai kai buvo nustojusi žaisti su lėlėmis.

Tokią smulkią anketą jums pateikiu todėl, kad viskas būtų aišku. Anketą su milicininkišku požymių aprašu. O jeigu ką nors iškrėsiu? Ypač, kad esu linkęs įsipainioti į visokias istorijas, kas man pasiutiškai sekasi.

Man jau veik trisdešimt aštuoneri metai. Senbernis, kaip sakydavo mano pažįstama Zoja Perervenko. Tada su ja kaip tik baigėsi trumpas ir, kaip visada, ne itin pavykęs romanas.

Taigi toks senas kavalierius, kuriam karas ir mokslas su-trukdė vesti, o dabar jau vėlu tą padaryti.

Šio senbernio gyvenimo aprašymas pateiktas nuosekliai. Dviem metais anksčiau, negu reikėtų, baigiau mokyklą. Dar visai geltonsnapis. Keturiasdešimt pirmaisiais. Išvakarėse. Išleistu-vių vakaras, mergaitė balta suknele, valsas ligi ryto. Lėkš-tas, nuvalkiotas, netikusių rašytojų sukompromituotas aprašy-mas. Tačiau kaip tik taip viskas ir buvo. Dideliam mano apgai-lestavimui ir sielvartui. Todėl, kad tą rytą pirmosios dvi bombos pataikė į paštą ir kino teatrą. Mudu su ja buvome kino teatre, taigi viskas atsitiko tiesiog mano akyse.

Mosavau mokyklos baigimo atestatu prieš karinį komisarą. Paso dar neturėjau. Tačiau patikėjo. Ganėtinai ištįsęs buvau. Paėmė.

Ir teko man visko patirti su kaupu. Gimtasis miestelis. Trau-kiamės... Virš garinio malūno išlikęs vienintelis garsiakalbis, o iš jo aidi bravūrinis maršas. Ir narevietis Koliada, mūsų būrio vadas, visas sutvarstytas ir dulkinas, driokstelėjo į jį iš auto-mato (tada jų dar maža buvo, tiesiog vienetai).

Driokstelėjo, „kad neplyšotų, parazitas“.

Tuomet ir pasibaigė mano nerūpestinga jaunystė. Tuomet, o ne tada, kai mes dengėme atsitraukiančius mūsiškius ir kai žuvo Koliada, o mane, užbertą žemėmis, paėmė į nelaisvę. Tai buvo šiek tiek į šiaurę nuo Oršos.

Aš pasprukau iš ešelono ties Albertinu. Ir čia pat, Slonime, vėlgi vos neįkliuvau... Išgelbėjo mane dėdulė Zdislavas Kriš-tofovičius. Ir kaip tik mūsiškiai jo nepeizojo: ir pakalikas, ir padlaižys, ir...

Paskui, keturiasdešimt antrųjų pabaigoje, kaime netoli Slo-nimo vokiečiai pakorė jį, dorą žmogų. Ir gerai nors tiek, kad jau dešimt metų, kai tame kaime jam pastatytas paminklas.

Paskui partizanavimas. Vėl armija. Prie Potsdamo buvau sun-kiai sužeistas. Demobilizavausi.

Ir pradėjo man universitete makaulėn protą krėsti. Penkias-dešimt pirmaisiais gavau diplomą. Penkiasdešimt ketvirtaisiais baigiau aspirantūrą. Negaliu suprasti, kaip nuo tų visų mokslų nepasidariau beviltiškas kretinas. Mano apgintos disertacijos tema buvo iš šešioliktojo amžiaus: reformacijos veikėjai, hu-manistai.

Tapau mokslų kandidatu, viduramžių istorijos specialistu, visai neblogu paleografu. Parašiau kelias dešimtis straipsnių, tris monografijas — galima ir į daktarus taikyti. Kaip tik tai ir ren-giausi daryti.

„Jaunas, talentingas istorijos mokslų daktaras“.

Tfu tfu!

Ypatingos žymės:

Šviesaus gymio šatenas, akys mėlynos, nosis vidutinio dydžio, burna — nelyginant plyšys centrinio pašto dėžėje, snukis — variago ir vėlyvojo neandertaliečio mišinys, rankos — lyg grėbliai, kojos ilgos, kaip Polesės vagies.

Sportiniai duomenys:

Ūgis — šimtas devyniasdešimt vienas centimetras, svoris — aštuoniasdešimt devyni kilogramai. Plaukimo — pirmasis atskyris, fechtavimo — antrasis — tegu jį šimtas! Požiūris į krepšinį? Galėjau būti ir krepšininku. Tačiau per pirmąją treniruotę kažkas pasitrynė į mane prakaituota nugara. Suprantate, ne darbininko, ne moters prakaito kvapas, o aštrus plaukuoto kūno, nuo kurio beveik varva taukai, kvapas... Mečiau šį reikalą. Atleiskite, esu išlepėlis.

Futbolo nemėgstu. Apie gimnastiką nieko nenusimanau. Nesu tikras, ar prisitraukčiau penkiolika kartų ant skersinio.

Tai va, regis, ir viskas, kas galėtų dominti žmones.

Uf!

Na, o dėl to, kuo aš gyvenu, kas tikrai yra *mano*, tai — praeities tyrinėjimas, ieškojimai. Be jau anksčiau minėtų darbų, parašiau dar keletą, na, kaip čia pasakius, lyg ir griežtai dokumentais pagrįstų istorinių detektyvų.

Kai kurie jų išvydo dienos šviesą žurnaluose. Kiti, kaip antai: „Žiauri Galinskių giminės lemtis“, „Žmogžudystė Duryničiuose“ ir pan., dar laukia savo eilės. Na, jeigu jus sudomins šita istorija, tai kada nors prie progos papasakosiu jums ir anas.

Juokinga? Ogi išties juokinga. Mokslo darbuotojas ir šetau — žilos praeities Pinkertonas. Mane irgi ima juokas. Bet užtat įdomu!

Ir aš rašiau, rašiau — greičiau jau geisdamas įveikti savo nepilnavertiškumo jausmą, nes rašytojas aš niekam tikęs, — tik tie kūrinėliai dabar labai populiaraus žanro, taigi rašiau ir nežinojau, jog vieną vakarą likimas — mirtinai išgąsdinto žmogaus pavidalu — įpainios mane į tikrą detektyvą.

Tą bjaurų kovo vakarą kaip tik rengiausi dirbti. Atvirai šnekančiant, aš veržte veržiausi prie darbo, nes jau daugelį mėnesių užsiiminėjau visai ne tuo, kuo būčiau norėjęs.

Tos pirmosios minutės man bene didžiausias gyvenime malonumas. Metodiškai išsidėstai ant stalo reikalingus daiktus: dešinėje — švarus popierius, iš kairės — vieta prirašytiems lapams.

Siek tiek tolėliau dešinėje ligi blizgesio išplauta peleninė. Šalia

jos nepraplėštas (būtinai nepraplėštas!) cigarečių pakelis. Du automatiniai plunksnakočiai pritraukti rašalo. Kairėje ant palangės hermetiškame stiklainyje šviežiai sumalta kava ir kavos virtuvos. Ant stalo nė dulkelės.

Tu pats ką tik nusiskutęs, išsimaudęs vonioje, būtinai apsisivilkęs švarius marškinius. Prieš akis žvilga baltas kaip sniegas lapas. Nuo žalio lempos gaubto ant jo krinta salotinis apskritas šešėlis. Tu gali atidėti darbą ligi ryto — vis vien tu jam pasirengęs. O gali sėsti ir tą pačią akimirką.

Ir velniai nematė, kad už lango šėlsta ir įkypai čaižo kovo šlapdriba, pro kurią vos galima įžiūrėti vienišus gatvės žibintus, susigūžusių praeivių šešėlius, netoliese riogsantį sustingusį bokštinį kraną ir toliumoj raudonuojančią televizijos bokšto smaigalį. Niekis, kad taip liūdnai krūpčioja sniegu apdrėbti medžiai, lyg dervuota bedugnė retų žiburių šviesoje blizga asfaltas.

Tegu. Tavo kambary jauku. Ir tu visa savo esybe esi pasirengęs didžiajam Darbui, vieninteliam tikram ir nepamainomam gyvenimo džiaugsmui. Ir toks jausmas, tarytum lauktų pats brangiausias pasimatymas, ir širdis nerimastingai spurda krūtinėje. O švarus popieriaus lapas laukia pirmo plunksnos pabučiavimo.

Skambutis!

Aš tyliai nusikeikčiau. Bet stalas jau laukia parengtas ir gali laukti ligi rytdienos, ir, galimas daiktas, kad tai netgi geriau — ilgiau jausi nepasotintą džiugesį. Griūti į patalą, žinant, jog „rytdiena“ atneš pirmąjį — visada pirmąjį! — džiaugsmą, ir nubusti su būsimu džiaugsmo jausmu, ir atsikelti, ir patirti jį.

Be to, skambutis buvo pažįstamas, „tiktai saviems“. O ir kas gi be reikalo baladotųsi iš namų tokiu šunišku oru?

Atidariau duris. Aikštelėje stovėjo liesa žmogysta mindžikuodama ilgomis lyg gervės kojomis, tamsiai pilku apsiaustu, apsimūturiavusi storu lyg antklodė namų darbo languotu šaliku, užsimaukšlinusi bebro kepurę.

Tiesa, bebras labiau panėšėjo į sulytą katę, tarytum būtų sugrižęs į gimtuosius vandenis.

— Užeik, Marjanai.

Jis kažkaip keistai stryktelėjo į koridorių, užtrenkė duris, atsiduso ir tiktai tada pasakė:

— Tebūnie šitie rūmai karališkai turtingi, kaip šventykla, tegu ir ateity jų šeimininkas bus bažnyčių fundatoriumi.

Kartais mes mėgdavome su juo pasišnekėti „baroko stiliumi“. Tačiau šįkart jam nesisekė juokauti: pernelyg gedulinga buvo

jo šypsena, pernelyg nevikriai jo ilgi liesi pirštai segiojo palto sagas.

Tai buvo Marjanas Ptašinskis, vienas iš nedaugelio mano draugų, „archyvaras mokslininkas“, vienas iš geriausių šalyje archyvų darbo žinovų. Beje, jis daugiau buvo žinomas kaip kolekcionierius mėgėjas. Tiesiog neįtikėtinai išmaningas kolekcionierius, apsišarvavęs giliausiomis žiniomis, nepriekaištingo skonio, turintis šuns uoslę, kai reikia atskirti autentiškus darbus nuo klastotės.

Jis bene vienintelis iš mokslininkų, kuris be patyčių žiūri į mano istorinius kriminalinius tyrinėjimus. O aš mėgstu jo nepabaigiamus pasakojimus apie senienas, dokumentus, antspaudus, monetas ir visa kita.

Abu esame viengungiai (jį paliko žmona, lengvabūdė kattytė — aktorė), abu laisvu laiku žvejojame ir ginčijamės, abu vienas kitą laikome tuo, kuo esame iš tikrųjų.

Ir kaip tik todėl, kad jį pažįstu kaip pats save, iš karto pastebėjau, jog šiandien jis nesavas, ne toks, kaip visada. Tačiau nepuoliau jo kamantinėti.

Kavinuke suburbuliavo, gardžiai pakvipo šviežia kava.

— Išgersi?

— Ar galima atskiesti vandeniu? — jis atrodė lyg kuo nusikaltęs.

Šitokią gėrybę skiesti vandeniu — šventvagystė, bet aš ne protestuoju: neseniai Marjanas turėjo mikroinfarktą.

— Man negalima, — tarė jis. — O visai be jos irgi negaliu.

Mūsų laikais greitai susidėvi žmonės: atkentėjo Mauthauzene, dar šio to paragavo. Nėra ko stebėtis, kad tokia keturiasdešimtmečio širdis.

...Ilkais pirštais jis laikė puodelį ir greičiau kvėpino kavą, negu ją gėrė, o jo šnervės virpėjo iš pasitenkinimo, nelyginant Adomo prie uždrausto medžio. Jo veidas, kaip rašoma netikusiųose romanuose, buvo lyg artisto: tiesi nosis, tamsūs plaukai, didelės gilios akys. ... Aš jį mylėjau. Jis buvo mano draugas.

— Klausyk, Antoniau, atrodo, mane nori nudobti.

Man pasirodė, kad neišgirdau.

— Taip. Nužudyti.

— Ir verta, — pajuokavau aš. — Tokią šventą Barborą išleisti iš savo rankų, atiduoti Edkai Miliutinui, kažkokiam kromelnininkui, gribšiui, besipelnijančiam iš kolekcionavimo.

— Aš nejuokauju, Antoniau.

Tiktai dabar supratau, kodėl jis šiandien toks nesavas. Jo

veidas, paprastai malonus ir nuoširdus, draugiškas ir iš prigimties geras, dabar buvo apniukęs. Jį kamavo baimė. Ta nuolatinė baimė, kuri nepaleidžia nė minutei, be perstogės graužia, gniuždo ir slegia širdį. Gal ne itin stipriai, bet užtat visą laiką. Ir aš iš karto juo patikėjau: šitaip nusiteikęs žmogus būna tik-tai tada, kai reikalas iš tikrųjų rimtas. Bet jam šito nepa-rodžiau.

— Na, ką tu čia niekus paistai? — nusijuokiau aš.

— Tu atsimeni mano knygą.— Kiekvieną savo bibliofilinį radinį jis vadino su kažkokiu jauduliu: „Knyga!“ — Tas tris. Įrištas.

— Na, mačiau. Regis, jau metai, kai jos pas tave.

— Metai ir du mėnesiai... Tai va, dėl jos.

Lyg pro rūką prisiminiau tas tris *in folio* formato knygas, kartu įrištas ruda veršio oda XVI amžiaus pabaigos stiliumi. Nei grožio, nei skonio. O knygos išties vertingos, tiktai koks pusgalvis įrišo jas kartu. Čia 1539 metų „Evangelija“, išleista kunigaikščio Jurgio Sluckio lėšomis, čia pat Vasilijaus Tiapins-kio* „Evangelija“. O prie jų priplaktas 1580 metų laidos „Statu-tas“, išleistas Leono Sapiegos rūpesčiu.

Tris knygas į vieną konvoliutą sudėjo kažkoks barbaras. Knygos, aišku, vertingos, bet kad dėl jų?!

— Nekvailiok...

Tiesa, Tiapinskio „Evangelijos“ egzempliorius — nepaprastai retas daiktas. Iš rinkinio buvo išimtos stilizuotos raidės ir tose vietose likę tuščia.

Aišku, Tiapinskio spauda negali prilygti Skorinai. Skurdi skurdžiaus spaustuvinininko spauda. Ir šit kažkokiam turčiui tai nepatiko. Jis užsisakė sau vieną tokią knygą, tiktai be stilizuotų raidžių. O jų vietose pavedė kažkokiam miniatiūrų meistrui rai-des išpiešti dažais ir paauksuoti. Kad knyga atrodytų puošnesnė. Dailininkas taip ir padarė. Skoningai ir meistriškai. Ar gali žmo-gui grėsti pavojus dėl kažkokių trijų dešimčių miniatiūrų?

— Pasakok,— tariau aš.

Nes aš tikėjau. Tikėjau tomis išsigandusiomis akimis, šiek tiek iškreiptomis lūpomis, virpančiais pirštais, lyg lankas įsi-tempusia nervinga nugara (štai ims ir iššoks žvėris).

— Sekioja paskui mane visą laiką... Rytais po langais ran-du ištryptą sniegą... Kai grįžtu iš darbo, šunys nerimauja. Ne

---

* Vasilijus Tiapinskis (apie 1540—apie 1604), baltarusių humanistas, radikalų reformatorių veikėjas, knygų leidėjas.

kartą esu pastebėjęs, kad už namo dykynėje trainiojasi kažkokios įtartinos žmogystos.

— Gerai. Sakykime, kad dėl knygos. O iš kur jie žino, kad tu ją turi?

— Per mano žioplumą. Vasario mėnesį viešojoje bibliotekoje buvo paroda. Senieji spaudiniai. Iš bibliotekos ir iš privačių rinkinių.

— Na ir kas?

— O tas,— jis visgi girkštelėjo atšalusios kavos.— Stoviu aš prie savo knygų ir aiškinu. Netoliese stoviniuoja kažkoks tipas. Aukštas, gal kokiais aštuoneriais metais vyresnis už mus, bet dar nepražilęs, tamsaus gymio blondinas. Rudai įraudęs veidas, lyg būtų įdegęs, nors ir žiema. Iš drabužių ir povyzos nesusprasi: ar tai kaimo mokytojas, ar apylinkės tarybos pirmininkas. Rankos tarytum ir nemačiusios sunkaus darbo, bet visgi. . .

Marjanas dar kartelį girkštelėjo kavos.

— Ir prašo: gal leistumėte pažiūrėti? Tokiu maloniu balsu, su tokia nuoširdžia pagarba mokslui ir taip jaudindamasis, kad net išraudo visas. Ir aš leidau. Varto kaip žmogus. Net pernelyg atsargiai. Už viršutinio lapo kampučio. Gerai įsižiūrėdamas. Kai kurias vietas tarsi pasiskaitydamas. Buvo malonu, kad yra žmonių, kurie nors ir nedaug išmano apie knygas, bet jomis domisi, jas myli.

Jis sėdėjo ant sofos, ant margo patiesalo, ir jo drėgnos akys blizgėjo prietemoje. Kavą jis išgėrė. Sunėręs pirštus, apglėbė laibą stiprų kelį.

— Ir štai kas man pirmiausia nepatiko. „Iš kur jūs ją gavote?“ — „Radau pas vieną ant aukšto tarp nereikalingų knygų.“ — „Nejaugi tai perkama ir parduodama? Gal ir jūs parduotumėt?“ — „Aš ieškau. . . Negailiu nei akių, nei ausų, nei kojų. Pirkti tokiems dalykams neturiu kapitalo. O parduoti — taip pat neparduodu. Po mano mirties šis rinkinys, išskyrus kai kuriuos daiktus, atiteks mano gimtojo miestelio muziejui.“ — „A-a“. . . — Ir visas lyg suakmenėjo.— „Tai kodėl gi dabar negalite parduoti?“ Ir nuėjo. . . Duok cigaretę.

— Bet tau negalima. . .

— Negalima gerti miltelių pieno. . . Galų gale jis man pradėjo nepatikti. . . Lyg koks didžiulis žvėris su geležine iltimi, apuostė viską, iššniukštinėjo ir nuėjo. . . Reikėtų jau dabar knygas atiduoti muziejui. Bet negaliu. Lig šiol negalėjau. Tai ne mano jėgoms. Tu prisimeni, kaip aš rinkau. Kaip Voronkos vienuolyno griuvėsiuose į užmaskuotą slėptuvę pilvu šliaužiau, kaip gelbėjau knygas, į kurių lapus turguje buvo vyniojamos silkės.

Kaip man atiteko Mikola, ant kurio malkas skaldė! Kaip prie Slonimo senoj šachtoj mane užgriuvo; kaip aš jas restauravau, kvėpavau dulkėmis, kosėjau nuo chemikalų... Visas šis geras nuo pražūties išgelbėtas. Va, pasigrožėsiu iki vasaros ir atiduosiu. Ištuštės gryčia. Ir ne čia atiduosiu, kad dulkėtų saugyklose, o savo gimtajam Rucko miestui. Ten juos kaip karalius rodys. Ištuštės gryčia... Taip, dabar jau ne už ilgo... Dabar jau greitai.

— Spjauk.

— Ne, brolau, žinau. Dabar jau greit.

— Bent nerūkytum...

— Negaliu. Stengiuos kuo mažiau, bet visai mest negaliu.

Pamaigė cigaretę. Gražus jis, kai susimąstęs. Tai ne aš su savo variagiška marmūze. Ir kvailė gi ta nelaba moteriškė, buvusi jo pati. Ak, toji sidabrinė plaštakė! A, siu-siu! Ak, garsusis Ivanskis su galingomis strėnomis! Ai, Kafka! Ai, scena! O pati nei apie Kafką, nei apie sceną nė bė, nė mė. Kai leptels ką, tai juokas ima. Didžiuotusi, kad bent vienas žmogus šeimoj protingas. Aš jos vietoj tokiam žmogui kaip kokiam popiežiui batus bučiuočiau. Bet ji, kiek girdėjau, ir norėjusi grįžti, tiktai jis nepageidavo.

— Paskui skambutis,— pasakojo toliau Marjanas.— Jaunas inteligentiškas balsas (dabar visi inteligentai): „Parduokite“.— „Neparduodama. Tai Rucko muziejaus, o ne mano nuosavybė“. Ir dar panašus skambutis, jau kitu balsu. O paskui vos ne kiekvieną naktį: „Parduokite, parduokite, parduokite!“

— Ar tu nežinai, kaip gaudomi telefonų chuliganai?

— Bandžiau. Skambino iš automato, iš įvairių miesto pašalių: „Parduokite, parduokite!“

— Surink vieną numerį ir padėk ragelį. Joks niekšas neprisi-skambins.

— Negaliu. Kiekvieną naktį laukiu skambučio.

— Iš kur?

— Julė serga vėžiu.

Julė — buvusi jo žmona. Še tau, boba, devintinės! Aš tylėjau. Išgaravo visos negeros mintys apie ją. Prieš mirtį visi lygūs. Man pasidarė gėda.

— Ji dar nežinojo apie tai, kai norėjo grįžti. Dabar guli Gomelyje. Slapta siunčiu pinigus. Medicinos sesuo man apie viską praneša. Skambina. Sako: po operacijos lengviau. O aš netikiu. Kiekvieną naktį galvoju: pasigirs skambutis. Ir vis atrodo, jog aš viską žinojau ir atstūmiau ją. Gal susigražinti dabar? Bet ne, neatleis.

Dieve mano, jis dar ir žodžio „atleisti“ nepamiršo, šventas asilas! Ir visas toks įsitempęs, sunerimęs — tegu tave kur skradžiai, kalės vaike,— mylėjo!

— Na, pakaks apie tai. Nėra prasmės jai grįžti pas žmogų, kuris pats rengiasi kelionėn. Kad tik pasveiktų.— Staiga jo veidas tapo ryžtingas.— Ir neverta gailėtis to, kas neišsipildė. Bet skambučio laukiu. O vietoj jo — kiekvieną naktį — šitie. Žinai, neramu man.

Mielasis mano, aš tai pastebėjau, vos tik tu įėjai. Ir tai, kad bloga. Ir tai, kad tu panašus į vienintelę baroko statulėlę mano bute: į „Nukryžiuotąjį“, kuris virš tavo galvos. Baisios akys. Ir šitas vainikas. Kaip to anksčiau nepastebėjau?! Rytoj pat šventąjį išgabensiu į kitą kambarį.

— Ir... bijau, Antoniau. Tu žinai, kad niekada nebuvo baily. Kartu buvome patekę į visokiausią velniavą.

— Žinau.

— O čia šlykštu. Šmaižioja kažkas apie langus. Šunys urzgia, lyg piktąją dvasią užuodę. Kartą prieškambarį jatau keistą kvapą.

— Paskambink į miliciją.

— Dėl neaiškių įtarimų? — Jis staiga krestelėjo galvą ir nusišypsojo.— Na, užteks... O nuolatinė baimė — gali būti, kad tai dėl širdies... Širdininkams taip būna. Tokie nesąmoningi, be priežasties baimės priepuoliai. Man ir anksčiau būdavo. Ne pirmiena.

— Aš ir sakau — spjauk. Paprasti dykūnai. Nori taurelės konjako?

Baimė jo vis dėlto nepaliko.

— Galbūt. Bet kodėl knyga? Kodėl ši viena knyga? Kodėl ne mano Mikola? Arba Žygimanto Augusto raštas dėl mūtų,— vien tik skrynelė ko verta! Kodėl tik ši knyga?

— Nežinau. Duokš, pažiūrėsime.

— Aš to ir norėjau. Bet nesurizikavau pasiimti: tamsu.— Jis pakilo.

— Na, brolau, eik sveikas. Ir spjauk į viską.

— Tu... užei pas mane poryt, Antoniau. Žvilgtelėsime. Nors aš archyvistas, bet kaip paleografas tu stipresnis.

Aš nutariau, kad jau gana apie tai. Reikia pereiti prie mums įprasto tono. Užtenka slogių minčių. Juk bet kokiam siaubui, jeigu jis turi pavidalą, stiprus vyras gali suknežinti nosį.

— Tai ką, šventasis Marjanai?... Ir šunys urzgė, jausdami priešą, o jis, nelabasis, prieangyje, gundydamas šventąjį, bjauriausiai dvokė...

— Na, tiesiog istoriškų mokslų daktaro Citrinos kūrinys.
— Na, tu jau per daug! Kokių dar „istoriškų“?
— O „muzikiškų“ yra? Taigi. . . „Citrinos“ ir panašūs į juos.
Nusikvatojome. Bet jo akių gelmėj aš vis tiek išvelgiau nerimą.

. . . Jis išėjo, o nerimas liko. Priėjęs prie lango žiūrėjau, kaip jis tolsta gatve, čaižomas šlapdribos.

II SKYRIUS

„Viengungių laiptinė“

Rytą mane pažadino skardus gaidžio kakarieku, o paskui beviltiškas, trūkčiojantis paršiuko žviegimas: matyt, nešė maiše.

— Neno-o-riu! Neno-o-riu! Pale-eis-kit! Palee-eiskit!

Kaip kaime. Kiekvienas sekmadienio rytas dovanoja man šį džiaugsmą. Ir tai viena iš priežasčių, kodėl man patinka mano namas.

Malonu sakyti: mano namas, mano laiptinė, mano kiemas. Ypač kai prisimeni karą ir pokario metus: privargome mudu su tėvu, kol neturėjome savo kertės. Paskui gyvenom vieno kambario komunaliniame koridorinės sistemos bute. Po to gavom atskirą vieno kambario. Ir štai du kambariai! Ir staiga tėvukas panūdo paskutines dienas nugyventi gimtajame miestelyje, pas savo seserį, o mano tetą.

— Nebegaliu daugiau. Lyg būčiau baigęs visus savo darbus. O čia dar kas sekmadienį gaidžiai, karvės, arkliai — na, vilioja kažkas, šaukia į tėviškę, ir baigta. Gal jeigu ne tas rajonas, tegu jį šunys. O čia gi žiū — deglas paršiukas, vištos. Regis, aš, miestietis, netgi arti nemoku. O taip knieti nors kastuvą rankose palaikyti. . . Alyvos sužaliavo, kvepia žemė, riebi tokia. Virš agrastų žalias debesys. . . Važiuosiu pas Mariną. Ten sodas, abu krapštysimės. Tik jau tu dabar, žiūrėk, vesk!

Jis buvo teisus. Net aš sekmadieniais nenustygstu vietoje, kai priešais namus suklega turgus, kur parduodama visokie gyvi padarai: arkliai, karvės, auksinės žuvytės, kiaulės, avys, balandžiai, triušiai, miško žvėreliai, paukščiai, šunys. . .

Kol aikštė nebuvo aptverta, dėdulės su vežimais stovėdavo sau ant šaligatvių, o knyslės, išvertusios spenius, drybsodavo vejoje.

Kartą mano bičiulis Alesius Gudas (jis gyvena pirmame aukšte) sėdėjo už rašomojo stalo, ir tiesiog prieš jo kabineto langą

sustojo vežimas. Dėdulės kažką pardavė ir nutarė išgerti magaryčias. Tiesiog iš kaklelio. Pamatę jį, pradėjo prie smilkinio sukuti pirštais. Ir iš tikrųjų, beviltiškas kvailys: žmonės susirenka pasilinksinti, juk sekmadienis, o jisai dirba. Alesius atsikirsdamas taip pat pasuko pirštą prie smilkinio ir padavė jiems pro langą stiklinę. Tada jie pirmiausia pripylė jam. Žmona paskui vos iš proto neišsikraustė: kada ir kaip įsigudrino išgerti? Su šlepetėmis, niekur nebuvo nė nosies iškišęs, namuose nė lašos bjaurybės, o jis tik spokso į ją ir kvailokai šypsosi.

Šaunus kampelis! Gaila, jeigu turgų kur nors iškels. O svarbiausia, kad už kelių žingsnių nuo „kaimo“, už šio iš kito pasaulio ant grindinio atkelto paveikslėlio, eina gatvelė, tolėliau bulvaras ir — didelis triukšmingas miestas. Kaip sakoma, ir namie, ir svečiuose.

Nuo to laiko, kai nebevaikštau į darbą ir painioju savaitės dienas, sekmadieninis gaidžių giedojimas saldžiais paryčiais man nelyginant kalendorius.

Rudenį ginsiu daktarinę. Du mėnesiai eilinių atostogų ir dar trys neišnaudoti už praėjusius metus. Aš smarkiai dirbau, labai labai daug dirbau, kad bent kartelį galėčiau va šitaip patinginiauti ir užsiimti kuo tik panorėsiu. Knyga išleista. Veik iki rugsėjo esu laisvas. Dievulėliau mano, jokių bibliotekų, jokių archyvų, jeigu tik pats šito nepanorėsiu!!!

Aš manau, jog trumpos atostogos — niekai. Nespėjai atvažiuoti, pamerkti meškerės, pakvėpuoti tyru oru — ir še tau, ruoškis atgal. Neverta nė prasidėti.

Ir štai dabar pailsėsiu. Galbūt pirmą kartą per dvylika metų. Gera nuleisti nuo tachtos kojas, atverti šalčiui langą, sužvarbti, atsainiai atlikus du tris pratimus, mostelti rankomis ir kojomis (tikrą darbą, nuo kurio virpa raumenys, pakeisti gimnastika — klaiki nesąmonė ir vakarykščias sapnas). Gera, kai vandens čiurkšlės čaižo nugarą ir pečius! Gera, kai oda parausta nuo šiurkštaus rankšluosčio! Gera, kai į keptuvės kraštą dūžta kiaušinis ir čirška kumpio bryzeliai, ir baltam baltam puodely juoduoja kava!

Gera atverti duris į savo trečios laiptinės, „senbernių laiptinės“, aikštelę.

O vis dėlto! Jeigu jau įkyrėti, tai įkyrėti! Jeigu jau pasakoti apie žmones, tai pasakoti, nes kiekvienas iš mūsų laiptinės šioje istorijoje suvaidino vienokį ar kitokį vaidmenį.

Mano name penki aukštai ir keturi įėjimai. Mano laiptinė trečia. Vadinama ji „senbernių laiptine“. Ir ne veltui. Likimo ironija, kitaip nepaaiškinsi, bet visi mūsų vyrai (apie netekę-

jusias merginas nešneku) arba nevedę, arba našliai, arba... Bet tai liūdna istorija ir nereikia jos prisiminti tokį rytą, kai sniegas ištirpęs, oras vaiskus, o dangus pavasariškai drovus ir žydras.

Kiekviename mūsų aukšte po du butus. Pradėsiu, žinoma, nuo savo aukšto. Jis pats svarbiausias ne tik šiame pasakojime, bet ir apskritai. Žemė sukasi pagal egocentrinius dėsnius.

Priešais mane gyvena Adamas Chilinskis. Kartais jis pasikviečia mane, kad sužaistume šachmatų partiją arba išmestume po taurelę konjako. Jis kažkodėl pravardžiuojamas „Pulkininku civiliais rūbais“ (aš kažin kodėl — „Tocha“, taip mus vadina visi namo pižonai).

Kas jis? Nežinau. Ir kartu žinau, kas jis, labiau negu visi kiti. Mat Chilinskis, išgirdęs apie mano „istorinius detektyvus“, o galimas daiktas, ir perskaitęs juos, ėmė pasakoti man įvairiausių įdomius savo gyvenimo nuotykius, be abejo, norėdamas, kad juos aprašyčiau ir daryčiau taip ir taip. Jo manymu, šia tema pas mus rašoma mažai ir nuobodžiai. Bet aš tokiems dalykams netinku, todėl nutylėdavau.

Aš žiūriu į jį kitaip negu kaimynai. Man jis atrodo lyg į atsargą išėjęs Abelis.

Galbūt taip yra iš tikrųjų? Kas žino... Aš jo neklausiau. O jis ir nesakytų. Tik žinau, kad ankstesnį savo butą iškeitė į šitą, nors jis kur kas prastesnis. „O kas man, aš vienas. Man ir šitas butų per didelis, jeigu ne knygos ir fotografijos“, — sako jis.

Tai vienintelis mano draugas visoje laiptinėje. Tikriau sakant, ne draugas, o bičiulis prie šachmatų lentos, prie viengungiško vyrų išgėrimo. Bet ne dažno. Todėl, kad jo gyvenimo būdas gan keistas. Būna, kad dieną kirmija, o naktimis velniaižin kur prapuola. Kartais ir mėnesį kitą nesirodo namie. Apsi-
reiškia valandėlei — ir vėl dingsta.

Aš jo neklausinėju apie darbą, jeigu pats ko nors neprasitaria. Pirma, nenutuokiu, apie ką galėčiau paklausti. Antra, nežinau, į kokius klausimus gali atsakyti, ir todėl nenoriu žmogaus statyti į keblią padėti. Trečia, apskritai nepakenčiu jokių įstaigų, netgi ligoninių. Košmaras! Ligonijų veidai, spjau-dyklės, kvapas. Dar nuo pokario metų, nuo kruvinai raudono plakato stomatologinėje poliklinikoje.

Susipažinti su kuo nors galiu tik namų aplinkoje. Tarnyboj žmogus ne toks, ne ta asmenybė, kuri mane tik ir domintų.

Net su savo šefu aš išsikalbėjau tiktai tada, kai jis pasikvietė mane į svečius.

Taip ir čia. Gal aš ir kvaištelėjęs, bet ką padarysi?

Jo protas gyvas. Pats galėtų rašyti, o ne akinti kitus. Aukštas, žilas, kažkaip stebėtinai neslaviškas — tokių tik užsieniniuose filmuose pamatysi. Anglas? Norvegas? Net panašus į smarkiai ištemptą trikampį — pečiai platūs, o klubų beveik nėra. Kad nesugriautų to trikampio, vaikščioja mažais žingsniukais.

Apsirengęs visada nepriekaištingai, nuolat įsikandęs ilgą pypkę — tikras „Misteris Smitas Bobkinstryte“. Ir tiktai medžiojant arba meškeriojant — keletą kartų važiavome drauge — arba savo namuose, kur nėra pašalinių, visa tai pakeičiama tipiškai slavišku, maža to, baltarusišku netvarkingumu. Gali miegoti kur pakliuvo ir kaip pakliuvo: prie laužo daugybę kartų pradeginęs striukę; apsiavęs nukleivotais batais, lopas ant lopo. Ir vis tiek, net ir apsiskuduriavęs — dabita, nieko nepasakysi. O azartiškas, bjaurybė, tegu jį šimtas! Kartą, kai žioplas šuo ieškojo ne ten, kur reikia, pats su visa amunicija iš valties išsoko. Anties ieškoti.

Mūsų pažintis prasidėjo kieme. Paistėme kažką apie žmonių pomėgius. Šit aš ir paklausiau, koks jo hobis.

— Plaštakės,— atsakė šis ne tik rimtai, bet ir niūriai.

— Drugeliai?

— Aš gi su jumis baltarusiškai kalbu. Moterys!

Nieko sau įprotis juokauti. Donžuanas atsirado. Iš tikrųjų jo pomėgis — graviūros ir knygos. Dalis jų dingo, kai ūkį viena vedė jo sesuo. Bet ir tai, kas liko, stebina. Turtingiausias knygų rinkinys: teisės istorija, filosofija, ypač — biologija. To rinkinio esmės aš, atvirai šnekant, taip ir nesugebėjau užčiuopti.

Ilgainiui ši biblioteka vėl praturtėjo, o sienas papuošė įvairūs Egipto, Indonezijos ir Afrikos šalių daiktai.

Sesuo ir dabar kas dvi savaitės ateina pas jį, padeda šeiminkauti. Kartais atsiveda ir savo namų darbininkę. Kitu laiku Chilinskis viską daro pats. Ir tai sugeba geriau už mane. Jis vadovaujasi taisykle — visur įsikurti kuo patogiau.

Apie save pasakoti nemėgsta. Tik vieną sykį kažkaip išsidavė. Žiūrėjome „Ivano vaikystę“. Nuostabus filmas. Iš visko matyti, kad veiksmas vyksta Baltarusijoje. Ir berniūkštis iš Baltarusijos. Štai ten tas berniukas ir užduoda tokį ar panašų klausimą: „O ar žinai, kas tas Trostenecas?“ Čia aš ir pastebėjau, kaip jis krūptelėjo.

---

*Trostenecas — Didžiojo Tėvynės karo metais netoli Minsko fašistų įsteigta mirties stovykla. Čia buvo sudeginta daugiau kaip 200 000 žmonių.

Na, apie jį kolei kas pakaks. Lipkime į viršų. Penktame aukšte trys dailininkų dirbtuvės. Kas jie namuose — ne man spręsti, bet, mano manymu, savo studijose visi dailininkai — viengungiai, išskyrus nebent visiškai dorus ir kvailius, o tai, ko gero, vienas ir tas pats. Kai pro mano duris pusiaunakty nusirita ginčų kamuolys arba anksti rytą lagamine skambčioja buteliai, aš žinau, kad tai mano dailininkų alfa ir omega.

Ketvirtame aukšte gyvena našlys Kenevičius su paaugliu sūnumi, gana nuobodus tipas, o priešais jį — Rostikas Gribokas, dvidešimt vienerių metelių žmogus, su savo mama.

Gribokas dirba toje pačioje žinyboje, kaip ir Chilinskio bičiulis, kriminalinės paieškos pulkininkas Andrejus Ščiuka. Pastarasis dažnai užsuka pas Chilinskį pažaisti šachmatais (tada tas, kuris iš mudviejų ateina vėliau, būna priverstas raustis bibliotekoje). Jie drauge važiuoja medžioklėn ar pameškerioti, o kartais prie jų prisiplaku ir aš, nes visi trys esame kažkuo panašūs. Manding mus visus jungia ir medžioklė, ir žūklė, ir amžinas poreikis nei iš šio nei iš to laidyti sąmojų.

Taigi mes visiškai sutariame ir netgi, sakyčiau, savotiškai vienas kitą pažįstame.

Chilinskis užsimanė gyventi kaip tik šiame name ir Griboką įkurdino čia pat. Matyt, myli jį, o gal ir šiaip sau.

Gribokas — joks ten grybukas, o tikriausias grybas, nors ir visai jaunas, šviežias, kaip iš pieno plaukęs. Ir visgi grybukas. Stangrūs žandukai (taip ir knieti žnybtelti), tamsiai rudos lyg baravykas akys, visas toks švarutėlis, išpuoselėtas ir gal dėl amžiaus kažkoks naivus ir lengvapėdis.

O dabar leiskimės kartu iš namo aukšto. Lengvas žingsnių aidas ant laiptų.

Antras aukštas. Čia gyvena gydytojas, pas kurį, ačiū dievui, dar niekada nebuvau ir nenorėčiau būti, o ir jums šito nepatariu. Ir apskritai telieka jis visai be darbo ir geriau tegu veisia sau kardelius, nes jis — psichiatras ir, regis, dirba psichiatriinėje ligoninėje. Jį sutikus, visada knieti užtraukti maskvietišką dainušką:

Nusitvėręs balalaiką,
Sau niūniuoju balabaiką,
Žiū — tvoros atplėšęs lentą,
Diversantas šnipas lenda.
Granatą jam į dantis,
Tegu kojas pakratys.
Vėl dainuoju balabaiką,
Skamba mano balalaika.

Kompleksą koki turiu ar koks galas?

Psichiatro duryse įtaisyta akutė. Tuo pasirūpino viena moterų, kurios kartais pas ją atvažiuoja. O man visąlaik atrodo, kad taip jis privengia masinio savo pacientų vizito į namus. Vardelis jo, kad žinotumėte, Vytautas Šapo-Kalaūras-Lyganovskis. Jei mano toks būtų, dievaži, vesčiau Žakliną Kenedi. Bet ne, nevesčiau. Todėl, kad, kaip sakė vienas senas mano bičiulis, ją vedė jau „dvi nukaršusios Balkanų beždžionės. Geriau jau aš vesiu... Merlan Murlo“.

Kartą iš troleibuso stotelės mesėjome kartu su psichiatru ir kalba pakrypo apie tai, kas iš kur, apie vardus ir panašiai.

„Perkūnas žino, iš kur mano pavardė,— tarė jis.— Apie savo prosenelį tik tiek ir žinau, kad tai jo vardas. Intelligentiškas. Tikriausiai buvo kilęs iš vyžotos šlėktos. Vien tik pasipūtimas ir daugiau nieko. Nėra pinigų, tai bent triguba pavardė“.

O štai ir jis pats. Puikiai sudėtas, kilmingas bronzinis veidas, nelyginant viduramžių kondotjeras iš medalio. Banguojanti sidabrinių plaukų sruoga, valingai sučiauptos lūpos, įdėmiai žvelgiančios pilkos akys. Ne dažnai man yra tekę matyti tokį gražų vyrišką veidą. Ir tokį protingą — taip pat.

Šnekasi su jaunu vaikinui, savo kaimynui. Šis pakankamai drovus, pakankamai gražus ir pakankamai mielas. O apskritai apie jį tik tiek ir galima pasakyti, kad rankoje laiko šiukšlių kibirą.

— Laba diena, kaimyne.

— Dienelė ir laba.

Pirmas aukštas. Iš dešinės butas, kuriame ar tai kino studija, ar tai teatrinis institutas, o gal baletų studija (taip ir nesupratau, o klausti nepatogu), apgyvendino keturias savo merginas. Ten dažnai dainos, gitara, šurmulyš. Vakaraš jos su kažkokiais vaikinais stovi laiptinėje prie radiatorių, o rytais ten daugybė nuorūkų. Kai aš praeinu, merginos mane palydi akimis. Gana dažnai. Ir aš lyg jaunas erzilas džiaugsmingai šuo-liuoju pro jas.

Vadinasi, kolei kas esu šio to vertas. Cho-cho!

Merginos dailios, putniais veidukais, su dar kvailokais, lyg kačiukų plačiais „veizolais“, su puriomis plaukų uodegomis. Kelnytės glaudžiai aptempusios formas, kurios ilgainiui žada būti labai gražios.

Dailios ir gražios, tiktai ne man. Man jau veik keturios dešimtys, o pačiai vyriausiai iš jų duotum ne daugiau dvidešimt, na, dvidešimt vienerius. Susipainioti, kad po kokių dešimties metų imtų tau statyti ragus? Šitoki malonumą užleidžiu jums.

Aš joms per senas. O kartais, kai prisimeni bombas ir nelaisvę, ir visa, kas buvo paskui, tai netgi atrodo, jog suvis esu senas.

Dešinėj pirmam aukšte durų nėra. Ten — įėjimas į rūšį.

Tikslių duomenų mėgėjams pateikiu tokias žinias:

22 butas — mergiotiškai čigoniška bohema (sviestas sviestutas).

23 butas — įdomus jaunikaitis su kibiru.

24 butas — Vytautas Ksaveras Inezilija Chosé Marija Šapo-Kalaūras-Lyganovskis, žmonių smegenų meistras, Skaligerio Kangrandės* varinio veido riteris.

25 butas — azartiškas pulkininkas iš Bobkinstryto.

26 butas — aš su savo kompleksais.

27 butas — Kenevičius su savo ilgše atžala.

28 butas — laukymėlė su Griboku. „Ant drūto koto bliūdas palivotas“.

Penktas aukštas — trys nevedusių dailininkų dirbtuvės.

...Kiemas. Paprasčiausias naujas kiemas su jaunais medžiais, suoliukais, vejomis, išdaužytomis futbolo mėgėjų it koks būgnas. Griaunant trobesius kieme per stebuklą išliko dviejų aukštų namukas, ažuolas, uosių guotas, pora kriaušių ir keletas pasmerktų obelių bei vyšnių.

Kiemsargis Kucharčikas mesteli savo „labdieną“. Toks pakvaišėlis vulgariu veidu, trumpais šeriais apžėlusia makaule. Ir visur jis kaišioja nosį, visus moko, viską jis nori žinoti.

Mane jis kažkodėl laiko protingiausiu gatvės žmogumi. Dėl to esu labai įsižeidęs: kodėl tiktai gatvės? Jo neapmulkinsi, ir jis staiga atsiranda už nugaros (turi savybę išdygti lyg iš po žemių) ir iš karto ko nors paklausia.

Dažniausiai po jo klausimų jautiesi taip, lyg būtum prarijęs karštą žariją ir sykiu gavęs smūgį į paširdžius.

— O kinas kiną iš veido atskiria?

— O va, įdomu žinoti, Antonai Glebovičiau, kokia nauda iš kiparisų, kurie auga pietuose?

Šiandien nei iš šio nei iš to:

— Ar kartais nežinote, kaip kiemsargis latviškai?

— Setnieks,— „kartais žinau“ aš.

Išeinu iš kiemo. Gatvė. Ne „kaimiškoji“, o „miestiškoji“ pusė. Autobusai, namai, reklama, tolumoje marsietiškas televi-

---

*Skaligeris (1291—1329), pramintas Kongrande (Didysis šuo), gibelinių partijos vadas ir Veronos valdovas. Jo būdo bruožus Dantė priskyrė tironui Edzelinui („Pragaras“, 12 giesmė).

zijos bokšto trikojis. Atkaklus ir nenutilstantis miesto gaudesys.

Ir kaip baigiamasis akordas, kas gi tie mano namai ir mano kiemas,— tabako kioskas. Jame sėdi senas mano pažįstamas „brigadininkas Žeraras“, taip aš jį vadinu, Gerardas Pacholčikas. Aš jam aktyviai padedu vykdyti planą.

Iš tikrųjų jis savo kioske sėdi nelyginant didvyris. Tiesus, vidutinio ūgio, su ūsais. Vaikiškose, plačiai atvertose akyse naivumas. O panašų į kūdikį jį dar labiau daro gelsvi pūkeliai ant galvos.

Šis irgi smalsus, kaip Kucharčikas. Tačiau anas iš „nenuoramų“ smalsuolių, o šitas — „smalsus filosofas“. Anas lenda, įtarinėja, abejoja, o šitas sėdi soste ir klausinėja priekabiai ir rimtai. Anas mato, kas nereikalinga ir nesvarbu, šitas — „žiūri esmės“. Anas tiktai klausosi, šitas — dar ir patarimus duoda iš patirties aukštybių, kurias jis pasiekė šnekučiuodamasis su protingais žmonėmis. O akys stebi ir varsto, ir viską mato.

Tačiau abiems rūpimų klausimų ratas labai platus. Tiktai pirmajam neduoda ramybės, kam reikalingi kiparisai, jeigu iš jų negausi nei vaisių, nei medienos, o antrajam rūpi Nepalo politika ir apskritai viskas, pradedant kosminiais skrydžiais ir aviečių uogienės virimo būdais ir baigiant raudonojo poslinkio teorija bei skraidančiomis lėkštėmis, kurias jis būtinai vadina NSO (neatpažintais skraidančiais objektais).

Perku paketį „BT“. Savo kišeninio peiliuko žirklutėmis gražiai prakerpu viršutinio dangtelio kraštą. Stebi įdėmiai, tarsi mūsiškis žvalgas Guderiano štabe.

— Kažkaip keistai jūs atidarinėjate cigaretes. Juk va, tik patraukei už juostelės, ir gatava. O jūs žirklutėmis. Ir tiktai vieną kraštelį. Jau kiek mėnesių jus stebiu — ir visada taip pat. Galima juk trūktelti už juostelės ir nuimti dangtelį.

— Aš, didžiai gerbiamas pone Gerardai, esu iš tų, kurie senuose blogo skonio romanuose vadinami „senberniu iki kaulų smegenų“.

— Smegenų? — kartoja Gerardas.— Betgi kodėl tik kraštelį?

— Nemėgstu portsigarų. O nuimsi dangtelį, tai į kišenę tabako prisikrėsi.

— O kodėl dešinį kraštą?

Iš tikrųjų, kodėl dešinį? Kodėl aš visada pirmiau apsiaunu kairįjį batą?

— Raidės žiūri ton pusėn.

— A-a.

*Damos, vienuoliai ir nelemtas
baltarusiškas romantizmas*

Į skambutį iš buto gilumos atsiliepė griausmingas vis artėjantis šunų lojimas.

— Žygūnas pas išdininką Marjaną,— tariau aš.

Du lyg tigras dogai, kiekvienas sulig veršiuku, pažinę mane, inkšdami ėmė vizginti savo striukomis uodegomis.

— Elma! Edgarai! Į vietą, seiliai neraliuoti!

Ptašinskio butas — velniažinis kas, tik jau ne butas. Dar tėvo senas, profesoriškas, per stebuklą išlikęs šiame ligi pamatų per karą sunaikintame mieste.

Ant langų raštuotos grotos: tėvo biblioteka buvo bene turtingiausia šiame krašte (žinoma, jei neskaitysime didikų). Per stebuklą nebuvo ir biblioteka, bet sūnelis viską, kas buvo nesusiję su istorija, perleido valstybei, kad atlaisvintų vietą savo mylimiems gotiškiems ir barokiniams monstrams. Monstrai išgyvendino iš čia ne tikrai knygas, bet ir... ak, ne, tai aš labai nevykusiai, tiesiog bjauriai norėjau pajuokauti.

Kad taip Marjaną pas mus vietoj merginų. Būtų ištisai viengungių laiptinė. Bet jis nesikels, nes čia pakanka vietos jo lėlėms, nors butas ir nepatogus: buvęs užmiesčio namas, prie kurio dabar šliaužia miestas. Keturi didžiuliai kambariai su skliautuotomis lubomis. O už langų dykvietė: kažkada buvusių didikų, seniai nuleistų tvenkinių dugnas ir krantas su retais medžių guotais, už kurių vos galima įžiūrėti šiltnamių ūkio statinius.

Iš kitos pusės prie namo prisiglaudusios apleistos kapinės. Artėjant prie namo pusiau iškirsta aukštų liepų alėja, matyti vėlyvojo baroko stiliaus jo vartai.

Kambariuose tikras Žalgiris: palubėj sklendo angelai, gluosnio kryžius kelia jonai krikštytojais, o jonai kankiniai po pažastimi nešasi savo pačių galvas, lyg arbūzus tramvajuje. Jurgis su išplėstomis iš baimės akimis traukia koja slibiną, jau tris šimtus metų rauda magdalenos. Ikonos ant sienų, lyg surūdijusios ikonos kertėse ir ikonos, išdėliotos ant stalų, naujutėlaitės, lyg būtų ką tik iš Jordanijos, šypsosi vėl jas sukūrusiam žmogui. Atsiduoda chemija, medžiu, senais dažais. Auksu spindi knygų nugarėlės. Šiepia snapą grifai, panašūs į liūdnas vištas. Ir visa tai, dievulėliau, kaip nuostabu! Ir tarp viso šito, ką yra kūrę šimtai žmonių, du šunys ir žmogus. Geriausias mano draugas.

— Sakyk, muziejų kinivarpa, ar neatsirastų ko nors atėjusiam iš šalčio?

— Šiandien atlydys, aukšaburni,— atsakė jis.

— O atlydžiui atsirastų?— neatstoju aš.

— Atlydžiui yra šilti sausi radiatoriai... Štai.

— Ar jau pamiršai bočių papročius? — klausiu nutaisęs rūšią miną.

— Žygimanto Augusto laikais buvo geriau, — atrėžė jis, statydamas ant žemo staliuko pradėtą vinjako butelį, citriną, Nikolajaus laikų taurę, lėkštę sumuštinių, sūrį ir nežinia kuriems galams marinuotų obuolių, — tačiau ir karalius Marjanas nemėgo vokiečių, ir lenkų, ir visokių kitokių, o mus, baltarusius, ak kaip mylėjo ir godojo.

— Pradėtas, — nepatenkintas numykiau.

— Bus ir pilnas.

— Tai ir statytum iš karto.

— O ar žinai, ką mūsų protėviai laikė blogu tonu?

— Na?

— Ogi vėmti į stalo vidurį. Šit ką mūsų senoliai laikė blogu tonu. Senasis padoraus elgesio kodeksas skelbė: „O liaukoti į stalo vidurį — negerai ir bjauru, ir netinka“.

— Ant kraštų, vadinasi, galima? — paklausiau aš.

— Apie tai nieko nepasakyta. Matyt, galima. Leidžiama. Kas gi čia baisaus?

— Tu tikras nemokša. Ant savo krašto leidžiama. Ant svetimo vis-a-vis — nė nebandyk!

— Gero jums apetito, — metė jis.

— Pats gi pradėjai.

Sau jis šliukštelėjo ant dugno.

— Tu neširsk, — tarsi teisindamasis pratarė jis, ir tik dabar pastebėjau, kad jo nagai įgavę melsvą atspalvį. — Truputis — širdžiai nekenkia. Priešingai — sveika. Visi daktarai taip sako. Be to, jau greit man niekas nebekenks.

— Na, žinai, — nutraukiau.

— Pats tas momentas tikriausiai nebaisus,— susimąstęs tęsė jis.— Laukimas — štai kas baisiausia. Šuniška nelaimės nuojauta.

Elma ir Edgaras įdėmiai žiūrėjo į jį, kartais pažvelgdami į mane.

— Va, kaip šitie. Įsivaizduoji, šiandien paryčiais kaukė gerą valandą. Nieko panašaus gyvenime nesu girdėjęs. Ir jie ne kokie nors šunpalaikiai, o civilizuoto šimtmečio šunys... Ar nenuvažiuotume mudu dar kada pameškerioti? Patrauksim,

kai tik ledas ištirps, a?

— Būtinai.

Visą gyvenimą graušiuosi, kad tokiu tonu kalbėjau aną kartą. Tarsi girdėjau, kaip širdyje žmogus dūsauja: „ak, pagyventi dar“, o pats, irgi širdyje, atsakinėjo: „neinkšk, vaicine, viskas tvarkoj“.

— Rodyk knygą,— pasakiau aš.

Mes laikėme tomą ant kelių ir neskubėdami vertėme puslapius. Tų trijų, įrištų į vieną, knygų derinys buvo keistas, bet argi maža keistų dalykų darė anų laikų žmonės? Jų logika mums sunkiai suvokiama. Juk nežinomas vienuolis į vieną odinį kalėjimą įkišo „Sakmę apie turtingąją Indiją“, „Sakmę apie Maksimą ir Filipatą“ ir „Sakmę apie Igorio žygį“.

Sluckio „Evangelija“. Itin retas daiktas, bet nieko ypatingo. 1580 metų „Lietuvos statutas“. Kiek galėjau spręsti, matyt, tikrai pirmasis, nes kiek kartų leista, tiek metai nurodyti tie patys, 1580-ieji. Tiapinskio „Evangelijos“ inicialai — čia jau tikrai įdomu.

Spausdinant šią knygą laikytasi labai griežtos tvarkos. Kiekvienas puslapis skersai lyg perkirstas storu brūkšniu. Viršuje tekstas senąja slavų kalba, apačioje — senąja baltarusių. Neišvaizdus, taisyklingas šriftas, nieko nereikalingo. Ir staiga toje protestantiškoje dykynėje aš išvydau stebuklą: užsklandos ir inicialai, žydintys aguonomis, blizgantys auksu ir sidabru, net iki skausmo režė akį. Gėlės, stiebeliai, kariai, žirgai — viskas ryškiu, fantastišku, džiugiu polėkiu veržėsi iš puslapio į puslapį.

— Stabmeldy,— tariau aš.— Iš kur toks stebuklas?

— Štai užrašas.

Užrašas kitoje apdaro pusėje, matyt, buvo padarytas cecidijos ir sakų mišiniu: rauda rašalo spalva išblukusi. XVI—XVII amžius. Pačiose pašėlusio Lenkijos veržimosi išvakarėse. Tačiau aš neįstengiau atplėšti akių nuo žydinčios pievos, ir man nesinorėjo gilintis į painią rausvą vinjetę.

— Tu neatsakei. Visgi iš kur?

— Iš Alšėnų.

— Kažką esu girdėjęs, bet gan miglotai. Kur tai?

— Isto-o-rikas... Miestelis... Gal trisdešimt kilometrų nuo Kladno... Priklausė kunigaikščiams Alšėniškiams. Gediminaičiai. Labai sena giminė. Galybė dvarų prie Nemuno ir Ptičės, keletas nuosavų miestų. Visą laiką aukšta padėtis. Jie laikėsi stipriai, nes patiems karaliams miestus dovanodavo.

— Pradedu prisiminti,— tariau.— Juk tai vienas iš jų Glus-

ko miestelį Žygimantui Augustui „padovanojo“, o šis jį „padovanojo“ Jonui Chodkevičiui.

— Taip.

— Ir dar vienas iš jų vidaus karuose buvo paėmęs į nelaisvę Švitrigailą.

— Iš tų pačių,— pasakė Marjanas su tam tikru pasitenkinimu, kad štai ir jo bičiulis ne iš kelmo spirtas.— O tie Alšėnai, jų majoratas nuo amžių jiems priklausė. Su dreviniais medžiais, su kaimais ir upėmis, kuriose buvo galima medžioti bebrus, žvejoti.

— Ir kas penktą bebrą sau, o kitus ponui,— pradėjau juokauti.— Arba sau bent jau kiekvieno bebro papildvę.

— Žiūrėk tu man! Ir „Medžioklės nuostatus“ jis žino. Apsiskaitęs, velnias! . . Na, tai štai. Šią knygą radau Alšėnuose, senuko Multano troboje, ant aukšto. Gyvena ten toks. Jis pilies, o svarbiausia ir bažnyčios sargas. Be galo smalsus tipas. Kuprotas kaip lokys. Šioks toks medžiotojas. Filosofas.

— Kam tu man visa tai pasakoji?

— Taigi vis dėl tos baimės. Protas karštligiškai ieško priežasties. Atgaivinu visas aplinkybes, visas lyg ir nereikšmingas smulkmenas?

Jis žvelgė pro langą į dykynę ir toluojančius kapių medžius.

— Ši pilis — paprastas pilies rūmų ansamblis,— tarytum prisimindamas ar kliedėdamas, ėmė pasakoti Marjanas.— Nebent tai, kad jis vienas iš pirmųjų tokio stiliaus. Pats XVI amžiaus vidurys. Gal dešimčia ar dvidešimčia metų vėliau. Jau ne visai pilis, bet labiau pilis negu rūmai. Kraupus statinys. Vietiniai granito rieduliai raudonai rudi, aprūkę, beveik juodi. O aplink vanduo. Šiek tiek tolėliau bažnyčia su varpine. Ji vėlesnių laikų. Septynioliktojo amžiaus pradžia. Ir visa tai kelia tau kažkokį slogų, sunkų, niūrų jausmą. Tarsi koks prakeikimas tenai viešpatautų, tarsi šmėklos ten ligi šiolei klaidžiotų.

— Knygų prisiskaitėi, mulki.

Jis žaibiškai atsigrėžė.

— Taip. Ir knygų. Įsivaizduoji, ne man vienam tai kelia tokią nuotaiką. Visiems kėlė. Visada. Ir tai ne mano, subjektyvus, o visų bendras jausmas. Štai, žiūrėk. . .

Marjanas prišoko prie lentynų ir, beveik nesirausdamas,— matyt, jau ne kartą žiūrėjo — ištraukė mažą išsipūtusią knygėlę.

— Viršelių nėra. Koks nors vietinis praėjusio amžiaus provincijos romantikas. Matyt, kad vietinis, nes kas antras žodis

tarmišką. Rašo lenkiškai, ne per geriausiai išmanydamas tą kalbą, o veikiau mokėdamas jos vietinę, šlėktišką tarmę. R-romantikas! Žinai, kaip visi tie įvairiausių „Piosenek wiejskich z-nad Niemna i Szczary“* arba „Čarounych Janau z-pad Naračy“** autoriai. Sukūrė knygą „Dūšia svetimam kūne, arba Nežemiški malonumai ant Svisločės krantų“ ir džiaugiasi.

Aš irgi pasijutau nejaukiai. „Vertingą“ indėlį broliai baltarusiai įdėjo į savo ir broliškos lenkų tautos kultūrą. . . Ir visgi kiek čia būta mielo naivumo, gerumo, švelnaus, paiko, bet tikro jautrumo, širdingumo. Apskritai, „Palaikės“ autoriaus žodžiais tariant,— „palaiminti bočių palaikai“. Ir pagaliau, nebūtų buvę šių žmonių, nebūtų išaukę jų dirvoje nei Borščevskis***, nei poetas titanas dėl mūsų pačių skurdo padovanotas Lenkijai. Tegu ilsisi ramybėje: jie savo atliko.

Tačiau Marjanas anaip tol nebuvo nusiteikęs taip geraširdiškai. Jis visas kunkuliavo.

— Velniai juos griebtų. Jeigu jau apie tai išejo kalba, tai juk šitie ponai diegė provincializmą, o ne Duninas-Marcinkevičius, ant kurio visus šunis korė. Patys ir korė. O ir mūsų idiotišką, kvailą baltarusišką romantizmą kaip tik jie mums įpiršo.

— Nelemtą baltarusišką romantizmą ir hofmanizmą mes jiems įpiršome,— tariau aš.— Bet koks gi reikalas? Ir kodėl tu man su ta savo kantička**** panosėje mosuoji?

— Tai vis Alšėnų įtaka,— užsikirsdamas išspaudė jis ir ėmė skaityti.

Po to aš šimtus kartų skaičiau tą legendą, parašytą naiviu, pakiliu romantiko stiliumi (gerų žmonių jų būta, garbingų iki šventumo, sąžiningų iki paskutinio kraujo lašo, ne įdavikai, ne niekšai!). Šimtus kartų gilinausi į eilutes, čia nedarnias, čia ir visai gražias. Kad būtų patogiau, net išverčiau jas į gimtąją kalbą, nors iš pat jaunumės nebuvo linkęs ritmais gadinti popieriaus. Ir dabar — nors esu prastesnis poetas negu kitas ne-poetas — pateikiu jums tą savo nesklandų vertimą. O tuomet klausiausi jos pirmą kartą.

Juodoji Alšėnų pilis. Pro debesis nardo mėnulis.

Nakties tamsoje skendintys bokštai sapnuoja žilą senovę.

Klausosi vėjo žvarbaus, vilkų kauksmo dykynėj

---

* Panemunės ir Paščiario kaimų dainelių (*lenk.*).

** Žavusis Janas iš Panaručio (*balt.*).

*** Janas Borščevskis (1794—1851), baltarusių ir lenkų poetas ir prozaikas, knygos „Šlėkta Zavalnia, arba Baltarusija fantastiniuose apsakymuose“ autorius.

**** Kantička — katalikų maldynas (*balt., lenk.*).

Kuorai, baimės pilni, kupini neramaus laukimo.
Kaip čia tuščia, tylu! Tamsu lyg bedugnėj giliausioj.
Tik šmėklų žingsniai aidūs po niūriausiais skliautais nukaukši.
Ir kiekvieną vidurnaktį tykų, kai pilis iš siaubo sustingsta,
Dama ir juodas vienuolis pasivaidena ir dingsta. . .

Toliau dėstomas paprastas romantiškas siužetas, mums jis atrodo netgi vaikiškas. Kilnus plėšikas iš kadaise turtingos, o vėliau visai nusigyvenusios giminės įsimyli Alšėnų kunigaikščio žmoną. Ši irgi myli jaunuolį. Kunigaikštis šykštus ir žiaurus, tikrų tikriausias žvėris,— pagal visus šio žanro kanonus.

Įsimylėjęliai, pagrobę išdą, pabėga iš pilies. Kunigaikštis juos pasiveja ir nužudo. Ir štai jų šmėklos klaidžioja po pilies skliautais, gailingai ir sunkiai dūsauja, savo dejonėmis gąsdindami gerus žmones.

— Na ir ką, ar tai tiesa? — paklausė jis, baigęs skaityti.

— Ogi velnias juos, tuos romantikus, supaisys,— atsakiau.— Argi buvo pasaulyje Gražina? Arba miestas ten, kur dabar tyvuliuoja Svitiazis?

— Ir tau ničniekas neužkliuvo? — jis klausiamai žiūrėjo man į akis.

— Užkliuvo,— atsakiau.

— Kas?

— Nagi vienintelė reali detalė. Tai, kad pasigrobė kunigaikščio išdą. Šis poelgis visai netinka romantikų poezijai. O jau dėl jų moralinio kodekso, tai, dieve, gink!

— T-teisingai! — paplojo jis man per petį.— Šaunuolis! Iš tikrųjų, romantikui tai nors ir siaubinga, bet realus faktas. O jeigu jau taip, tai kodėl gi ir visa ši legenda negali būti tiesa?

— Ir vaiduokliai, — įgėliau aš.

— Ir vaiduoklių pasitaiko pasaulyje,— paniuro jis.— Jų daugiau, negu mes manom, bičiuli.

Marjanas užsirūkė. Šikart nejuokais užsitraukdamas dūmą. Iš prakirpto pakelio ir aš išsitraukiau cigaretę.

— Tai šit,— tarė jis.— Aš ėmiau tikrinti. Ir, kas įdomiausia, panašu, jog mūsų poetas, šios istorijos autorius, kaip legendai ne taip jau daug primelavo. Paklausyk manęs atidžiai.

Už lango plytėjo dykvietė su retais piktžolių stiebais.

— Tu, ko gero, nežinai, jog Alšėniškiai buvo bemaž turtingiausia giminė šiame krašte. Tačiau tik tam tikrą laiką. Maždaug šimtą metų. Ligi to ir po to,— na, eilinė magnatų giminė, kaip ir kitos. Bet užtat per tą šimtmetį — krezai, savo turtais nurungę net patį karalių.

— Kada tas šimtmetis prasidėjo?

— 1481 metais. Na, kas tai per metai?

Mėgdavom mes tokį žaidimą, nuo kurio viso to neišmanantis žmogus tiesiog pamėltų. Tai šit, staiga, nelyginant šokti nuo skardžio į vandenį, užduoti vienas kitam klausimus, tokius kaip antai, kokiomis kalbomis buvo iškaltas parašas Behistūno uoloje (persų, elamitų ir babiloniečių) arba kokios spalvos buvo Nikolajaus I laikų inžinerinių kariuomenės dalinių uniformų apsiuvai (raudonos).

— Per skystos tavo blauzdos, dėdule Marjanai,— tariau aš.— Tai Mykolo Olelkaičio, Slucko kunigaikščio, ir jo pusbrolio Teodoro Bielskio suokalbio metai.

— Teisingai. Ir kitų, iš jų Petro Dovydaičio, Alšėnų kunigaikščio. O toliau?

— Nagi štai, visi jie troško nužudyti didįjį kunigaikštį Kazimierą ir patys valdyti kraštą. O jeigu nepavyktų, tai sukelti visą šalį ir laikytis iš paskutiniųjų. Jeigu ir tai nepasisektų, tai su visomis savo valdomis „atsikratyti“ nuo Didžiosios Kunigaikštystės ir ieškoti paramos Maskvoje.

— Taip. Ir kuo visa tai baigėsi?

— Suokalbį išaiškino. Ėmė risti galvos. Vienus tamsiojoj pasmaugė, kitus ant kaladės fakelų šviesoj nukirsdino, o kai kuriuos — tiesiog ant baslio myriop pasmerkė. Šimtai aukų iš tų savarankiškumo troškusių žmonių. Teodoras Bielskis, viską metęs, pabėgo į Maskvos kunigaikštystę pas Ivaną III ir atnešė jam „kraičio“ „šiaurės žemes“.

— O kur dėjo kitas žemes? — ironiškai paklausė Marjanas.

— Na, juk ne kišenėje išsinešė. Paliko.

— Šit kaip,— tarė Marjanas.— Basliai, trinkos, kankinimų suolai. O kas iš svarbiausių maištininkų liko gyvas?

— Varyk, varyk!

— Alšėniškis liko. Vienintelis iš visų. Vienintelis, nuo kurio nė plaukas nenukrito. Priešingai, įsitvirtino savo valdose kaip niekad. Kodėl?

— Stiprus buvo. Visi bijojo. Karališko kraujo giminės ir ne kartą su jais artimai susijęs.

— Niekai. Niekas nebūtų to paisęs.

Jis metė knygą ant stalo. Mes tylėdami sėdėjom vienas priešais kitą. Paskui Marjanas ranka perbraukė veidą, tarytum nusiprausdamas.

— Ir štai kaip tik nuo to laiko giminės pradeda neregėtai, sakyčiau, įtartinais, fantastiškai turtėti. Tūkstantis ir viena naktis. Golkondos ir Eldorado lobiai. Dovanoja miestus. Sutikdami didįjį kunigaikštį, aukso drabužiais aprėdo tūkstančius šlėktų

ir valstiečių. Auksine skarda dengia pilies stogus. Žodžiu, galėjai regėti viską, ką tik sugebėjo netikėtai praturtėjęs to meto žmogus.

— Iš pažiūros lyg ir kultūringas, o dvasia...

— Laukinis? — paklausė Marjanas. — Na, jau ne. Čia subtiliau. Pagalvok: tik ką pasiekė tikrą valdžią. Valdžią sieloms, kūnams ir net valstybei. Su Vseslavu-Burtininku* nelabai pasigalynėtų, plačiai nepasispardytų. O čia... Taigi ir neišlaikė jokie varžtai. Neišlaikė, kaip ir būna visiems ką tik iškeptiems neribotiems valdovams, nors daugelis iš jų, šviežiųjų, šimtmečiais savo giminėlę tempė tik kaip kokie nors kariauninkai arba palyda. Taip ir prasidėjo: vaizdavo humanistus, atrodė subtilūs, o iš tikrųjų — tigrų tigrui.

— Čia tu kažkodėl klysti, — tariau aš. — Prisimink Ostrogiškį, Mykolą Radvilą, Leoną Sapiegą. Apsišvietę, kultūringi žmonės, tegul ir su savo aistromis.

— Tai išorinis sugedimas, — pasakė Marjanas. — Žinoma, tai ne Čingischano rūmai ir ne opričnina. Bet visgi Europos aki-vaizdoje, pačioje viešumo, pačioje demokratijos, nors ir šlėktingos, pradžioje. Nobless oblige**. Bet stuburų laužymo ir čia nestokojo. Toks laikas.

— „Laikas visada yra toks, kokie yra tuo laiku gyvenantys žmonės“, — pacitavau kažkieno žodžius. — Bet tu visgi varyk toliau.

— Tai štai. Po kokio šimtelio metų visai tai prabangai netikėtai atėjo galas! Užtenka be atvangos lėbauti, užtenka auksinių stogų, gana nuosavų brokatu aprėdytų pulkų! Eilinė, ne itin turtinga giminė. Kur priežastis?

— Šito mes niekada nesužinosime, — pasakiau aš. — Ar mažas galėjo atsitikti? Na, sakykim, pirmiausia — tas Petras Dovydaitis, nors ir galingas, o visgi prisibijojo, kad kas neprisimintų jo dalyvavimo suokalbyje, ir nutarė visą turtą prašvilpti, pagyventi kaip reikiant. Ir palikuonys švaistė. O kai viską prašvilpė, tai ir nusiramino.

— M-taip taip, — tarstelėjo jis. — Ar tu žinai, kas tai per ženklai ir ką jie reiškia?

Ant popieriaus skiautelės jis štai ką nubrėžė:

* Vseslavas Briačislavičius (miręs 1101), pramintas Burtininku, Polocko kunigaikštis. Siekė išplėsti savo valdas, be atvangos gynė savarankiškumą. Ryžtinga, valinga, išmintinga ir veikli asmenybė. Minimasi kai kuriose bylinose. Vienas iš „Sakmės apie Igorio žygį“ herojų.

** Vieta įpareigoja (pranc.)

— Tu mane vaiku laikai. Juk tai raidžių skaitmeninės reikšmės. Pirmoji — legionas, arba šimtas tūkstančių, antroji — leodoras, arba milijonas.

— Na, o šitie?

— Ir jis išbraižė kitus ženklus:

— Čia šeši šimtai tūkstančių ir septyni milijonai.

— Tai štai, atsakyk man dabar, mano mielas palaidūne, dykaduoni, plevėsa Antonai Glebovičiaus, koku būdu galėjo žmogus, tegu ir perkūniškai galingas, per pusę metų sukalti tokį turtą — šešis šimtus tūkstančių auksinų ir dar brangenybių už septynis milijonus. Ir tokiais laikais, kai telyčaitė grašius kainavo! O kapgi jis, jei net būtų rijęs tą auksą ir jo vaikai pilna burna jį šlemštę, galėjo per kokius šimtą trisdešimt metų prąšvilpti, paleisti vėjais šitokią kapitalą? O juk, be viso to, jie kasmet dar turėjo pasakiškų pajamų?

— Atsakau į pirmąją klausimo dalį: galimas daiktas, kad žinojo apie suokalbininkų išdą ir jį pasiglemžė.

— O gal išdavė? — pertraukė Marjanas.

— Negalima šitaip be įrodymų apkalbėti žmonių net ir tada, jeigu jie jau trys šimtai metų kaip trūnija po žeme. . . Juk mes esame istorikai.

— Hm. "Istorija, kuri nė kruopelytės, nė per nago juodymą nemeluoja". Sutrūnijo jis, tik ne po žeme, o sarkofage Alšėnų bažnyčioje. Ten ant sarkofagų akmeninės statulos guli. Tokia, brolau, protobestija guli, su tokia šventa ir dieviška šypseną. Pats pamatysi.

— Kodėl staiga imsiu ir „pamatysiu“?

— Jeigu panorėsi — pamatysi. Tai štai, o kai dėl nusigyvenimo — ar pameni to. . . sodžiaus menestrelio baladę?

— Išmislas.

— Daugelis pasakų turi kruopelytę teisybės. Aš ieškojau. Ieškojau kronikose, atsiminimuose, dokumentuose. Dabar neverta jų vardyti — štai sąrašas.

— Ir prisikasei?

— Prisikasiau. Ar tau ką nors sako Valiužiničiaus pavardė?

— Valiuž. . . Va. . . Na, jeigu tie, tai Valiužiničiai — kilminga giminė, dar iš „savų“ kunigaikščių, iš tų, kurie „iki Gedimino“. Valdė žemes prie Polocko, Minsko ir į šiaurės vakarus nuo jo. Bet vis rečiau minimi universaluose ir kronikose, matyt, nuskurdo, neteko įtakingumo. Apskritai, tai įprastas reiškinys. Septynioliktame amžiuje išnyksta.

— Plaktuke, — nusikaltėlių žargonu tarė Marjanas. — Kūju

tapsi. Na, o paskutinis giminės suplekšėjimas?

— Lukterk,— pasakiau aš.— Ar tik ne Gamšėnų maištas?

— Na, na,— akino jis.

— Berods, Gremislavas Valiužiničius. 1611 metai. Garsusis „smūgis į nugarą“? Velniažin, niekaip aš tų dalykų nesusiejau.

— O tarp kitko, nuo Gamšėnų iki Alšėnų — ranka pasiekiamas. Taip, Valiužiničius. Taip, dvi savaitės nesibaigiančių mūsų ir dar bene metai miškų karo. Ir ant kablių pakarti, ir pamauti ant baslių. Taip, tai garsusis „smūgis į nugarą“, apie kurį mes tiek mažai žinome.

— Nenaudinga buvo rašyti. „Išdavikai“. Ir dar tokiu momentu! Intervencija, karas. Pastarieji įvykiai, matyt, viską ir užgožė... Tai bent siužetas, Marjanai!

— Tu nepakenčiamas,— pasipiktino jis.

— Nebetveriu smalsumu. Klok greičiau.

— Tai štai. Aš, mano mielasis, pagal sąskaitų knygas, aktus apskaičiavau, jog per tuos metus, įskaitant ir pajamas iš dvarų, palikuonys niekaip negalėjo iššvaistyti daugiau kaip trečdalį įgyto turto, nepaisant visų jų „beprotybių“. Esant net siaubingiausiam, „radviliškam“ išlaidumui. Ir štai Valiužiničiaus maišto metais Alšėnus valdo Vytautas Fiodorovičius, penkiasdešimt septynerių metų kunigaikštis. Jo žmona — Hana Gordislava Alšėniškė, dvidešimt penkerių metų, iki ištekančios kunigaikštystės Mezeckaja. Ir šią kunigaikštienę rūsčiai bara savo rašte Kladno vyskupas Jeronimas už tai, kad ji suteršė kunigaikštienės ir žmonos garbę, o ypač už tai, kad Didžiosios kunigaikštystės priešai slapta susitikinėdami su ja vilki vienuolių drabužiais.

— Iš tiesų, koks siaubas,— pasakiau.— „Dama ir juodas vienuolis“.

— Ir nelemtas baltarusiškas romantizmas,— pridūrė Marjanas.— Štai, klausyk, kokia mano hipotezė. Viskas sutriuškinta. Išsigelbėjimo nėra. Visur naršo šnipai, sekliai ir įskundėjai. Bendražygiai ant baslių gargaliuoja. Ir dėl visko iš pat pradžių kaltas Vytautas Alšėniškis. Jam kaip išpirka buvo atiduota Kladno seniūnija. Jis grobė begėdiškai, pašėlusiai, savo naudai prisiplėšė krūvą pinigų. Dėl jo kaltės kariai žmonės. O žmona, kaip ir baladėje,— angelas. Ką, ar negalėjo jie tą išdą, tuos turtus pagrobti ir sprukti? Kad bent dalelę tų turtų galėtų grąžinti aukoms?

— Hipotezė,— pasakiau aš.— Iš kur tas poetas galėjo žinoti?

— O tu ar pagalvojai, kiek per šimtmetį galėjo dingti archy-

vų, pasimiršti legendų, šeimyninių sakmių, gandų? Per karus, gaisrus, revoliucijas! Matyt, kai ką žinojo.

Jis vėl užsirūkė. Nereikėjo jam šito daryti.

— Ir štai 1612 metais,— jis išpūtė dūmų kamuolį,— šis žmogus, šis „vienuolis“ išnyksta. Įdomiausia tai, kad dingsta ir jiniai. Gal pabėgo, gal buvo nužudyti — kas žino? Greičiausiai — pabėgo. Išlikęs vaivadijos teismo teisėjo Stankevičiaus liudijimas, jog kunigaikštis buvo surengęs gaudynes, nes tie neva pagrobė Alšėnų turtus, bet jis, Stankevičius, panaudojęs savo valdžią ir uždraudęs tas gaudynes, ir karaliaus vardu prigrasinęs mirties bausme, neleidęs persekioti. O gal kas nors iš kunigaikščio vijikų bėglius pagavo ir nužudė? Ne. Tame pačiame akte yra Vytauto Alšėniškio priesaika šventąja evangelija, kad jis nežudė ir jo rankos nesuteptos krauju. Ir dar dviem savaitėms praėjus po to, kai jis susekė ir kai jie pabėgo iš Alšėnų, juos matė gyvus tokie ir tokie liudininkai... O tarp kitko bėglių pėdsakai dingo. Jokiam mieste ligi pat Vilniaus, Varšuvos ir Kijevo apie juos neliko nė ženklo.

— Na, ar maža kas! Ramiai gyveno, ir viskas. Nors pabandyk su tokiais turtais tyliai gyventi.

Staiga man toptelėjo.

— Palauk, o ką gi ten veikė vaivadijos teismo teisėjas Stankevičius, baltarusių Šerlokas Holmsas, kilminis seklys? Tegu sau jis valstybės vyras, kvota — irgi ne antraeilis reikalas jam. Bet juk šešioliktame septynioliktame amžiuje nebuvo nė vienos triukšmingos bylos, kurios nebūtų narpliojęs kas nors iš Stankevičių. Baigiant pačia skandalingiausia žmogžudyste Durinyčiuose*.

— Taigi, taigi! Kaip tik tuo laiku, kai dingo bėgliai, karalius paskyrė Stankevičių atlikti Alšėniškio dvarų ir pajamų reviziją.

— Ir...

— Ir revizija baigėsi be rezultatų. Visos brangenybės buvo dingusios. Dingę ir tie, kurie jas paėmė. Dingo visos apskaitos knygos, dokumentai, net giminės kilmės raštai. Nieko neliko. Kunigaikščio Vytauto giminaičiams teko jais iš naujo pasirūpinti. Ir dėl to iš jų vėliau smarkiai tyčiodavosi, o kai norė-

---

*1606 m. spalio 14 d. Marina Karlovič, mergautine pavarde Dostojevskaja (iš rašytojo F. Dostojevskio protėvių, kurių dvaras buvo Dostojeve, netoli Pinsko), nužudė vyrą, kėsinosi į posūnio gyvybę, padirbo testamentą. Ši byla buvo pradėta nagrinėti 1607 m. kovo 6 d. (teisėjas — Minsko seniūnas Andrius Stankevičius).

davo įžeisti, išsakydavo abejonę: girdi, ar iš tikrųjų tokia jau sena jų giminė, galbūt patys jie save įsirašė į tas įvairias privilegijas ir knygas. O jiems ir pasakiškų dėdės turtų nebeliko, kad prabanga užkištų burnas, užpiltų akis.

— Giminaičiai? O kodėl? Nejaugi kvota neprisikasė iki teisybės?

— Ne, neprisikasė. Taip, giminaičiai. Todėl, kad vos metams praėjus nuo bylos pradžios, kunigaikštis Vytautas Alšėniškis staiga mirė.

Mes nutilome. Už lango vis labiau blėso darganota, bjauri diena.

— Bet kodėl kvota? — paklausiau aš.

— Štai aš ir galvoju, kodėl.

— Gal iškilo aikštėn šimtmečio senumo įvykiai?

— Kam jie galėjo rūpėti? Net jeigu ir būta nusikaltimo, tai negi anūkas gali atsakyti už savo senelį? Po šimto metų?

— Galėjo pasigviešti pinigų. Valstybės išdas buvo tuščias.

— Niekai. Greičiau naujus mokesčius uždėtų ir tiek.

— O gal per tas išpirkas kunigaikštis apsivogė?

— Irgi niekam nerūpėjo. Užmokėjai iš karto visą sumą, išsiuomojai seniūniją, o ten jau koks kieno reikalas jeigu ir trigubai būtų lupęs iš gyventojų.

— Galbūt maišto istorija? Tos... buvusios Mezeckajos ryšys su vadeiva?

— Byla lietė Alšėniškius. Mezeckių nebūtų lietę. 1507 metais kažkokia mūsų herojės prosenelė buvo didžiojo kunigaikščio Žygimanto „siela ir širdis“. Nuo to laiko jie labai artimi karaliui, patikimi žmonėms.

— Tai gal vedė bylą dėl kunigaikštienės Hanos dingimo?

— Ji dingo vėliau. Kvota vyko jau koks mėnuo. Matai, kiek versijų: senas suokalbis — išpirka — maišto įvykiai ir tai, kaip jie palietė kunigaikščio šeimą.

— O juk įmanoma ir pirma, ir antra, ir trečia.

— Galbūt. Šit ir imtumeis. Imkis, a? Štai tau ir tema naujam tyrimui.

Šventoji Inesa žvelgė į mane maldaujančiai sudėjusi rankas.

Aš negalėjau jai atsakyti.

— Pagalvosiu,— tariau.— Tačiau paklausyk, Marjanai, koks gali būti ryšys tarp dviejų ano meto įvykių, dargi viso šimtmečio senumo, ir tos knygos iš Alšėnų, seniai užmestos, niekam nereikalingos, išskyrus muziejų, na, dar tokius, kaip mudu, ir to, kad kažkokie kromelninkai senienomis skambina tau, šlais-

tosi po langais ir panašiai. O gal po langais visai ne tie, kurie skambino.

— Gal. Tačiau taip neramu, rodos, imsiu ir numirsiu. Kažkokia nuojauta. Širdis jaučia, ir visas.

— Jaučia todėl, kad nesveikuoja. Argi anksčiau tau neužėdavo tokie nepaaiškinamos baimės priepuoliai?

— Ne, ne. Tai ne dėl širdies. Tai rimčiau. Nelyginant šunims prieš gaisrą.

— Kreipkis į miliciją, kaip buvau pataręs.

— Kad palaikytų bepročiu?

— Tuomet nusiramink. Gana save graužti.

Aš pakilau. Laikas buvo namo. Ir tada Ptašinskis keistai subruzdo, ėmė neramiai kedenti savo tamsius plaukus. Akys tarsi ieškojo pagalbos.

— Žinai ką...

Jis paėmė senąją knygą ir ištiesė man.

— Žinai... Paimk ją su savim... Jie...

— Kas jie?

— Nežinau. Jie... Jiems ir į galvą neateis, kad tokį daiktą galėčiau išgabenti iš namų. Man bus ramiau. Tik gerai paslėpk. Aš retsykais ateidinėsiu. Gerai ją išstudijuok, paskui pasikeisime nuomonėm.

— O kaipgi tu?

— Aš turiu gerą fotokopiją. Kad išsaugočiau knygą, dirbu prie jos. Be to, paleografiją aš išmanau prasčiau už tave. O tu — pasižiūrėk. Kur čia šuo pakastas? Štai, imk portfelį. Gali jį sau pasilikti.

Portfelis buvo milžiniškas. Netgi įdėjus tą didžiulę knygą dar liko nemaža vietos.

Aš jau susiruošiau eiti, bet pamačiau, kad Ptašinskis velkasi paltą. Kai jis ant pasaitėlio prisirišo šunis, aš net pasipiktinau.

— O šito kam reikia?

— Tylėk, Antonai. Reikia.

Jis man davė progą dar kartą nusistebėti. Užbėgo į greta esantį „Gastronomą“. Šunys, aišku, liko su manimi ir piktai dairėsi į šalis. Aš maniau, kad jis išneš butelį. O jis išnešė tris. Vieną, kaip ir tikėjau, vyno, o du... kefyro.

— Marjanaĩ,— tariau,— juk aš jo negaliu pakesti. Tai kažkoks paikas išmislas. Man juk bobulė atneša pieno, aš pats rauginu jį, mėgstu mūsiškį, kaimišką. Nuo to kefyrinio salyklo mane tiesiog pykina.

— Gali išpilti,— pasakė jis, kišdamas butelius į portfelį taip,

kad matytusi jų kakleliai.— Rūgštus pienas! Seno kavalieriaus įprotis.

— Maskaradas? — ironiškai paklausiau.— Tu iš tiesų kuoktelėjai, Marjanai. Vaikėji, šunsnuki.

— Gerai,— burbtelejo jis, imdamas pasaitėlius.— Tu eik. Eik. Pédink. Aš palydėsiu.

Nors ir labai keista, bet jo baimė persidavė ir man. Supratau, jog visa tai niekai, bet įveikti nerimo neįstengiau.

...Prie namų Pacholčikas iškišo galvą iš savo kiosko:

— Dievulėliau mano, čia tai bent šuniokai! Žvėrys! O kas gi tai per veislė galėtų būti — ar nemalonėtumėte pasakyti?!

— Tigriniai dogai,— burbtelejo Marjanas.

— Aija-jai, ir ko tik nebūna! Ir tigras, ir šuo! O sakykite, kaipgi juos sukergia? Juk tigras, nors ir didelis, visgi katinas. Kaipgi jis — su šunimi?

— Per prievartą,— pasakė Marjanas.

— Dresiruoja,— pridūriau aš, bet čia man pagailo senioko.— Tai tiesiog jų tokia veislė, tigrinė. Mes juokaujam, dėdule Gerardai.

— Na, dievai jūsų nematė. Juokauti ne nuodėmė. Žiūriu, pasi-vaikščiojot jūs šiandien, toks sveikas raudonis. Ir gerai, kad nakčiai kefyra geriate. Kefyras — sveika.

— Kurgi ne,— atsakiau.— O su vyneliu ir visai neprastai. Mes įėjome į laiptinę.

IV SKYRIUS

Apie moterį iš praeities, atsargos abelius ir apie tai, kad evangelijos skaitymas nedavė jokios naudos, išskyrus moralinę

Kai Ptašinskis išėjo, prisiminiau, kad jau geros trys dienos niekaip nebaigiu laiško tėvukui. Visai prapuoliau su ta knyga. Ir tas nelaimingas laiškas iš tikrųjų seniai parašytas, bet tetulė Marina visad įsižeisdavo, jeigu neprirašydavau bent keleto eilučių jai. Ji jau pagyvenusi, su įnoriais.

Taigi nutariau pagaliau nusimesti nuo pečių šią našta. Pasiėmiau dar vieną lapą ir, paprašęs dievo, kad tik neužgautčiau neatsargiu žodžiu, pradėjau rašyti:

„Tetule Marina! Tu juk žinai, kaip sunku man rašyti, koks aš netikša. Visai kas kita paskambinti. Bet aš skambinau ir neprisiskambinau. Jau paskui sužinojau apie Koidanų vestuves

ir kad jūs ten buvote. Pasiilgau aš tavęs ir tėtušio. Jeigu jis pamiršo visus žodžius, išskyrus „užsitupėjo jie tam mieste“ ir „atvažiuok, pameškeriosim“, tai bent jau tu mesk viską į šalį ir atvažiuok pas mane. Kai tik gausi laišką, taip ir važiuok, kad kitą dieną jau būtum čia. Pasišnekučiuosim, į teatrą naujos pjesės pažiūrėti nukaksim. Baisiai įdomu! O tai bijau, kad gali kur nors išsiųsti, tuomet ligi vasaros nelauk. Tikrai, imk ir atvažiuok. Juk dabar tu turi laisvo laiko. Tuo pačiu sugalvojau jums kaitką nupirkti. Atvažiuok, tarkim, 12 dieną 11 valandą traukiniu. Ir neatidėliok. Pasitiksiu su mašina. Iš tikrųjų, kas gi trukdo? Duok telegramą, jei atvažiuosi vėliau. O tai pas jus ten ir rytą darbas, ir dieną, ir vakare darbas. Aš jus žinau.

Mano nauja knyga jau pajudėjo. Ir taip viskas puikiai išėjo! Padėjo recenzijos, dieve, duok sveikatos Petrovskiui ir Kleckinui. Taigi leiskite raportuoti, bučiuoju tave švelniai ir meilingai ir lieku

tave gerbiantis ir mylintis sūnėnas Antonas”.

Uf! Juk aš iš tikrųjų labai myliu savo tetą, ir kalbėtis su ja tikras malonumas, o parašyti žodžius, kuriuos jai pasakyčiau,—vienas vargas.

Aš atidėjau laišką, užgesinau stalinę lempą. Vėl ėmiau varstyti Ptašinskio knygą ir staiga nusprendžiau, kad ją reikėtų kur nors paslėpti. Tarsi ir aš būčiau užsikrėtęs Marjano įtarumu. Todėl paėmiau sunkų tomą ir nunešiau jį į sekretorą.

Mažai turiu senų daiktų, ne taip kaip Marjanas, bet net jis man pavydi sekretero. O aš juo didžiuojuos. Pati XIX amžiaus pradžia. Vietinio meistro veik neatpažįstamai sumodernintas ampyras. Ir dėl tos modernizacijos ampyras, jeigu dar galima jį taip vadinti, pasidarė dar kilnesnis. Griežtos formos, apgalvota kiekviena detalė, apskaičiuota taip, kad būtų patogų ir gražų. Juodmedis ir buksmedis, saikingai inkrustuoti perlamutru. Ir vos tik atversi lentą, prieš akis sušvinta vaivorykštė: plaštakės virš stilizuotų lauko gėlių. Kiek aš privargau, kol jį beveik laužu tapusį atkūriau.

Bet svarbiausia ne tai. Svarbiausia — slėptuvė, kurią tik prieš kokius metus aptikau. Spusteli plokštelę prie užrakto, pastumi ją į priekį, paskui kairėn, ir raštams skirtą skyrelį užpakalinė sienelė pasislenka į šoną. O jei dar paspausi viduriniąją plaštakę, atsivers šoninės slėptuvės, beje, labai talpios.

Ten galima slėpti laiškus, dokumentus ir kitus panašius daiktus. Dabar čia padėsiu Marjano knygą. Nereikia, kad ją matytų daugiau žmonių negu būtina. Na ir dar: aš jau „praganiau“ ne-

mažai knygų. Pradedant Kochanovskio „Satyru“ ir baigiant Bredberio „Pienių vynu“. Praradau net „Vaizdingąją Rusiją“, nors ji ir labai didelė. Jeigu kas nors „pasiskolins“ ir šią knygą — bus blogai. Kaip tada reikėtų Ptašinskiui į akis pažiūrėti, ir kur iš gėdos dėti savąsias? Nebent šuns akis turėčiau! O tokių mėgėjų „pasiskolinti neterminuotai“ atsiranda vis daugiau ir daugiau. Ir teismas tų niekšų neteisia.

Aš paslėpiau knygą, uždariau slėptuvę. Ir gerai padariau. Mat iš karto po to pasiuto birbti durų skambutis ir pasirodė „mano sena meilė“ Zoja Perervenko. Apsireiškė po to, kai jau du mėnesius nosies nerodė, ir aš jau maniau, kad daugiau niekada neužeis.

Kol stačiau ant stalelio butelį „Nemeš Kadar“, dėjau obuolius ir dar šį bei tą, kol jungiau stalinę lempą ir gesinau liustrą, mes ištarėm vienas kitam kokią dešimtį standartinių frazių: kaip sekasi, kas girdėti, kaip sveikata (ir tai, kai jai vos dvidešimt aštuoneri!). Ir tik po pirmos taurelės jai pasakiau:

— O aš maniau — viskas.

— Taip ir yra. Viskas. Nėra ko tąsyti, jeigu jau tu toks garbingas.

Garbingas ar negarbingas, bet tada, kai pirmąjį mūsų pažinties vakarą visa kompanija išėjo iš manęs, o ji liko ligi ryto ir paskui likdavo beveik kas vakarą kokius keturis mėnesius, dievaži, nežinojau ir net pagalvot negalėjau, kad jinai ištekėjusi. Atvirkščiai, iš jos elgesio piršosi tik tokia išvada, kad ji vienu viena. Kipšas rautų tuos vyrus, kurie beldžiasi septyniems mėnesiams į ekspedicijas, ir ten, kur velniai peri vaikus.

Viskas iškilo į dienos šviesą tik tada, kai aš jai pasiūliau keliauti į pietus, o paskui ir apie kai ką „rimčiau“ pagalvoti. Štai tada jinai man ir papasakojo viską. Ir nė kiek nesivaržydama pasiūlė kaip geresnį to „rimčiau“ variantą: ateidinės retkarčiais ir tada, kai vyras bus grįžęs. Aš tik krenkštelėjau. Ir, ko gero, net būčiau sutikęs, nes per tą laiką spėjau labai prisirišti prie jos. Bet pasirodė, kad tai neįmanoma. Nes didžiausia kiauulystė toje istorijoje buvo ta, kad aš, kaip paaiškėjo, puikiai pažinojau jos vyrą, Kostią Krasovskį. Tai nuostabus vaikinys, ištikimas draugas savo bičiuliams, plačių polėkių, nepriklausomas, kiekvienos draugijos siela, mėgėjas paužti, doriausias paleontologas ir geros širdies žmogus. Tokį nuskriaudus — nors imk ir pasikark.

Ir aš stengiausi nutolti, nors, dievaži, sakau gryną teisybę, man tai labai brangiai atsiėjo.

Ryški blondinė, tamsiai mėlynos abejingos akys, nuostabiai išlenktos putlios lūpos, grakštus kaklas, dailios rankos, ideali figūra — nuo stačios krūtinės ligi kojų, kurios ir pačios savaime galėjo būti kiekvieno vyro svajonė.

Velniai rautų tas įvairias pavardes!

Velniai rautų tą negalėjimą žinoti, ar moteris ištekėjusi, ar ne! Velniai griebtų šiuo požiūriu visus nelietuvius! O kaip būtų gera. Susipažįsti. „Krasauskaitė“, — na, vadinasi, režk, balandėli, sparną, žinoma, jeigu ji nieko prieš. „Krasauskienė“, — nešdinkis, brolau, nes gausi per nosį, čia jau kito žirgai ganosi, o jeigu „varva seilė“, tai eik ir apsilaižyk, čia ne tavo nosiai, mulki.

Šioje istorijoje mane paguodė tik tai, kad ji, pastebėjusi mano atšalimą, — matyt, iš kvailumo, — nusimetė geraširdės, atsidavusios, nuolankios moters kaukę. Galų gale pamačiau, kad ji labiausiai trokšta tik vieno — gauti iš gyvenimo kuo daugiau sau ir nieko neduoti nei gyvenimui, nei žmonėms, be saiko mėgautis visokiais gardėsiais ir pramogauti, kad ir kas vyktų aplink, nors ir kaip būtų sunku kitiems.

Bet argi ji viena tokia iš moterų giminės? Tai dar ne priežastis, kad nustotum mylėjęs. Kartais priešingai, šitokias vyrai myli dar labiau. Ir kenčia, kaip kentėjau aš.

Tik po kurio laiko mano bičiulis Alesius Gudas, tas, kur muzikams per langą stiklinę padavė, pamatęs, jog aš jau šiek tiek išsivadavau iš jos kerų, pasakė:

„Ne su tavim vienu, brolau, ji tą vargšėlį Krasovskį apgaudinėja. Šitoks vyras, šitoks šaunus vaikinąs — ir še tau!“

„Kodėl gi tu man anksčiau šito nesakei?“

„Būtum nepatikėjęs“.

„Ir tai tiesa“.

„Būtum nepatikėjęs“. „Moteris įsimylėjo“. „Na ir kas, kad ištekėjusi?“ „Pasitaiko“. „Tai ne kiaulystė, o nelaimė“.

„Ak tu, Alesiau, eik sau velniop“.

„Ir apskritai dėl jos Kostiai vieni nemalonumai. O ir ko norėti iš merginos, kurios geriausios draugės manikiūrininkės ir pardavėjos?“

„Ar tu nusistatęs prieš pardavėjas?“

„Nė kiek. Netgi myliu jas. Tačiau pokalbiui pasirenku temą ne vien apie modernius megztinius“.

„Žinau, kokias temas tu pasirenki“.

Pasijuokėme. Ir štai šitaip, palengvėle, labai skausmingai ėmiau sveikti. Bet retsykais ji visgi užeidavo. O aš kaskart iš visų jėgų turėdavau stengtis, kad vėl neįklimpčiau. Kaip dabar.

— Aš tada buvau nusprendusi išsiskirti,— staiga tarė jina. — O paskui pamaniau, kad tu vis tiek neatleisi man tos apgavystės. O jeigu šitaip, tai kuo gi kaltas Kostia? Myli mane, daug ką atleidžia. Liksiu ir pamėginsiu išpirkti kaltę. Kur dingsi? Nusidėjai, ir atgailauk. O su šituo reikia baigti. Taip ir stumsiu likusį gyvenimą, o ko daugiau reikia. Nors protu jis nepasižymi, bet yra geras, sąžiningas, paprastas. Tebūnie taip. Laikas nusiraminti, Zojuška.

Pasakė tai kažin kaip tyliai ir liūdnai, kad man širdį suskaudo.

— Nereikia. Ką jau čia. Aš kaltesnis už tave.

— Kur gi tavo kaltė? Ne, kas mano, to niekam neatiduosiu. . . Nė gero, nė gėdingo.

Nepaisant jos nemalonių būdo bruožų, vis tik ji turėjo ir sąžinę, ir protą, ir toli gražu ne laimingo žmogaus skausmą. Man buvo gaila jos. Matyt, todėl, kad šiek tiek ją mylėjau.

— Ir tu nesikankink. Tegu viskas lieka kaip yra. Argi mums buvo bloga per visus tuos mėnesius? — paklausė ji.

— Gera buvo,— su viskuo sutikdamas atsakiau.

— Vadinasi, mes buvome laimingi. Turėsime ką prisiminti. Argi šito maža? Kiti to nė pauostyti negauna. Na. . . na. . . ką tu? . .

Paglostė mano galvą. Šis mažytės rankos prisilietimas kadaise mane tiesiog iš proto varydavo, taip traukė prie jos. Dabar tai kėlė tik skausmą.

— Na, matai. Vadinasi iš tikrųjų jau viskas. Gerai. Gal tu neprieštarausi, jei kartais pas tave užeisiu?

— O kodėl aš turėčiau prieštarauti?

— Tu nebijok. Tiesiog šiaip sau. Pasišildyti.

— Vaje, vaje, kokių kvailysčių mes vis dėlto prikrėtėme?!

Ji užsikėlė vieną savo dailią koją ant kitos, paragavo vyno. Jos veidas toršero šviesoje buvo auksinis, švelnus ir labai liūdnas.

— Aš anksčiau negu tu *pamiršau*, jog į nieką neturiu teisės. O kam tau reikėjo galvoti apie mano reputaciją? Tu juk nieko nežinojai. Ir antra, galima pamanyti, kad tu pirmas atėjai pas mane ir pasilikai. Žaltys gundytojas. Aš pati to norėjau. Tai *mane* traukė prie tavęs. Aš ir padariau, ko geidžiau ir ką galėjau.

Garbės žodis, mano širdis plyšo nuo tų kalbų. Bet ką aš galėjau?

— Na, gerai,— dusliai pratarė ji.— Užteks apie tai. . . Kur tu šiandien buvai?

Aiškiai ieškojo neutralios temos.

— Pas Marjaną,— atsakiau.

Zoja šiek tiek jį pažinojo: keletą kartų buvo susitikę pas mane.

— Ar jis kaip ir anksčiau paikioja su tomis medinėmis lėlėmis?

— Nereikia šitaip,— tariau.— Jis dirba kilnų darbą.

— Argi aš ką sakau? O kaip jo žmona?

— Jos reikalai prasti. Bet tai jų reikalas. Blogiausia, kad jis kankinasi dėl jos. Ir, matyt, dėl to vėl ėmė širdis paikioti. Baisybės galvon lenda, kaip būna širdininkams. Įtarus pasidarė. O kavos ir tabako niekaip neatsisako. . .

— Į ligoninę jam reikėtų atsigulti. Gaila, jei geram žmogui kas atsitiks. Koks nors šunsnukis gyvena, o va Serioža Pevenis, vargšelis, toks jaunas, talentingas, ką tik tokį gerą darbą gavo, taip lengva žmonėms su juo buvo gyventi — ir še tau, vėžys.

— Tai nelaimė,— pasakiau.— Didelė nelaimė! Bet ką padarysi, jeigu mūsų kartai teko tokia baisi dalia.

Staiga jinai ryžtingai atsistojo.

— Na, užteks sėdėti,— šiek tiek suabejojusi paliko neišgertą „Nemeš Kadarą“.— Šleikštus.

— Juk tu mėgsti pussaldžius.

— *Mūsiškius* mėgstu. O gal man tiesiog viskas šiomis dienomis šleikštu? Klausyk, Antoniau, o ką ten mes pirmąjį mūsų vakarą gerėm, neprisimeni?

— Prisimenu. Tu buvai žydra suknele. O ant kaklo gintariniai karoliai. Ir lūpos nepadažytos. O gerėme mes tada „Chvančkarą“.

— Tikriausiai dabar jos niekur negausi. O gera būtų. . . po paskutinę taure. . . Taip, kaip tada — po pirmą. Juk tai paskutinė, Antoša. . . Paskutinė. Ir nieko čia nepadarysi. Šit tavo stalas ir švarus popieriaus lapas, ir šita žvakidė, ir lempa. Ir viso šito aš turbūt jau nepamatysiu, nes nežinau, ar įstengsiu užbėgti pas tave.

Buvo nepakeliama šito klausytis, todėl, norėdamas atitolinti išsiskyrimo akimirką, tyliai pasakiau:

— Kodėl negausi? Vakar parduotuvėje buvo „Chvančkaros“. Neįtikėtinas dalykas. Matyt, kieno nors šuo pastipo. . . Koks nors labai labai didelis. . . Nebent jau būtų išgraibė? Žinai, bėgsiu pažiūrėti.

— Bėk,— pasakė ji dusliu balsu.— Baigsime tuo, kuo pradėjome. Tik neužtruk ten ilgai. Man čia bus baisu. . . vienai.

Kai jau vilkausi palatą, ji paklausė:

— O pinigų ar turi? Še, paimk. . .

— Turiu.

Kiek įmanydamas lėkiau į parduotuvę ir plūdau save paskutiniaisiais žodžiais.

. . . Sugrįžęs radau ją stovinčią prie lango ir žvelgiančią į tamsą. Ji atsigrėžė į mane ir nusišluostė akis.

— Aš kvailė, išvariau tave, net nepaklaususi, ar tu nori šito.

— Nenorėčiau — nebūčiau ėjęs.

— Jei taip, įpilk.

Mes sėdėjome, plepėdami apie nereikšmingus dalykus, bet mano savijauta buvo tokia, lyg dalyvaučiau savo paties arba kokio nors velniškai žymaus žmogaus laidotuvėse. Niekada gyvenime man dar nėra buvę taip sunku ir graudu.

Kai mudu jau rengėmės prieškambaryje, ji staiga įsikniaubė man į krūtinę.

— Ak, Antonai. . . Ką aš padariau! Kodėl iš pat pradžių nepasakiau tiesos? Kodėl apgavau?

— Klausyk,— neišlaikiau aš,— pasilik. Visam laikui. Aš nebegaliu daugiau.

Jos akys buvo drėgnos, neišverktos.

— Ne,— tarė jina,— neturiu teisės. O ir kam? Praeities nesugrąžinsi. Bet galbūt aš kada nors visgi užbėgsiu pas tave pasišildyti. Tik tiek.

Tą akimirką aš vėl ją mylėjau, gal net labiau negu anksčiau. Mano širdis skausmingai troško jos. Tačiau supratau: juk iš tikrųjų — viskas baigta. Ji taip nusprendė.

. . . Išėjus į bulvarą, šlapdriba lipdė akis. Ji susistabdė taksi, bet dar ilgai stovėjo šalia jo ir žvelgė man į akis.

— Tai lik sveikas,— pagaliau išspaudė, tarsi atplėšdama kažką nuo savęs.— Seniau tokiais atvejais derėjo persižegnoti. O dabar. . .

Ji prispaudė prie mano lūpų savo šaltas šlapias lūpas ir, kai jos tapo šiltos, sunkiai atsiplėšė.

— Sudie. Būk laimingas. Ir atleisk.

Trinktelėjo taksi durelės. Dar kartą subolavo už stiklo jos balta pirštine apmauta ranka. Paskui mašina truktelėjo iš vietos, apdrėbdama mano kojas šlapiu purvinu sniegu.

. . . Manyje viskas raudėjo, ir ne tiek iš meilės, kiek dėl netekties. Pats nežinau, kaip užėjau į „Kosmoso“ kavinę, išmaukiau prie baro taurę konjako, paskui basčiausi gatvėmis. Kišenėje užčiuopiau sulankstytą voką, kuriame buvo laiškas tėvui, įmečiau jį į dėžutę, po to ilgai sėdėjau ant šlapio suoliuko ir beprasmiškai spoksojau į šviesias žibintų dėmes tarp juodų aple-

dėjusių medžių šakų. Paskui vėl išgėriau prie baro. Šikart vyno.

...Baisiau už viską buvo grįžti į tuščius namus, kur dar tebetvyrojo jos kvapas. Todėl, net nesuvokdamas kaip, paspaudžiau Chilinskio durų skambutį.

Jis atidarė duris, apžvelgė mane ir, matyt, mažumėlę išsigando.

— Užeik,— pasakė jis.— Ko nors išgersi? Na, žinoma, išgersi! Nusimesk paltą. Aš tuoj.

Kaip Marjanas neturėjo vietos per ikonas, taip pulkininko (o gal jis ir nebuvo pulkininkas, bet iš tiesų atsargon išėjęs Abelis, griausmas jį žino, ir nė pats velnias neužriš žmonėms liežuvių) visą butą užėmė knygos. Tik du siauručiai tarpsieniai buvo likę laisvi. Prieš vieną ant stalelio stovėjo epidiaskopas (Chilinskis mėgo daryti skaidres, kažkokiu stebuklingu būdu sugebėdamas gauti vokiškų „Orvokolor“ juostų, ir šį tarp sienį naudojo pats sau demonstruodamas savo skaidres). Dabar ant stalelio su epidiaskopu gulėjo plastmasiniai rėmeliai, žirk-lės, gyvačiukėmis raitėsi juostos. Jos mėtėsi ant grindų, ant kilimo.

Antrame tarpsienyje, virš tachtos, kabojo ovaliniuose rėmuose portretas, tapytas senųjų meistrų maniera. Netgi dengtas laku. Apačioje, ties rėmo lenkimu, portretas buvo išplėstas: įdrėsimą kažkas grubokai užsiuvo ir mėgėjiškai uždažė. Portrete — moteris su juodų ir raudonų spalvų suknia. Ir pati tamsaus, pietietiško gymio.

Kiekvieną kartą užėjus mane tas portretas stebindavo. Dar niekada neteko matyti tokio oraus moters veido. Ir kartu tokio neapsakomai gražaus. Tiesiog negalėjai atplėšti akių. Ir šiek tiek pravertos lūpos, ir išdidi nosis, ir kakta, ir visa tokia švelniai išdidi, kuo tobuliausia išvaizda. Ak, tu, dieve mano!

Chilinskis atridenė staliuką ant ratukų, nuo jo ant kito, apskrito stiklinio stalo, perdėjo pradėtą vinjako butelį, citriną, dešroje suslėgtas gruziniškas figas.

— Na, kad pragaištų visos bėdos.

Išgėrėme.

— Tai kas gi pagaliau tau nutiko, vaikine? Rektorių po velnių pasiuntei? A?

— Ne. O vertėtų.

— Luošį sumušei? Archijerėjaus dukrą įsimylėjai?

— Iš kurgi pas archijerėjų dukra?

— Tai kas dar? Paskaitoj netyčia Trockį pacitavai?

Aš tylėjau.

— Aha. Atsitiktinai įkėblinai į tokio kaip tavo tipo butą, atsigėrei pienelio ir, galvodamas, kad esi namuose, praleidai laiką su svetima žmona lyg su sava. Šviesos nenorėjai degti. O viskas — to paties tipo, standartiška.

— Taip,— pasakiau aš.

Ir čia jis suprato, kad nejuokauju. O aš, pats nežinau kodėl, išklojau jam visą šią istoriją. Aišku, neminėdamas vardų. Ir, žinoma, pakeisdamas viską, ką reikėjo pakeisti.

— Apmaudu,— tarė jis.— Bet ką darysi? Ateity, prieš kišdamas makaulę į pavalkus, pirmiau viską iššniukštink. Mus žudo tas pasiutęs baltarusiškas karštumas. O tu, jeigu jau taip atsitiko, ar pasiūlei jai likti su tavim?

Aš papasakojau viską, kaip buvo.

— Praeities nesugrąžinsi, Adamai. Kankinasi, graužia jinai save už klaidas. Bet ką padarysi?

— Reikia tylėti, vaikine,— kiek palaukęs jis vėl prašneko.— Gal dar ten viskas ir susitvarkys, jeigu tylėsi, jeigu niekam nė mur mur. O tu — ką gi, atkentėk savo. Su bėda reikia permiegoti. Ir ne vieną naktį. Tuomet jinai būtinai sulaužys tau ištikimybę su kuo nors kitu. Tik tada ir atlėgs.

Aš negalėjau jo atpažinti. Paprastai jis žarstydavo sąmojus, dažnai lėkštus, o čia prieš mane sėdėjo žmogus, pasinėręs į mano rūpestį, sakysčiau, dargi rūstus žmogus.

Mano mina, matyt, buvo beviltiška, nes Adamas beveik gailiai susiraukė, atsiduso ir pripylė dar po taurelę.

— Išmeskim už ją. Matyt, jos širdy visgi daugiau kilnumo. Taigi už tai.

Jis stebėjo mane.

— Nagi nesielvartauk tu šitaip. Še, imk pypkę, parūkyk. Nors jūsų blauzdos skystos. Vis cigaretėmis mariniesi. Importinėmis.

Man pritrūko kvapo.

— Na, liaukis. Liaukis! Tai dar ne bėda, Antonai.

Ir, matyt, kažin ką nutaręs, atsiduso.

— O, kad tave kur! Na, gerai. Atvirumas už atvirumą. Matai portretą?

— Matau.

— Ir niekada nepaklausei, kas tai. Mandagus esi. Bet aš tada, ko gero, ir pats tau nebūčiau sakęs. O dabar pasakysiu. Labai jau tau striuka. Kremtiesi tiesiog be saiko. O kur žmogaus nelaimės ribos, nežinai.

Išgėrė.

— Mano žmona. Pagal profesiją buvo aktorė.

Jo sausas veidas ant skruostikaulių tarsi aptrauktas oda apdribo. Po sunkiai užkritisiais antakiais liko tik akių plyšeliai.

— Kaip tu manai, kokios ji tautybės?

— Neskiriu aš, Adamai Petrovičiau, pietiečių tipų. Baltarusį per varstą atpažinsiu, o čia nesiimu spręsti.

— O visgi. . .

— Gruzinė? Armėnė? Tadžikė?

— Nagi ne.

— Moldavė? Žydė?

— Dar blogiau,— karčiai tarė jis.— Čigonė. . .

Giliai užsitraukė dūmą.

— Štai čia ir buvo jos didžiausia kaltė. O pagal kaltę ir bausmė. Gera dar būtų, jeigu pirma pakeleję papuolusi dauba. Žodžiu, reikėjo praeiti pragarą. O aš tuo metu buvau labai toli. . . Neturėjau galimybės išvežti, padėti. . . Negalėjau, neturėjau teisės netgi sudejuoti, kad štai jūs, niekšai, patį brangiausią man žmogų koncentracijos stovykloje, tuose visą žemę apnikusiuose raupuose, nukankinate. Ir sūnus kažin kur pasimetė. . . Turiu tik žinutės šešėlį: atrinkinėjo šiaurietiško tipo vaikus. O jis baltučiukas, į mane. Tu nežiūrėk, kad aš dabar pražilęs. . . Buvau geltonplaukis.

Jo žvilgsnis nukrypo į portretą.

— O kokia Grušenka buvo „Užburtajame klajūne“, kokia Maša „Gyvajame lavone“! Kai dainuodavo — žmonės verkdamo. Ir už tai — duobė. Už viską — duobė.

Padėjo pypkę.

— Su šituo. . . taikiausi nesusitaikiau, taip šiek tiek lyg ir priblėso. . . O štai sūnus. . . Ar pateko jis atgal, į mūsų vaikų namus? O galbūt irgi. . . tenai. Ir negali būti tikras, kad kokiam nors mūsų. . . kad ir Gribokui neteks su juo šaudytis. . . Tai va kaip.

Pakėlė auksaspalvio gėrimo taurelę.

— Aš tau tai papasakojau ne tam, kad *manęs* imtum gailėtis. O tam, kad tu *savęs* pagailėtum. Tai, kas tau nutiko, dar ne pats baisiausias dalykas. Ne pats blogiausias.

Pajutau jam tokį begalinį dėkingumą, tokią neapsakomą užuojautą (iš tikrųjų, ko gi verta mano kančia palyginti su jo!), jog iškart supratau: reikia kalbėti apie ką nors kitą. Tačiau kaip tyčia niekas kitas nelindo į galvą. Todėl aš jam papasakojau kai ką apie Ptašinskio nuogastavimus.

— Na, čia tai jokia mįslė,— pasakė Chilinskis.— Iš dalies kalti šitie tipai, paprasčiausi verteivos, plėšikai, kurie vengia įstatymo kaip velnias kryžiaus. Bet labiausiai — liga.

— Ir aš taip manau.

Tuo tarpu sučirškė telefonas. Chilinskis nuėjo į miegamąjį, užsidarė duris, bet girdimumas, matyt, buvo prastas, todėl jis buvo priverstas kalbėti garsiau negu paprastai, ir aš kai ką nugirdau.

— Ikonos? Susiję su šituo? Kad juos kur velniai griebtų su tomis devizomis*!

„Specialiai nesako „valiuta“, o „devizos“. Mano, jog nesu-
prasiu to žodžio. Baltais siūlais siuvi, Adamai Petrovičiaus“.

— Niekšai. Ir ginklus?.. Blogai girdžiu!.. Aišku. Pirmą trisdešimt? Gerai. Būsiu.

Jis vėl grįžo pas mane.

— Sužinojai tu, vaicine, mano paslaptį. O aš netinkamai elgiausi. Esu vertas griežto papeikimo.

— Aš, Adamai Petrovičiaus, ne iš plepiųjų. Jūs mane ne pirmus metus pažįstate. Ir man jūsų reikalai nerūpi. Jums savi, man savi.

— Įsižeidei?

— Žinoma. Man nerūpėtų jūsų reikalai, jei ir tris gyvenimus nugyvenčiau. Nieko aš jūsų ir neklausinėjau. Atsiprašau, bet man neįdomu.

— O be reikalo. Visko gali būti. O dėl „trijų gyvenimų“, tai kažkas jau panašiai išžadėjo.— Jis paplojo man per petį.— Na, gana šiauštis. Geriau jau ką nors papasakok.

— Jeigu jau atsitiktinai kai ką nugirdau, tai grįžkime prie Marjano. Kai kas ir dėl jo reikalo kelia baime. Štai gi ikonos, valiuta — aš neklausiu, kas ten nutiko, kur *jums* reikia vykti. O kodėl viso to negali būti čia pat? Ir pagaliau, nuojauta taip pat reikia tikėti. Suprantu, kad tokios rūšies faktai ne atsargos abeliams, ne milicijai ir ne teismui, bet visgi kartais reikia tikėti, jeigu širdis kužda, jeigu nerimsta... .

Jis įdėmiai žiūrėjo į mane.

— Galbūt ir reikia. Tikėk ir žiūrėk.

Pakilo.

— Nederėtų tave vieną tokioj būsenoj palikti ligi ryto. Bet pats girdėjai... . Ar turi ką nors namie išgerti?

— Vyno turiu.

— O stipresnio?

— Hm... .

— Še, paimk. Tu juk ne iš tų, kurie paskui po miestą šlaistosi?

---

*Devizos — vekseliai, čekiai ar kitos mokėjimo piemonės tarp-tautiniams atsiskaitymams.

Tai va ir truktelk kaip reikiant. Šiandien leidžiu. Kad *miegotum*, girdėjai? Na, eime.

Chilinskis, žinojo, ką daro.

...Niekad gyvenime, nei prieš tai, nei po to, nesu tiek gėręs. Tiesiog nusitašiau. Su kaupu išpildžiau kaimyno patarimą. Ir miegojau kaip užmuštas. Nusirengęs, kaip visada, tik kažkodėl su kaklaraiščiu ant nuogo kaklo. O gal visgi norėjau „šlaistytis“? Ieškoti Zojos? Turbūt.

Artimiausias penkias dienas atpirkinėjau savo „besaikio girtavimo“ nuodėmę. Dirbau, nė minutės neatsikvėpdamas.

Negalėjau patikėti, jog tokia Ptašinskio buto apgultis, visi tie skambučiai, pėdos po langais ir kiti keisti dalykai vyksta tik dėl didelės senos knygos vertės. Buvau beveik tikras, jog paslapties raktas glūdi kur nors pačiame tekste: koks nors priedas puslapių parašėse, įrašas, sumaniai paslėptas ornamanto pynėse, ar dar kas nors. Ir aš ieškojau. Ieškojau akiai, nes nežinojau, kur ir ko ieškoti.

Daug kartų savo gyvenime esu skaitęs evangeliją, vieną iš geriausių (jeigu ne pačią geriausią) istorijų, kurią žmonija yra sukūrusi per visą savo egzistavimo laiką. Man ir dabar buvo malonu ją skaityti, apgalvoti atskiras jos vietas, įsivaizduoti, fantazuoti. Ir visgi ne taip malonu kaip anksčiau, nes aš, nors ją skaičiau beveik pastraipomis,— negalvoju apie prasmę, o ieškojau joje ko kito. Taip būna žmogui, radusiam pirmą grybą,— akimirksniu dingsta žalia, viliojanti vasaros miško grožybė.

Taipėjau ir aš, nosim ardamas žemę. Be jokios naudos, išskyrus moralinę. Bet ir ta buvo antrarūšė, nes aš *tyriau*, o ne *maščiau*.

Kartais kildavo mintis, jog tokiam tekste ką nors slėpti yra šventvagystė, o jau viduramžių žmogui (jeigu tai slėpė jis) — tai jau ne šiaip sau šventvagystė, o paties dievo išniekinimas, kuris lygus erezijai, kūno ir nemirtingos sielos žūčiai. Ir jeigu taip, tai paslaptis turi būti itin svarbi, arba... tas žmogus netikėjo nei dievu, nei velniu, nei ano meto įstatymais.

Perskaičiau visas keturias evangelijas, apaštalų darbus ir jų laiškus, pradedant Jokūbo laišku ir baigiant laišku žydams. Liko tik „Apokalipsė“ — Apreiškimas Jonui ir nevykusiai pridėtas statutas, taip pat su laiškais, tiksliai jau pasauliečių valdovų.

Nieko!

Kad nors šešėlis kokio nors pėdsako, kokios nors užuominos!

Galų gale ėmiau galvoti, ar tik nebūsime apsirikę su tuo tekstu. Blogiausia tai, kad ir Marjanas buvo linkęs šitaip manyti. Pastarosiomis dienomis jis porą kartų buvo užėjęs pas mane, ir mes iki akių įskaudimo spoksojome į tekstus, vieną po kitos kėlėme įvairias hipotezes ir čia pat jas atmesdavome. Vienintelė vieta, kur mes pasistūmėjome į priekį, buvo autentiškas aktas apie Alšėnų kunigaikščio žmonos dingimą, paskelbtas „Archeografinės komisijos aktuose“.

— O ką tai duos mums? — paklausiau aš.

— O galgi...

— Mudviem tik žvejoti, o ne tyrinėti.

— Pažvejosime. Jau greitai. Ežerų ledas beveik ištirpo.

Ir vėl mes ligi apdujimo, ligi visiško išsekimo sėdėjome prie knygos ir kopijos, o Marjanas keiksnojo:

— Irgi mat Holmsai... Pinkertonai... Karteriai... Stankevičiai... Megre...

Tą pašvinkusį ir darganotą kovo penktadienį,— atrodo, tai buvo kovo dvidešimt devinta,— mes taip pat prie nieko neprisi- kasėme.

— Čia netgi pranašas Naumas nieko nesugalvotų,— spjovė pagaliau Ptašinskis.

— Na, na. Nejaugi mes dviese kvailesni už jį vieną?

Aš palydėjau Marjaną. Dėl to mūsų bejėgiškumo širdis py- ko.

— Lyg akli šunyčiai,— pasakė Marjanas.

Priešais laiptais leidosi įdomus jaunas vyriškis, Lyganovskio kaimynas. Ir šį kartą jis nešėsi šiukšlių kibirą. Ir iš kur jis jų ima?

— Štai šitokios šiukšlės ir mūsų galvose. Išmesį jas — ir liks tuščias molinis puodas.

— O gal iš tikrųjų reikia viską išmesti ir pradėti iš pradžių,— tariau aš.— Gal svarbiausia visai ne tekstas? Galbūt kas nors išskusta? Gal esmė ne turinyje, o pačiame inde? Gal ji pačiame daikto egzistavime?

— Reikės pasižiūrėti. Rytoj pat.

Mudu sustojome prie rūkalų kiosko. Aš nusipirkau pakelį „BT“, o Marjanas, kaltai šyptelėjęs, paprašė pakelio „Šipkos“.

— Mestum tu šitai, Marjanai,— pasakiau aš.— Dievaži, mesk.

— Nelemtoji silpnybė. Bet aš tik vieną ar dvi per dieną.

— Ir aš tamstos vietoj mesčiau,— pamokslininko tonu įsiterpė į mūsų kalbą „brigadininkas Žeraras“.— Va, jūsų bičiulis — tikras žaliūkas, nelyginant peršeronas arba brabansonas,— jūs jau atleiskite man, draugas Kosmičiau,— bet aš ir jam patarčiau

mesti. Nuo nikotino arklys krinta.

— Aš ne arklys,— atsikirto Ptašinskis.

— Matau. O jūs pažvelkite į savo nagus. Jie pamėlę.

Ir jis įsileido. . . Iš kišenės išsitraukė metalinę tabokinę uostomajam tabakui.

— Jei norite, aš jums vietoj šito šlamšto uostomojo tabako parūpinsiu? Pats prisitrinu.

Į kiekvieną šnervę jis susikimšo po ispūdingą porciją žalsvų dulkių. Po sekundės griausmingai nusičiaudėjęs, Pacholčikas patenkintas pakraipė nosį.

— Net akyse šviesiau. Turėkite galvoje, juk savo komerciją žlugdau. Bet, kaip yra pasakęs viduramžių romėnas Hipokratas, žmogaus sveikata už viską brangesnė. O jeigu jums sakys, kad nuo uostymo džiūsta gleivinė, kad gali prasidėti sausas kataras,— tai pliurpalas pono dievo — teatleidžia jis man ir pasigaili. . . Tai kaip?

— Tai jau ne,— atsiduso Marjanas.

— Žiūrėkite,— pasakė jam Pacholčikas, duodamas pakelį „Šipkos“.— Jeigu apsigalvosite — ateikit. Gausiu. Ir ne „Bitutės“, tegu ją plynios, o tikro tabakėlio.

Prie kampo mes atsisveikinome.

— Jeigu porai dienų neišvažiuosiu į Vilnių, tai ryt užeisiu,— pasakė jis.

— Užeik.

— Gaila, kad tos knygos negalima išardyti. Gal kas nors ant viršelio užklijuota?

— Ne. Viršelis iš tų pačių laikų.

— Po šimts! Galva neapima, ką visa tai galėtų reikšti.

Pereidamas gatvę, jis atsigrėžė ir pamojavo ranka.

— Lik sveikas!

Aš užsirūkiau, o kai atsigrėžiau jam įkandin, Marjano jau nesimatė sniego pūgoje, kuri staiga užgriuvo miestą.

V SKYRIUS

Dingo žmogus

Prabėgo dar keturios dienos. Atėjo balandis. Sniego krūvos, mašinų nustumtos po medžiais, visai sumažėjo, pajuodo ir iškorijo. Dar kartais snigo, bet tuojau pat imdavo pliaupti lietus, ir sniegas kaip mat ištirpdavo. Vis skaidriau, pavasariškai, mėlynavo dangus.

Užuovėjoje, įsaulyje, kiemuose buvo visiškai sausa. Ir vis tik pavasaris artinosi tarsi apsidairydamas, dažnai duodamas kelią šalčiui ir darganai.

Tas dienas aš kelis kartus skambinau Marjanui, bet niekas neatsakė. Galų gale neištvėriau ir nuvažiavau pas jį į namus.

Į mano skambutį nepasigirdo net šunų lojimo. Bute buvo tylu, lyg būtų visi išmirę, bet dėl to nesistebėjau. Kur nors išvykdamas, Marjanas šunis nuvesdavo pas vienus kaimynus, nors būtų galėjęs palikti ir pas mane. Tačiau jis nenorėjo trukdyti man dirbti.

Mūsų abiejų pastarųjų dienų įtarumas paskatino mane apžiūrėti net spyną. Man pasirodė, kad prie jos nubrozdinti dažai. Bet taip būna, kai žmogus patamsy stengiasi pataikyti į rakto skylutę.

Atžari pagyvenusi kiemsargė, kurią mes — teatleidžia mums viešpats — kartais vadindavome „Cerberiu“, kartais „Cenzoriumi Feoktistovu“*, — į mano klausimus, kaip visada, atrėžė gan šiurkščiai:

— Aš jam, balandėli, ne motina. Nemačiau. Išsibeldė kažkur. Rytais valau, laiptinę plaunu, pirmąją aikštelę, kad nekiurksotume kaip kiaulidėj. Paskui čia kiaurą dieną. Vakaraš Sania ateina. Ir jis nematė. Šunys? Turbūt kam nors nuvedė, kaip paprastai. . . Na, ir kas, kad nematėme. Štai ten atsarginis išėjimas į kiemą. Todėl net aš galiu nepastebėti, kada ateina ar išeina žmonės. Bet jis tuo išėjimu retai naudojasi. Kiemas nelabai patogus.

Kiemas iš tiesų nelabai patogus. Visi tie sandėliukai, užkaboriai, iš pažiūros be gyvybės ženklo karvelidės, garažai. Ir jo garažas. Ant durų kabo spyna. Neaišku, ar jis tuščias, ar ten yra automobilis. O už garažų ta pati dykynė ir medžiai prie šiltnamių ūkio. O, viešpatie!

Nukėblinau namo, nežinodamas, ką ir galvoti. Koks velnias jį galėjo sulaikyti Vilniuje? Gal ką aptiko archyve? Taigi galėjo bent skambtelėti.

Bjauriai nusiteikęs įėjau į savo kiemą ir pamačiau Chosė Mariją Lyganovskį, kuris kasinėjo klombą po mūsų langais. Gyvatvorė aplink gėlyną vienoje vietoje buvo praretėjusi, ir es-

---

*Literatūrinis cenzorius—pogromininkas. Valstybės turtų ministras Ostrovskis, dramaturgo brolis, apie jį sukūrė tokią epigramą:

Ostrovskis Feoktistovui
Tam ir davė ragus,
Kad pultų jis rašytojus
Ir išbadytų visus.

kulapas čia sodino kažkokius krūmelius. Varinis jo veidas nuo darbo gryname ore plieskė raudoni. Skrybėlė gulėjo ant suolelio, ir visas kiemas galėjo matyti jo žilų plaukų ševeliūrą.

— Istorikui detektyvui personalinis sveikinimas! — šūktelėjo jis.

— Psichologijos kondotjerui — taipogi,— burbtelėjau.

Jis sutrypė žemę aplink pasodintus krūmelius, atsuko laistymo čiaupą, nusiplovė rankas ir, šluostydamasis jas nosine,— gydytojo įpročiu atskirai kiekvieną pirštą,— žvaliai pasakė:

— Užsirūkykite, kaimyne.

Čia, užuovėjoj, netgi kaitino. Mudu susėdome ant suoliuko, aš prakirpau pakelį ir pavaišinau jį. Visą šią procedūrą jis stebėjo pilkomis įdėmiomis akimis.

— Paklauskite,— staiga tarė jis,— ar kartais jūsų giminėj nebuvo žmonių... na, su tam tikru psichikos nukrypimu?

Vėliau, kai pasibaisėjęs supratau, jog su manim tikrai dedasi kažkas negero, aš dažnai prisimindavau šį pokalbį ir tai, kad tą pastebėjo patyrusi, išvalgi garsaus psichiatro akis. Atkreipė dėmesį dar tuo metu, kai net aš ničnieko neįtariau. O tada tiktai nusikvatojau.

— Nagi ne! Visi buvo sveiki kaip ažuolai.

— Tai ir gerai,— jis užsitraukė su regimu palengvėjimu,— vadinasi, tai tiesiog viengungio psichika. Tokia pati, kaip ir mano. Ir Chilinskio. Ir visų į mus panašių.

— O kas tokio?

— Jūs metodiškas smulkmenose. Antai esu buvęs pas jus. Viskas savo, nuo amžių nustatytoj vietoj. Čia popierius, čia pelelinė, čia visada tas, o ten ligi amžiaus pabaigos anas. Cigarečių pakelį atplėšiate visada tik šitaip. Pieną imate tik iš tos pačios pienininkės. Gėles visada perkate Barskos gatvėje, nors šalimais gėlių parduotuvė. Skutatės tikriausiai irgi pas vieną ir tą patį kirpėją.

— Atspėjote,— vėl nusikvatojau,— o jeigu jo nerandu, tai vaikštau apšepęs arba namuose nusiskutu...

— Ir savo pirtininką turite. Ir knygos nepradėsite skaityti, kol rankų nenusiplovėte, o jeigu knyga sena, tai būtinai nusiplausite po to. Ir kartą per mėnesį išnešate dulkinti kilimą, o kas dvi savaitės išsiurbiate dulkių siurbliu.

— Klausykite,— nusistebėjau aš,— iš kur jūs visa tai ži-note?

— Nežinau. Aš „išprotauju“, darau išvadas.

— Bet kuriam galui?

— Profesinis įprotis. Padirbėtumėt kaip aš.

— Na, ir kokios tos išvados?

— Jūsų jos neliečia. Tiesiog užkietėjusio senbernio metodiškumas. Pas tokius namuose arba balaganas ir kiaulidė, batai ant stalo arba... O apskritai kartais tai yra tam tikrų psichikos nukrypimų požymis. Sergant epilepsija, prasidėjus kai kurioms kitoms ligoms.

— Jeigu iš to spręstume, tai dauguma vokiečių epileptikai. Ir apskritai visi, kurie kaip galima patogiau organizuoja darbą.

— Nesijuokite. Štai jums vienas pavyzdys, tačiau įtikinamas — Dostojevskis.

— Ačiū už komplimentą.

Abu nusijuokėme. Ar galėjau pagalvoti, kad man iš tikrųjų teks kreiptis į jį. Ir gana greit.

Laiptų aikštelėje susitikau Chilinskį, kuris kaip tik žengė į namus.

— Ar vėl kas nors nutiko? — jis įdėmiai pažvelgė į mane.

Aš papasakočiau.

— Galbūt kur nors išvažiavo.— Adamas buvo labai išvaręs.— Ko gero sėdi tame Vilniuje. O kad neišpėjo, jog užtruko, tai gali būti visokių priežasčių. Nemažas. Ir ne tokie jau jūs draugai, kad vandeniu neperlietum, valgyt nesėstumėt, kol nepasimatot.

— Visgi aš vienintelis jo draugas. Ir negalėjo jis ten kur nors užtrukti jau vien dėl buvusios žmonos ligos. Juk jis kasdien laukė skambučio. Man labai neramu, Adamai.

— Gerai. Jeigu jau šitaip, paskambinsiu Ščiukai,— juk mes draugai. Tegu pasidomi, ar nėra ko nors... neatpažinto. Ir tavo telefoną duosiu. Tegu tau bus gėda, kai tas tavo draugelis... lauktuvių Vilniaus žvakidę atveš. Na, plevėsa ir pabalda, lik sveikas. Paskambinsiu, pasimelsiu ir krisiu miegoti.

...Praėjo dar dvi dienos. Gal kokį ketvirtadienį ar penktadienį, apie kokią ketvirtą ryto, o gal ir anksčiau, suskambo telefonas. Išsigandęs, dar mieguistas pakėliau ragelį.

— Alio. Chilinskis skambino tavo vardu,— išgirdau žemą balsą.

— Taip,— atsakiau, sunkiai besuvokdamas, apie ką kalbama.— Kosmičius klauso.

— Reikia tavo pagalbos. Ar negalėtum atvykti atpažinimui?

— Žinoma.— Mano balsas prikimo.

— Po dešimties minučių mašina bus prie tavo namo.

— Gerai. Rengiuosi ir einu.

Vos pakirdęs iš miegų, drebėjau nuo šalčio ir jaudulio, tiesiog nežinodamas, ką visa tai turėtų reikšti, laiptais nusileidau

į šaltą rūką, tarytum į pieno ežero dugną. Po kelių minučių iš to rūko išniro margaspalvės, neryškios žibintų šviesos.

Po gatvės žvarbos „gaziuke“ nuo motoro buvo karšta ir lenkė į miegą. Trys žmonės, važiavę su manimi,— tikriausiai, vežusieji mane,— visą laiką garsiai ir labai užkrečiamai žiovavo. Trenkė benzinu, šlapiu audeklu ir dar kažkuo. Kokių penkiasdešimties metų vyriškis, sėdintis šalia stambaus vairuotojo, ištiesė man stiprią, šiltą ranką. Tai ir buvo Andrejus Ščiuka. Paprasti jo veido bruožai būtų buvę „be ypatingų žymių“, jeigu ne koks penketas randų ant kaklo ir rankų. Beje, nelabai pastebimų. O jo rankos paspaudimas man patiko, apskritai iš rankos paspaudimo apie daug ką galiu spręsti.

Leitenantas, kuris įsitaisė šalia manęs, kažkodėl paraudo ir kyštelėjo man savo šaltą delną.

— Klepča... Jakabas... Ivanovičius... labai malonu.

Mašina truktelėjo iš vietos, ir tiktai dabar pastebėjau, kad už jos akinamai plykstelėjo žibintais kita. Akies krašteliu pamačiau, kaip prie mūsų kortežo prisijungia vienas... antras motociklas.

Jaučiausi neapsakomai bjauriai. Jau pradėjau galvoti, ar tik nebūsiu gyvenime iškrėtęs ką nors tokio... kas baudžiamojo kodekso požiūriu... Paskui, įniršęs pats ant savęs, įsivaizdavau dar didesnę kvailystę: kad esu rezidentas ir vykstu į slaptą susitikimą su šefu (viešpatie, kiek gi to esu prisižiūrėjęs tuose niekam tikusiuose filmuose!) viename miško namelyje. Į užsienio pasiuntinio priėmimą tai nebuvo panašu, trūko saulės šviesos ir garbės sargybos.

— Ta va, jis ir sako pardavėjui...— Klepča, matyt, toliau pasakojo pradėtą anekdotą: — „O ar turite jūs balną briedžiui? Juk parduotuvė vadinasi „Gamtos dovanos“.— „Ne,— sako pardavėjas,— turime nototeniją“. Kitaip sakant, žuvį. „Na, o briedienos turite?“ — „Nototenijos turime“.— „Hm. Tai gal bent naminės dešros turite?“ — „Imkite nototeniją, ji turi daug fosforo“.— „Žinote ką,— sako pirkėjas,— man nereikia, kad... švytėtų...“

Vairuotojas sukrizeno, o Ščiuka tiktai galvą pakraipė.

— Ar žinai, ką už tokius kudlotus anekdotus jo didenybės Nikolajaus laikais darydavo? Išstremdavo ten, kur vilkai ožkas gano... Į Aliaską.

— Aliaska tuo metu jau buvo parduota, draugas pulkininke,— nusišaipė Klepča.

Pulkininkas akimirką sutriko.

— Taigi aš ne tą Nikolajų turiu galvoje. Aš Pirmąjį. Tavo

anekdotui tik blogiau.

— Betgi, Andrejau Arsentjevičiau, iš kur tais laikais galėjo nototenijų būti?

— Deja, tu teisus — nebuvo. Domus žmogus tu, Klepča, skrupulingas. Visažinis!

— Reikia žinoti, Andrejau Arsentjevičiau, kitaip tokių klaidų pridarysi. . .

— Na gerai.— Ščiuka pasisuko į mane profiliu.— Pasakokite.

Aš papasakojau. Jaučiausi lyg nesavas. Negalėjau suvokti, nei kas vyksta, nei ką jie kalba, kaip vėliau nesuvokiau nei atpažinimo smulkmenų, nei kas srities prokuratūros tardytojas, o kas sustiprintos operatyvinės grupės vyriausiasis. Susiprotėjau tik tiek, kad štai šitas „tarnybinio šuns vedlys“ — be-
rods, taip jis vadinamas,— ir tai tik todėl, kad jis buvo su šuni-
mi. Galima sulošti domino, išgerti, bet jeigu dėl reikalų, tai jau bevelyčiaus būti kuo toliau nuo šios profesijos žmonių. Tai tik prastuose romanuose žmogus ploja delnais ir šokinėja iš džiaugsmo, kad pas jį kasdien lankosi milicija. Tardytojo vietoj aš būtinai pasidomėčiau, ko jis taip džiaugiasi ir šokinėja? Bet tuomet ir romano nebūtų! Juk tada dėžę su doleriais kaip mat atrastų pakastą šito linksmuolio klomboje, ir nereikėtų stebėtis, kaip įtartina elgiasi berniukas Petia, arba domėtis, iš kur pensininkas Sinička semia pinigų savo kasdieninėms orgijoms su maneke-
nėmis.

Už mašinos langų tarsi nuotraukoje pro rūką pamažu ėmė ryškėti juodi medžiai. Miglos iš kažkur ritosi bangomis, matyt, iš žemumų. Važiuojant per medžių šaknis, mašiną pradėjo mėtyti. Paskui ji sustojo, medžiai baigėsi, ir prieš akis atsivėrė didžiulė laukymė, virš kurios virpėjo migla.

Mes išlipome ir tik tuomet Ščiuka paklausė:

— Na, o pagrindinė tavo nerimo priežastis?

— Man pasirodė, jog aplink spyną lyg įbrėžta.

— Vitia,— kreipėsi Ščiuka į motociklininką.— Nuvežk Stepaną prie buto, tegu jis budi tenai. Adresas? Štai šituo adresu. Nuvežk ir tuoj pat grįžk atgal.

Motociklo garsas veikiai užduso tirštoje migloje, ir vėl įsiviešpatavo tylą. Mes žengėme per pluoštais susigulėjusius tarsi grafitinius lapus. Aš žvilgtelėjau į laikrodį, bet pamačiau ne kuri valanda, o kaip virš palto rankovės šmaižė, sukosi mikroskopiniai miglos lašai, kurie aiškiai matėsi juodame audeklo fone.

Laukymės pakraštys. Ir staiga prie pat kojų pamačiau tyliai,

be garso raibuliuojančias mažas bangeles, kurios tarpais lyžtelėdavo smėlį, ir supratau, jog tai ne laukymė, o tiršto rūko aptrauktas ežeras. Akimirksniu viskas atsidūrė savo vietoje, aš supratau, kur esu. Ir šį pakrypusį beržą su apvalia atauga, ir tolėliau boluojančią pririštą valtį, ir storą juodojo ąžuolo kamieną prie pat vandens. Pažinau Romanio ežerą, kur taip dažnai mudu su Marjanu atvažiuodavom pažvejoti.

Ir tuomet didelės nelaimės nuojauta, netgi įsitikinimas, kad taip yra, sugėlė man širdį.

Iš rūko pasigirdo duslūs balsai, išniro šešėliai. Keleto žmonių ir vieno šuns. Greta šuns stovėjo tylus žmogus juokingu veidu. Į mane kol kas niekas nekreipė dėmesio, ir aš prisigretinau prie jo.

— Kosmičius.

— Viršila Velinecas,— gergždžiančiu balsu prisistatė jis.

— O šuo? — Aš ištiesiau ranką.— Geras, geras šunelis.

— Ramas,— pasakė šuns vardą viršila ir tyliai pridūrė: — nepatariu jo glostyti.

— Į ką?

— Nėra prasmės.

Pro mus praėjo pulkininkas, ir tiktai dabar man toptelėjo, kodėl jis vis stengėsi būti iš dešinės ir tik profiliu: jam trūko beveik visos dešinės ausies. Aš buvau girdėjęs, kad keturiasdešimt penktaisiais kažkur prie Ašmenos jis pateko į Bovbelio bandos nagus. Nieko sau istorija. Tardė atamano pavaduotojas, ir tik todėl Ščiukai naktį pavyko pasprukti. Vadeiva nebūtų paleidęs.

Klepčia apie Ščiuką pasakytų: „Senas, sukandžiotas, mūšiuose užgrūdintas vilkas“.

— Prie mūsų jis pripratęs. O jūs — naujas žmogus. Bet jis taip daro ne iš gėdos. Nori, kad priprastumėte.

Nustebau, kad viršilai krito į akis mano sumišimas, bet netoptelėjo galvon, kodėl mudu su pulkininku tujinamės. Tuo metu iš grupės žmonių mane pasiekė balsai: pažinau duslų girininko balsą ir skambius dviejų vaikų balsus.

— Lapinė mano čia... ant kranto... Na, atvažiavo jis...

— Jis čia dažnai meškerioja, dėdule.

— O man kas? Vaikai eina į mokyklą... — dudena duslus garsas rūke.

— Mes, dėdule, atvašynais ejome, tiesiau. Žiūrim, mašina stovi.— Tai vėl berniūkščio balsas.

— „Zaporožietis“ stovi, dėdule pulkininke.

— Dieną, vadinasi, stovi tuščia... Ir antrą tuščia... O tre-

čią dieną man jau neramu pasidare. Ir valtį ant vandens pastebėjau. . . užutekio gilumoj, tegu ją velniai.

Vėjas gūšiais pamažu vaikė nuo ežero rūką.

Išryškėjo žmonių siluetai ir kažkas ilgas, tamsus, gulėjęs žolėje prie jų kojų.

Virš užutekio čia pakildamos, čia vėl nusileisdamos iki vandens pleveno rūko draiskanos. Nors ir iš lėto, bet jos vis skystėjo ir jau galėjai įžiūrėti plūdūrą ant vandens, valtės siluetą ir joje stovinčius žmones, kurie kobiniais grabaliojo dugną.

Aš supratau, kad tai įvykio vieta.

— Prieikite, Kosmičiau,— pasigirdo pulkininko balsas.

Priėjau. Nuo to ilgo ir tamsaus nutraukė brezentą. Pamačiau, kad tasai guli ant pernykštės, pageltusios žolės. Drabužiai buvo panašūs, bet veidas. . . Veido nebuvo. „Vėžiai ar kas?“ — šmėstelėjo paika mintis. Mane ėmė pykinti.

Dar kartą plykstelėjo blykstės. Aš nususukau, ir Ščiuka, matyt, suprato, kad man bloga: tūkstančius lavonų mačiau per karą, bet spėjau atprasti, o čia dar buvo. . . ne, jau nebuvo.

— Jis? — paklausė Ščiuka.

— Veidas — patys matote. Drabužiai labai panašūs. Kūno sudėtis, atrodo, tikrai jo. Atleiskite, man reikia. . .

Atsisėdau ant kelmo. Stengiausi nuryti lyg kokį gniužulą, kuris vis stūksojo gerklėje. Nervai neišlaikė. Nieko malonaus visuose šiuose įvykiuose nebuvo. Mane paliko įžeista moteris. Žūva geriausias draugas. Jo žodžiai, jo nuogastavimai. . .

— Na, ką jūs, lyg koks drovus bernelis,— pasakė leitenantas Klepča.

Aš užpykau, ir, keistas daiktas, man iškart palengvėjo.

— Štai kas, leitenante,— tariau aš.— Jeigu po šitokios painiavos imčiau ir paklausčiau, sakykim, kokia jūsų nuomonė apie Pervencevo draugiją, arba pradėčiau šmaikščiai plepėti apie šalies liaudies ūkio laimėjimus,— tuomet mane reikėtų nedelsiant imti už baltų rankelių ir vežti į Novinkas*.

Klepča vėl buvo besižiojęs, bet jį nutraukė Ščiuka:

— Patylėkite, Klepča.— Ir pasiūlė man.— Paėjėkime iki mašinos.

Jis, ačiū jam, norėjo atitraukti mano dėmesį.

— Kas buvo jo kišenėse? — pasiteiravau aš.

— Tabako, duonos, popieriaus ir dar kažkokios košės. Ar jis rūkė?

— Pastaruoju laiku labai mažai. O kas dar?

---

*Psichiatrinė klinika netoli Minsko.

— Stiklainis su uodo lervomis. Štai. Ir valtyje dvi didelės lydekos.

— Stiklainis jo,— patvirtinau aš.— Bet negalėjo jis tokią stambią lydeką. . . Ir kad jis apskritai lydekas lervomis gaudytų? Kažkokia nesąmonė!

— Spiningą rado,— pasiekė mane balsas iš valtės.— Matyt, lydeka nėrė po kokių kelmų — ir spiningas nuskendo.

— Na, matote,— pasakė Ščiuka.

— Kaip tai atsitiko? — paklausiau.

— Iškrito iš valtės į vandenį. Nuskendo. Kokia buvo jo sveikata?

— Jis buvo labai ligotas.

— Na štai. Galėjo ištikti priepuolis.

Mes priėjome prie mašinos.

— Jo „Zaporožietis“,— apžiūrėjęs patvirtinau.— Bet visgi netikiu, kad tai jis. Taip, mašina, taip, drabužiai. Bet juk veido. . . nėra. Ir šitas, regis, aukštesnio ūgio. Ir dar, kodėl jis atvažiavo vienas?

Iš miško, iš rūko išniręs prie mašinos atėjo Velinecas su šunimi.

— Pėdsakų nuo mašinos Ramas neužuodė,— kimiai tarė jis.— Ir nėra ko stebėtis. Šitiek laiko praėjo! Dar sniego buvo. Lietus jį nuplovė. Matyt, pagaliau atėjo pavasaris.

— Nejaugi būna neatpažintų? — paklausiau aš.

Pulkininkas nutylėjo.

. . . Dar po valandėlės mes grįžome prie mašinų. Lavoną paėmė. Prieky žingsniavo Velinecas su Klepča ir kalbėjosi juodu jau apie kažkokią kitą bylą.

— Nagi suprask pagaliau,— karščiavosi Klepča,— medžiaga tokia pati, iš kurios pasiūtas ir jo kostiumas.

— Na, gerai,— ironiškai košdamas pro dantis kalbėjo Velinecas,— kostiumas iš tos medžiagos, kurios partiją pavogė. Irgi mat įrodymas! Na, o jeigu jis, sakykim, kažkada buvo policininkas ir puoselėjo slaptą mintį apie „liaudies įtūžio protrūkį“, ir tam atvejui palėpėje slėpė arsenalą — tai ką jis, po gatves ir aikštes turėjo vaikštinėti su kulkosvaidžiu rankose? Niekai! Medžiaga jį ir išteisina. O dar su jo charakteriu. Matyt, pats baisiausias nusikaltimas jo gyvenime, kad kada nors iš žmonos stalčiaus pasivogė trirublį degtinei.

O mane purtė drebulys. Ir dėl staigaus suvokimo, jog įvyko nepataisoma, ir iš skausmo, ir dėl kažkokios neaiškios vilties, ir iš pykčio *šitiems*, kuriems viskas vistiek, kurie tuoj pat viską pamiršo, nuo žmogaus mirties perėjo prie visai kitų reikalų

ir dar juokauja.

...Mažame Čursų miestelyje sustojome užkąsti. Aš žvalgiausi į tą pusšimtį namų, žaislinę arbatinę, per karą sugriautų rūmų fligelį, į milžiniškus, nuo miglų šlapius, juodus seno parko medžius ir prisiminiau, kaip mudu su Marjanu čia vaikščiojome vasarą ir rinkome masalui sraiges. Gausiai išsibarsčiusių žalių tvenkinių pakrantėse, drėgnoje šaltoje žolėje jų būdavo neskaičiuojama daugybė. Niekur nemačiau jų tiek daug. Ir dar tokių stambių, sulig obuoliu. „Prancūzui iš džiaugsmo susidrumstų protas“, — pasakė tada Marjanas. Ir šit aš žiūrėjau ir prisiminiau, o kažkas man graužė akis ir slėgė krūtinę.

— Yra briedienos, — atlėkė Klepča, — matyt, kas nors pagal licenziją nušovė ir pateikė arbatinei. Pasisekė, Minske negausi.

— Kaip geriausiuose Londono namuose, — pasakė Velinecas.

Arbatinėje visi susėdo po apgailėtina kopija paveikslo, vaizduojančio Tomą Zaną ir Adomą Mickevičių prie Svitzio ežero.

— Dievinu briedžius, — tarė Klepča, šveisdamas mėsą.

— Aha, — palaikė Ščiuka, — dar nuo Disnėjaus Bembio kine. Nuostabiai gražus ir taurus sutvėrimas. Švelnus, romus.

Aš negalėjau valgyti. Užsisakiau du šimtus gramų „Belovežo“ degtinės, išgėriau ją vienu mauku lyg paskutinis alkoholikas ir užsirūkiau, jausdamas kaip pamažėle kūną užlieja šiluma.

Supratau, kad esu neteisus, kad tai jų kasdienis darbas, — juk nemirs gi jie badu, — ir vis tiek smerkiau juos. Todėl labai nustebau, kai pulkininkas nuėjo ir atnešė sau ir man po šimtą penkiasdešimt gramų, atsisėdo ir staiga taip pat atstūmė lėkštę.

— Negaliu. Šitiek metų, o negaliu priprasti. Išgerkim, Antonai Glebovičiau. — Ir po minutėlės pridūrė: — Nekenčiu niekšų. . . Kol mane žemė nešioja. . .

Tuo metu Klepča įsižiūrėjo, kad Zanas paveiksle su žandenuomis ir staiga tarė:

— O kaip čia pateko Puškinas? Argi jis buvo prie Svitzio?

— Tai Zanas, — matyt, pernelyg griežtai pasakiau aš.

— Na, o šitas. . . Zanas. . . argi jis. . .

— Būkit geri, patylėkite, — vėl nutraukė jį Ščiuka ir tik dabar man atsakė į klausimą, kurį uždaviau prie Romanio: — Būna ir taip, kad neatpažįsta. Retai, bet būna. . . Dieve, duok atmintį, šešiasdešimt trečiaisiais ar ketvirtaisiais metais vienas jūsų rašytojas, na, vienas iš tų jauniklių, dar istorinius romanus rašo, su giminaičiu plaukė Dniepru pro Rogačiovą. Žiūri, kažkas rausvas plaukia. Pamanė, jog tai neregėto dydžio apkurtinta žuvis

(reikėtų tuos Bobruisko „šachtininkus“, kurie važinėja sprogdinti žuvies, gerokai prigriebti!). Atsistojo prieky ir staiga riktelėjo vairininkui: „Suk šalin!“ Plaukia aukštielninka moteris rausvu apatinuku. Na, ištraukė, mūsiškiai atvažiavo lavono... Bet iki šiol taip ir neaišku: kas, iš kur, kaip? Gal iš kur nors nuo Uralo su nežinoma draugija atvažiavo, o gal iš Kamčiatkos. Gal nuskendo, o gal... Bet sužinosime. Šiaip ar taip, bet anksčiau ar vėliau sužinosime teisybę. Taigi ir tu, vaikine, neverkšlenk. Žinoma, sunku. Tačiau guoskis bent tuo, kad jeigu čia žmogžudystė, tai jie atmokės su kaupu. O jau mes pasistengsime, viską išversime.

— Tai ką,— nusišaipė Klepča,— visą Baltarusiją aukštyn kojom apversi? Visus giminaičius perkratysi? O tie galbūt iš Estijos?

— O mes ir juos perkratysim,— tarė Ščiuka.— Beje, paimk priešmirtinę nuotrauką ir pavažinėk po priemiesčius. Gal kas nors matė šį žmogų draugėje su koku nors pažįstamu... prieš įvykį.

— O pagal šitą nuotrauką? Ant kranto?

— Pagal šitą žmonės pagalvos, jog rodai aktorių Ovsianikovą* Hamleto tėvo šmėklos vaidmeny. Galvoti reikia, vaikine.

Kai mašina ir vėl lėkė akmenų plokštėmis grįstu keliu šimtamėčių uosių ir guobų alėja, Ščiuka staiga paklausė:

— O kas per knyga, apie kurią man sakei?

Aš papasakojau.

— Gal galėtum parodyti? Aha, tuomet užvažiuosim pas tave į namus. O paskui... gal su mumis į jo butą nuvažiuotum?

— Taip... Klausyk, juk jis nerimavo! Jis kalbėjo apie kažkokį ryšį su tuo keistu nusikaltimu!

— Tai galėjo būti tiesiog nervai. Ir be to, jeigu mes imtume tirti visus nusikaltimus, kurie buvo įvykdyti per tuos milijonus metų nuo to laiko, kai beždžionė tapo žmogumi, tai argi liktų kam laiko narplioti, kas iš draugo Ratkevičiaus pavogė automatinį plunksnakotį?

Kad ir kaip būtų keista, jo šiurkštokas tonas šiek tiek ramino mane.

— Taigi senoviniu nusikaltimu užsiimk pats. Tu žinovas, istorikas, tu geriausiai nusimanai. O jei užčiuopsi ką nors įdomaus šiems laikams — čia jau mes visada tau pasitarnausime.

— Tu nelyginant smulkmeniškas kritikas, kuriam duok tik aktualiausią temą. O tam yra laikraščiai.

---

*Genadijus Ovsianikovas (g. 1935), baltarusių aktorius komikas.

Užsukome pas mane, įsidėjome į portfelį knygą ir patraukėme į šiltnamių ūkį.

Ir vėl buvo pusiau nuniokotų liepų alėja, ir senas namas, ir barokiniai kapinių vartai. Nuleistų tvenkinių dugne prisirinko drumsto pavasarinio vandens. O manyje teberuseno menka vilties kibirkštėlė, jog štai imsiu, paskambinsiu, o iš buto gilumos pasigirs šlepsėjimas, trakstels spyna ir mieguistas Marjanas pasakys:

— O tu ar žinai, ką mūsų protėviai laikė blogu tonu?

Tačiau paskambinus niekas durų neatidarė. Mes stovėjome ir ilgai laukėme, ir aš girdėjau, kaip Cenzorius Feoktistovas, bjaurioji kiemsargė, atsakinėja Klepčai:

— Prieš porą dienų pasigirdo, kad užraktas trakstelėjo. Žiūriu — žmogus. Bet durys uždarytos. Klausia: „Ką, bobule, ar ten nieko nėra?“

— O ar prisimenate, kaip atrodė tas žmogus?

— Ogi toks... na... lyg ir truputį miestietis, o gal ir ne. Pagaliau atvedė kviestinius, atidarė duris. Ir mano viltis iš karto dingo, o nelaimės nuojauta virto įsitikinimu.

Ant grindų nejudėdama gulėjo Elma. Didžiulis tigrinis Edgaras, pamatęs mane, gailiai vikstelėjo uodega. Jo akys buvo liūdnos ir ašarojo, ir jis iš karto užsimerkė. Net nepakilo pasitikti.

Bute tvyrojo kažkoks aštrus ir šleikštus kvapas.

— Į jokių Vilnių jis nevažiavo,— tvirtai pasakiau Ščiukai,— nes būtų išvedęs šunis. Jis ir nesirengė važiuoti ilgiau negu vienai dienai.

— Šunis užmigdė,— tarė Ščiuka.

— Tą pačią dieną užmigdė. Matai, édalo likučiai. Ir vanduo neišlaktas. Bet kaip galėjo užmigdyti tokiam ilgam laikui?

— Galbūt kažko ieškojo? Jeigu per dieną nerado, galėjo pakartoti dozę.

— Bet tai mokyti šunys. Jie nieko neima iš svetimų rankų. Tiktai iš Marjano ir... iš manęs.

— Išskyrus orą, kurio iš niekieno rankų imti nereikia,— Ščiuka parodė į rakto skylutę.

— Aš žinau, ko jie ieškojo.— Ir ištraukiau iš portfelio knygą.

— Ką gi, prisėskim čionai,— Ščiuka mostelėjo į ilgą batų dėžę,— kad netrukdytume. Apžiūrėkite butą, leitenante.

Mes susėdome ant dėžės ir atsidėję ėmėme sklaidyti seną tomą. Bet ką gi galėjome pastebėti per tokį trumpą laiką, jei aš kiauras dienas prasėdėjau prie jo?

— Paimk,— pagaliau tarė Ščiuka,— ir toliau galvok. Tai

ne mums suprasti. Ko gero, koks nors labai sudėtingas rebusas. O gal ir visai paprastas. Ar knyga labai vertinga?

— Taip.

— Tai gal ir nėra jokios paslapties?

— Nori pasakyti, jog žmogaus gyvybė kainuoja mažiau negu šitas šlamštas?

— Yra tokių, atsiprašant, žmonių, kuriems artimo gyvybė nė skatiko neverta.

— Užeikite,— pakvietė Klepča,— pats pasižiūrėkite, ko trūksta bute?

Įėjau. Krata, matyt, jau buvo atlikta. Tik vienas operatyvininkas dar vartė popierius stalo stalčiuje. Kaip ir anksčiau palubėj sklandė angelai, kaip ir anksčiau Jurgis trypė koja slibiną. Tiktai Marjano nebuvo. Ir jau niekada nebus.

— Trūksta dviejų paveikslų,— pasakiau kimiu balsu.

— Vadinasi, apie knygą negali būti ir kalbos,— padarė išvadą Klepča.— Ko gero, tai iš tiesų gribšiai, spekuliantai. Neišdegė, ir baigta. Tokia istorija, girdėjau, nutiko Maskvoj, Kačialovo gatvėj. Įkalbinėjo, įkalbinėjo parduoti — nepardavė, na, ir viskas tuo baigėsi. . . O šit paveikslai — tai jau įdomiau.

— Draugas pulkininke. . .— Žmogus civiliais rūbais, kuris rausėsi stalčiuje, ištiesė Ščiukai popieriaus lapą.— Tai, matyt, įdomiau negu paveikslai.

Ščiuka perskaitė ir padavė lapą Klepčai. Šis permetė jį akimis, švilptelėjo ir pažvelgė į mane. Po to ištiesė popierių man. O kai aš savo ruožtu perskaičiau, kas ten parašyta, man užėmė kvapą.

Tai buvo pagal visus formalumus surašytas ir pas notarą patvirtintas testamentas, pagal kurį pilietis Marjanas Ptašinskis staigios mirties atveju visą savo turtą palieka draugui, piliečiui Antonui Kosmičiui, su sąlyga, kad minėtasis Kosmičius išlaikytų buvusią anksčiau minėto Ptašinskio žmoną, kol ji sirgs.

— Kas jai? — paklausė Ščiuka.

— Vėžys, — atsakiau, — guli Gomelyje.

— Vadinasi, tikroji to „kol ji sirgs“ prasmė — iki mirties,— tarė Klepča.

— Na, kam gi šitaip,— nutraukė jį Ščiuka.— Paskambinkite, Klepča, į skyrių, tegu pasiteirauja Gomelyje,— kaip jos. . . Kaip Julijos Ptašinskos sveikata?

Vos spėjo leitenantas padėti ragelį, kai prie durų paskambino ir mano širdis vėl suspurdėjo dėl mažai tikimos, bet stai ga suspindusios vilties kibirkštėlės. O paskui skaudžiai nutvil-kė, nes tai buvo tik tas žmogus su lagaminėliu, kurį mačiau ant

Romanio kranto. Suvokiau, kad tai tikriausiai medicinos ekspertas.

— Tai jūs, Jegorai Opanasovičiau? — nustebo Ščiuka.

— Norėjau, kad greičiau sužinotumėt skrodimo rezultatus, o man pakeliui, taigi ir...

— Ką radote?

— Jokių pievartinės mirties pėdsakų,— pasakė žemaūgis rausvaskruostis medikas.

— O kas gi jį tuomet — angelas sargas?

— Galimas daiktas. Jis turėjo du mikro ir vieną infarktą. Širdis neišlaikė — štai kas. Matyt, stovėjo valtyje ir tuo metu atsitiko. Krito į vandenį ir nuskendo.

— Kodėl gi jis išvažiavo vienas?! — beviltiškai sušukau aš.

— Jo reikalas,— burbtelėjo Klepča.

— Aišku, jo. Ir niekada, niekada jis nesisaugojo! Niekada!

— Kokie paveikslai dingę? — paklausė Ščiuka.

— Štai čia ir visa mįslė,— atsakiau aš.— Vagys būtų paėmę kitus. Šitą. Šitą. Aną. Jie neįkainojami. O tie du — tiesiog nesąmonė, tik tiek, kad ne nauji. Praėjusio šimtmečio vokiečių mokyklos „Kristus Emause“ ir anglų — „Kromvelis prie Karolio I kapo duobės“. Šitą jis nusipirko Kijevo universalinėje par-dotuvėje tuoj pat po karo.

— Prisimenu tą paveikslą,— staiga tarė Ščiuka,— ilgai jis ten ant sienos kabojo. Šiek tiek apačioj sugadintas. Kromvelis sėdi dengtuose neštuvuose.

Aš išpūčiau akis:

— Tai bent atmintis!

— Profesionali.

— Iš tiesų. Įplyšęs buvo. Jis pats tą paveikslą lopė, restauravo. Didžiulės skylės, ryškios. Tas „Kromvelis Rembrandto stiliaus“. Jis nevertino tų paveikslų.

— Gal nenumanė, ko jie verti? — paklausė gydytojas.— Pamatė, kad dideli, į akis krinta — na ir paėmė.

— O kodėl tuomet nepaėmė dar ko nors? — staiga paklausė žmogus civiliais rūbais. — Štai pinigai. Ir, regis, nemaža suma.

Aštuoni šimtai dvidešimt rublių.

— Gal skubėjo? Ar nenutuokė? — paklausė Klepča.

— Tie meno gribšiai,— pasakiau aš,— šį bei tą nutuokia. Neimtų jie tų paveikslų. Gal čia visai kas kita: nevertino, todėl pardavė. Jam reikėjo pinigų žmonai.

— Logiška,— pritarė Ščiuka,— tegu mūsųškiai pasidairo antikvariatuose.

...Už lango jau temo, ir mes susirengėme eiti, kai suskambo telefonas. Klepča pakėlė ragelį.

— Taip... Taip... Ačiū.

— Kas dar? — paklausė Ščiuka.

— Mūsiškiai skambino. Julija Ptašinska mirė prieš penkias dienas...

Jo žvilgsnis buvo labai mįslingas. Ir jis žiūrėjo į mane.

— ...ir kaip tik spėjamą vyro mirties dieną. Į-į-domu-u. Gal ir paveikslai — tik akių dūmimas.

Kraujas plūstelėjo man į veidą. Tik dabar suvokiau, kaip galima vertinti šį absurdišką, baisų aplinkybių sutapimą.

— Klausykite, Klepča, nebūkit galvijas.

— Na ir na!

— Jis teisus, Jakobai,— įsikišo Ščiuka.— Tai buvo jo geriausias draugas.

— Vienintelis ir visam gyvenimui,— dusliai patvirtinau.— Ir aš ligi gyvenimo galo dirbčiau vien tik už duoną, jeigu galėčiau jam atkovoti bent vienerius metus. O jeigu jūs laikote mane tokiu pabaisa, kuris už skatiką gali nudobti brolių, tai žinokite: visa, kas čia liko po Marjano mirties, turi būti perduota jo gimtojo miesto muziejui.

— Kam tai žinoma? — jau kitu tonu paklausė Klepča.

— Man tai žinoma. Jeigu iš čia man kas nors ir atiteks, tai va tie du šunys. Mano viengungiškam gyvenimui jie visai nereikalingi, bet aš jų nepaliksiu, juos laikysiu, kol numirs... atminimui.

Iš nuoskaudos ir neapykantos tam žmogui man suspaudė gerkle. Ir vėl mane išgelbėjo Ščiuka, nes velniažin kuo viskas būtų pasibaigę.

— Imkite šunis ir neškite į mašiną,— burbtelėjo jis.— Padėk, Klepča. Ir užsičiaupk pagaliau, velniai tave griebtų!... Atleisk, Kosmičiau. Aš tuoj tave su šunimis pamėtėsiu namo. Butas keletą dienų bus užantspauduotas. Paskui gausi raktą, kad galėtum sutvarkyti palikimą. Pasirūpinsiu mašina, galėsi viską pervežti, įvykdyti mirusiojo valią.

— Mirusiojo,— pakartojau aš,— vadinasi... nėra vilties, kad tai ne jis?...

— Ne,— atsakė Ščiuka.— Deja, ne.

Kai mes atvežėme šunis pas mane, Elma vis dar nebuvo nubudusi, ir aš ją tempiau ant rankų, sunkią lyg veršį.— Ščiuka paleido mašiną ir netikėtai paklausė:

— Ar ten pas jus, šalia restorano, kavinė? Ir sėstis nereikia?

— Nereikia. Ir dar mano garbės skola.

Jis tylėdamas paėmė mane už parankės. Ir tik tada, kai mes jau stovėjome prie baro ir siurbčiojome kavą su konjaku, nelauk-
tai švelniai prakalbėjo:

— Širdį gelia? Aš tą žinau. Du kartus esu patyręs. . . Tai štai, Antonai, jei bent ką prisiminsi arba atrasi,— pasakyk Chilinskiui. Mes juk bičiuliai, jis man perduos.— Ir atsiduso.— Aš juk suprantu, menkas malonumas žmogui, dar tokiame jautriame, trainiotis po mūsų įstaigas.

Jis padėjo ranką man ant peties.

— O ant Klepčos, vaicine, neširsk. Jis dar jaunas, paikas, rūstokas dėl savo jaunumo. Įsivaro lyg koks skalikas. Gyvenimas jo nemurkdė, nemokė. Štai prigriebs, kaip mus su Adamu, tada sužinos gerumo kainą, atsiras ir pasitikėjimas tuo, kuo reikia. Įsitikins, kokia tai laimė, kai niekas tau antrą kartą netvoja mietu per galvą.

VI SKYRIUS

Trumpas. Apie žilą antikvarą ir „gribšių“

O vis dėlto man teko užėiti pas Klepčą, nors tai buvo be galo sunku. Atsitiko taip, kad kitos dienos vakarą jis paskambino ir maloniai pranešė, jog nė vienoje miesto komiso pardotuvių dingusių paveikslų — atleiskite — nėra ir, vadinasi, įvyko vagystė. Taigi esą viskas aišku ir paprasta.

— Ne, ne paprasta,— pasakiau į ragelį.— Nežinau, kaip ji ištiko mirtis, bet jis negalėjo važiuoti prie Romanio, nes laukė žinių apie žmoną. Galėjo pasinaudoti jo nebuvimu. Todėl, kad kažkas už evangeliją žadėjo stambiają sumą. Ieškojo jo, nerado, pasigriebė, kas papuolė po ranka, štai ir viskas. O galėjo ir nužudyti kokiu nors nežinomu būdu.

— Tai ką gi jūs patartumėte, gerbiamas Antonai Glebovičiaus?

— Ar aš žinau? Imčiau ieškoti to, kuris meldė parduoti knygą, gal jis ir prikalbino įsilaužėlius.

— O gal iš tikrųjų surėmė širdį, išgriuvo iš valties ir prigėrė? O butą apiplėšė paskui?

— Jūsų hipotezės, jūs ir tikrinkite.

Aš padėjau ragelį. Nuo tos dienos, kai buvo daroma krata, negalėjau pakesti jo vien už tai, kad drįso įtarti mane.

Tomis dienomis padariau vieną atradimą. Sukiodamas knygą šiaip ir taip, dviejose miniatiūrinėse dailiosiose raidėse pastebėjau inicialus, lyg įpintus tarp užraitų lapų, gėlių ir ornamentų.

Gal man tik pasivaideno, bet kaip kartais dėmėje ant sienos įžiūri portretą arba peizažą, taip ir aš dviejoje miniatiūrose regėjau raides PDA — Petras Dovydovičius Alšėniškis, VFA — Vytautas Fiodorovičius Alšėniškis. Tai rodytų, jog evangelija priklausė jiems, bet aš nežinojau, kuo šitoks faktas galėtų būti man naudingas. Na, sakykim, tai galėjo sužadinti norą pagrobti giminės relikviją. Bet kas jie, po šimts perkūnų, tos giminės palikuonys, kur jie dabar? Greičiausiai buvo vienintelė paskata — spekuliacija.

Ir štai po dviejų dienų „gerbiamas ponas seklys“ Klepča paskambino man ir mandagiai pakvietė užėiti pas jį. Patys suprantate, jog tai nebuvo toks pakvietimas, kurį galima ignoruoti. Aš atvykau ir jaukiame jo kabinete pamačiau į sieną atremtus du paveikslus.

— Šitie?

— Taip. Matote, kitoje „Kromvelio“ pusėje užadyta skylė?

— Ar tai jo braižas? — Jis ištiesė man kvitą.

— Braižas ne jo. Parašas jo.

Jis paraudo. Panašaus tipo žmonės nemėgsta, kai jiems duodi suprasti, jog jie vartoja ne tuos žodžius ir netaisyklinga kalba iškreipia prasmę. Gal derėjo patylėti, bet velniškai jau jis man buvo koktus.

Paskui manęs laukė dar dvi malonios pažintys. Viena su žilu dėdule — antikvaru, tokiu nosingu paukščiu su stebėtinai elegantiškomis ir judriomis rankutėmis. Antroji — su dramblotu, išsipuoselėjusiu ilgšiu, tokiu dabišium minkštos brangios pilkos vilnonės medžiagos kostiumu. Prie šio kostiumo tiko ir kaklaraištis, ir senovinė sidabrinė signetė*, būtent signetė, o ne žiedas. Nesiderino tiktai akiplėšiški ūsai, bet tai jau kiekvieno žmogaus skonio reikalas.

— Taigi aš jums ir sakau,— karščiaivosi dėdulė,— kad čia ir grafinės ekspertizės nereikia. Tai Ptašinskio parašas — aš gerai pažįstu.

— Žodeliai,— tarė Klepča.

— Ką žodeliai?! Nesuprantu.

— Žodelius, sakau, pernelyg specifinius žinote.

Čia jis man pirmą kartą patiko. Tačiau dėdulė įsiaudrino:

— Kriminalinius romanus rašote?! Detektyvus spausdinate?! Tai ką, jūs norite, kad žmonės specialių terminų nebūtų girdė-

---

* Senovinis žiedas su antspaudėliu arba giminės herbu, o toks daiktas ant „gribšiaus“ rankos stulbina. Tai net labai keista — kaip „didikas be kilmės“ (lot. *posakis*).

ję? O dėl to, kad jūs salone nematėte paveikslų, tai aš gi, vyriausias antikvaras, buvau išvykęs, o kvitą atidėjęs, o paveikslus laikiau sandėly. Ir štai juos išstatė, suprantate?! Jūs gi matote, kada jie priimti.

— Dvi dienos prieš mirtį,— patikslino Klepča,— štai kodėl buvo daug pinigų. Klausykit, o jūs tikrai žinote, kas skambino Ptašinskiui dėl knygos?

— O kaipgi kitaip? Na, argi meluočiau? Aišku, tikrai! Būtumėte paklausęs iš karto, nebūtų reikėję tų kvailų įtarimų, argi ne taip?! Ir jis mielai būtų pasakęs iš karto. Va, jis norėjo pirkti, Borisas Hutnikas! Ką, ar aš Borios nepažįstu, kad nežinočiau, kas norėjo pirkti?

— Kodėl norėjo pirkti?

— Bibliofilas. O ką, negalima?

— Prekiauja knygomis?

— Šito aš nežinau. Kartais keičiasi.

Atvedė ir Borisą, tą patį išsipuoselėjusį ilgį.

— Aš skambinau,— ramiai prisipažino jis, apžiūrinėdamas rūpestingai išpuoselėtus nagus.— Tik jokio šantažo nebuvo. Ir jokio „kaimietiškos išvaizdos žmogaus“, kuris lankėsi knygų parodoj, nepažįstu. Taip, gal kokius tris kartus skambinau. Vis tikėjausi, kad apsigalvos. . . Na, tiesiog norėjau turėti tą knygą.

— Darbui?

— Ne visi, kurie myli knygą, naudoja ją darbui. Aš tiesiog myliu knygas. O jūs argi ne?

Norėčiau matyti žmogų, kuris mūsų švietimo epochoje prisipažintų negalįs pakęsti knygų. Dėkui dievui, nors iki to mes priaugome.

Klepča sumišo, o jaunasis dilba gana rimtai tęsė:

— Tai vienintelė mano aistra, draugas leitenante! O už tai, kiek žinau, neteisia. Ir jeigu „knygos upės gaiva, kuri malšina pasaulio troškulį“, tai kaipgi galima kaltinti tą, kuris trokšta ir geria? Taip, skambinau, nenorėjau praleisti progos.

— Ar jūs niekada neprekiavote knygomis? — paklausė Klepča.

Hutnikas įkišo ranką į švarko kišenę ir išsitraukė laikraštį.

— O kam šitas?

— Kaip tik šiandien, eidamas čionai, gavau Belostoko „Nivą“*. Matote, padėka už tai, kad bibliotekai padovanojau du šimtus penkiasdešimt knygų. Jeigu prekiaučiau, vargu bau dova-

---

* Baltarusių laikraštis, leidžiamas Lenkijos Liaudies Respublikoje.

nočiau. Kai tik prirenku gerų knygų, ne tokias vertingas atiduodu. Galite patikrinti.

— O mes ir patikrinome,— pasakė Klepča,— čia jūs nemeluojate, viskas teisybė. Ir čia dovanojote, ir Vitebske, ir Lenkijos baltarusiams.

Aš nežinojau, kuriems galams vykstant šiai kvotai Klepča laiko mane. Paprašiau leidimo užsirūkyti, atidariau pakelį.

— Duokite ir man,— staiga paprašė dilba.— Ačiū. Kas per cigaretės? „BT“? Rūkalius aš netikęs, bet suprantate, sujau-dino mane visa šita istorija.

Neįgudusiai užsitraukė, net žandai prie dantų prilipo, ir, rodydamas į laikraštį, pasakė lyg kažkur į erdvę, bet aiškiai norėdamas įgelti Klepčai:

— Pavardę paskelbė. Kultūringi žmonės. O čia ir šuo tau nepasakys ačiū.

Šis žmogus man ėmė patikti. Netgi jo ūsai nebeatrodė dabi-tiški.

Eidamas namo galvojau, kad žlugo paskutiniai netiesioginiai įrodymai. Nieko neparodė skrodimas, niekas nepaaiškėjo ir at-radus dingusius paveikslus. Nei bute, nei toje vietoje, kur žuvo Marjanas, neaptikta jokių pėdsakų. Dėl knygos skambino niekuo dėtas bibliofilas, o pagaliau neaišku, ar knygos ieškojo tie įsilaužėliai, kurie užmigdė šunis.

...Praėjo savaitė. Niekas man neskambino, niekas nekviatė, ir iš to supratau, jog byla dėl ankstyvos Ptašinskio mirties, ko gero, bus patekusi į aklavietę.

VII SKYRIUS

Kas buvo pasakyta „Naujajame testamente“ ir kokią paslaptį slėpė „Apokalipsėje“ apaštalas Jonas

Dirbti negalėjau. Pramogauti — taip pat. Įkyrios mintys apie Marjaną ir netikėtą jo mirtį nedavė ramybės nei dieną, nei naktį. Beliko viena: su kvailu užsispyrimu sėdėti prie jo knygos ir galvoti, galvoti, galvoti. Galvoti be mažiausios vilties ką nors užčiuopti, be mažiausios vilties rasti siūlo galą. Viena, kas šioje knygoje nebuvo atspausdinta, tai marginalijos*, greitaraš-čiu parašyti komentarai. Dažniausiai jie buvo mistinio pobūdžio,

---

* Pastabos knygos paraštėse (lot. k.).

pavyzdžiui: „Išsipildė karūnavimo metu“ arba „Apsireiškė pra-
našingame tokio ir tokio sapne“.

Man jau seniai knietėjo spjauti į viską, ir vėlgi...

Tą vakarą nutariau pabandyti paskutinį kartą.

Po žaliu gaubtu degė labai ryški lemputė. Šviesa režė akis,
todėl gaubtą nuleidau žemiau, kad ji kristų tiktai ant knygos.

Gal nusiplūčiau, išsikvėpiačiau per pastarąsias dienas, o gal pa-
veikė tylą, bet akimirksniui užsnūdau ir, matyt, nuslinkau gi-
liau į krėslą. O kai pramerkia nuo miego dar apsiblaususias
akis, žvilgsnis užkliuvo už vos įžiūrimų juodų taškelių kairia-
me knygos puslapyje. Pakėliau galvą — jie išnyko. Nuleidau —
vėl pasirodė. Ir tada supratau, kad matau ne taškus, o vos paste-
bimus „taškų šešėlius“ nuo kažkokių popieriaus gruoblėtumų.
Užsimerkia, paliečiau juos pirštų galiukais ir apčiuopiau.
Perverčiau puslapį ir įsižiūrėjau, jog tuos nematomus mikro-
skopinius iškilimus, kurie ir davė tą į pabertus aguonų grūde-
lius panašų šešėlį, atitinka įdubimai, padaryti, galimas daiktas,
bukuoju adatos galu. Paskui įsitikinau, kad toje vietoje jie buvo
dar didesni. Jeigu ne atsitiktinumas, jeigu ne ta žemai nuleista
lempa ir savita mano akių padėtis, taip nieko ir nebūčiau su-
žinojęs. Kol kas sėkmė buvo tik tokia. Toliau reikėjo išmanymo.

Tie įspaudimai buvo išmėtyti be jokios sistemos. Devynis
jų suskaičiavau po raide A, dešimt — po raide S ir taip toliau.
Jeigu tai slaptaraštis, neturėjau jokios vilties jį išpėti. Krip-
tograma? Anagrama? Ogi šimts jį žino, kaip vadinosi tas būdas
viduramžiais? Nors papjauk, bet man iš galvos visai išgaravo
šitokio šifravimo metodo pavadinimas. Bet galiu jums paaiškinti
esmę. Patentų biuro tais laikais nebuvo, išradimų biuro taip pat.
Ir štai, sakykim, mokslininkas padaro kokį nors atradimą, bet
jam dar reikia šiek tiek laiko, kad jį patikrintų. Tik ką daryti,
kad atradimo nepaveržtų kas nors kitas, ir paskui būtų galima
įrodyti savo prioritetą? Tuomet mokslininkas atradimą užšif-
ruodavo.

Tą atradimą galėjo sudaryti vienas sakinyš. Pavyzdžiui: „Še-
fo nosis ilga, raudona nuo vyno“. Pavyzdys, aišku, netikęs, nes
čia reikėtų šifruoti ne mokslo labui, o dėl administracinių prie-
žasčių, bet nesvarbu.

Taigi mūsų mokslavysis imtų ir suskaičiuotų, kiek sykių
kartojasi ta ar kita raidė ir užrašytų taip: š—1, e—1, f—1, o—5,
n—4, s—2, i—2, r—1, l—1, g—1, a—3, u—2, d—1, v—1, y—1.
Arba: šefooooonnnnssegraaa ir t. t.

Jeigu žmogus mirdavo, paslaptį apie šefo nosį jis nusinešdavo
į kapus. Nežinau, ar galėtų tokiu atveju padėti net sudėtinga

elektroninė mašina su daugybe išbandytų atminties variantų.

Išradėjas patvirtindavo šifruotę pas notarą, išsiuntinėdavo ją kitiems žymiams mokslininkams ir paskui galėdavo ramiai miegoti, būdamas tikras, kad niekas neįspės paslapties, kad jo sklypas paženklintas.

O apskritai yra žinoma, kai, berods, Galilėjus (nesu astronomas ir galbūt pasakoju legendą ar tiesiog išgalvotą istoriją, bet jos esmė beveik tokia ir aš apie tai esu kažkur skaitęs),— taigi va, Galilėjus apsidraudė panašiu būdu ir ar tik ne Kepleris pasistengė išbandyti visus raidžių variantus bei kombinacijas ir pagaliau pareiškė, jog užšifruotas sakinyš skamba taip: „Šlovė jums, dvyniai, Marso pagimdytieji!“ O jeigu taip, tai Galilėjus atrado Marso palydovus. Tiesa, buvo keletas nereikalingų raidžių (berods, trys), bet anais laikais ir šitai darydavo tyčia, dėl didesnio tikrumo.

Praėjus kuriam laikui, Galilėjus viską patikrino ir paskelbė, jog jo šifruotė (atmetus šešias nereikalingas raides) reiškia: „Vyriausiąją planetą stebėjau trigubą!“

Paaikšėjo, kad jis atrado Saturno žiedus.

Bet aš nebuvau Galilėjus ir niekada nebūsiu Kepleris, o ir, kipšas žino, iš kur semtis tokios kantrybės — dvejus metus lyginti variantus, kad sužvejojtum įdomiausią faktą, jog tokio ir tokio žmogėno žmonos kojos kreivos ir plaukuotos.

Todėl nutariau, jog išpaudimai gali būti ir kituose lapuose, tik aš jų paprasčiausiai neižiūrėjau. Šituos aš pastebėjau pirmajame „Apokalipsės“ puslapyje, todėl padariau logišką išvadą, kad ir kitus, jeigu tik jie yra, nežinomas šifruotojas išpaudė kiekvienos knygos pirmuose puslapiuose.

Geras dvi valandas sugaišau žiūrinėdamas lapus prieš šviesą, kol priėjau iki „Naujojo testament“. Ir čia aš pastebėjau...

^{ПРАКОН}
ПЕРВАЯ ЧАСТЬ НОВОГО ЗАВѢТА АБО ТАС-ТАМ-ЕНТУ
ПОДЛУГ СЛАВЕНЬСКОГО РОЗДЕЛЕНЬЯ, ТО ЕСТЬ ОТЪ
ЧЕТЫРЕХЪ ЕВАНГЕЛИСТОВЪ СВЕТЛОЕ ЕВАНГЕЛІЕ ІСУСА
ХРИСТА СПИСАНОЕ...

Nusirašiau raides. Šis tas išėjo.

---

*Išpaudimai padaryti prie raidžių tekste senąja baltarusių kalba: „Pirmoji dalis naujojo įstatymo arba testament pagal slaviškąjį perskyrimą, tai yra keturių evangelistų šventoji Jėzaus Kristaus evangelija nurašyta...“

Я ЕСМ ПЕРЫІВ І ОПОШНІ...

(Tai reiškia pirmas, pirmas — autorius pripainiojo, nes trūko knygos teksto).

Man knietėjo imtis „Apokalipsės“. Kažkaip intuityviai spėjau, jog pagrindinė slaptaraščio dalis tenai, kad viduramžių žmogaus mąstymas būtinai turėjo ieškoti kokios nors paralelės tarp savo paslapties ir „Apreiškimo“ slaptingojo, kad jam tiesiog magėjo palenktyniauti su apaštalo Jono nesuprantamumu.

Jūs jau žinote, jog kartu buvo įrištos trys visiškai skirtingos knygos be jokios tvarkos ir sistemos. Ir štai pagaliau ėmiausi 1580 metų „Statuto“* * *.

...от нааснейшого гара корола его мистн
жикимонъта ... друковано ... друкарни домъ
мамоничовъ

Dabar iš raidžių sudėjau „Po to...“

Aš kankinausi prie šių eilučių, raidžių ir ženklų, spangindamas akis prieš labai ryškiai žemai nuleistos lempos šviesą.

... тех добра панства того великого кнзства
литовского не уменьши и то, што будет
черезъ неприятелей того панства отдалено,
разобрано и къ иному панству от того панства
нашего коли козвек упрошено, то зале къ власности
великого Кнзства привести, привлещи и границы
направити обещем... * * *

Po to pridūriau „... atkurazumnomu“, taigi išvertus iš senosios baltarusių kalbos reiškia „palikuoniui protingam“.

Mane apėmė neapsakomas įniršis, kažkoks siutas, pašėlęs azartas. Visgi tai buvo XVII amžiaus pradžios šifruotė. Dar buvo gyvas Leonas Sapiega, dar neplūdo švedai, sena bočių kalba

---

* Aš esmi pirmas ir paskutinis...

* * Lietuvos Statutas išspausdintas Vilniuje, Mamoničių spaustuvėje (Mamoničiai — žymūs Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės veikėjai ir pirkliai. Jų namuose Vilniuje 1574—1623 m. veikė spaustuvė.)

* * * ...taipogi valstybės šios Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės neiššvaistysiu, o tai, kas bus tos valstybės neprietelių nutolinta (atimta), išgrobstyta ir kitai valstybei iš mūsų valstybės kada nors prarasta, tai (mes) vėlgi Didžiosios Kunigaikštystės nuosavybėn grąžinti, prijungti ir valstybės sienų ribas atitaisyti žadam.

dar skambėjo vyriausybėje ir teisme. Ir pamažėle popieriaus lape atsiranda tokie mano įrašyti žodžiai.

... нашчапкѡ - разумнамаѡ - вянуѡ - медрэпасрѡ.
блінѡ іномѡ - медр - повчы - вѡ - хѡнты - паловон -
колім карэкі лацнѡ - пачатокѡ - вкрылі - медр -
вкрыла - астаниѡ.

Šifruotojas tyčia rašė žodžius kartu, vientisai. Tačiau čia jis padarė vieną visiems žmonėms būdingą klaidą: tankiau rašė raides ten, kur turėjo būti tarpas tarp žodžių. Aš patikrinau, kur parašytas „jatas“ po priebalsio, ir įsitikinau, jog tikrai taip. Ir tada ėmiau sakinius dalyti į žodžius ir kartu juos versti. Trukdė tai, jog nežinomas paslapčių mėgėjas tyčia nesilaikė ano meto gramatikos, kad būtų sunkiau susigaudyti. O galimas daiktas, kad jis ir ne itin gerai ją mokėjo. Bet negalėjo visai jos nepaisyti. Šiaip ar taip jis buvo priverstas jos laikytis.

Нашчадку разумнаму вяную (завяшчаю)
медрэ пасярэбраную. І. кому медрэ, таўчы
вѡ (тры) фунты (з) паловаю. Чарговацѡ/такая):
карэнчкі лацнѡ (зручна) пачатак схавалі, медрэ
укрыла астаниѡ (астатнѡ)...

Dar nedaug kas buvo aišku, bet šiočia tokia prasmė ryškėjo. Na, ką gi, žiūrėsime toliau!

... аче каженникѡ галавою кепѡ ни ўкрадзеш (нрэбр)
бѡзецна загамѡ бо кланкою розумны складзи
змі лсвцаю димам складзи канонѡ вшиткаѡ
вакал медрі каб мецн занехаеш (нрэбр) за заворая.

Kad tu sudegtum su savo šifruote, žalty nelaimingas! Bet ką padarysi, tenka šliaužti toliau, nors mūsų mokslininkai per visą tyrinėjimų šimtmetį neįstengė sudaryti palyginti išsamaus senosios baltarusių kalbos žodyno (kai kurių istorijos darbų pabaigoj pateiktų žodynėlių negalima tokiais laikyti, be to, ne kažin ko jie ir verti).

аче (калі) каженникѡ (скапец) галавою, (калі) кепѡ.

Kažin kodėl man įlindo galvon vengriškas žodis *kep*. Ir visai neatėjo į galvą, kad ir lenkiškai kvailys — *kiep*. Šit aš ir buvau tas mulkis — *kiep*.

„Jeigu skapas galva, kvailys, (tai) nepavogsi (neįskaitoma) nenaudėliškai. Sulaikysiu, nes... raktu... (Čia kažkas neaišku, bet galima spėti, jog norima pasakyti, „raktu gudrumo ar išminties“). Protingas, (tai) sudėk gyvate, laiptais, dūmais...“

Dūmais? Kuo čia dėti dūmai?!

„Prieš tai (o gal iš pradžių) viską aplink varį, nepastebėsi (neatkreipsi dėmesio) toliau neišskaitoma. Paskui — tarp šlamšto“.

Pradėjau bandyti visą šį kratinį išversti į šiuolaikinę baltarusių kalbą, kiek įmanoma supaprastinės tekstą. Neskaitant nesuprantamų vietų, jis skambėjo maždaug taip:

„Aš, pirmas ir paskutinis, protingam palikuoniui palieku pasidabruotą varį. *Kitam* varį grūsti, tris (su) puse svaro. Eiliškumas toks: „šaknelėse patogiai pradžia paslėpėme, (o) varis paslėpė likusį. Jeigu (tu) skapas galva, kvailys, (tai) nepavogsi (neįskaitoma) nenaudėliškai. Sulaikysiu tave raktu (gudrumo?). (O jeigu) protingas, (tai) sudėk gyvate, laiptais, dūmais... Iš pradžių viską apdėk aplink varį. Nepastebėsi (neįskaitoma, gali būti „liks“) tarp šlamšto...“

Parašęs paskutinį žodį, pasijutau šlapias nuo prakaito. Ir nepasakyčiau, kad išvertus šis įrašas tapo aiškesnis. Kaip ir anksčiau, visai nenutuokiau, kur čia šuo pakastas.

Užsisaldinau uogiene šalto vandens, dar įmečiau keletą gabalėlių ledo, prakirpau naują cigarečių pakelį ir, nuspyręs šlepetes, susirangiau ant tachtos. Rūkiu ir gurkšnojau vandenį, nes nuo tų idiotiškų lingvistinių pratybų man perstėjo gerkle, lyg ją būtų kas švitrinio popieriumi patrynęs.

Šimts jį žino, kas tai būtų paslėpta po šaknimis,— bet tai pradžioje.

O tą, kas po to,— kažin kas paslėpė po variu, ir velniai nematė to vario ir to medžio su šaknimis. Ir jeigu tu ne kvailys, tai tą kažką, tą varį, tas šaknis ar tą, kas paslėpta po jais, apsuk gyvate ir dūmais dar aplink kažin kokį varį, kad tas neliktų tik šlamštu... Na, o jeigu apvyniosi, tai kas tada bus? Antrasis prisikėlimas? Zuikio kanopų buljonas? Špyga panosėn?

Pasikėliau nuo tachtos, priėjau prie lango ir prispaudžiau kaktą prie jo šalto stiklo. Buvo jau naktis. Juodame stiklo veidrodyje atsispindėjo mano veidas, lempos šviesa, o pro juos blausiai spindėjo nejaukus naktinio miesto peizažas: reti žiburiai namų languose, juodas asfaltas, kurį čaižė vėjo gūsių gainiojamas liūties vanduo.

Nedaug reikėjo, kad viską mesčiau. Visoje knygoje daugiau

jokių ženklų nebuvo, ir vienas dievas nežino, ką savo slapta-raščiu paslėpė tas senovės žmogus, per kurio kaulus persirito keli šimtmečiai.

„Mesiu“, — tariau sau.

Bet tą pat akimirką man pasivaideno toli už miesto, naujo-se kapinėse, kur dar nėra net medžių, tik menkos rykštelės ka-lasi iš šlapio glitaus molio, supiltas kapas, kuriame ledinėse dulkėse guli Marjanas, buvęs vienintelis, geriausias ir galbūt paskutinis mano tikras draugas šioje ašarų pakalnėje. Jis patikėjo man šią paslaptį, jis nerimavo, jis, ko gero, ir žuvo dėl jos. Nors užmuškit, bet negalėjau patikėti, kad viską galima taip paprastai paaiškinti: širdies priepuoliu ir kritimu į vandenį. Netikėjau. Manęs neapleido pirmą kartą, gyvuliška, lyg šuns, nuojauta, kad viskas ne taip. Ir jeigu nerasta pėdsakų, jei niekas nepavogta ir dabartiniu metu niekas iš apklaustųjų nekaltas, tai dar nieko nesako, jog jų, kaltų, nėra ir kad neatsiras naujų pėdsakų. Pagaliau tai tiesiog mano pareiga jo atminimui.

Todėl vėl užsirūkiu, šaltomis rankomis suspaudžiau apkvai-tusią galvą ir, sukaupęs visas jėgas, pasistengiau sutelkti, sukon-centruoti savo dėmesį į vieną klausimą.

„Varis... gyvatė... dūmai“. Kuo čia, po šimts, dėti dūmai? „Varis“ ir parašytas kaip „varis“ — „med“. O gal tai ne varis, o „medus“ — „miod“? Paikybės tau lenda į galvą, gerbiamas drauge Kosmičiaus, nesąmonės, vakarykščiai sapnai. Koks gi asilas ims ką nors slėpti meduje? Nebent tik kare žuvusį didiką skobtame karste užpildavo medumi, kad nepašvinkusį atgabentų į šeimos koplyčią arba pas balzamuotoją. Bet įsivaizduokite žmogų, kuris pusę gyvenimo paaukojo, kad iššifruotų, ir tik tam kad rastų lavoną? Tai jau, atleiskite, pakaruoklio humoras. Be to, ką gi galima vynioti aplink medų? Ne, visgi aišku kaip dieną, kad tą *kažką* reikia vynioti apie kokį nors varinį daiktą. O kam? .. Ne, nuo to galo pradėjus nieko neišeina... Šaknys pa-slėpė pradžią. Medžiai su šaknimis... Stop! O kodėl medis? Apie medį niekur nėra žodelio! .. Ir pagaliau juk pasauly pilna homo-nimų... Taip, taip... Ėhė... „korešok“ gali būti ne tik medžio šaknys, bet ir kvitų šaknelės... Tai gali reikšti ir nugarėlę... knygos nugarėlę. Knygos nugarėlę, velniai griebtų! Knygos!

Aš puoliau prie stalo, kur gulėjo knyga. Negalėjau ilgiau tverti, neturėjau jėgų viską apgalvoti. Dar vieno nusivylimo būčiau neišlaikęs. Perkūniškai bijojau, bet kartu žinojau, kad neklystu. Juk buvau tikrų tikriausias kvaiša, kuris nesuvokė, kad geriausia užmaskuoti daiktą matomiausioje vietoj.

Nugarėlė buvo gerai prigludusi prie lapų, bet nepersiūta

siūlais, ir tai mane šiek tiek paguodė. Stvėriau metalinę liniuotę ir atsargiai pradėjau ją kišti už nugarėlės. Liniuotė lindo labai lėtai, girdėjosi silpnas traškesys: atsilupinėjo klijai. Jausmas buvo toks, lyg plieninis lancetas būtų skrodęs mano kūną. Be abejonės, elgiausi barbariškai, bet ilgiau laukti neturėjau jėgų. Be to, juk nepjausčiau knygos, o tik atkėčiau šią rudą odą, nors ir reikėjo atlupti klijus.

Paskui vėl suklijuosiu. Tvarkingai ir tvirtai.

Nugarėlė pagaliau atstojo. Žvilgtelėjau prieš šviesą ir pamaciau, kad ten lyg kažkas geltonuoja. Pincetu, o kartais ir tiesiog pirštais, tempiau, klibinau ir pamažėle ištraukiau tą geltonuojantį daiktą.

...Vos nesurikau iš netikėtumo, kai prieš akis ant stalo man atsiskleidė per pusę sulenkta ilga pergamento juosta. Ilga juosta, ant kurios juodu senoviniu inkausto rašalu buvo išmėtytos raidės, nuo laiko parudavusios, vietomis pablukusios.

Nedelsdamas išmatavau ją. Ji buvo 63 centimetrų ilgio ir 49 milimetrų pločio. Raidės išmėtytos be tvarkos, ir netgi ten, kur jos sudarė eilutę (tam tikru nuolinkiu juostos atžvilgiu), vis tiek nieko negalėjau suprasti. O juk tai negalėjo būti atsitiktinių ženklų kombinacija, nes gretimos eilutės — skambėjo taip: **ЗИН ПЯЗ ХМНВ FINIS.**

Pagaliau bent jau vienas žodis, FINIS, buvo suprantamas. Ir šis žodis lotyniškas, reiškiantis „pabaigą“. Tačiau vos tik pažvelgiau į čia pat kirilica išrašytas vietas, buvo aišku, jog tai kažkokia nesąmonė, kaip antai: **ЗМНОАОТАА ФСШ.**

Sakykite, ar jums teko kada nors girdėti, kad žodis prasi-dėtų kietinamuoju ženklu, arba matyti kietinamąjį ženklą, stovintį po balsės? Aš šito kaip gyvas nesu regėjęs.

Bandžiau skaityti, ir visa ši maišalynė skambėjo taip, tarytum kuoktelėjęs rabinas būtų skaitęs slavišką tekstą žydiška maniera, iš antro galo.

Ak, velnias! O kodėl gi viso to, kas parašyta „iš galo“, neper-sukti antraip. Na, sakykim, tuo metodu, kuris anuomet buvo laikomas tobula šifruote. (Dabar tokiu slapukavimu užsiima tik vaikai, kai jiems maga pažaisti.)

Tokiu atveju paskutinė alfabeto raidė reiškia pirmutinę, o pirmutinė — paskutinę.

Hm, pabandykim. Ėmiau dėlioti raides ir tapo panašu, kad tai moteriškos giminės žodžių galūnės. Na, ką gi. Tai jau šis tas. Visai įmanomas daiktas, kad čia ir yra tas vaikiškas gudrybės

atvejis, kai raidyną padalija pusiau ir tekstą iš pradžių rašo iš kairės į dešinę, o paskui iš dešinės į kairę, paskui viršutinės eilutės raidės pakeičia apatinės eilutės raidėmis ir t. t.

Ką gi, pabandysime ir mes.

Bet kiek gi baltarusių raidyne raidžių? Jeigu imsime Kirilo Turovskio* laikus, tai jų būta keturiasdešimt dviejų. Tačiau jau tada beveik nebuvo naudojama raidė — dervis.

O XVI amžiaus ta raidė ir visai nesulaukė.

Vargu bau šifruotojas naudojo ir paprastus bei joutuotus juos. Taigi juos atmesiu. Nebuvo pagarboj baltarusių kalboj ir tokie rašto ženklai kaip „ksi“, „psi“, ypač pasaulietinio turinio dokumentuose. Bočiams buvo būdinga racionalumas, polinkis paprastinti sudėtingus dalykus. Ką jiems reikė mechanškai perkelti į raidyną graikų alfabeto rašmenis? Pagalvok tik — „ksi“ žodyje „Aleksandras“. Galima buvo apsieiti ir su dviem raidėmis.

Ilgai svarsčiau, laužiau galvą, ar galėjo tas nežinomas autorius vartoti tokias raides, kaip „zelo“, „dešimtainė i“, „fi-ta“, „jatas“ ir pan. Ir padariau išvadą, kad nevartojo. Vietoj jų laisvai buvo galima vartoti z, i, f. Juk jam reikėjo viską kuo labiau suprastinti.

Taigi pamažėle sudariau savąją „šifruotojo abėcėlę“, kuri veik nesiskyrė nuo šiuolaikinio baltarusių raidyno, žinoma, išskyrus tas raides, kurių tada nebuvo. Mat kirilica tų raidžių neturėjo, ir mes net neįtartume, jog anuometinėj fonetikoje būta tokių garsų, jeigu nebūtų tiesioginių duomenų, jeigu ne baltarusių knygos arabišku šriftu, kuriame užfiksuota ir dz, ir minkštas c. Yra, žinoma, ir kitokių panašių paliudijimų.

Todėl, kiek pasvarstęs, įrašiau į raidyną ir šč. Ano meto tekstuose ji buvo gan paplitusi. Taigi susidarė trisdešimt raidžių arba dvi eilės po penkiolika.

Vienoje juostelės pusėje buvo tokios raidės:

Ir daugiau ničnieko visoje šešiasdešimt trijų centimetrų juostelėje. Pridėjau raides.

---

*Kirilas Turovskis (apie 1130—1182), žymus senosios rusų literatūros veikėjas, pamokslininkas ir poetas, kurį amžininkai praminė Auksaburniu.

JK 24 T; H

„Jak latine...“ („Kaip lotyniškai...“). Šis tas išeina. Bet kodėl tik tiek? Parašiau, po to pabandžiau apversti juostą. Gal šitaip?

Apvertus pirmoji raidė Šč, jos grafemą lotyniškai galima skaityti kaip E. Dėlioju ir šiaip ir anaip, bet nepaisant visų mano gudravimų išeidavo kažin kokie keisti neryškūs žodžiai, nuotrupos. Nejaugi tas raštininkas taip užšifravo, taip pripinkliojo, kad ir pats velnias koją nusilaužtų?

Po ilgų vargų, šiaip taip išvertęs tekstą į šiuolaikinę kalbą, gavau, štai ką:

Pirmoji juostos pusė:

РА
ПАКО
ЕТНАС
А ПАДСКАРБИ П
АРУД ОТКУ
ЗАКЛАВЪ В
МЕНА І ТАМЪ
УСТРБЕ КЛЕ СЫКГН
НИЮ НЕМАІ МАН
КУТЬ ХА
НЗ НЕ ВЗ
ЦЮ МОЕЮ
АЖЫВЪ А ШУКАТІ ТУ
І ТУТАМЪ ГЛЫБЕ
І КЛЕТЪ НІЖНІ
ТЪ ЖЫВАЦЕ ЗАВО
УНІВЕРСАЛЫ
А КУСТ
МАРА
АНІ Ю
БІ ВУ
КМАХЪ
КОНТР
ЛОЖА
ЛАНЫХЪ
НІ
АВ КАНЪ ЗТА
ОАЪ КАВВАРІЕ
ОВАІ ПАЧЫ
СУ
АЗ АНІ П

Antroji juostos pusė:

ШУТЬ І ШТ
АЕ І ШТО
КУТНІ ПОЖИЦА КЛОУ
АРЕКТУ ОКРУТЪ СТУПЪ
АУБАЧАЯ ПОЖ
КАНЪ СРНА ЕДА ВОГЪ
ЖЕ ЦЕНА КАМЕ-
НЪ КМОТЪ А НЕВІ
РА ЖОНЪ А КМОТ
ПСІНО ПАУНО
АА СУДАКЪ
О МАЮ ТО МА
НЕ ВОМОДЕВЪ
КРАІ ПАІНФАІ ВО А
НІЦА КА
ЛОДЖРПМ АДО
СРМ АЛА АГЕНА
СНО АГНІ
СНО ВО ВОВЕКУ
АМАНЪ

Man iš karto kilo klausimas — kodėl rašė įstrižai? Antras klausimas — kodėl pergamentas gerokai apsitrynęs ir kodėl kai kur likę senos klijų dėmės? Ir trečia — kokią rašymo manierą naudojo tas žmogus?

Sit žodis „kapa“ — reiškia senovėj vartotą matą. Jis karto-
jasi. Nėra abejonės, kad tos eilutės turėtų būti greta, nes čia tik-
riausiai kas nors išvardijama. Tačiau tarp žodžių *kapa aukso*
ir kapa sidabro ne dešimt, o vienuolika eilučių. Ne, čia vėl kažkas
ne taip. Ir vėl vos nepasukau lengviausiu keliu. Vėl. Taigi vėl pa-
smerk save, žmogau, nepakeliamam darbui!

Galvok! Kad ir koks primityvus ir paprastas tau atrodytų tas užrašymo būdas, kad ir kaip lengva atrodytų perprasti jo prasmę,— galvok. Palamdyk smegeninę. Kodėl juosta suglamžyta? Kodėl įstrižai? Kodėl vietomis klijų dėmės, o tarpais švarios atkarpos, kodėl nesuglamžytas kaip tik tas galas, ant kurio parašytos tos vienintelės antroje pusėje raidės?

Knygos šifre pasakyta „... sudėk gyvate, laiptais, dūmais... Iš pradžių viską sudėk aplink varį“.

Ir čia man toptelėjo! Prisiminiau vieną seną anų laikų *slaptų* laiškų persiuntimo būdą. Du karvedžiai, diplomatai arba samokslininkai iš anksto pasigamindavo du vienodos formos daiktus. Taigi ir vienas, ir kitas turėjo savo egzempliorių. Jei reikėdavo nusiųsti pranešimą, vienas iš jų ant savo daikto apvyniodavo iš anksto sutarto pločio popieriaus juostą. Paskui tekstą rašė išilgai šiam daiktui. Po to juostą išvyniodavo. Iš jos nieko nebūdavo galima suprasti, nes raidės atsidurdavo įvairiuose galuose. Laiško gavėjas apvyniodavo juostą ant savo daikto irgi iš anksto aptartu kampu... ir skaitė. Žygūnas nežinodavo, kas parašyta laiške. Jeigu atsitiktinai ir patekdavo į priešo rankas, nieko negalėdavo išduoti, netgi kankinamas. Visi, dargi pikčiausi priešai, tai žinojo. Ir šitai buvo daroma anaipol ne todėl, jog nepasitikėta žygūnu, o tiesiog, kad jo veltui nekankintų.

Kol kas viskas sutapo. Ir suglamžymas. Ir įstrižai parašytos eilutės. Ir klijų dėmė (juostą priklijuodavo, kad ji neatsivyniotų ir būtų patogiau rašyti). Sutapo netgi tai, jog keletas raidžių buvo vienoje, o likusios — kitoje pusėje. Tikriausiai daiktas buvo įmantrios formos, ir šifruotojas patogumo dėlei apvertė juostą, kad ji geriau priglustų prie kažkokio iškilumo. Ir iš tiesų, pamėginkite apvynioti stangrą pergamentą apie kokį nors daiktą! Čia jums ne minkštas popierius, su kuriuo gali daryti kas patinka.

Viskas sutapo, viskas buvo, išskyrus... išskyrus tai, ko aš neturėjau ir niekada negalėjau turėti,— daikto, ant kurio prieš tris su puse šimtmečio buvo apvyniota pergamento juosta.

Vienas protingas ainis turėjo dalį kažko itin svarbaus, tai, ką „paslėpė šaknys“. Bet jis nežinojo, kurio kito protingo ainio rankose yra „varis“, apie kurį reikia apvynioti juostą, nenumanė, kokios jis formos. Vadinasi, visos mano pastangos nuėjo šuniui ant uodegos.

...Kodėl šuniui ant uodegos? Galvok, vaikine, galvok! Uždavinyš, aišku, gali būti labai sunkus, jeigu tas „daiktas“, tarkim, buvo dviejų pagrindais sudėtų kūgių formos. Sunkus tai sunkus,

bet išsprendžiamas. Tačiau vargu ar jie naudojosi tokiais sudėtingos formos daiktais. . . Dažniausiai pergamento ar popieriaus juostą vyniodavo ant tam tikro ilgio skeptro. . . O kas tas skeptras? . . Ogi ta pati krivulė. Na, o kas toji krivulė? Tai lazda — apibūdinant ją apytiksliai, — tas pats cilindras, na, tegu ir sudėtingos formos, vietomis storesnis, vietomis plonesnis. Jeigu jau taip, tai visai nesunku išspręsti uždavinį, kuris paprastam, neišprususiam viduramžių žmogui rodėsi neįtikėtinai sunkus, tiesiog neįveikiamas. Ak, tas „mūsų neišprusęs viduramžių žmogus“! Dabar tokį riešutą gali perkrimsti ir devintos klasės mokinys, žinoma, jeigu jis ant pečių turi galvą, o ne puodynę.

Aš rašau išilgai daikto. Juosta ant jo gali vyniotis, gulti bet koku kampu. Kampas tarp juostos siauriausios vietos, iškaičiuojant eilutės ilgį, yra *cosa*, t. y. vyniojimo kampo kosinusas.

. . . Išmatavau eilutės ilgį pagal kampą. Buvo 58 milimetrai. O pačios juostos plotis — 49 milimetrai. $49:58 \approx 0,82$.

Na, štai, jau šis tas įdomesnio. Kurgi mano logaritminė liniuotė? Ja nesinaudojau nuo to laiko, kai kasinėjau Piliavietę ir buvau įsipainiojęs į su ja susijusią istoriją. Po šimts tokį daiktą galėjo sugalvoti tikrai tėvas: užkišo ją už kabančio radijo taško, kad nebraižytų sienos.

Taigi 0,82 keliam kvadratu. Išeina, kad vyniojo 20° kampu. Labai gaila, bet galimas daiktas, ant kurio vyniojo, atrodo iš tiesų buvo sudėtingos konfigūracijos. Sprendžiant iš suglamžymo, jis sustorėjęs galuose ir per vidurį. Bet tai niekis. Ten, kur kampas keičiasi, atitinkamai apskaičiuosim. Pagaliau, nepaisant sustorėjimo, žingsnis (vyniojimo kampas) neturėtų keistis, turėtų likti toks pats. Tiesiog tose vietose pergamentas glamžysis, palįs po sekančia apvija arba užslinks ant jos. Taigi kampas beveik nepasikeis, o juostoje paprasčiausiai liks tuščios, neišrašytos vietos. Kaip šiuo atveju ir turime.

Dabar liko kur kas sudėtingesnis uždavinys. Kaip apskaičiuoti daikto, ant kurio reikia visa tai suvynioti, skersmenį? Reikia rasti bent vieną eilutę, kuri sutaptų. Sakysim, parašyta:

Tuomet išvynioti juostą, išmatuoti atstumą tarp skiemenų.

Šis dalykėlis lygus $\tilde{II}$ D.

Paieškosim tokių eilučių. Yra. Šit pagal prasmę, atrodo, tinka šitos arba štai šitos. Šaunuolis, kad skaičiavai, gudruolis, kad davei man šį raktą! Tu ir nemanei, jog duodi man nežinomąjį $\tilde{II}$ D. Net menkiausio supratimo neturėjau, kad $\tilde{II}$ D, daikto, ant kurio vyniojai savo paslaptį, skersmuo lygus atstumui tarp sutampančių eilučių. Tiksliau sakant, tam atstumui, padalytam iš 3,14. Galvoti tavo septynioliktojo šimtmečio žmonės irgi tai žinojo, tiktai šiek tiek kitaip. Kaipgi jie ten žinodavo? Ogi, kiek menu, 22 jie dalydavo iš 7. Ką gi, vis šiokia tokia nauda, tai beveik tas pats $\tilde{II}$, tik skiriasi ketvirtuoju ženklu. Tačiau vargu ar tu buvai pažįstamas su galvotais žmonėmis. Galvočiai — neramūs, todėl jūs nemėgstate jų, negerbiate, o tai didžiausia jūsų visų laikų klaida, didžiai gerbiami ponai magnatai. Tavo paslaptis net ir tavo epochos išminčiams buvo vieni niekai.

Štai ji, tavo paslaptis. Tavo „skeptras“ buvo dviejų centimetrų ir kokių dviejų trijų milimetrų skersmens. Sustorėjusių galų skersmuo buvo keturių, o per vidurį — trijų centimetrų. Kas tai per daiktas galėjo būti. Šito, ko gero, niekada nesužinosiu, pagaliau tai ir visai nesvarbu. Visų tų sustorėjimų, gerbiama-sis, praktiškai galima nepaisyti. Štai taip! Veltui tu laužei sau galvą.

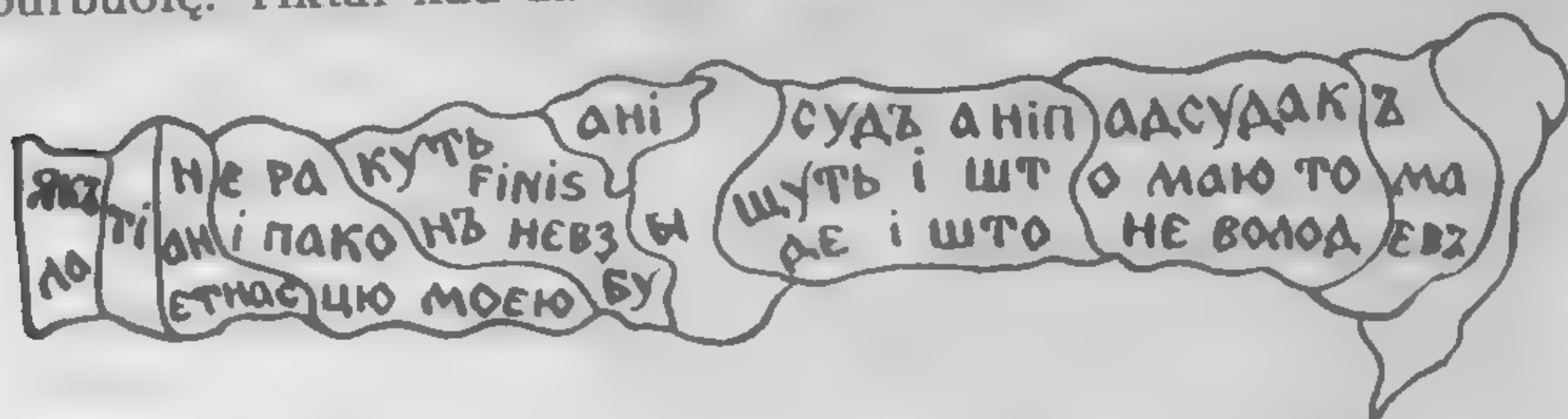
...Nuėjau virtuvén ir tarp savo rakandų ėmiau ieškoti kokio nors dviejų centimetrų skersmens įnagio.

Ir suradau. Kaip tik toks pasirodė esąs ranktūris, kuriuo nuo viryklės nukeliu keptuvę. Matuok nors ir nuliniu skriestuvu — lygiai du centimetrai ir du milimetrai.

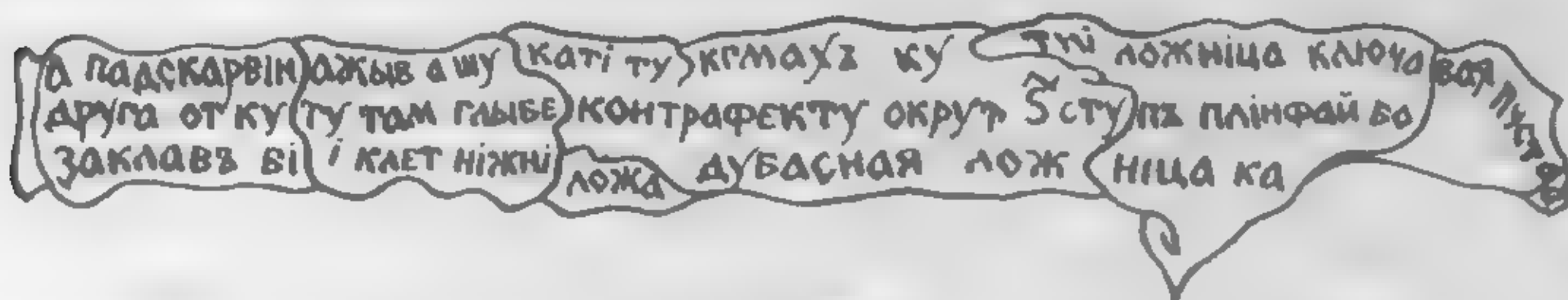
Ką gi, dabar pasidarysime tris keturias popierines kopijas, kad veltui neglamžytume pergamento, nesudraskytume jo ir neišterliotume klėjais. Paprasčiausiai per kalnę — ir ne pieštuku, o degtuko galiuku — nusikopijuosime visas tas raides. Gatava. O dabar, vaikine, imam apskaičiuotojo skersmens cilindą — ranktūrį — ir nustatytu kampu pradedame vynioti ant jo popierių ir skaitome tekstą.

Vargo turėjau begales. Klįjavau ir maigiau vietas, kur buvo baltos dėmės, vėl matavau vyniojimo kampą ir vėl sukau sukau ligi pažaliavimo.

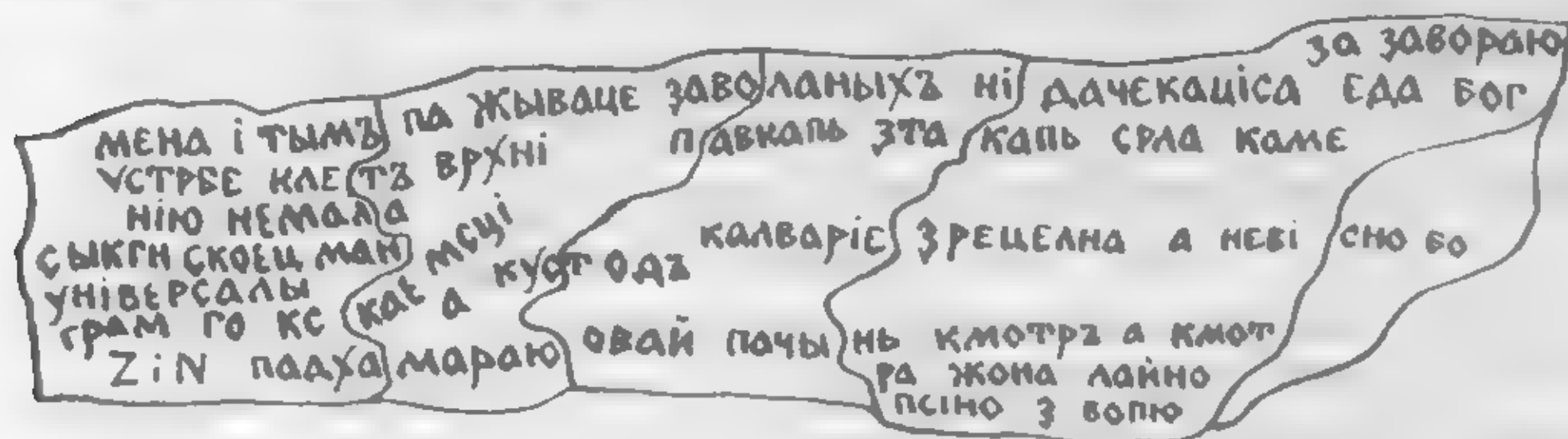
Padaryta. Priklijavau galą, luktelėjau, kol pradžius klijai, ir pradėjau skaityti išilgai, nelyginant grauždamas kukurūzų burbuolę. Tiktai kad akimis.

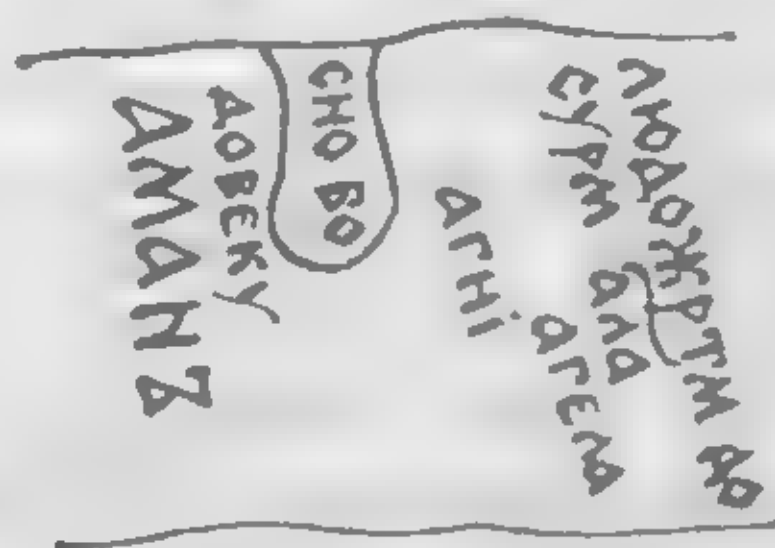
Stūmiausi toliau:

Kitame cilindro posūkyje radau šitą:

Čia jam nebeužteko vietos, bet, sprendžiant iš to, kad patikriniai žodžiai buvo keiksmiai, reiškę mėsą, šunį, galima įsivaizduoti, jog žmogus, rašęs šį tekstą, iš baisaus tūžmo netilpo savo kailyje ir degė noru ką nors prikergti. Todėl jis užlenkė juostą ir tuščioje vietoje parašė kelis žodžius.

Žmoniškai užrašius visą šitą šaradą tekstas atrodė taip:
„Jak latine rakut Finis ani sud ani padsudak ani pakon ne

vzyščut i što maju, to majetnasciu moeju bude i što ne volodev, a podskarbi nažyv.

A šukati tu kgmach kutni ložnica kličavaja pusta. A druga ot kutu tam glybe kontrafektu okrut stup plinfai bo zaklav

bi i klet nižni loža dubasnae ložnica kamena i tym na žyvace zavolanych ni dačakacisa za zavoraju jeda bog ustrube klet vrchni pavkap eta kap crla kameniju ne mae cykgn skoec man universalny gram jakmsci a kustod kalvarie zrecelna a nevisno bo Z i N pad chramaju ovai.

Pačyn kmotr a kmotra žona laino psino z vopiu i liudožrtm do surm ala agela doveku AMAN".

Nepasakysi, kad dabar jau viskas buvo aišku. Tačiau galėjai pagaliau susidaryti nesuprantamų žodžių žodynėlį ir bandyti suprasti mintį.

Ir aš pradėjau ieškoti, raustis savo užrašuose, kartotekose, Karskio* „Knygos istorijos“ žodynėliuose, kituose leidiniuose.

Pamažėle ėmiau rašyti nesuprantamų baltarusių žodžių žodynėlį. . .

Pakon — įstatymas. *Kgmach* — griozdas, gremėzdas. *Ložnica* — miegamasis. *Kontrafekt* — piešinys, vaizdas. *Okrut* — laivas. *Plinfai* — senovinė, labai plokščia plyta. *Dubasny* — iš eglės žievės. *Zavolanych* — pašauktinių. *Zavora* — sklendė. *Jeda* — tikriausiai, galbūt, arba, nebent. *Paskap, kap* — du ir keturi pūdai. *Skojec* — moneta. *Kustod* — sargas. *Nevisno, niavisny* — archaiškas žodis, reiškias neregį, nematantį, vadinasi, ir čia tai „akla“, kas „nematoma“, o gal tiesiog „nesurasi“. *Kmotr* — kūmas. *Laino* — šis žodis iš 'Zizanijaus** leksikono, ir reiškia jis nešvarybes, atmatas, mėsą. *Kalvarie* — mirties bausmės vykdymo vieta, Golgota, kapinynas (iš lotynų k. *calva* — kaukolė).

O ką reiškia *liudožrtm*? Tikriausiai žmogėdrišką. Gudravo velnias ir sutrumpinimo ženklus rašė ne ten, kur reikia.

Pabandysim įrašyti žinomus žodžius ir išversti. Išėjo štai kas:

„Kaip lotynai sako: „Finis (galas)! Ir nei teismas, nei tijūnas,

---

* *Jevchimas Karskis* (1881—1931), tarybinis filologas slavistas, baltarusių kalbotyros, filologijos ir folkloristikos pradininkas.

** *Laurentijus Zizanijus* (Tustanovskis) (apie 1570—apie 1634), baltarusių pedagogas, bažnytinis veikėjas. Išleido daugybę verstų knygų, tarp jų ir antrąjį (po brolių Mamoničių) elementorių. Iš jo mokėsi skaityti Baltarusijoje, Maskvos žemėse ir Ukrainoje. Iliustruotame elementoriuje buvo ir baltarusių kalbos žodynėlis.

nei įstatymas neatims to, ką turiu, mano turtas bus ir tai, ko nevaldžiau, o įgijau būdamas valstybės išdininku.

O ieškoti kampiniame griozde, miegamasis raktinė, tuščia. O antroji, nuo kampo, ten giliau nupieštas laivas, aštuoni laipteliai plytomis, nes apatinis aukštas, gultas iš eglės žievės, mūrinis miegamasis, ir po mirties pašauktinių už sklendės nesusilaukti, nebent Dievo trimitai. Viršutinis aukštas — du pūdai aukso, keturi pūdai sidabro, akmenų daug, signetės, monetos, manuskriptai, jo karališkosios mylistos universalai, o mirties bausmės vietos sargas matomas, bet nesurasi, nes Z ir N po šita (chamara).

Pailsėk, kūmai ir velnio kūma, šuns mėšle, žmogėdriškai vaitodama iki arkangelų trimitų amžinose pragaro liepsnose".

Maždaug šitoks buvo to šiurpaus dokumento turinys. Bet kas ta „chamara“ ir ką reiškia nelemtosios „Z“ ir „N“?

Chamara. Neatrodo, kad žodis būtų slaviškas, nors ir labai panašus į mūsų „kamarą“ (sandėliukas). O gal panašus į senovės žydų? O gal arabų? Arba graikų? Bet apie pirmąsias dvi kalbas aš nutuokiau tiek, kiek... O trečiąją mokėjau vos vos. Ir visgi įnikau į žodyną. Kvailiams sekasi. Radau?

$\chi\alpha\beta\alpha\rho\alpha$

Visai ne kamara, o skliautai, skliautuotos lubos.

O kas tos Z ir N? Ką jos man primena? Cheminę formulę? Tačiau iš kur anais laikais chemija ir dar formulės? Alchemija — tai galėtų būti. Na, tai kas gi tai, kas?.. Alchemija?.. Jos ženklai?

Sukaupęs dėmesį, stengiausi prisiminti viską, ką galėjau žinoti iš tų laikų, kai domėjausi magija, burtais ir alchemija.

● Taip. Šitaip buvo žymima saulė arba auksas. O kaip viduramžių alchemikas žymėjo retortą? Ak, prisiminiau! O va šitaip žymėdavo spiritą .Negesintas kalkes žymėdavo tokiu ženklu .

Tai ką gi reiškia Z ir N?

Ir staiga sąmonė tarsi prašvito, ir iš užmaršties kažkas išniro. Na, žinoma, kaipgi kitaip! Z ir N — užglaistymo ženklas.

Juo pažymėdavo, kai koks nors daiktas būdavo užglaistomas, užtepamas, užtinkuojamas Metams arba net ilgesniam laikui.

Tad reiškia, jog ir frazę reikėtų skaityti taip. . . . . *mirties bausmės vietos sargas. Matomas, bet nesurasi, nes užglaistyta (užtinkuota) po šešiais skliautais*".

Mintis buvo ne itin aiški, nes autorius nepaisė jokios gramatikos, netgi linksnių, bet dėl to nė kiek ne mažiau baisi. O kitaip sudėjus skyrybos ženklus, galima buvo perskaityti ir taip: *„Mirties bausmės vieta matoma, bet nesurasi, nes užglaistyta po šitais skliautais*".

Net ir šitaip, nors labai neaiškiai, iššifravus sakinį, užrašas buvo grėsmingas, kraupus, rafinuotai klastingas ir niekšiškas. Mano kūnas pagaugais ėjo. Bet tvirtai žinojau, kad ir kas būtų, dabar nepaliksiu tos mįslės neįmintos. *Aš turiu žinoti*, ar ta mįslė, kurią noriu įminti, pagerbdamas draugo atminimą, buvo jo mirties priežastis ar ne.

VIII SKYRIUS

Vėl temsta dangus

Vargais negalais atsiplėšiau nuo popierių. Perstėjo akys, tarsi pribertos smėlio, visas kūnas suglebęs, sakytum kažkas mane nelyginant sofos voleliu būtų gerokai išvanojęs: kaulai sveiki, o pajudėti sunku.

Kai atitraukiau užuolaidas, lauke jau brėško. Labai pamažu, blausiai ir nejaukiai. Vadinasi, dirbau visą naktį. Ne be reikalo nežmoniškai plyšo galva. Skaudėjo taip baisiai, kad dabar vargu ar būčiau prisiminęs daugybės lentelę iš penkių.

Nekenčiu vaistų, vartoju jus savo gyvenime gal kokius penkis sykius, neskaitant tų atvejų, kai sirgau labai sunkiai — tai irgi viena iš mano keistenybių. Bet šįkart neišlaikiau. Nuričiau papaverino tabletę, kokia penkiolika minučių pagulėjau. Kai skausmas prislopo, iškračiau dvi pelenines nuorūkų, atvėriau visus langus, nusiprausiau šaltu vandeniu, paskui prakirpau naują cigarečių paketį, užsirūkiau ir ėmiau galvoti, ką man daryti su atskleista paslaptim.

Tuo metu pasigirdo beldimas į sieną: jo didenybė Chilinskis, matyt, pageidauja su manim išgerti arbatėlės. Irgi draugas su kompleksais. O gal tik dabar parsirado? Tai ir gerai,

bus su kuo pasitarti. Neturiu dabar, Marjanai, su kuo dalytis mintimis. Visiškai neturiu su kuo, broleli.

Padavęs šunims ėsti, nuėjau pas kaimyną.

Kai tokį ankstyvą rytą, tai jo butas buvo idealiai sutvarkytas.

— Dar negulėt?

— Hm, o kodėl gi aš turėčiau gulti?

— Kokio nors darbo turėjote?

— Kaip visada. Na, ką, seni, paragausim po taurelę ir sužaisim šachmatais?

— Konjako? Šitaip anksti?

— O ką, negi norėtum, kad pradėčiau antrą valandą nakties? Ir dar, ko gero, nuo denatūrato ir alaus?

— Tačiau devintą valandą... lyg ir ne... Va, net amerikiečiai mano, jog anksčiau kaip penktą netinka. Vienas ten iš to biznį padarė: pradėjo gaminti biznieriams laikrodžius, kur visi skaičiai — penketai. Pasižiūri — penkios, ir jokių nepatogumų.

— Penktą ryto? — paklausė Chilinskis.

— Na, žinai! — pasipiktinau aš.

— Žmogau,— staiga surimtėjo Chilinskis,— ar tu apskritai suvoki, kur esi ir kuri dabar valanda?

— Balandžio šešiolikta. Ponas Chilinskis devintą valandą ryto siūlo man konjakėlio ir apgailestauja, kad nepasiūlė šito malonumo anksčiau, nepakėlė manęs penktą valandą ryto. Kiek laiko veltui praradom! Dabar jau būtume gatavučiai.

— Balandžio šešiolikta, devinta valanda *vakaro*.

Už langų iš tiesų ne švito, o temo.

— O velnias,— išsprūdo man.— Nejaugi aš... visą parą?.. Tai šit kodėl taip braškėjo galva.

— Šachmatų partijos nebus,— dusliai pasakė Chilinskis, pildamas gėrimą į taureles.— Tai kas gi nutiko? Papasakok, jeigu turi noro, kaip tu įsigudrinai dienos nepastebėti?

Aš papasakočiau. Jis sėdėjo, šildė taurelę delne ir įtemptai mąstė.

— Na ir fantazuotojas,— pagaliau išspaudė netvirtai.

— Kodėl fantazuotojas?

— Nagi, kad tai jau, hm, labai atsiduoda detektyvu... Ir ginčytina... nors kartu įdomu... Čia ir tas nelaimingas atsitikimas, ir lyg iš stebuklingos skrynelės šifras. Čia kaip pagal užsakymą galva, kuri per vieną parą nuveikė tokį darbą. Ne pagal specialybę dirbi.

— Įsismaginau.

— Šaunuolis esi, velniai griebtų! Dešifruotoju tave štaban. O tai mėnesių mėnesius kartais plūkiasi. Ką dabar ketini daryti?

— Ieškosiu tos vietos.

— Kaip tu ją surasi? Nebent visą šalį išnaršytum?

— Važiuosiu į Alšėnus. Knyga rasta tenai. Ji priklausė Alšėniškiams. Tai rodo ir inicialai, sutampa ir istoriniai įvykiai, šifravimo būdas. . .

— Na, ieškok, ieškok. . .

Toks abejingumas mane šiek tiek įžeidė:

— O tau argi visa tai nė kiek neįdomu?

— Kaip čia tau pasakius, vaikine. . . Tai ne mūsų sritis. Ne mano ir ne Ščiukos.

— Kaipgi šitaip? O jeigu iš tikrųjų Ptašinskis neprigėrė, o buvo nužudytas, nes kažkas bijojo, jog jis gali atskleisti paslaptį?

— O tu įsitikinęs, kad jį nužudė?

— Taip,— atsakiau kiek patylėjęs.

— Tačiau ir ekspertizė, ir tardymas, ir visa kita šitai paneigė.

— Esu tikras,— pasakiau.— Nepaisant ekspertizės, tardymo, velnio ir ko tik nori. Kažkas kraupaus yra šioje istorijoje. Manęs nuojauta neapgauna.

— Nuojauta — tavo asmeninis reikalas,— pasakė Chilinskis.— Tu privatus asmuo ir gali sau leisti tokią pramogą. O kai nuojauta ima vadovautis teisingumas, justicija, netgi valstybė. . . tuomet. . .

Jis nervingai gurkštelėjo konjako.

— . . .tuomet prasideda — tokių dalykų jau yra buvę — ragų medžioklė, makartizmas, tėtušis Diuvaljė, ar maža dar kas. O paskui visiems už tai reikia ilgai, dešimtmečiais mokėti, atsiskaitinėti. Netgi nekaltiems. Pernelyg brangiai visa tai atsieina.

Chilinskis baigė gerti savo taurelę.

— Klausyk, vaikine, nerūstauk ant manęs, bet taip yra. Tave sukrėtė draugo mirtis, tu netiki, kad jis galėjo tiesiog šitaip va išeiti, palikti tave. Tu ieškai galimybės atkeršyti, kad tau bent kiek palengvėtų. Tačiau šioje istorijoje nėra nieko, kas šauktųsi keršto. Netgi skambučius, ir tuos galima paaiškinti. Taip, kažkas rausėsi bute, kažkas užmigdė šunis. Bet tai galėjo būti paprasčiausi vagiškai, jie pasekė, kada tavo draugas išvyks, ir tuo pasinaudojo.

— Jie knygos ieškojo.

— Galimas daiktas. O jeigu ir taip, jeigu jie nors ir miglotai nutuokė apie judviejų su Marjanu paslaptį, ir jeigu čia susidūrė jūsų keliai — visa tai neturi nieko bendra su Ptašinskio mirtimi. Tai atsitiktinumas, sutapimas. Patikėk manim, ekspertai dirbo nepaprastai kruopščiai, skrupulingai. Patikėk, tuo *tikrai* pasirūpinta. Jo širdis buvo labai ligota. Jis galėjo gyventi dar kelerius metus, bet galėjo kristi bet kada. Ir todėl Ščiuka tikriausiai toliau ves bylą dėl įsilaužimo, bet niekas nesuks galvos dėl to, ką tu atskleidei šiandien.

Užsirūkė.

— Kaip čia tau paaškinus? Na štai: yra duomenų, jog kažkur Kladne paslėptas ainzacštabo archyvas. Ar žinai kas tai?

— Žinau. Rozenbergo žinyba. Vertybių plėšimas.

— Teisingai. Užkasė kažkoks Francas Kernas su kitais. Štai čia rūpestis tų žmonių, kuriuos aš kažkada gerai pažinojau. O veik keturių šimtmečių senumo įvykiai — ne mūsų reikalas. Tu dar, ko gero, paprašytum ištirti Napoleono žuvimo aplinkybes.

— Ir paprašyčiau. Juk tyrė jo plaukus, ar yra juose arseno. Šių dienų laboratorijoje, kriminalistai. Ir nustatė: Napoleonas buvo nunuodytas.

— Na, tokią paslaugą ir aš tau galiu padaryti. Ko norėtum?

— Padaryti rašalo analizę. Peršviesti knygą infraraudonaisiais spinduliais. Na ir visa kita. Visapusiškai ištirti.

— O kodėl gi ne? Draugiškai. Kodėl nepadėti? Prisimeni, kaip tu Dostojevskajos-Karlovič bylą atgaivinai ir narpliojai. Vien dėl įdomumo man pasakojai. Ir čia tas pats. Logiška, jei nori, pasvarstysime kartu. Mankšta smegenims. Na, o Ščiuka nebent kokių teisinių klausimų pakonsultuotų, bet gi tu ano meto jurisprudenciją išmanai geriau. Teisė keičiasi labai greit. Taigi pats narpliok, pagalbos nesitikėk. Dieve duok, kad Ščiuka su savo popieriais ir faktais susidorotų.

Kliustelėjo man konjako.

— Įdomus pokštas tau pasitaikė. Tikra „lobių sala“. O kaip ten su tais taškais? Na, 9 s, 20 v. . . Nejau ir skaičiavimo mašina čia nepadėtų?

— O ką ji galėtų padėti? Paprasčiausias pavyzdys.— „Už kėdės dalba“. K1, d2, e2 ir t. t. Mašina perkratė visus variantus ir pateikė: „Už dėdės kalba“. Aš negaliu išnagrinėti visų variantų, išsirinkti, kuris iš jų tikras. Tokia pat ir jos logika.

— Menka paguoda,— pasakė Chilinskis.

— Ji gali pateikti visus bent kokią prasmę turinčius variantus, šimtus tūkstančių, bet išrinkti nesugeba. Jos logika formali. Todėl žmogus iš anksto atsisako tokių uždavinių.

— Aišku,— burbtelėjo Chilinskis.— Vadinasi, sąmoningai pripažįstamas proto bankrotas. Neįmanomumas sužinoti.

— Paikystė,— užsiplieskiau aš.— Išankstinis atsisakymas visai neliudija apie žmogaus proto bejėgiškumą. Žmogus gali rasti teisingą atsakymą, turėdamas toli gražu ne visą informaciją. Ir gali iš anksto numatyti, kad *jokia* informacija neduos galimybės padaryti išvadą. Ir šis sugebėjimas *iš anksto* atsisakyti neišsprendžiamo uždavinio yra ne bejėgiškumo, o priešingai — žmogaus proto galios įrodymas.

— Ką gi, remkitės visagalybe. Prisipažinsiu, aš šiek tiek pavydžiu jums.

— Na mat,— tariau.— O dabar eisiu miegoti.

— Prižadinki mane, kai mūsų senas sodas pasipuoš pavasari žiedais,— liūdnai surimavo jis.

Lauke buvo įkyri balandžio dargana.

...Atidariau duris ir iš karto pajutau, kad mano kambaryje kažkas yra. Nusiaviau batus ir nuėjau į kabinetą. Taip ir yra: gailus cigaretės dūmas...

Ant sofos, parietusi po savimi dailias kojas, sėdėjo moteris ir rankomis šildė pėdas.

— Zoja?

— Taip. Nesitikėjai?

— Ar seniai?

— Matai, tik ką užėjau. Kojas sušalau.

Atnešiau chalata ir užmečiau jai ant kojų.

— Ačiū. Šitiek vaikščiojau po šaltą pliurzą, šitiek vaikščiojau.

Ji atrodė keistai. Tarsi į akis būtų įsilašinusi šunvyšnės. Lėliukės didžiulės, sustingusios. Lūpos pabalusios, tarsi ji būtų jas ilgai laikiusi kietai sučiauptas. Iš pradžių net nusigandau.

— Kas tau?

— Nieko. Tu nori paklausti, kodėl aš čia? Matai, atšliaužiau, kaip koks paikas šunytis. Protingi, jausdami galą, dūlina miškan. Pas tave užbėgau tik atiduoti raktą. Štai jis, ant staliuko.

— Visai buvau užmiršęs tą raktą,— nuoširdžiai prisipažinau.— Ar nori valgyti? Gal išgersi?

— Nieko nereikia.

Ji nutilo.

— Klausyk, juk jau sakiau ir dar pasakysiu: meskim viską, pasilik pas mane ir baigta. Tiktai atvirai — girdi? Atvirai jam viską pasakysim.

— Ne,— vos girdimai sušnibždėjo jinai.— Neturime teisės. Aš neturiu teisės. Apgavystė. Jokios teisės daugiau nebeturiu.

— Liaukis save kankinti,— guodžiau ją.— Na, atsitiko... Na ir kas... Kažkokia kvailystė, nesąmonė... Baigiam, ir viskas.

— Ne kvailystė,— tarė jinai.— Aš juk ir atėjau tam, kad baigtume. Daugiau nebeateisiu. Štai tik pažiūrėsiu į tave ir... Nieko, tu greit viską pamirši. Ir nesmerk manęs labai, gerai?

— O aš ir nesirengiu smerkti,— šyptelėjau.— Na, išgerkime po taurelę sausvynio.

— Gerai,— nusišypsojo ir ji ašarotomis akimis.— Tiktai čia pat, niekur neikim.

Nuėmiau viską nuo stalo, kad neliktų nakties darbo pėdsakų, ir sudėjau ant jo, ką turėjau valgomo.

— Ką tu manai veikti artimiausiomis dienomis?

— Kol kas nieko. Po kokių trijų dienų išvažiuosiu.

— Kur?

— Į Alšėnus. Su reikalu. Tai toks kaimas netoli Kladno.

— Ar ilgam?

— Gal trim savaitėms, o gal visam mėnesiui.

— Na, tai štai. Vadinasi, sudie. Gali atsitikti ir taip, kad dar pasimatysime. Atsitiktinai. Kas supaisys, kaip gyvenime būna.

— Klausyk, Zoja. Aš tau dar kartą sakau...

— Nekalbėk nieko. Ir užtenka apie tai. Pats žinai, moteriška silpnybė. Bet manęs jau neperkalbėsi. Jau apsisprendžiau.

— Gerai. Tyliu. Nors man labai liūdna. O gal dar galėsiu tave įtikinti.

— Ką gi, pažiūrėsim.

Tokios keistos jos akys.

— O ką tu veikei šias dienas?

— Nagi čia tokią senovinę mįslę bandžiau įminti.

— Ir įminei?

— Ne visai. Ne iki galo.

— Dieve padėk. Tegu tau pasiseka. Tik žiūrėk, pasiimk šiltas kojines. Keletą porų. Kaime purvynas. Ir porą bloknotų, cigarečių, tirpios kavos, nes ten negausi. Nepamiršk poros plunksnakočių. Ir juostų fotoaparatai. Ir peilio. Ir skustuvo.

Kažkaip dirbtinai ir nenuoširdžiai skambėjo tie jos patarimai. Turbūt taip į kelionę išleidžia savo vyrą neištikima žmona arba žinanti, kad nesusilaikys, nusikals, vos jam išvykus, kad neišvengiamas likimas stumia ją prie to.

— Viską pasiimsiu,— tariau.— Susidariau sąrašą. Aš — patyręs keliautojas. Ir apskritai... esu pedantiškas senbernis.

— Nereikia tau tokiam būti. Girdi, prašau tavęs. Tai blogai baigiasi.

— Na žinoma, kaipgi. Kas vedęs, to gyvenimas šuniškas, užtat mirtis žmoniška. O viengungis šuniškai miršta, bet už tai gyvena žmoniškai,— netikusiai pajuokavau.

— Kai dabartiniai giminystės jausmai tokie, tai ir mirtis ne visada būna žmoniška,— kažkodėl pasakė jinai.

— Kas gi tau?

— Verkiu, — atsakė. — Ir tavęs. Ir visų. — Staiga ji pagriebė kadaruojantį lempos mygtuką ir paspaudė.

— Eikš pas mane... — jos balsas buvo kimus ir liūdnas. — Paskutinė mudviejų akimirka... Tu atleisk man.

Jos žodžiai buvo tokie jausmingi ir graudūs, kad negalėjau jai pasakyti „ne“.

Po valandos jinai išėjo. Kad ir kaip aš ją draudžiau, įkalbinėjau, kad pasiliktu, net žadėjau ryte pats nueiti pas jos vyrą pakalbėti, viskas buvo veltui, visa išblyškusi ji tikrai purtė galvą.

— Nelydėk manęs. Aš pati norėjau pabūti su tavim šį vakarą, kad prisimintum. O dabar eisiu. Eisiu. Esu baisiai pavargusi.

Mes stovėjome laiptinėje, ir, kai plėšdamas cigarečių pakelį pasirodė Chilinskis, jinai net minutėlei nepasitraukė nuo manęs.

Chilinskis nudavė manęs nepažįstas. Nespėjus jam užkopti net keletą pakopų, Zoja ėmė mane bučiuoti.

— Prisimink... Dovanok... Neminėk manęs bloguoju. Sudie.

Ir atstūmusi mane išbėgo pro duris į lietų, kuris pliaupė ant viso miesto, ant blizgančių nuo vandens stogų ir plikų medžių.

...Chilinskis tebesiterliojo su spyna, ir aš sustojau su juo parūkyti.

— Liūdna,— staiga pasakė jisai.— Graudžiai liūdna.

— Jūs stebitės? — sausai paklausiau.

— Šiek tiek,— atsakė Chilinskis.— Tai ne mano reikalas, Antonai, bet manau, jog pažįstu žmones. Ir... kaip man regis, jos negalima priskirti prie skrupulingųjų tipo. Puikiai nutuokia kas ir kaip. Net kojines pirkdama ar pirmą kartą pabučiuodama. Bet visgi tai geriau negu kokia nors pamaiva, kuriai tik vėjai galvoj. Nuliūdusi... Matyt, atsitiko kas nors labai rimto.

— Tai buvusi mano draugė,— pasakiau.

— Pritariu.

— Ar kad buvusi?

— Ne, kad draugė.

— Mano elgesį žmonės anksčiau būtų laikę smerktinu,— su kartėliu pasiguodžiau.

Nepradėjau aiškinti kodėl, bet jis, matyt, suprato.

— Ar pats sau tu gali atleisti? Tuomet kam už tai smerkti kitus? Ir apskritai, kas *mums* davė teisę smerkti?

Pokalbis darėsi velnioniškai nemalonus. Abudu jautėmės nesmagiai. Jis todėl, kad įsimaišė į svetimus reikalus, kurie jo nelietė, o aš, kad, ieškodamas užuojautos, supratimo ar menkiausio gailesčio, nedovanotinai paleidau liežuvį. Tikras išganymas buvo laiptinėje pasirodęs naujas žmogus. Ir dar su tokiu daiktu rankose, kad bet kam akys ant kaktos iššoktų.

Laiptais kopė variniu veidu Ksaverijus Inezilja Kalaūras-Lyganovskis. Jo nuožmios akys spindėjo virš apskrito skydo, o rankoje jis laikė ietį su stambiu bronziniu antgaliu.

— Baigta,— tyliai sušnibždėjau.— Pacientai išvedė iš proto. Tiesa, ne visai panašus į Napoleoną, bet dar viena nauja manija.

— Ir jis ant sienos pamatė šiurpią juodą Senio Šalčio šmėklą,— sutrikęs pasakė Lyganovskis ir šypsodamasis pridūrė: — Nešu dailininkui. Masajų skydas ir ietis. Aksesuaras paveiksliui. Nutapys, o už tai pažadėjo restauruoti.

— O aš pamaniau, ar tik nešovė jums į galvą nauja manija, kad jūs pratinatės prie Čiombės vaidmens,— nusijuokiau.

— Na, ką jūs! Ne taip jau blogai man klojasi. Ir aš dar taip žemai nepuolęs.

— Iš kur jūs tai gavote? — paklausė Chilinskis.

— O jūs kada nors užsuktumėt pas mane.

— Ne taip jau blogai man klojasi,— ironiškai pakartojo jo žodžius Chilinskis.

— Suprantu, nes jūs kol kas čia, o ne mano departamente. Bet jūs užeikit tiesiog pasižiūrėti,— pakvietė psichiatras.

— Įdomu,— įsikišau aš.— Vos ne muziejus.

— O mano butas ir yra... beveik muziejus. Kada nors viskas ir atiteks muziejui.

Bronzinį ietigalį puošė toks subtilus raštas, kad žiūrėjau lyg pakerėtas.

— Iš tikrųjų, kur jūs gavote tokį stebuklą?

— Aš, mano mielas, mediciną studijavau Prahoje.

Jis užsirūkė su mumis.

— Čekai tais laikais engiamiesiems mokėjo stipendijas. Ukrainiečiams, lužitėnams, mums. Bet tėvynėje rasti darbo buvo neįmanoma... Tai ir išsisklaidėm po visą pasaulį. Kur tik aš ne-
dirbau! Ir Indijoje kovoju su choleros epidemija, ir Nigerijoje su miego liga, ir dar velniai žino kur. Teko pasidaryti visų

galų meistrui. O kaipgi kitaip? Kai žmogus mirtimi vaduojasi, jis nežino žodį „daktaras“. O į tokias sąvokas kaip „ftiziatras“ arba „psichiatras“ jam nusišypsauti. Pagaliau dėl daugelio ligų prasideda keisčiausi psichikos sutrikimai. Ir mes apie tai labai mažai nutuokiam, labai mažai juos tyrinėjome.

— Ir kiek gi metų jūs gėrėjotės egzotika? — pasiteiravau.

— Užtektinai. Gerą dešimtmetį. Grįžau trisdešimt aštuntaisiais.

Užgesino cigaretę.

— Štai jūs ir apsilankykite kaip nors. Ne kaip pacientas, o pasižiūrėti. Pacientais nereikia.

— Patys protingiausi žodžiai, kokius esu kada nors girdėjęs,— pasakė Chilinskis.

Mes nusikvatojome. Daktaras nukopė laiptais, laikydamas sunkų skydą ir ietį.

— Šį vakarą žlugo paskutinė baltųjų kolonizatorių ir imperializmo hienų tvirtovė,— sumurmėjo Chilinskis.— Jaunoji Afrika išskleidė sparnus sunkiam, bet optimistiškam pavasario skrydžiui.

— Tik jūs ten jų ne...— pasakiau aš pavymui.— Ne „niam-niam“ ar kaip ten?

— Dvi dienos kai neužsiiminėju niam niam,— iš viršaus atsiliepė Lyganovskis.— O jeigu šaipysitės iš pažangių reiškinių, Kosmičiau, aš jums nuleisiu ant galvos šitą skydą.

Mes nusijuokėme ir nuėjome kas sau.

...Po to visas dienas mano nuotaika buvo bjauri. Tvarkiau savo reikalus, bet ir jie nepadėjo man užsimiršti.

Išsirūpinau leidimą ištirti Alšėnų pilį. Institute man išrašė pažymą, kurioje nurodė, kas aš toks, ir kad rajono vykdomasis komitetas prašo man padėti tiriant bažnyčias, cerkves ir kitus senovės statinius.

Pamažėle kroviausi daiktus. Ir vis negalėjau, niekaip negalėjau užmiršti to paskutinio vakaro.

Dar reikėjo nuvežti pas tėvą šunis ir nusipirkti šio to, ko negalima gauti kaime. Su pardavėja, savo „blatmeistere“, iš anksto sutariau dėl kavos, ir su Pacholčiku dėl dešimties „BT“ pakelių, ir dėl akmenukų žiebtuvėliui. Zojos patarimu nusipirkau bloknotą, kojinių ir šį tą vaistinėlei.

Viskas jau buvo sudėta, netgi buteliukas rašalo automatiniam plunksnakočiui įkištas į celofano maišelį ir 1908 metų knyga „Alšėnai (Alšėnų kunigaikštystės, seniūnijos ir pavieta istorija)“. Prisipirkau krūvą plačių ir siaurų juostų fotoaparatai, pas pažįstamą pardavėją gavau net spalvotų „Orvohromo“ juostų

skaidrėms. Susiremontavau senutį „Charkovo“ aparatą, įsidėjau geros arbatos, išsiaštrinau peiliuką, įsimečiau ritinėlių pleistro kasetėms klijuoti. Žodžiu, darbo užteko, bet buvau apsirūpinęs atsargomis, kad nereikėtų turėti reikalų su sostinės komersantais.

Tačiau prieš išvykstant man būtinai reikėjo nueiti į Marjano butą (daiktų perdavimą muziejui leido atidėti, kol grįšiu iš Alšėnų). Nenorėjau ten eiti be liudininkų, o svarbiausia todėl, kad tai buvo be galo sunku — ten eiti vienam. Užėjau pas Chilinskį, ir Abelis iš Bobkinstryto sutiko palaikyti man kompaniją. Tikriausakant, mielai atsiplėšė nuo savo šiandienykščio *dolce far niente* *.

Gatvėje mergaitės vis dar žvilgčiojo į jį: aukštas, bet ne toks ilgšis kaip aš, „trikampinis“, pečiuitas, tačiau beveik be klubų. Man nuoširdžiai buvo gaila, kad be naudos žūna toks puikus žmonių giminės pavyzdys. Bet tuo pat metu jį supratau ir iš širdies užjaučiau. O apskritai jis buvo vertas veikiau ne užuojautos, bet pagarbos ir nusistebėjimo.

Prie durų vėl skaudžiai suspaudė man širdį, kai pagalvojau, jog nebeišgirsiu šunų lojimo ir mano bičiulis nebeatvers durų. Bute tvyrojo negyvenamos patalpos, užsistovėjusio oro tvaikas. Atvėriau langelį, pasiėmiau sau keletą jo mėgstamų knygų, nedidelį laivo modelį. Niekas, išskyrus mane, nežinojo, kaip jis visą gyvenimą svajojo apie jūrą. Bet buvo karas, o paskui nesveika širdis. Nukabinau nuo sienos vieną vertingą, bet ne muziejinę graviūrą ir padovanojau ją Adamui:

— Štai ir viskas.

Ir čia akys užkliuvo už knygos ant staliuko šalia krėslo. Aš žinojau, kad čia visada gulėjo paskutinės jo skaitomos knygos, ir panūdau žvilgtelėti, kokia buvo toji paskutinė Marjano knyga.

Tai buvo „Džiunglių knyga“. Pakėliau ją, ketindamas pasiimti su savimi, ir netikėtai iš knygos iškrito mažas lapelis. Matyt, jis buvo knygoj kaip juostelė, bet milicija patalpą apžiūrėjo paviršutiniškai ir to lapelio nepastebėjo. Jame buvo parašyta.

„Marjanai susiruošk, pasiimk dėl akių meškeres ir skubiai važiuok prie Romanio ežero. Jeigu vėluosiu, pameškeriok valandėlę, kitą. Labai reikia“.

Aš padaviau raštelį Chilinskiui.

— Kas tai?

---

* Saldus nieko neveikimas (ital.).

— Nieko. Mano braižas. Ir popierius mano.

— Ir kas iš to išeina?

— Išeina, kad nužudžiau aš.

Viskas manyje tarsi apmirė. Adamas idėmiai žiūrėjo į mane.

— Štai kas, vaikine. Duokš man tą raščiuką, nuvešiu jį Ščiukai. . . Pakanka jau to, kad tu ant jo palikai savo pirštų atspaudus.

Jis paėmė raštelį švaraus popieriaus lapeliu.

— Ir savo knygą rytoj atnešk Ščiukai. Čia iš tikrųjų kažkas ne taip. Ir savo juostelės kopiją padaryk.

— Padariau.

— O juostelę paslėpk. Paimk dar ir graviūrą ir mauk namo. O aš — tenai. Važiuok, nes jau nepanašus į žmogų.

. . .Laiptinėje kažkodėl nedegė lempa. Dar nespėjęs pakilti į savo aukštą, išgirdau kažkokį keistą skardų garsą. Kažkas mane privertė suklusti, ir aš sustojau. Garsas pasikartojo. Truputėlį palypėjau aukštyn ir vėl pasigirdo tylus, raižus krebždesys, tamsoje pastebėjau neryškų žmogaus siluetą. Kažkas laužė mano buto spyną. Ir tada aš pradėjau kopti pirštų galais. Džerkstelėjimas. Dar džerkstelėjimas. Jau buvau visai arti, kai anas, matyt, kažką pajuto. Išgirdau garsą lyg kas trauktų iš spynos raktą, o paskui šešėlis movė pro mane, stipriai stuktelėjo petimi, kad mano knygos iškrito, ir šovė laiptais žemyn. Minutėlę stovėjau apstulbęs, po to puoliau vytis jį, bet tamsoje tai padaryti, aišku, buvo nelengva.

Dar būdamas viršuje pastebėjau, kad durys į gatvę uždarytos, todėl pasukau į kiemą. Nors buvo šalta, ant suoliuko sėdėjo ir traukė dūmą kiemsargis Kucharčikas ir jaunesnysis leitenantas Rostikas Gribokas, išaukęs į tikrą grybą.

— Ar niekas neprabėgo?

— Niekas, Antonai Glebovičiau,— atsakė Gribokas.

— Draugas Kosmičiau,— buvo bepradedęs kiemsargis,— o štai. . .

Mostelėjęs ranka, nubėgau prie rūsio. Jo durys buvo pravertos, nes uždegto degtuko liepsnelė virptelėjo. Bet jos niekada nebuvo rakinamos: niekas ten nieko nelaikė. Net pernykštis voratinklis ant jų judėjo, o slenkstį buvo nugulusios dulkės. „Tfu! Argi galėjo jis išgaruoti?“

Pasišviesdamas degtukais, pastebėjau, kad kamščiai mažumėlę atsukti, ir įsukau juos atgal. Paskui vėl išėjau į kiemą ir paklausiau rūkančiųjų.

— Ar seniai jūs čia?

— Tai gal pora minučių,— pasakė Kucharčikas.— O va pa-

sakykite man, kaip į pieštuką grifelį įkiša? Jau seniai laužau galvą ir niekaip nesumoju.

— Suklijuoja aplink jį dvi puseles,— paaiškinau ir, mostelėjęs ranka, užlipau į viršų.

Čia man šovė į galvą mintis, kad jis galėjo įpulti į kambarį pas merginas. Tiesa, nuo spieginimo, ko gero, ir namas būtų sugriuvęs, bet visgi paskambinau ir užėjau.

Paprasčiausias studentiškas merginų kambarys. Tik kelios afišos, kuriose jų pavardės buvo išspausdintos smulkiausiū šriftu.

Ant kėdžių (lovos sniego baltumo) sėdėjo trys gražutės merginos ir stovėjo... jaunas vyrukas, šikart be kibiro. Jis buvo gerokai įkaušęs ir palengva siūbavo į šonus. O merginos kvatojo lyg niekur nieko.

— Mergytės jūs brangiosios, mano gyvenimo saulutės! Ne-fertitėlės skaisčiausiosios...

— Ar seniai jis čia?

— Koks pusvalandis,— sučypė vyliūgiškai šypsodamasi dailutė brunetė.— Kad prisijuokėm!

— Vykit į lauk,— patariau joms.

Užkopiau laiptais į savo aukštą, ir tik prie pat buto durų man šovė galvon nauja mintis ir vėl galvotrūkčiais nuriedėjau žemyn.

Tuo metu trinkelėjo lauko durys. Šokau prie jų, atvėriau, tačiau gatve jau plūdo žmonės iš kino teatro ir toje maišalynėje nė pats velnias nebūtų galėjęs ką nors pastebėti.

Grižau prie rūsio durų. Voratinklio nebuvo.

„Asilas su dedukcine mąstysena! Jam svarbu voratinklis! Taigi po juo galima pralįsti nepalietus slenksčio. Nejaugi tu manai, jog anas neapgalvojo, kaip pabėgti, jeigu reikės? Idiotas! Sena kaliausė! Aišku, jeigu būtum lindęs į rūsį, tikriausiai būtum gavęs per makaulę. Ir teisingai. Tokia makaulė tik to ir verta“.

Bet tuo vakaro nuotykliai dar nesibaigė. Vos spėjau bute uždegti šviesą ir atsidrėbti ant sofos, kai suskambėjo telefonas. Visada nujaučiu, kada skambutis — blogos naujienos. Nenorėjau net kelti ragelio, bet telefonas plyšote plyšojo. Teko prieiti, ir aš išgirdau tolimą, kupiną nevilties Kostiko Krasovskio šauksmą:

— Antonai! Antonai!

— Klausau. Kas nutiko?

— Antonai!! O viešpatie! Viešpatie!

— Kas atsitiko?

— Zo... zo... zo...— sukūkčiojo jis.

Aš supratau: ne tai, kad atsitiko. Įvyko kažkas baisaus, ne-atitaisomo.

— Kastuk, nusiramink.

Ragelyje girdėjau tik jo raudą.

— Na, kas? Kas yra?

— Zoja... mirė.

— Kaip? — Kvailai paklausiau dar nieko nesuvokdamas.

— K... k... kalio cianidas. Ir raštelis: „Aš išdaviau savo vyrą. Nieko nekaltinkite, kalta tik aš“.

— Aš atvažiuoju! Tuoju!

— Ne... ne... Aš važiuoju. Tenai... — jo balsą užsmaugė rauda, kokią man retai yra tekę girdėti.

Jis padėjo ragelį. Ir tada mane viskas užgriuvo. Svarbiausia, kad nežinojau — kodėl? Kas įvyko tuos du kartus, kai ji buvo atėjusi? Juk nieko. Niekas nepasikeitė, bet rankraščiai tebeguli ant rašomojo stalo, ir visi daiktai savo nuolatinėse vietose: švarus popierius dešinėje, prirašyti lapai — kairėje. Čia pat ir pelelinė, ir cigaretės. Pasaulis apsivertė aukštyn kojomis, bet tik ne man. Už lango ta pati apniukusi balandžio naktis, ir vėl langą čaižo lietus. Na, išsiskyrėme. Bet juk tai seniai buvo nuspręsta, — tai iš kur, iš kur tos netikėtos jos ašaros?

„Ji tam ruošėsi, tai aišku, dabar tą supratau. Bet kodėl? Jeigu jai ir buvo gaila manęs, tai ne daugiau kaip pamesto žaisliuko. Mano jausmai buvo kur kas rimtesni, bet irgi... Tad kodėl gi dabar taip gelia širdį? Ar dėl to, kad apgaudinėjau Krasovskį? Bet šito nežinojau, o jinau tam neteikė jokios reikšmės. Tai kas gi pasikeitė?“

Sėdėjau ir be tikslo spoksojau pro langą į juodą naktį. Paskui pasiėmiau iš lentynos enciklopedijos tomą. Susiradau straipsnį apie kalio cianidą. „Naudojamas išgauti iš rūdų auksą ir sidabrą...“ Kam man auksas ir sidabras? „Stiprus nuodas. Apsinuodijimo požymiai: gelsva kakta, pamėlęs kaklas ir skruostai, lūpos sulipusios, oda šalta ir sausa“.

Ne, negalėjau įsivaizduoti Zojos gelsva kakta ir šalta oda.

„O dieve gailestingas! Kas gi vis dėlto atsitiko?“

Tarp mūsų viskas buvo baigta. Ir apskritai viskam buvo galas. Tai kodėl gi mane slegia toks baisus kaltės jausmas?! Juk aš įkalbinėjau, netgi maldavau ją pasilikti. Ir štai nieko neliko. Tik nyki tuštuma.

Galva plyšte plyšo. Knyga... Juostelė... Žingsniai po langais... Marjano mirtis... Paskui dar viena mirtis...

Vėl aptemo dangus.

Ir pajutau, kad mane apima keista būseną.

Už lango lietus. Šlapios žibintų dėmės. Driekiasi nematomas gailus tabako dūmelis. Ir staiga smulkūs spalvoti taškeliai, tarsi puantilistų paveiksluose, o paskui tarytum sprogimas, tarytum juodi sparnai. Ir tamsa. Aš guliu ant sofos ir lėtai sluoksniais plauko virš manęs žydras rūkas, kuriame švysčiojo man malonūs veidai.

...Rytą paskambinau Chilinskiui ir viską jam papasakočiau.

— Niekur neik,— sunerimo jis.— Stenkis apie nieką negalvoti. Ir apskritai susidėk daiktelius ir nešdinkis į tuos savo Alšenus. Nesijaudink, jeigu reikės, suras.

IX SKYRIUS

Kladnas. Kelionė. Atsipalaidavimas

Kladną myliu labiau už kitus miestus. Žavi jaukios lyg voratinklis išsiraizgiusios saulės užlietos jo gatvelės, plati upė vingiuojanti suvešėjusiomis pakrantėmis, apšerpėjusios namų sienos ir nuo laiko pajuodusios oranžinės bažnyčių stogų čerpės. Žavi viskas, ko nesunaikino karas.

Patinka sienas aplipęs vynvytis, sodri žaluma. Ir nors lapijos dar nė kvapo, o mieste karšta ir virš jo sodriai mėlynuoja balandžio pabaigos dangus, aš pamažėle ėmiau atsigauti. Bent jau judėjau ne iš inercijos.

Autobusas į Alšenus turėjo būti tik vakarop, bet aš nenėjau net į nuostabų vietinį muziejų. Nesinorėjo smaksoti į eksponatus, traukė prie žmonių. Tikėjausi nuo jų širdies šilumos atsigauti, nusiraminti. Bet pirmasis mano „pasižmonėjimas“ buvo ne toks, kokio tikėjausi. Mat užklydau į antrarūšį restoraną, kuris iš ryto veikia kaip arbatinė ir tik po pietų tampa restoranu. Ir pataikiau tuo metu, kai mažutis orkestras rengėsi pradėti savo trunkų koncertą, o tokios muzikos negaliu pakesti. Užsisakiau žlėgtainį, dar šio to ir butelį alaus.

Restorano interjeras buvo naujoviškas. Jo sienų nepuošė Chruckio* paveikslų kopijos (vargšas dailininkas!), bet užtat jos buvo ištapytos turgaus stiliaus freskomis, kuriose plaukiojo įvairios „gulbės karalienės“ ir „eldijos“. (Ak, jau geriau tos karalienės liktų senomis panomis arba nutekėtų kur nors už devynių marių ir susilauktų krūvos vaikų!) Su visu tuo siaubingai nesiderino baldai: spintelės indams, stalai, kėdės ir gre-

---

* *Ivanas Chruckis* (1810—1885), baltarusių portretistas, klasikinio natūrmorto meistras.

mėzdiškas senamadiškas baras. Jau dabar čia dvokė alkoholiu ir buvo gerokai prirūkyta.

Padavėja su balta antkaktine juostele viską atnešė ir atsirėmė netoliese į palangę.

Aš valgiau ir klausiausi klegesio.

— Niekis, alkoholikus išgydo. . .

— Paskolinau jai pinigų. Niekas tuo nepatikės, bet taip yra. . .

— Buvom visai nusitašę.

— Pasielgiau kvailai. Pradėjau gintis. . . nuo milicijos. O taip nedera, su valdžia reikia geruoju,— mokė kažkieno balsas.— Drožk savo keliu, ir tiek.

Žlėgtainis buvo lyg guminis su geležine armatūra viduje. Bet, kaip kadaise mokė mūsų būrio komisaras, „atlikdamas užduotį, mobilizuok visas jėgas ir, nors kažin kas būtų, užduotį atlik“.

Taigi mobilizavau „visas jėgas“ žlėgtainiui.

Tuo metu orkestras, matyt, kieno nors užsakymu, trenkė šiuolaikiniu, superdžiaziniu stiliumi apdorotų liaudies dainų popuri.

Du gauruoti vaikėzai už gretimo staliuko nedarniai pri-tarė ir rypavo vienas kitam.

To jau buvo per daug.

Padavėja nusiziovavo, rausvu delnuku prisidengdama burną.

— Ar pas jus čia visada taip šlykštu? — paklausiau jos.

— Beveik visada,— liūdnai atsakė ji.— Išskyrus vėlyvus vakarus ir šventadienius. Į didžiuosius restoranus nebevaikšto.

— Taip,— linktelėjau.— Nebevaikšto. Ten vargšas direktorius iš kailio neriasi, organizuoja įvairias „priemones“, ragina įstaigose: „Gerti ateikite į mūsų restoraną!“, ir niekas neateina.

— Už tai jam duoda į kailį,— paaiškino ji.— Ir dar kaip.

Pirmą kartą per tas dienas linksmai nusikvatojau.

. . .Autobusas išvažiavo apie septintą. Ligi saulėlydžio buvo likusi gal kokia valanda. Autobusas prisigrūdęs žmonių, kokių taip retai pamatysi Minske. Žiemos šalčių nugairinti veidai, įde-gę lyg plytos, gausybė ryšulių, iš krepšio tabaluoja anties galva. Įsispraudžiau ant užpakalinės sėdynės: čia, tiesa, krato ir grumdo, bet užtat sėdi aukščiau už visus ir visus matai. Lė-kėme per kalvas, nurausvintas arti laidos esančios saulės, ir miškelius, kurie švytėjo jaukia šviesiai rausva ugnimi, ir klausiausi lyg muzikos žmonių šnekos, ir niekaip negalėjau atsiklausyti.

Keikiantis galima išgirsti visur — nuo Aliaskos ligi Australi-jos,— bet *tokių* kalbų su *tokiais* keiksmožodžiais — tik balta-

rusių autobusuose ir turguose, ypač Mogiliovo, Rogačiovo, na dar šiek tiek Slucko. Kadaise savo šaunumu garsėjo ir Komarovkos (Minsko turgavietė) keikūnai, bet dabar jie varžosi civilizacijos ir milicininkų. Eina kalbos, tiesa, kad ir Odesos turguje tas pat. Bet aš ten buvau ir galiu tvirtai pasakyti: ne tas, ne tas.

Kuo jie gyvino savo kalbą — vien iš pagarbos jums nekartosiu. Bet visas autobusas klegėjo nuo nešvankybių, ir niekas nesipiktino.

— Jo namai tikra smuklė.

— Na, tai vis tik geriau, negu smuklė jam būtų namai.

Vaikinukai su miestietiškais lagaminais. Nuleido lango stiklą ir šaukia senukui, išlendančiam į kelią iš tankiai apžėlusio medžiais ir krūmais sodelio:

— Ei, seni, tupėk sau namie, nešliaužk į gatvę, o tai dar troleibusas suvažinės.

— Arba metro! — šaiposi kitas.

— Ha, ha, ha,— žvengia abu ir pakelia stiklą.

— Bet tu jau per daug, kvaila fantazija. Iš kur imsis toj sumautoj Zaniuchankoj metro?

Ir vėl abu juokiasi. Turbūt važiuoja namo, į šventę. O aš važiuoju į sutemas. Ir man dėl to graudu, netgi ašaros tvenkiasi akyse.

— O tu, brolau, Novinkose kartais nesi buvęs.

— Neteko.

— Na, tai būsi.

— Eisim kartu.

Įsiterpia kažkoks vietinis „inteligentas“:

— Taigi jam kažkada trinktelėjo per galvą variniu puodu. Nuo to laiko jis ir nusišneka apie Balchašo vario kasyklas.

— O jis, tikriausiai, kadaise pas poną Bulak-Balachovičių tarnavo. Arkliams uodegas šukavo. Ir todėl iki šiol bijo, kad kas nepaskambintų prie durų.

Mašinos žibintai, skrosdami tamsą, bėgo į priekį, šviesos juostos šokinėjo aukštyn ir žemyn, motoro burzgesys visus migdė, o aš kiūtojai ir nežinia kam vos vos šypsojau.

...Nedidelį Alšėnų miestelį privažiavome šiek tiek po dešimtos. Galėjai įžiūrėti tikrai šviesas languose, blausias dar plikų medžių šluotas ir būrį jaunimo prie ryškiai apšviesto klubo.

— Kur čia galėčiau pernaktuoti? Ir kad būtų arčiau pilies?

— Oi, dėdyte,— skėstelėjo rankomis viena mergiotė.— Taigi jums į Alšėnėlius reikia. Tai priemiestis (ji taip ir pasakė „prie-

miestis", ir aš vos neprunkštelėjau iš juoko). Ir kilometro nebus. Štai ten, tiesiai tiesiai.

Tyliai nusikeikiau. Klaida. Ir ne pirma. Klaidų pasitaiko net istorijos veikaluose. Velniai jas griebtų! Nepažinti savo krašto... Tai visai tas pats kaip garsioji Malo-Možeikos cerkvė, mūsų šedevras, kuri iš tikrųjų yra Mūrovanų kaime. Net neaišku, kas pirmas ją taip pavadino, bet šimtai avigalvių kartoja tą klaidą, nesiteikdami net pasižiūrėti, kur ji yra iš tikrųjų. Meno darbuotojai, dailininkai, istorikai, architektai. Darbininkėliai, kad juos galas griebtų!

Jau buvau beeinąs nurodyta kryptimi, kai kažin kas pašaukė:

— Luktelkite! Štai klubo vedėjas ateina. Vakarėlis.

Pamačiau ateinantį nediduką žmogų. Jo plaukai buvo lyg priklijuoti prie apskritos galvos. Eisena kažkokia daili, smagi.

— Zelepuščionokas... Mikola Česevičius.

— Kosmičius. Antonas Glebovičius.

— Tai jūs pas mus? Eime kartu.

— Vakarėli, iki rytojaus! — šūktelėjo kažkas pavymui.

— Kodėl jus šitaip vadina? — paklausiau, kai įėjome į neapšviestą gatvę.

— Et. Čia dar nuo tų laikų, kai gatvėmis laktėme. Niekaip negali atprasti, nors ir gerbia. Atrodo, už ką čia ir gerbti. Baigiau tik šešias klases. Bet pas mus ne tik kinas ir šokiai. Atvažiuoja ir lektoriai, ir porą kartų per mėnesį vaidinimus statom. Žinoma, su sufleriu.

Džiaugiausi, kad pasitaikė toks palydovas. Tokioje tamsoje, kur nors į akį durk, tikrai būčiau paryčiais vėl atsідūręs Kladne, o dabar ramiai sau žingsniavau greta šito žmogeliuko, kuris ryžtingai drožė pirmyn. Ir buvo ganėtinai smagu, nes jau kvepėjo pavasariu ir po kojomis lengvai spyruokliavo dar drėgna žemė.

— O kodėl gi jums nepasimokius? — paklausiau.

— Et, kur ten. Ir ūkis, ir klubas. Žmona per darbus visai be rankų liko. Kartais net dejuoja gulėdama ant krosnies. O ir į mano vietą čia nei medum nepriviliosi, nei pririšto neatvesi.

— Kodėl jūs taip manot?

— Užkampis. Ir dar — kažkokia velniava mūsų apylinkėj prasidėjo. Jeigu turėčiau kur, tai ir pats neščiau kudašių. Na, nieko, pakentėsiu.

— O kas per velniava?

— Patys pamatysite... Na, negalvokite, kad pas mus taip prastai. Mes turime ir pilį, ir, atleiskite, bažnyčią, ir kleboni-

ją *, kas be ko. Yra malūnas, grūdų priėmimo punktai, klubo filialas. Tuoju užvirs darbas, suvažiuos žmoniu,— ims veikti ir filialas, tris kartus per savaitę. Tada tai nors persiplėšk. Ne, vieta pas mus gera, tik kad priemiestis. . . O jūs kokių reikalu?

Atsakiau, kad tirsiu pilį.

— Mūsų pilis oho! — Tik kad apleista. Jau gal dvi savaitės, kai ji tiriama. Mokslas! Archeologai. Jiems mergina vadovauja. Graži, tik labai liesa. Žinoma, čia nieko baisaus. Kaip sakoma, mergos pilna ūlyčia, o pačios pilna gryčia.

— O kur pas jus būtų galima apsistoti?

— Kol kas galima nors ir pas mane. Porai dienų.

— Kodėl tik porai?

— Taigi jūs pats, ko gero, ilgiau nenorėsite. Aš gi, kaip žinote, Vakarelis. . . Ir mano tėvas buvo Vakarelis, ir senelis. Ką čia besakysi — mėgstu paplepėti. Ne, nelendu nei į peštynes, nei į barnius, bet va pasišnekėti su žmogum, pabendrauti. . .

Ne, vis dėlto gera „pabendrauti su žmonėmis“. Ėjau ir šypsojau pats sau. Nuotaika buvo pakili ir tada, kai supratau, jog Alšenėlių žiburių nesimatė todėl, kad juos užstojo parkas, kuris, nors dar ir nesužaliavęs, buvo labai tankus ir slėpė juos lyg siena. Ir kad tų žiburių visai nedaug. Ir man buvo smagu girdėti įvairiabalį šunų lojimą, ir įeiti į Vakarelio gryčią, kuri buvo tokia jauki, išbalinta, su švariais siuvinėtais rankšluosčiais, su krosnimi ir dujine virykle priestate. Čia buvo trys kambariai ir šalinamis su atskiru įėjimu, kur mane nuvedė šeimininkas su savo žmona Marija Semionovna, apkūnia ir jukia moterim.

X SKYRIUS

Priešybių idilija

Rytą papusryčiaęs išėjau į lauką ir net aiktelėjau — taip čia buvo nuostabu. „Priemiestis“ visai nedidelis. Kaimas su šešiasdešimt ar septyniasdešimt kiemų plytėjo atslaitėse ir skendėjo soduose, kur agrastų krūmus jau dengė lengvas žalias šydas. Siauras upeliukas kalveles ir patį kaimą dalijo į dvi dalis. Upelis

---

* Klebonija senais laikais buvo ir vienos parapijos klero rezidencija, kurioje galėjo gyventi vargonininkas, bažnyčios seniūnas, patarnautojai (pagyvenę vyrai), keli vienuoliai. Ten galėjo būti ligoninė, elgetų prieglauda ir pan. ir gyventi juos prižiūrintys žmonės. Didelėje klebonijoje galėjo būti iki trisdešimt ar net iki pusšimčio ir daugiau kambarių.

vinguriavo dingdamas iš akių tiek kairėje, tiek dešinėje, ir ne iš karto galėjai suprasti, kas ten pleškena, sukdamas malūno ratą. Tolumoj dešinėje bolavo grūdų sandėliai.

Ir šie žali nuo samanų stogai, ir vos pastebimas medžių žalsvumas, ir garsiai plyšojantys išdidūs gaidžiai, ir daržuose garuojanti juoda žvilganti dirva aplink šviežiai nubalintus obelių kamienus. Ir du bažnyčios bokštai tolumoje. Ir virš viso šito pasaulio aukšto dangaus mėlynė, kuria norėjosi kvėpuoti pilna krūtine.

Pirmiausia nuėjau prie bažnyčios, nes ji pirmoji man krito į akis. O ir kas kitas geriau žino miestelio istoriją, jeigu ne istorijos mokytojas arba vietinis kunigas.

Bažnyčia buvo didžiulė su dviem labai aukštais bokštais. Tai didingas, karališkai puošnus ir kartu paprastas XVII amžiaus pradžios, o gal ir pačios XVI amžiaus pabaigos baltarusių baroko statinys. Viename bokšte įrengtas laikrodinis kalendorius, kuris mano nuostabai ėjo.

Nors ir darbo diena, bažnyčios durys buvo atviros. Nuošaly, po senais išsikerojusiais medžiais stovėjo motociklas. Pamačiau, kad čia kažkas įsigudrino šia civilizacijos šmėkla atbirbti beveik prie pat šventovės durų.

Tarpdury pasirodė nedidelio ūgio, civiliais rūbais žmogus. Buvę tamsūs, dabar gerokai pražilę plaukai buvo trumpai nukirpti. Jis šypsojosi vaikiškai ir kartu viliūgiškai, veidas priminė lapės snukutį, bet darė malonų įspūdį. Matyt, toks turėjo atrodyti Tilio Ulenšpigelio veidas. Įtarimą kėlė tik akys: jos čia juokėsi, čia žvelgė veriančiai, lyg norėdamos tave kiaurai permatyti. Tarpais jos buvo pilkos, spindinčios, tai vėl šaltos lyg ledas.

— Czy tutaj jest pan proboszcz? *

Man atsakė skambus — tokio dar reikėtų paieškoti Jankos Kupalos teatre — balsas baltarusiškai:

— Taip. Kuo galėčiau būti naudingas piliečiui? . .

— Kosmičius, Antonas.

— Leonardas Žichovičius. Tai kas gi jus atvedė į šią nuostabią, bet visų užmirštą gimtinės kertelę?

— Tėveli. . .

— Koks aš jums tėvelis? Buvau ir esu paprastas Vakarų Baltarusijos bernas. Bent jau jums, o ne toms bažnyčios davatkom.

---

* Ar čia ponas kunigas? (lenk.).

Keliais žodžiais, neatskleisdamas tikrojo tikslo, pasisakiau, kad atvykau tirti pilies, ir parodžiau jam dokumentus.

— Hm. Gerai, kad nors popieriai yra. . .— Mano nuostabai, jis paėmė juos ir įdėmiai perskaitė.— O tai, žinote, pastaruoju metu kažkodėl labai jau daug atsirado besidominčių šia nelaiminga pilimi. Ko gero, greit jos neliks. . .

— Kodėl gi?

— Žmonės baigs griauti tai, ko nesugriovė laikas.

— Kaip tai suprasti?

— Ogi rengiasi griauti dalį sienos. Gyvuliams užtvarą daro.

— Na, kad ir užtvarą gyvuliams, tai ką, ar vartų nėra?

Žichovičius nepalankiai sužvairavo mano pusėn, bet pamatęs, kad šypsausi, nurimo.

— Yra. Siauri. O gaisro atveju, kaip reikalauja priešgaisrinės taisyklės, turi būti atsarginis išėjimas. O bažnyčios apžiūrėt nenorėtumėt?

— Ačiū. Dėl to ir atėjau.

Įėjome į vidų. Kunigas priklaupė. Aš, suprantama, stovėjau. Mano tėvai irgi nesiklaupdavo. Ateidavo į bažnyčią, pamąstydamo, kiek jiems reikia, ir vėl išeidavo.

Didžiulėse bažnyčios navose tvyrojo prieblanda. Po skliautais, ant altoriaus ir kolonų žaidė šviesa, išryškindama sienų tapybą, raizinius, gausybę skulptūrų.

Neįmanoma aprašyti senovinių paveikslų puošnumo. Kai kurie jų tapyti XIV amžiuje. O kaip nusakyti grožį freskų, kurios spindėjo auksu ir purpuru, dangaus mėliu ir saulės geltoniu. Neišdildomą įspūdį darė altoriaus skulptūros.

Kai mes užkopėme prie vargonų, kurie spindėjo juodai aukšine, mažumėle aprūdijusia patina, kunigas staiga tarė:

— Čia tai dar nieko. O šit nuo atbrailos pažiūrėjus — tiesiog galva svaigsta nuo grožio.

Atbraila juosė bažnyčios vidų iš trijų pusių kokių aštuoniolikos metrų aukštyje. Ji buvo apie septyniasdešimt centimetrų pločio ir šiek tiek pasvirusi žemyn.

— Einam! — Leonardas Žichovičius lengvai perlipo per choro baliustradą ir vikriai, tarsi eitų keliu, nužingsniavo virš pušnios bedugnės.

— Nedrebink kinkų! — įsakiau sau ir prisiverčiau atplėšti rankas nuo turėklų. Paskui man jau buvo vis viena. Žvilgtelėjau žemyn, pamačiau nuostabias nykščio dydžio žmonių figūreles, bet fotoaparatas lyg apsunko ir tempė mane žemyn. Kunigas žengė priekyje ir aiškino labai suprantamai, paprastai

ir vaizdingai. Atrodė, kad jam nė motais, jog kitiems šitas pragaro takas visai neprimena saugaus kelio.

— Štai matote, burtininkai. Koks koloritas!... O šventoji Dievo motina — juk tai stebuklų stebuklas! Koks grožis! Tiesiog svaigsta galva!

Man nuo „to-kio grožio“ iš tikrųjų svaigo galva. Tik milžiniškomis valios pastangomis prisiverčiau nesikabinti rankomis į sieną. Bet tai būtų buvę veltui, nes grakščiai išlinkdama siena susiliejo su bažnyčios skliautais.

Kai galų gale vėl atsidūriau chore ir dar kartą pažvelgiau žemyn į skulptūreles, kurios buvo mažutės lyg žvelgiant pro apgręžtą žiūroną, pajutau, jog dar minutė ir būsiu šlapias lyg peliūkštis.

— Na kaip? — triumfuodamas paklausė Žichovičius.

— Nuostabu! — atsakiau jam. — Wunderbar! * — pridūriau vokiškai. — Ar jūs dažnai šitaip linksminatės?

— O ką — nuoširdžiai paklausė. — Kartais balandis įskrenda, daužosi — negalima leisti, kad užsimuštų dievo tvarinys. Tada einu ir atidarau langą.

— Žinoma, negalima leisti, kad užsimuštų dievo tvarinys, — pakartočiau, žiūrėdamas į bedugnę.

Kai nusileidome apačion, į saulėtą prieblandą, vis dar jaučiau, kad svaigsta galva ir virpa keliai. Kadaise, dar būdamas vaikas, visiškai nebijojau aukščio. Galėjau ramiai sėdėti ant penkiaaukščio namo stogo, nukoręs kojas žemyn. Bet, kaip sako lenkai, „cholera jasna“, trisdešimt aštuonerių metų žmogaus kojos ne tokios kaip penkiolikamečio bernioko...

— Kas dar jus domina? — paklausė kunigas.

— Vytautas Alšėniškis.

— Tas?

— *Tasai*. Kas per žmogus buvo?

— Tikėjimo uola. Daug padarė jo labui. Kad ir šita bažnyčia.

— Žodžiu...

— Žodžiu, beveik šventasis.

— Beatus? ** — pasitikslinau lotyniškai.

— Beatus, — pritarė kunigas.

— O kas čia per legenda apie jo žmoną?

---

* Puiku! (vok.).

** Katalikų bažnyčioje ypatinga kategorija asketų; po mirties Romos popiežiaus jie paskelbiami palaimintaisiais.

— Ir jums teko girdėti? Apie Valiužiničiaus samokslą ir pabėgimą?

— Ta legenda plačiai žinoma.

— Ką gi. Nedėkinga moteris. Kaip ir daugelis iš jų. Ne be reikalo jai priekaištavo Kladno vyskupas Jeronimas. Pabėgo su brangenybėmis. Teisėjas Stankevičius (o jūs žinote, jog viduramžiais teisėjas dažniausiai buvo ir tardytojas), baltarusių viduramžių Holmsas, pasižymėjo humaniškumu. Kankinimo — tuo metu tai buvo įprasta — griebėsi tik du kartus, o tada ir pats magnatas apgailestavo, kad buvo pykčio pagautas.

— Bet juk buvo kalbama...

— Ir jis, ir žmonės prisiekė šventąja evangelija, jog bėgliai gyvi... Gaila, didi giminė išnyko. Ir paskutinis iš jos baigė gyvenimą ne itin garbingai. Našlys, vaikai išmirė — jam apie amžinąjį gyvenimą pagalvoti. O jis...

— O ką jis?

— Susidėjo su vokiečiais, — trumpai paaiškino kunigas.

— Kaip?

— Na, su gestapu. Kladno apskrities gestapo šefas buvo toks... Bet dievai jo nematė. Tai Alšėniškis su juo susipainiojo jau karui baigiantis. Jo bičiuliai buvo Alšėnų komendantas grafas Adalbertas fon Vartenburgas ir toks Francas Kernas iš ainzacštabo. O tai jau net blogiau negu iš gestapo.

— Taip, tam tikru požiūriu tikrai blogiau.

— Kodėl jūs pritarėte mano nuomonei?

— Tai Rozenbergo žinyba. Vertybių grobimas. Per šimtmečius žmonijos genijaus sukauptų.

— Taigi. Ir ko tik jie neprisiplėšė Kladno apylinkėse! Tikrai Alšėniškio nelietė. Kol keturiasdešimt ketvirtųjų gegužyje Himlerio įsakymu nepradėjo siautėti „Kommenda 1005“, kuri naikino nusikaltimo pėdsakus, vykdė „sanitarines akcijas“.

— Ir kas tada?

— Tada Alšėniškio rūmai supleškėjo su visais turtais. O jis pats išsinešdino su vokiečiais. Sklido gandai, kad netrukus pasimirė... Bet jis vienas toks buvo. O ano Alšėniškio antkapis — štai.

Ant aukštos gal dviejų metrų papėdės iš rečiausio žalsvojo marmuro — miegančio šarvuoto riterio skulptūra. Kardas buvo šalimais, o šalmas nuriudėjęs į šalį. Galinga figūra, platūs pečiai, ilgos ir grakščios kojos. Veidas vyriškas, antakiai rūščiai su-raukti, lūpos kietai sučiauptos. Bet tame veide buvo kažkoks bruožas, kad nenorėčiau su šiuo žmogumi susidurti gyvenime. Ir gerai, kad man tai negresia. Jo vešlūs plaukai buvo išsitaršę.

Si figūra kažką man priminė. Kažką iš tų, kuriuos man teko matyti. Gal Krištofovičių, kuris ties Albertinu išgelbėjo man gyvybę? Ne, ano veidas daug švelnesnis. O gal ką nors iš aktorių? Gal Gabeną? Ne. Jis daug kilnesnis, nors irgi rūstus. Ne. Tai gal Žaną Mare? Panašus. Gal kokią istorinę asmenybę? Mediči, Ko-leonę? Et, juk visi antkapiai panašūs vienas į kitą. Kaip ir dauguma viduramžių skulptūrų. Išskyrus kai kuriuos individualius bruožus. Tikriausiai užsakovas arba palikuonys pageidavo, kad veidas, portretas atspindėtų pačią epochą.

Mes išėjome. Kaip tik tuo metu laikrodis skambiai išmušė valandas.

— Karo metu stovėjo,— paaiškino kunigas.— Atsikėlęs į čia, nutariau suremontuoti. O pataisė mūsų vargonininkas. Auksinių rankų meistras! Net kalendorių sutaisė. Na, kai ko nepermanė. Mechanizmai ne tokie. Štai mėnulio kalendorius meluoja. Neaišku, kokie ten velenėliai, plaktukėliai, kam įgaubti veidrodėliai. Čia ir pats Galilėjus nesusigaudytų.

— Deja, ir aš nesusigaudau. Esu profanas. O kaip vargonininkas?

— Nuostabus. Didelė laimė turėti gerą vargonininką. Tik-tai...

— Kas tiktai?

— Na, kartais paišdykauja. Kartą vidury mišių liaudies dainą sugrojo... Bet kur gi gausi kitą?

— Taip, taip. Kaip matau, nuobodžiauti netenka.

— O! Būna dar linksmiau.— Jis pasišaukė zakristijoną ir kažką jam pasakė.

Mes priėjome prie raudonos „Javos“. Kunigas vikriai atlenkė pedalą.

— Tai čia jūsų? — nustebau.

— Taip.— Jis pamatė, kad esu nustebęs.— Vienas mano pažįstamas, civilis... irgi stebėjosi ir priekaištavo: „Kaip jūs taip, kunigas ir ant motociklo... Kam savo autoritetą žeminate?“ Tai aš jam ir atsakiau, kad mašinai neturiu pinigų.

— O pilis kurioj pusėj?

— Anava, už griovio. Aš su jumis neisiu. Kartais net žiūrėti nemalonu.

Motociklas subirbė ir akimirksniu dingo iš mano akių. Pakraipęs galvą, patraukiau pilies link.

Žolė jau žaliavo. Nubudę po žiemos miego medžiai brinkino pumpurus, kad vėl išskleistų lapus ir dovanotų pasauliui ir žalumą, grožį ir maloningai sugertų iš oro tai, ką prikėpavo žmonės su savo fabrikais, o paskui nuo dūmų ir rudens šal-

nų pageltusius nuolankiai bertų žemėn, nieko už tai negaudami. Bet iki rudens dar toli, ir senutis apleistas parkas buvo kupinas artėjančio pavasario džiaugsmo ir gyvybės. Jis seniai buvo tapęs panašus į lapuočių mišką, kuriame augo liepos ir tuopos, plačiai išsikeroję galingi ąžuolai senoliai. Medžius jau gožė lazdynai, šaltekšniai, gudobelės, raudonieji serbentai, persipynę apynių lianomis ir dygiomis gervuogėmis.

Buvo neapsakomai gražu.

Tolumoj sublizgo skaidrus, dar nepažaliavęs vanduo (tai bus vėliau, kai labai sušils): lyg būtų upelis, bet ne visai, tai greičiau upelio atšaka, kadaise virtusi grioviu. Per jį permestas nutriušęs tiltelis. Ir staiga sustojau lyg įbestas, pritrenktas prieš mano akis atsivėrusio vaizdo.

Sunku buvo patikėti, kad šiame pavasariu alsuojančiame gamtos kampelyje, kur žaliuoja žolė ir meiliai ošia medžiai, galėjo taip būti.

Kitoje pusėje stūksojo siena ir bokštas (viso statinio nesimatė, nes jį slėpė medžiai). Jis buvo tamsiai šviningės spalvos, beveik juodas su vos vos pastebimu gelsvu atspalviu.

Pilis. Grėsminga ir kelianti siaubą!

Ir visai ne ant kalvos, ne kur nors tolėliau, kad žmogus spėtų bent kiek apsiprasti, o tiesiog kaktomuša, tarsi netikėtas kardo kirtis.

Aišku, jog parkas pasodintas vėliau, kai pilis jau buvo netekusi savo pirmąsios gynybinės reikšmės ir liko tik didikų rūmais. Tiesa, nepatogiais, bet pakankamai tinkamais tiems laikams. Ir vis tiek įspūdis buvo pritrenkiantis, tarytum žmogus priėjo brūzgynus ir staiga priešais save išvydo pražiotus riaumojančio liūto nasrus.

Taip atrodė iš tikrųjų, nes prieš mane žiojėjo tamsi ir labai žema vartų arka.

Tai buvo anga, tunelis, plyšys, kuris vedė į baisios pasakos siaubingo milžino urvą.

Artėjau prie tų nasrų apimtas lengvo virpulio. Įsižiūrėjau, jog sienos iš abiejų pusių baigiasi dviem kampiniais bokštais. Penkios jų sienos buvo matomos, o šeštoji išėjo į kiemo pusę. Dešimties dvylikos metrų aukščio siena siekė bokštų vidurį, kur matėsi vidurinės šaudymo angos. Bokštai buvo tušti, ir tos angos kai kur kiaurai švietė. Smailių bokštų stogai buvo suirę, styrojo tik gegnės ir kartys, ir tik kur ne kur matėsi čerpės.

Jau prieš du šimtus metų pilį suardė ir nuniokojo kažin kokie ano meto fašistai.

Ėjau pro vartų tunelį. Pastebėjau sienoje ištrupėjusias vietas,

kur būta išorinių vartų vyrių. Pažemiais tunelio sienos, tikriausiai ir visa pilis, buvo išmūrytos iš didžiulių netašytų akmenų. O štai ir vidinių vartų žymės. Dieve, tas tunelis kokių penkiolikos metrų! Nejaugi ir sienos tokio storio? Ne, matyt, virš tunelio yra kokia nors patalpa.

Vėl išėjau į šviesą. Ką gi, pilies planas paprastas — kvadratas. Kiekviena siena po šimtą dvidešimt metrų. Trys bokštai iš kairės ir trys iš dešinės. Priešais, jei neskaitysime dviejų kampinių, dar du, taigi turime keturis. O iš viso pagal visą ilgį aštuoni, neskaitant to, pro kurį įėjau. Apie du trečdalius sienos dar likę. Vietomis ji išgriuvusi ligi pat pamatų, bet įėjimas kadaise buvęs tik vienas. Iš akies nustaciau, kad sugriautose vietose siena buvo pusantro ar dviejų metrų storio. Ir per visą ilgį ėjo gyvenamųjų patalpų langai. Ir ne tik langai, bet ir durys. Taip, ir durys, nes ten, kur sienos tebestovi, jas juosia akmeninė galerija. Kai kur ji su arkomis ir stogu, o štai kairėje ir tiesiog priešais mane — atvira. Va tenai šulinys. Dešinėje, jeigu pažvelgtum virš sienos, pro medžių viršūnes baltuoja bažnyčios bokštai su laikrodžiu. Bet ir čia, viduje, tolimam kairiajame kampe likę aiškūs koplyčios pėdsakai. Pilies fasadai skurdūs, o štai ten, kur gyvenamųjų patalpų siena nugriuvusi, matyti, kad vidaus dekoru būta puošnaus. Viršutiniai bokštų aukštai regis taip pat buvo gyvenami. Šit lubų lipdiniai, vingiuoja dūmtraukių pėdsakai.

„Na, ir žioplys aš! Na ir bukagalvis, bukaprotis, vėpla! Tikras mulkis! Teisingai padariau, vyniodamas pergamento juostą apie kažkokį daiktą, nes gyvate rangosi ir laiptai taipogi. Bet niekaip nešovė į kvailą galvą, ką reiškia „dūmais“?

Štai kodėl! Štai jie rangosi, tie dūmtraukiai! Anksčiau net kaminus išraitydavo, kad dūmai iš jų rūktų ratilais arba spirale. Tai buvo dar vienas būdas pasipuikuoti prieš kitus ne tik bokštų smailėmis ir vėjarodėmis, kurių liekanų matėsi šen bei ten, bet ir savitais dūmais. Taip buvo ne tik pas Alšėniškius! O aš, mulkis, nesupratau.“

Tai bent pilis! Savaime aišku, kad čia yra slaptų šulinių, praejimų, slėptuvių, saugyklų, sandėlių, požeminių (būtinai skliautėtų!) perėjimo labirintų, akmeninių vienučių. Kitaip kokia gi čia būtų pilis? Nejaugi mes prastesni už kitus?!

Idomu bus čia pašniukštinėti, pašliaužioti.

Pirmųjų aukštų patalpos žemesnės. Kur sienos išgriuvusios, matyti, kad jos skliautuotos. Čia tikriausiai gyveno sargai ir šeimynykščiai. Aukščiau buvo salės, aukštos, išpuoštos lipdiniais, su nišomis indams. O štai židiny. Tikriausiai yra ir slapti laiptai, be abejo, taip pat įviji. Ką gi, palandžiosim bent po menes,

skirtas puotoms ir linksmybėms, nors dabar čia tik skersvėjai, drėgmė, dulkės ir voratinkliai.

Tik dabar ėmiau apžiūrinėti kiemą. Ir gerai padariau, nes būtų tekę nusivalyti batus.

Vaizdas buvo klaikus.

Man visada kėlė pyktį barbariškas mūsų požiūris į daugelį senų pastatų. Kodėl mums patinka įrengti kiaulides senuose dvaruose, nors ten geriausiai tiktų klubas, ligoninė, gimdymo namai? Ten vešlūs medžiai, daug pavėsio ir gyno oro. Bet šitos įstaigos kažkodėl niūkso plyname lauke, o aplink liūdnei skursta nauji sodinukai.

Sugriauta Vorončios bažnyčia — koks galėjo būti klubas! O koks sodas šalimais, kokios nuostabios dviejų šimtų metų senumo alėjos! Arba didingas, akinantis Ščiorsų bažnyčios barokas. Koks tai būtų muziejus! Tačiau kaimo muziejus susigrūdęs ankštame namelyje.

Visa tai pateisinama vieno veikėjo demagogija, esą reikia statyti nauja, o trūnėsiai (pusantro metro storio sienos!) tegu greičiau griūna. Nors tuos „trūnėsius“ kam nors pritaikyti būtų kur kas lengviau, negu statyti nauja. Ir kam gi statyti, jeigu turime „trūnėsius“? Nauja gali palaukti. O tam skirtas lėšas ir jėgas galima panaudoti kam nors kitam.

Ką gi, ir veikėjas buvo tikras kiaulė, neatsiliko nuo jo ir tie, kurie juo rėmėsi. Aš jau įpratau į tokius dalykus reaguoti daug ramiau. Bet tai, ką išvydau, mane tiesiog pritrenkė. Kiemas buvo verste užverstas įvairiu šlamštu, riogsojo mėšlo krūvos. Žodžiu, buvau įkėblinęs į karvių ir avių išmatas.

Priešais mane, tarp pirmojo ir antrojo aukšto, kirbėjo būrys žmonių. Vienoje vietoje siena jau buvo pralaužta iki pat apačios maždaug per tris metrus. O viršuje, šalia tos spragos, keli jaunuoliai prakaituodami laužtuvais daužė mūrą, matyt, norėdami ją praplatinti.

Man pasirodė, kad tai juokų darbas. Čia ir meška (poliakalė) mažai ką padėtų. Tą spragą sienoje bus pralaužęs laikas, o ne žmonės. Ne laužtuvai, o šimtmečių uraganai. Tačiau tie vyrukai viršuje stengėsi iš visų jėgų.

Priešais mačiau lyg ir paveikslą, kurio centre būriavosi žmonės. Vienas vyras ilgais auliniais batais padėvėtu mėlynu kostiumu buvo panašus į žmogų, įpratęsį ne tik klausyti kitų, bet ir įsakinėti. Siurkštus lyg nutašytas veidas rodė jį esant griežtoką ir stiprios valios žmogų. Tą griežtumą šiek tiek švelnino juokingos raukšlelės lūpų kampučiuose. Sprendžiant iš išvaizdos — tai kolūkio pirmininkas (kaip vėliau paaiškėjo, nuojau-

ta neapgavo). Tai buvo gal penkių dešimčių metų vyras, sveikas ir stiprus kaip jautis. Man nepatiko tik jo plaukų kuodas, kaip vargšelio velionio fiurerio. Nuo tam tikro laiko labiau už viską pasaulyje negalėjau pakeisti tokios šukuosenos ir dar fiureriškų ūsiukų. Laimei, jų tas pirmininkas neturėjo. O tai nežinia, ką būčiau galėjęs jam padaryti. Ko gero, būčiau sviedęs į jį fotoaparata.

Ką gi, šeimininkas. Juoba kad ir Alšėnai įeina į kolūkio teritoriją.

Šalia jo stovėjo nedidukas žmogus su portfeliu, taip pat maždaug penkiasdešimties metų amžiaus, bet visai kitokio tipo. Veidas platus, išvagotas smulkių raukšlių. Ir tame rievių tinkle — tamsios, įdėmios akutės. Plaukai juodi, pakirpti trumpai, o ausys didelės lyg Budos. Jau per penkiolika sieksnių nuo jo trenkė degtinė, gal todėl ir jo veidas atrodė geraširdiškas. Matyt, atsipagiriojęs. Kresnas, kiek gunktelėjęs jis energingai mosavo rankomis, net ir su ta, kurioje laikė portfelį.

Ir dar vienas iš to būrio man krito į akį. Jis sėdėjo nuošaly ant žolės apaugusios aukštumėlės. Buvo stipriai sudėtas ir gana didelio ūgio. Plačiame veide lyg juodi sparnai išsiskyrė vešlūs antakiai, jo mėlynos akys buvo didelės, nosis lenkta kaip erelio, o burna vyriška ir plati. Veidas labai inteligentiškas, nors statyk į profesoriaus katedrą, bet kartu kažkoks laukinis, keliantis nerimą, ne toks, kaip paprastų žmonių.

Kad jis ne profesorius, buvo matyti iš jo prastų drabužių: perkeliniai atsilapoję marškiniai, juodos medvilninės kelnės sukištos į senus karvenos aulinius. Kepurę jis buvo užsimaukšlinęs snapeliu į užpakalį. (Kaip vėliau sužinojau, tai būta ne šiaip sau atsitiktinio pašmaikštavimo, o kasdienio įpročio.) Apie jį sukiojosi pulkas įvairaus plauko ir veislės šunų.

— Ar čia požemis, ar ką? — išgirdau balsą.

— Čia visur požemis, kad tik kur nors neįgriūtų.

— Na, ne. Statė amžiams. Varykit, vyrai!

Staiga pajutau, kad netrukus kažkas įvyks. Apsupti būrio vaikų prie plušančių karštuolių eina du vyrai. Priekyje žengė nedidukas liesas žmogus itin tvarkingu juodu kostiumu ir baltais marškiniais su juodu kaklaraiščiu. Kaimo inteligento veidas buvo paprastas ir niekuo neišsiskiriantis, gal tik randu, kuris kirto kairįjį jo antakį. Jo smilkiniai buvo smarkiai pražilę, pro akinius žvelgė protingos ir įdėmios akys.

Antrasis buvo aukštas, petingas ir labai priminė amerikiečių kaubojų iš filmo apie Laukinius Vakarus. Plaukai šiaudų spalvos, saulės ir vėjo nugairintas veidas bronzinis. Aukšta, plati kakta,

tiesi ir trumpa nosis, valinga burna, šiek tiek įdubę skruostai darė malonų įspūdį. O tamsiai mėlynos akys tiesiog džiugino širdį.

— Sustokite! Ką jūs darote? — dar iš tolo suriko „kaubojus“. — Kaip jūs. . . Kas jums leido?!

— O tu nesikarščiuok, Zmogiteli *! Irgi atsirado „kariauninkas“, — ironiškai atkirto žmogus mėlynu kostiumu. — Reikia — vadinasi, reikia!

— Jūs, Ničiporai Sergejevičiaus, kolūkio pirmininkas, — nenusileido inteligentas, — pirmiausia turėtumėt pagalvoti, ką darote.

Ironiškos užuominos apie „kariauninką“ jis tarsi negirdėjo.

— O jūs, Rygorai Ivanovičiaus, draugas Šablyka, per daug nenurodinėkite, kaip turėčiau savo kolūkiui vadovauti ir ką jo labui daryti, o ko ne.

— Priešgaisrinė apsauga reikalinga? — klausė tas su portfeliu ir reikšmingai pakėlė pirštą. — Reikalinga! Atsarginis išėjimas reikalingas? Reikalingas!

— O kas čia gali degti? — ironiškai paklausė kažkas.

— Nesišaipykite, — užprotestavo tas su portfeliu. — Būna, kad ir akmuo dega. Ir šautuvas kartą per metus pats iššauna.

— Tai paminklas, — ramiai ėmė aiškinti Šablyka. — Mūsų kultūros, mūsų istorijos paminklas. Ir pagaliau, kas jus vertė čia daryti gyvuliams žardį? Įrengtumėte kur nors nuošaliau.

— Tam reikia lėšų, — įsiterpė portfeliuotas žmogus.

— Bet tai paminklas. Saugomas valstybės, — toliau aiškino Šablyka.

— Koks paminklas? Iš ko matyti, kad čia paminklas? — pradėjo karščiuotis žmogus su portfeliu.

— Jūs nesikarščiuokite, Teodorai Ignatovičiaus, — ramino jį Šablyka. — Jūs buhalteris, galite ir nežinoti, kad pilis statyta šešioliktojo amžiaus antroje pusėje.

— Iš kur tai matyti?

— Paminklinė lenta buvo.

— Kur jina, kur toji lenta? — nenusiramino buhalteris.

— Nuplėšė lentą! — per triukšmą riktelėjo Kaubojus. — Dilgėlyne voliojasi! Tai vis tu, kontoros žiurke! Tu, Gončiarionokai! Plunksnagraužy! Tu prieš šitą pilį žmones kurstai, lyg ji būtų didžiausias tavo priešas.

— Nusiramink, Michasiaus, — tildė jį Šablyka, bet Kaubojus, atrodo, visai nemokėjo tvardytis ir įdūkęs šaukė toliau:

---

* Zmogitelis kilęs iš baltarusių kalbos „zmagaca“ — kovoti.

— Apskųsime jus! O tau, Gončiarionokai, surengsiu pirtį. Aš tave taip išdailinsiu, kad... snukis juka apsipils.

Gončiarionoko akyse gal būtų šmėstelėjusi baimė, jeigu ne jų kvaila išraiška.

— Aš, beje, ne tik buhalteris. Aš ir apylinkės Tarybos narys,— pūtėsi jis.

— Ak štai kaip,— ironiškai nutęsė Šablyka.— Vadinasi, jei apylinkės Tarybos narys,— tada būtinai reikia griauti.

— Baikite galų gale,— nutraukė juos pirmininkas.

— Jūs jį sutramdykite, Alšėniški,— patarė pirmininkui Šablyka.

„Alšėniškis? Iš kur? Negi iš anų? Betgi šito negali būti! *Paskutinis* paspruko su vokiečiais ir jau miręs. Koks aš neišmanėlis! Ar maža tų Alšėniškių? Argi vienas šventasis danguje?“

— Aš jums kartoju, statykite nuošaliau, kitaip skųsimės! — nenusileido Šablyka.

— Na ir skųskitės! — abejingai sutiko pirmininkas.— Jums gi patiems bus blogiau.

— Ar žinai kas tu? — įdūko Zmogitelis.— Tu... visliukas.

— Reikia naujai galvoti,— nė kiek neišsižeidęs dėl „visliuko“ (matyt, nesuprato), pamokomai tarė pirmininkas.

Mane paėmė juokas. Juk dažnai mėgstame plūsdamiesi pavartoti kokią nors kitos kalbos keiksmą. Ir išplūdai, ir pyktį nuvarei, o tas nieko nenutuokia. „Visliukas“ ukrainietiskai „asilas“.

— Taip! Tikrų tikriausiai visliukas! Tik visliukai šitaip elgiasi! — pakartojo Zmogitelis.

Užtat Fiodorui Gončiarionokui, buhalteriu ir apylinkės Tarybos nariui, aiškiai nepatiko tas nepažįstamas žodis.

— Nagi pakartok dar kartą! Pakartok, ką pasakei!

— Aš tau pakartosiu! — sugriebė Kaubojus buhalterį už atlapų.

— Visocki! — pašaukė tas.— Ko tyli, kai tas banditų išpera siautėja?!

Kaipmat iš būrelio atsiskyrė aukštas, itin tvirto sudėjimo vyriškis kokių keturiasdešimt su trupučiu. Plaukai tamsiai rusvi, šviesios primerktos akys. Judesiai lėti, gracingi, bet buvo galima justti, kad, esant reikalui, jis gali būti ir labai judrus. Nosis tiesi, burna tarsi šiek tiek iškreipta ironiškos šypsenos, didelėje rankoje laikė trumpą rimbą.

— Taigi, Ignasiau Jakovlevičiau,— sumurmėjo lyg pats sau.— Tai kas gi čia iš tikrųjų dedasi? Kas per netvarka!

Lengvai, tarsi kačiukus, išskyrė susikibusius ir laikė juos į šonus ištiesęs rankas.

— Negerai, negražu peštis,— tingiai kalbėjo jis lyg vaikėzams.— Na, įsikiš milicija, na, bus po penkiolika parų. Kam patiems veržtis į cypę? Stambaus kolūkio buhalteris, apylinkės Tarybos narys, ir še tau — penkiolika parų. Netinka... Gimtosios kalbos mokytojas — priešais mokyklą šaligatvį šluos. Aijajail Negražu. Egzaminai čia pat. Mokiniai apie Simoną Skoriną* nori pasiklaudyti, o jūs...

Nežinau kodėl, bet nepatikėjau jo žodžiais apie „Simoną Skoriną“. „Apsimeta, šaiposi“,— pamaniau. Toks senamadiškai mandagus ir galantiškas, ir labai inteligentiškas jis man pasirodė.

— Ignasiau, paleisk, aš jį...— šaukė Gončiarionokas.

— Neleisiu,— tyliai pratarė Visockis.

— Tu šunsnukis! Leisk, leisk, velnio išpera! Leisk, sakau, pasmirdėli!

Sulig tais žodžiais Visockis nežinia kodėl įtūžo:

— Tu dėl brolio?... Kiekgi galima! Ak tu šliuže... išsigimėli!

Atstūmęs mokytoją, jis čiupo Gončiarionoką, išplėšė iš jo rankų portfelį ir pagriebęs už kaklo ir rankos ėmė sukalioti. Net baisu pasidare bežiūrint.

— L... leisk... Le...e...isk...— inkstė žmogelis.

Pamačiau, kad jau pats laikas įsikišti, kol jie vienas kitam nenusuko sprando.

Nusitaikęs fotoaparata, ėmiau rinktis įdomesnę poziciją. Kažkas sušnypstė, ir skandalas pamažu ėmė rimti. Visockis paskutinį paleido buhalterį. Visi buvo suglumę, o kai kurie — net išsigandę. Tokio efekto nesitikėjau.

— Kas jūs toks? — pirmasis atsikvošėjo Alšėniškis.

— Ar jums ne vistiek?

— O kam fotografuojate?

— Bus puiki iliustracija knygai „Alšėnų apylinkių gyvenimas, jo normos ir papročiai“.

Tyčia dar kartą spragtelėjau, pasukęs objektyvą į žaliūkus ant sienos.

— Eil! O kam šito prireikė? — riktelėjo Alšėniškis.

— Aš Antonas Kosmičius. Atvykau tirti Alšėnų pilį ir bažnyčią. Turiu kai ką bendra su paminklų apsaugos organizacija, beje, ir su jūsų pilies apsauga. Atvykęs pamačiau ma-

---

* Pirmojo spaustuvinininko Skorinos vardas buvo Pranciškus.

lonų jos griovimo vaizdelį. Štai ir „fiksuoju“. Kad liktų dokumentas amžininkams ir ainiams. Dėkingiems ainiams.

Su Šablyka atėję vaikai sutartinai nusikvatojo. Ir šis juokas galutinai įsiutino pirmininką:

— Išimkite juostą!

— Nė nemanau.

Jis šoko prie manęs su begemoto vikrumu ir grakštumu. Paskui jį ir Gončiarionokas su Visockiu, patraukė ir Zmogitelis su Šablyka.

— Jūs, Ničiporai Sergejevičiau, pagalvotumėte, kad tai mūsų krašto puošmena,— mostelėjo pilies link Šablyka.

— Tu mano sąskaita gimtinės negelbėk! — atrėžė pirmininkas.

Prie pat manęs priėjo Gončiarionokas ir Visockis.

— Tu... iš kur? — jie buvo gatavi čiupti man už krūtų.

Tuo metu miltuotas žmogus su atgal atgręžta kepure ir gauja neaiškos kilmės šunų pakilo, taip pat prisijungė prie mūsų, įlindo į būrio vidurį ir laukiniu, bet įdėmiu žvilgsniu įsistebeilijo į mūsų veidus. Jis žiūrėjo kaip lunatikas, galvą pakreipdamas čia į vieną, čia į kitą pusę, ir jo akys buvo pastirusios. Pastebėjau, kaip visi nuščiuvo, nuleido rankas ir šiek tiek pasitraukė. Žmogus pažiūrėjo, pasukaliojo galvą, lyg ką neigdamas, ir pasitraukė kokius keturis žingsnius atgal.

— N-u-ne. A? A-a-ne! — tyliai pasakė jis.

Ginčas ir vėl buvo bepradedas įsiliepsnoti.

— Nedrįskite daugiau bartis! — sudraudžiau juos.

— Kas dar čia toks? — šoko Gončiarionokas.

— Nutilk, o tai aš tau...

— O jūs nešaukite ant manęs, lyg koks Afrikos papuasas,— nenurimo jis.

— Naujosios Gvinėjos bušmenas,— pataisiau.

Neaišku, kuo visa tai būtų pasibaigę,— bet tuo metu nuo sienos pasigirdo garsūs, išgąščio kupini balsai. Kiek įkabina kojos ton pusėn nudūmė vaikai, o paskui juos pasileidome ir mes.

Ant žemės, nepatogiai parietęs kairę ranką, gulėjo kokių septyniolikos metų jaunuolis. Vienas iš tų, kurie prieš keletą minučių viršuje laužtuvais daužė sieną. Gražus juodbruvų vaikiną, „vertas grieko“, kaip mėgstama apie juos sakyti.

— Kas tau, Bronikai? — nuoširdžiai išsigandęs paklausė Šablyka.

— Užsimušė? — paklausė pirmininkas.

— Atrodo ne.— Jaunuolis sunkiai atsisėdo, raukydamasis iš skausmo ir dešiniąja ranka prilaikydamas kairiąją.

— Išnirimas,— konstatavo Gončiarionokas.— Patraukite už rankos.

— Ne! — Šablyka čiupinėjo sužeistą vaikiną ranką.— Lūžis. Skubiai į ligoninę!

Žinau, jog pasielgiau žiauriai, nežmoniškai. Bet juk reikėjo sulaikyti beždžionę, kuri nusprendė šitaip pasielgti su pilimi, ir dar taip rizikuojant. Gerai, kad ranką. O jeigu būtų nusi-sukęs sprandą? Todėl nufotografavau ir šią sceną.

— Na mat,— susigraudinęs prašneko Visockis, rodydamas tą vietą, kur tikriausiai buvo lūžusi ranka, ir suplėšytą rankovę.— Ir švarką suplėšei, Bronikai.

— Pagalvok tik, švarkas,— išdidžiai atšovė vaikiną.— Mantas švarkas tiek pat reiškia, kiek Radvilai nustipęs paršelis viename jo dvare.

— Vaikine, maldauk dievo sveikatos, nes proto prašyti jau vėlu,— pasakiau aš.

Pirmininkas, Gončiarionokas ir Visockis, matyt, nutarė pasitraukti iš mūsų lauko. Tačiau viską mesti ir išeiti kaip niekur nieko, netarus paskutinio žodžio, reikėtų, jog jie pralaimėjo. Todėl Alšėniškis paklausė:

— Visgi pasakykite, kam jūs visa tai fotografavote?

— Matote, gerbiamasis, neseniai kino žurnalas „Fitalis“ rodė vieną tokį kaip jūs „veikėją“. Gali būti, kad mano nuotraukos ateity taip pat pravers,— pasakiau, nors žinojau, kad mano grasinimas vieni niekai.

— Išimkite juostą,— vėl prikibo Gončiarionokas.

— Man rodos, jūs ne sargybinis, o čia ne karinė gamykla,— atrėžiau.— Išimsiu. Tikrai tamsiam kambary, su ryškalais.

Negalėjau suprasti kodėl, bet seniai nesu matęs žmogaus, kuris būtų taip susijaudinęs.

— Jūs. . .

— Baikim,— pasakė pirmininkas.— Iš tiesų pasikarščiavom. Ką, ar mums pasaulyje vietos daugiau nėra kaip ši pilis, kad čia turime įrengti galvijams aptvarą? Ir iš tiesų, kas čia gali degti? Žodžiu, žardis bus! Ei, lipkite žemyn! — Žvilgtelėjo į vaikus, stebėjusius šią sceną, ir pridūrė jau kreipdamasis į mane: — o su jumis dar pasikalbėsime. . .

— Taip,— pritarė Gončiarionokas.— Dar nespėjote čia nė kojų apšilti, o jau griunate vadovų autoritetą. Pasikalbėsime.

— Mielai. Juo labiau kad didžiausi autoritetų griovėjai yra tokie kaip jūs.

Alšėniškis, matyt, norėjo vėl nusikeikti, tačiau tik mostelėjo ranka.

Jie pasišalino, ir čia netikėtai ėmė plyšoti žmogus su apgręžta kepure:

— Gerai! Gerai! Tai jums dievo bausmė! Griovėte pilį? O ar jūs žinote, kas čia vyko?! Kas čia buvo?! Va jums ir dievo bausmė!

Ir pasileido paskui juos, lydimas savo šunų.

Tik dabar supratau, kad šitas žmogus,— pamišėlis.

— Zmogitelis, Michasius Ivanovičius,— ištiesė man ranką Kaubojus.— Vietinės mokyklos baltarusių kalbos mokytojas.

— Šablyka, Rigoras Ivanovičius,— prisistatė antrasis.— Istorijos mokytojas. Ačiū jums, pasirodėte pačiu laiku.

— Du Ivanovičiai,— šyptelėjau aš.— Ką gi, puiku. Kosmičius, Antonas Glebovičius. Istorikas.

— Manau, kad dabar mums būtų visai ne pro šalį užsukti į arbatinę,— pasakė Šablyka.— Apskritai to nemėgstu, bet po viso šito man tiesiog keliai virpa.

— Ir man,— pritarė Kaubojus.— Na ir už mūsų pažintį reikėtų.

Pagaliau mes palikome priterštą pilies kiemą, vėl išėjome į parką, perėjome lieptelį, paskui, už bažnyčios nužingsniavę apie tris šimtus metrų tylia gatvele, užėjome į arbatinę. Tai buvo nedidelis kambarys su baru, langu į virtuvę ir trimis langais į tylią gatvelę. Jame stovėjo kokia dešimtis staliukų.

Jaunutė ir neišpasakytai guvi bufetininkė nuobodžiavo prie baro, nes ankstyvu metu arbatinėje buvo tuščia. Kaubojus, kaip ir dera kaubojui, nuskubėjo prie jos.

— Danutėle, džiaugsme mano... Malonu jus matyti kaip ir anksčiau jauną, lyg rytmečio saulę, skaisčią kaip mėnulio pilnatis, žydinčią kaip rožę.

— Oho! Taigi jis kaubojaus ir poeto mišrūnas,— maloniai nustebau.

— Ką jūs čia, Michasiau Ivanovičiau...— paraudo bufetininkė.

— Aš ne Michasius. Aš Zmogitelis. Aš viską galiu!

— Ir mane prišnekinti?

— Ir jus,— nutaisęs rūšią miną, atsakė mokytojas.

Paskui jis gailiai išsiviepė ir, rodydamas į konjako butelį, užgiedojo lyg elgeta:

— Geroji mano panele, duokite pavargėliui šitą žvaigždėlę. Bufetininkė garsiai nusijuokė.

— O kas jam,— tarė Šablyka.— Jaunas, kavalierius, tai ir kvailioja.

Susėdome už stalo ir išgėrėme už pažintį.

— Šitas nutikimas su Broniku jiems ilgam atmuš norą tokiems darbams,— pradėjo kalbą Šablyka.

— Nesakyk,— paprieštaravo Kaubojus poetas,— Gončiarionokas toks kiaulė, kad neatstos. Tarsi koks kipšas jį kursto ir prieš tą pilį, ir prieš daug ką. Tai jis sukurstė Alšėniškį. Jauste jaučiu.

— Taip,— Šablyka vartė rankose akinius.— Aš irgi jį laikyčiau niekingu šliužu, jeigu nebūtų tekę kartu gestape pabuvoti. . .

— Gestape? — nustebau aš.

— Na taip. Mane įtarė dalyvavus pagrindžio veikloje, nors jokių įrodymų ir neturėjo. Veda mane per kambarį, o ten rankomis atsirėmęs į sieną saugomas šuns stovi jisai. Nudavė, kad nepažįsta, duok jam, dieve. . .

— Ir kaip jūs iš ten ištrūkote?

— Paperkami jie buvo. Mūsiškio nepapirksi. Na, gal vieną kitą. O iš jų tik vieno kito neprikalbinsi. Išpirko mus. Juo labiau kad įrodymų nebuvo. Gončiarionokas, sako, tylėjo lyg vandens burnon prisisėmęs. O kad jo būdas bjaurus, tai nesvarbu.

— Ir vis tiek,— širdo Kaubojus,— aš jam to „bandito išperos“ nedovanosiu.

— O kodėl. . .— Staigiai užsikirtau, vos nepakartojęs tų baisių įžeidžiančių žodžių.

Zmogitelis šakute badė maltinuką.

— Čia jokia paslaptis. Visi žino. Keletą mėnesių po karo buvau gaujoje. Dar žalias, kvailas buvau, pienburnis. Romantikos išgeidžiau. Į Bovbelio-Kulešos gaujos filialą nuėjau. Jo paties tai nė regėt neregėjau. Laimė, sutikau gerą žmogų. Ščiu-ka jo pavardė. Jis man ir padėjo susigaudyti toje makalynėje. Na, aš savo kaltę išpirkau. O paskui jo ir mano dėka filialas buvo likviduotas, dauguma iš gaujos pasidavė, o kurie priešinosi, prie Palių aliai vienas galą gavo. Ir pats Kuleša sužeistas raisto akivare prigargaliavo. O jis man — „bandito išpera“. Tikras šunsnukis!

— Gerai jau, nusiramink,— padėjo jam ant peties ranką Šablyka.

— Sakykite, o kas tas su apgręžta kepure?

— O, tai Liudvikas Lopotucha,— liūdnai paaiškino Šablyka.— Pamišėlis. Bet ramus. Tik kartais kažką nesuprantamo murma. Ir dar ta kepure. O šunys jį baisiausiai myli, tiesiog neatstoja. Matėte? Pulkais sekioja. Tik vokiškų aviganių jis bijo ir laido į juos akmenimis.

— Iš kurgi jis, tas nelaimingas žmogus?

— Čia pas mus keturiasdešimt ketvirtaisiais vokiečiai kažką darė, o paskui visus darbininkus, kokius keturis šimtus lenkų ir vietinių, sušaudė. Paminklus jūs paskui pamatysite, jie parke stovi. Mūsiškiams, bendras, ir lenkams. Mes čia su vienu Lenkijos rajonu draugaujam, tai iš ten atvažiavo ir atskirai saviems pastatė.—Zmogitelis sunkiai atsiduso.—Šiurpi istorija.

— O ką bendra su tuo turi Lopotucha? — paklausiau.

— Kalbama, kad bene jam vienam iš žudynių vietos pasisekė ištrūkti, lyg tai jis vienintelis atsitiktinis liudininkas buvęs. . .—mašliai atsakė Šablyka.—Na, ir išprotėjo visa tai matydamas. Bet dabar jau niekas nieko iš jo nebesužinos. O juk buvo geras, kultūringas žmogus. Jis vienintelis iš visos Alšėnų apylinkės baigė Prahos universitetą. Mokėjo kelias kalbas. O dabar iš jo paties tiek ir tėra naudos, kad kapus saugo. Dar malūne maišus panešioja. Visi jo gaili.

Toliau kalbėtis šia tema buvo skaudu, nemalonu, ir aš užvedžiau kitą šneką:

— Klausykite, o kokios čia kalbos pas jus sklinda apie kažkokią moterį su juodu vienuoliu?

— Et,—skeptiškai nusišaipė Šablyka.—Septynioliktojo amžiaus legendos atgarsiai. Valiužiničius ir Ona Alšėnietė. Girdejome, kurgi ne.

— Na, jau nesakyk,—pagyvėjo Kaubojus poetas. — Jūs galite šaipytis, sakyti, jog esu kvailys, bet aš tikiu: čia kažkas yra. Ir pastaraisiais metais vėl pasirodė. Jau ne vienas žmogus matė. Žmonės liežuviais tuščiai nemaltų, ir dūmų be ugnies nebūna.

— Tai ką?

— Šneka, kad tikrai kai kuriomis naktimis vaidenasi. Ir jei-gu tokią naktį tykiai prisėlintum, tai pamatytum. Kartais slenka bažnyčios galerija, kartais šmėkščioja pilyje. Tokie neryškūs, kaip pro rūką. Eina tylėdami ir dingsta lyg niekur nieko.

— O tu daugiau konjako ragauk,—įgėlė Šablyka.

— Juk aš beveik negeriu. Nė kiek ne daugiau už tave. Bet tikiu, kažkas tokio yra. Vaikšto naktimis, šmėkščioja.

Mes žiūrėjome pro langą į tykią kaimo gatvę, baltakamienius beržus, kurie štai štai išskleis pumpurus, į nubaltintus obelių kamienus, juodą ir lyg anglis blizgančią žemę.

— Taip taip,—tariau,—kaip matau, pas jus čia tikra idilija.

— Idilija,—atsiduso Šablyka.—Su kontrastais.

Baltasis kalnas

Štai ir praėjo Gegužės šventės, kaip jos gali praeiti mažame miestelyje. Raudonu audeklu aptempta tribūna, savo gamybos vėliavos, saulė ir šūkiai ir pirmoji nedrąsi žaluma, demonstracija, kur gausiausiai dalyvavo mokiniai. Ir smalsuolis paršiukas, kuris išlindo į gatvės vidurį, tuo keldamas visiems juoką, žmonių pažiūrėti ir save parodyti.

Tolumoj groja armonika, prie klubo sukasi poros. Ir apima toks neišpasakytas gaudumas, kad tavęs jau visa tai nevilioja, kad tavo šventė seniai atšokta.

Pro tribūną praėjau su mokytojais ir mokiniais tik šiaip sau, kad nebūčiau vienas, kad pasižiūrėčiau, kaip kiti linksminasi, o vakare pasprukau iš vakarėlio ir nuo Vakarėlio (jis tikrai juos rengia gana dažnai) ir nusibeldžiau pas Zmogitelį. Jo tėvai mirę, todėl gyvena vienas. Netrukus atėjo Šablyka, ir mes puikiai praleidome vakarą, nors neturėjome nei pyragų, nei kepsnių.

Gegužės trečią ant kalvos už upelio įkypai nuo pilies pamačiau žmones ir supratau, kad tai bus archeologai, apie kuriuos man šnekėjo Vakarėlis,— tie, kurių „žvalgai“ išvyko prieš man atvažiuojant, dabar atvyko visu būriu.

Nutariau eiti pas juos. Reikėjo susipažinti su būsimaisiais „darbo draugais“. Juk vis tiek pastebės, kai landžiosiu po griuvėsius, ir teks aiškintis. Siūbuojančiu lieptu perėjau upelį, ir iš karto pamačiau, jog priešais mane plytinti kalva — tai piliakalnis. Senas, vienas iš pirmųjų piliakalnių šiame krašte. Vėliau, XI—XII amžiuje, čia tikriausiai stovėjo ir tvirtovė.

Užsiropštęs į piliakalnį, pamačiau įprastą vaizdą: netaisyklingas apie 200 metrų ilgio ir 150 metrų pločio stačiakampis, pakraščiuose su pakilimais, o per vidurį su įdubimu. Aikštelėje lyg pribarstyta smulkiausių šukių, kurias išplovė dar rudens lietūs. Kampe galingas senas, visai be lapų ąžuolas. Po juo sėdėjo žmonės, riogsojo įvairiausios dėžės, ryšuliai, statinaitė ir dar galai žino kas.

Ten buvo trys merginos kokių dvidešimties metų ir bene dviem metais už jas vyresnis vaikinai, kurį pažinau iš karto, nes kartu svečiavomės vienoje šeimoje. Su gitara sėdėjo juodaplaukis, garbanotas ir baltais dantim besišypsantis „daug žadantis“ būsimasis archeologas Genka Sedūnas. Už jo nugaros matėsi dvi keturvietės gyvenamosios palapinės ir dvi daiktams. Šiame fone Genka su savo nutrintais, tačiau tikrai techasiškais džinsais

su mustangu ant užpakalinės kišenės, raudona juodais langeliais išmarginta palaidine, atrodė „nemirtingai“. O mergiotės buvo paprastos, mielos tik dėl jaunumo, iš tų studentų laborančių, kurių pareiga šifruoti, apdoroti medžiagą, šlavinėti kasinėjimų vietoje.

— Susitiksim džiunglėse ir jūroj... — pamatęs mane, užtraukė Genka.

Jis garsėjo savo sukurtom dainuškom, nors, kaip ir dauguma šiuolaikinių dainininkų, neturėjo nei klausos, nei balso. Bala jų nematė, šių dienų dainininkui, nors ir neturinčiam nei balso, nei klausos, galima išpranašauti didelę ateitį. Ir kas keisčiausia: kuo kvailesnė buvo Genkos daina, tuo labiau ji patiko bendramžiams. O šiaip ką gi. Vaikinas kaip visi. Štai ir dabar sėdi ir... improvizuoja.

Susitiksim džiunglėse ir jūroj...
Štormai, uraganai — trauk velniai!
Prie Bosforo uždainuos bachūrai,
O tavernoj ims niežėt delnai!

— Valio Antonui Glebovičiui! — šūktelėjo jis pašokęs, kai aš priėjau prie jų.

— Šlovė ir draugui Genadijui, kurį vadinti tėvavardžiu mažumėlę ankstoka.

— Susipažinkite,— atsigręžė į merginas plevėsa Genka,— privatdocentas Kosmičius. O čia Tania Salej, Tereza Gaidučik ir Valentina Volat *. Mūsų storulė.

„Milžinė“ kaip tyčia buvo smulkutė, mažutė ir todėl susidrovėjo labiau negu kitos. Kitos, aišku, taip pat išraudo, nes, būdamos „siauro profilio“ specialistės, jos nieko arba nedaug ką buvo girdėjusios apie mane. Reikėjo joms kaip nors pagelbėti.

— Ir jūs, merginos, su juo susipažinkit. Mūsų paikša.

Merginos sukikeno: nors ir grubokai pasielgiau, bet įtampa atslūgo.

— O kas jūsų viršininkas?

— O kodėl ne aš? — pasipūtė Genka.

— Tokių plevėsų viršininkais niekas neskiria.

— Dar ir kaip. Dažniausiai! — nutaisęs graudžią miną, užprotestavo Genka.— Tik tai jie, tapę viršininkais, iš karto nustoja paikioti. O man mano paikysčių gaila.

---

* Volat — milžinas (balt.).

— Tave, aišku, paskyrė su studentais dirbti. Su tokiais pat sukčiais, kaip ir tu.

— „Dvi dešimtys vyrukų kasinės, pusantro tiek surasim mokinių,— ekspromtu užtraukė jis.— Visos Europos pilkapiai drėbės, kai mes mojuosim... kauptuku...“ O be kita ko, tai ankstyvųjų viduramžių piliakalnis.

— Stasia Rečic mūsų vadovė,— beveik pašnibždom paaiškino „storulė“ Valia Volot, matyt, atsidėkodama man už pagalbą.— Jinai tuojau ateis.

Rečic? Iš straipsnių man buvo žinoma ši pavardė, bet pažįstami nebuvo. Nepažinojau jos, kai dar buvo studentė, nes tuo metu nieko nedėsciau, neteko susitikti ir per pastaruosius trejus metus. Girdėjau, kad studijavo aspirantūroje Leningrade. O kalbėjo apie ją kaip apie puikią specialistę.

— Štai... ateina,— pasakė baltapūkę riestanosė Tania Salej.

— Su kuo gi ten jinai?

— Dėdulė Multanas! — pažinusi senioką, šūktelėjo Tereza, labai panaši į Tanią, tik tamsiaplaukė ir gal šiek tiek griežtesnė.

Senuoju keliu į piliakalnį (o aš, žioplys, vos ne keturpėsčiom kopiau stačiu šlaitu) ėjo dviese. Vienas kokių septyniasdešimties metų, bet dar tvirtas ir gumbuotas lyg stuobrys. Jaunesnio jo, matyt, būta aukšto, bet dabar nuo metų jau gerokai sukumpęs, ir jo ilgos rankos kadaravo. Greta jo lyg skriste skrido moteris mėlyna suknele ir tokios pat spalvos skarele.

— Laba diena,— pasakė senis.— Mano pavardė Multanas.

— Stanislava Rečic,— prisistatė ir moteris.

— Antonas Kosmičius.

— Ar tai tas pats?

— Gal nekuklu, bet išeitų, kad tas pats. O jūs — irgi ta pati?

— Na, jeigu kada nors teko girdėti — ta pati.

Dabar galėjau geriau į juos pasižiūrėti. Senio akys buvo mėlynos, nė kiek neišblukusios, visai balta plaukų kupeta, ilgi žili ūsai, prastai nuskusta barzda, stambi nosis ir pašaiپی burna.

Šis žmogus ne tik buvo meškiškos išvaizdos, bet ir turėjo įprotį kalbėti čia tenoru, čia kimiu bosu, o jo elgesys nuolat kaitaliojosi — tai jis rodėsi solidus senukas, o tai didelis valiūkas. Matyt, jaunystėje buvo didelis išdaigininkas. Stengėsi išrodyti solidus, bet jam tai neišėidavo.

Moteris, o gal dar mergina, darė dvejomis išpūdį. Daugiau kaip dešimtmečiu jaunesnė už mane — jai galėjo būti kokie dvi-

dešimt penkeri. Kai aš raičiausi gyvuliniame vagone, lekiančiame Baranovičių — Slonimo atšaka, ji buvo dar visai vaikas.

Plonos rankos su aštriomis alkūnėmis, aukšta, gerai išsivysčiusi krūtinė, ilgos, raumeningos kojos. Matyt, daug vaikščioja.

Judesiai tikslūs, grakštūs. Veidas ir balsas malonus, švelnus.

Rudaplaukė. Bet tai nebuvo tas išblukęs, apelsininis rausvumas, kuris dažniausiai pasitaiko. Jos plaukai buvo tamsaus raudonmedžio spalvos, tviskantys auksu. Ir oda švari, be strazdanų, pieno baltumo, be tos melsvės, kuri būdinga rudaplaukiams. Jokios kosmetikos, jos ir nereikia laukuose, kur saulė ir vėjas. O labiausiai stebino tamsūs antakiai ir blakstienos, kurie dar labiau išryškino dideles žaliai žydras akis.

„Na, Kosmičia, užtenka spoksoti. Šitas kąsnelis ne tavo nosiai, be to, ne tokia jau ji gražuolė. Buvo gražesnių“.

— Užeikite pas mus valandėlei.— Ji ištiesė ranką palapinės link.

— Kur jau čia man? — subosijo Multanas.— Aš ją bemat išgriausiu.

Palapinėje buvo švaru ir jauku. Keturi pakloti gultai, galvūgaliuose suvynioti miegmaišiai, vazelėje pamerkta kadagio šakelė, brezentinės grindys pabarstytos jaunučiais ajerais.

— Kas čia pas jus — Sekminės?

— Pas mus visada Sekminės.

Aš iš karto pastebėjau, kad ji mėgsta tvarką, o kai susipažinome arčiau, dar ir jos polinkį geriems, gražiems daiktams. Beje, nebrangiems. Pavyzdžiui, užsisako pas vietinį puodžių, kad jai nužiestų ašotį, puodelį, dubenėlį, kurie būtų panašūs į senovinius ir tokios pačios glazūros. Tam, kad stovėtų ant stalo dėl grožio.

— Tai kas jus domina, Antonai Glebovičiaus? — dalykiškai paklausė ji.

Aš papasakojau. Žinoma, neminėdamas smulkmenų, šifravimo istorijos. Tiesiog pasakiau, jog laivu pažymėtoje vietoje, kur nors po antruoju nuo kampo bokštu turėtų būti požemis. Ji nė kiek nenustebo — ar maža kokio požemio gali prisireikti istorikui. Pasiėmė zondą ir tarė:

— Ką gi, eime, pasižiūrėsim.

Išėjome į aikštelę. Multanas — nežinia, ko čia atsibeldęs, ar darbo neturi? — sekė mums iš paskos. Kartais pasilenkdavo ir kažką pakeldavo nuo žemės. Susirgo tyrimų aistra, kai vietovę žvalgė archeologai.

— Koks įdomus jūsų zondas.

— Pažiūrėkite.

Zondas, aštrus virbas, kuriuo patogų badyti smėlingą žemę, buvo panašus į pamarėnių smeigtą (skrybėlaitei prismeigti). Jis buvo nukaltas, bukas galas apvaliai užriestas, kad į plieninę kilpą lįstų ranka ir galėtų tvirtai laikyti įrankį. Kilpos galas buvo įmantriai suraitytas.

Kito zondo žiedo kilpa rankai buvo padaryta kitaip. Jos galas lyg kaspinas kelis kartus buvo apsivijęs apie virbą.

— Pati užsisakiau. Imkite kol kas šitą. Abu jie metro ilgio. Galima kasinėjant matuoti gylį. Ir smėlynuose zonuoti tinka,— atsiduso šyptelėjusi.— Bet labiausiai praverčia ginantis nuo šunų.

Mes nuėjome piliakalnio pakraščiu. Genka mums pavymui „Stepės“ motyvu uždainavo jausmingu, kvailiojančiu balsu:

Stepėje gūdzioooj,
Istorikas merdėjo.

Jis mažumėlę patylėjo, nežinojo, kaip reaguosime, ir vėl užtraukė:

Žmonai tu pasiųsk
Skudurus senus,
Ir kartu įduok
Nuo buto raktus!
Apie tai antrajai
Tu neišplepėk,
Ir nuo buto raktų
Jai nepatikėk!

Aš pasilenkiau paimti nuo žemės akmenuką, bet Genka jau šmurkštelėjo už palapinės.

— O ką, ir iš tikrųjų kitai nereikia duoti raktų? — juokdamasi paklausė ji.

— Ačiū dievui, neturėjau tokios laimės vesti nei pirmą, nei antrą kartą.

— Kodėl „ačiū dievui“?

— Ogi šiaip.

— O kodėl „šiaip“?

— Ramiau. Aš jau nemažai metų nugyvenau.

— Kokie čia metai,— iš tolo nugirdęs sududeno Multanas,— irgi mat senis atsirado! O jūs žinote, kodėl aš toks apžėlęs? Apsi-
leides? Gal manote, kad skustuvo neturiu? Turiu! Ir į pirtį du kar-
tus per savaitę einu. O šeriuotas kaip šernas, nes žmona liepė
skustis tik kartą per mėnesį. Todėl, kad pavyduliauja, kvaiša.

Jis priėjo prie mūsų, ir dabar visi trys stovėjome ant piliakalnio keteros. Iš čia pilis matėsi kaip ant delno. Net išgriautos vietos buvo kur kas ryškesnės.

— Griauna,— tyliai pratarė ji.— Po truputį.

— Ir lenta nuplėšta,— pritariau aš.— Voliojasi kažkur dilgėlyne.

— Kur ji dings,— burbtelejo Multanas.

— Ogi kur nors į pamatus įmūrys.

— Et, kas čia ją vogs?

— Dėkingi gyventojai ir pasiglemš.

— Neleisiu,— pasakė senis.— Aš juk bažnyčios sargas. O kartu ir pilies.

— Ką jau jūs čia, dėdule, prisaugosite,— suabejojau.

— Ir dar kaip! O ką lenta? Prikals ją ir lyg viskas atlikta. O lenta — šiandien jinai yra, rytoj jau ne! Griauk, ardyk, Vaniuš!

— Jis teisus,— prabilo Stasia.— Buvo lenta ir Ružanuose, prie vietinio Partenono. O kieme statinės nuo mazuto voliojasi. Lentos nėra, o jos vis dar ten. Tai kuris bokštas jums reikalingas?

— „Antras nuo kampo“.

— Nuo kurio kampo? Kur jis yra?

— Ir iš tiesų kampai keturi. Vadinasi, gali būti bet kuris...

— Vadinasi, tavo darbas šuniui ant uodegos, vaikine,— pasakė Multanas.

— O toliau aštuonios pėdos po laivo ženklų,— beviltiškai pridūriau aš.

— Aštuonios pėdos po laivo ženklų,— pakartojo jinai. Pasikaičiavo ant pirštų ir pridūrė: — Hm, skystoka...

Multanas bato galu kapstė žemę.

— Štai kas,— sububeno jis pagaliau.— Šitaip tu čia nė velnio nerasi. Padarysime taip. Aš tau savo anūką, Stasiką, atsiųsiu. Jis tikras Multanas. Juodu su Vasilka Šubaila, savo draugužiu, tokie nutrūktgalviai, kad visą pilį skersai išilgai yra išlandžioję. Gal jie galės tau padėti.

— Ačiū, dėduk. Iš vaikų tokiais atvejais tikrai gali būti daugiau naudos negu iš suaugusių.

— Taigi.

— O jūs ką,— paklausiau Stasios,— ar jau pradėsite kasinėjimus? Juk dar slapia.

— Kol kas ruošimės. O darbus pradėsime, kai paleis mokinius, kuriems nereikia laikyti egzaminų, ir kai šiek tiek pradžius.

— Jiems čia Šablyka padėjo,— paaikškino senis.

— Taip. Verta kasinėti. Jeigu kas, gal ir jums būsim naudingi. Užėikit.

— Ką gi. Dėkoju. Pasinaudosiu jūsų kvietimu.

Mes stovėjome ant kriaušio. Vėjas pūtė nuo pilies ir upės pusės. Iš kairės ir dešinės žvilgėjo tvenkiniai, o toli prie vieno

iš jų lyg žaisliukas stovėjo vandens malūnas. Buvo be galo erdvi.

— O šis piliakalnis vadinamas Baltuoju Kalnu,— tarė ji.

— Taip, Baltasis Kalnas,— pakartojo senis.

Iki bažnyčios mudviem su Multanu buvo pakeliui. Ėjome plepėdami apie šį ir tą. Iš klebonijos iššoko rudas sarginis šuo, airiškojo seterio ir kiemsargio mišrūnas. Suglaudęs ausis jis ėmė meilikausiai inkšti.

— Kundelis, Kundelis,— kedeno jo plaukus senis.— Žiūrėk tu man, koks nusipenėjęs. Kaip pelų maišas. Na, nieko, tuoj mudu trauksime medžioklėn. Va, tada ir suliesėsi. Eisim medžioklėn?

Šuo iš džiaugsmo ėmė šokinėti.

— Nepatikėsite, bet šitas kipšas įsigudrino žuvis gaudyti. Kartais tokią didžiulę atitempia. Tik nesuprantu, kaip jis jas sugauna. Ar kaip naras po vandeniu, ar kaip kitaip. Užeikite į svečius,— pakvietė Multanas.— Štai matote sarginę? Čia kas naktį ir miegu. Žmona, vaikai ir anūkai gryčioj, o aš čia. Todėl boba ir uždraudė dažnai šerius skusti... Pavydi bjaurybė.

Sarginė nebuvo panaši nė į vieną iš mano matytųjų. Du didžiuliai kambariai!

— Čia ir įėjimas atskiras,— pasakė senis.— Nei šis, nei tas. Dvasininkų sumažėjo, tai man ir atidavė kaip sarginę. O kiek čia įvairiausių daiktų! Viską, kas nereikalinga, sukrovė, ir net iš buvusių rūmų surinko ir čia sutempė.

Iš tikrųjų taip ir buvo. Pirmajame kambaryje — olandiška krosnis, gultas, stalas ir taburetės, dar sugedusi fisharmonija, krėslas su aukšta „vyskupiška“ atkalte, senas juodmedžio bufetas. Jis jau be stiklų, o ant lentynų sukrauti puodukai, stiklinės, arbatinukas, paberta bulvių ir svogūnų.

Antrajame kambaryje kampe buvo sumesti šventųjų paveikslai ir į rulonus susuktos didelės tapytos drobės, stovėjo stalas „erelio“ kojomis (erelis nagais laikė apglėbęs tekintus rutulius, ant kurių stovėjo stalas) ir pora sulūžusių krėslų.

Abiejuose kambariuose ant sienų kabojo portretai. Kai kurie iš jų buvo suplyšę, kiti tiek pajuodavę, jog nieko juose nesimatė. O vieno paveikslo viduryje dažai buvo išsilieję apskrita dėmė — matyt, kas nors buvo pastatęs puodą su verdančiu vandeniu.

Portretai gal ir nebuvo itin meniški, bet tikrai turėjo muziejinę vertę. Ant kai kurių matėsi lotyniški užrašai arba slaviškų raidžių junginys.

— Kunigas čia sutempė. Ką pas žmones nupirko, ką palėpėse rado.

— Juk rūmai sudegė.

— Et, ne tiek jau daug gero tuose rūmuose buvo. Kai ką spėjo išgelbėti.

— O kur viskas pasidėjo?

— Kas žino? Prieš išvadavimą čia tokie dalykai dėjosi... O paskui, kai vokiečiai išnešė kudašių, o mūsiškių dar nebuvo, tokios baisybės prasidėjo...

— O kas?

— Bovbelis-Kuleša ėmė siautėti. Susigaudyti negalėjai, kas kam sprandą suka.

— Čia taip gera pas jus. Kad man taip įsikūrus.

— Tai jau nusibodo vakaruškos pas Vakarelį?

— Taigi ir aš mėgstu pašnekėti. Bet ten jau per daug.

— Tik pamanyk, juk geras žmogus — klubo vedėjas, — paieškot tokio reikia, gaila, mokslo trūksta. O va neduoda ramybės tas liežuvis, ir nieko čia nepaveiksi.

Atsidusęs pridūrė:

— Reikia pasitarti su kunigu. Ką gi, ir man naktį nebus taip nuobodu. Juk nesibaldysi kiaurą parą, kartais ir atsipūsti norisi... Pasišnekėti. O Stasiką jums rytoj pats atsiųsiu. Jis — Miltanas, stiprus kaip ta turkiška taboka, o man jau geriau tinka vaikystėje gauta pravardė — Pūzras. Pūzras ir esu.

Jis palydėjo mane per bažnyčios šventorių.

— Dėduk, — paklausiau aš, žiūrėdamas į galeriją, — kokias čia pasakėles apie moterį ir vienuolį seka?

— Jeigu tai būtų tik pasakėlės! Tikra teisybė. Savo akimis mačiau.

— Ir pilyje matėte?

— Naktimis į pilį nevaikštau. Bijau. Ir visi bijo, šneka, kad ir ten slankioja. O aš čia mačiau, galerijoje. Slenka kažkas šviesus, lyg diena, o greta kaip naktis juodas šešėlis.

— Ką jūs čia, dėduk!

— Manai, meluoju? Kad mane su sene ir anūkais perkūnas trenktų, jeigu netiesą sakau!

— Tyčia ateisiu pažiūrėti.

— Jie ne kasnakt pasirodo. Kartą įsidrąsinęs įkopiau galerijon (jeigu kas, manau, pykštelsiu iš medžioklinio). Prapuolė. Nusileidau į šventorių — vėl slenka.

Mano šeimininko namuose buvo vos ne šermenų nuotaika. Zelepuščionokas išlydėjo iš Donbaso atvykusį brolių. Juodu pėsti jau buvo ištraukę į Alšėnų autobusų stotį.

Marija Semionovna, apkūni, geraširdė, mėlynakė moteris buvo apsiverkusi ir rankas gražydama verkšleno. Ar tai iš gai-

lesčio, ar todėl, kad pavasarį ir rudenį jas labai gėlė. Juk jinai dirbo cukrinių runkelių grandyje. O jūs žinote, ką reiškia auginti cukrinius? Nei sėklai rūšiuoti, nei daigams retinti mašinų dar nėra. Viskas rankomis! „Reikės jai iš Minsko glicerino atvežti,— pagalvojau aš.— Pamanyk tik, nieko apie gliceriną negirdėjusi. O juk rankos tokios įjuodusios, suskirdusios, baisu žiūrėti“.

— Ar dar negrižo?

— Ne. Antoniau, mielasis mano, būk geras, pasitik jį. Nueik į Alšėnus, paieškok.

— Kuriuo keliu?

Alšėnų miestelis ganėtinai ilgas, todėl iš Alšėnėlių į jį veda net trys keliai. Marija Semionovna droviai žiūrėjo į mane, ir aš supratau, kad teks išmatuoti visus tris.

— Gerai,— tariau.— Tiktai duokite jo guminius batus ir žibintuvėlį.

— Dieve, duok tau sveikatos, sūneli. O batai — štai. Juk iš tikro, ar maža kas... Gal į laukus nuklydo, gal kur nuo skardžio nusirito ar kur griovyje guli. O juk vandens juose pilna, sniegas girioje tirpsta.

Atsidusęs neriau į tamsą greitai toldamas nuo šviečiančių langų.

Žibintuvėlio spindulys šokčiojo po kelią. Apžiūrėjau ir statų šlaitą, kur arti kelio,— nieko. Prie pat Alšėnų juodavo tanki giria. Pamiškėje kažkas juodavo. Pašviečiau į tą pusę. Prie medžio stovėjo Gončiarionokas, matyt, ką tik atlikęs gamtos reikalą. Aš išjungiau žibintuvėlį. Nemalonu, kai tokiu momentu į tave šviečia.

Ar iš tikrųjų, o gal man tik pasirodė, bet tuo metu krūmuose lyg kažkas sukrutėjo.

O buhalteris — girdėjau jo žingsnius — jauėjo artyn, lengvai peršoko griovį ir sustojo prie manęs.

— Tai jūs, Antonai Glebovičiau,— tarė draugiškai, tarsi tarp mūsų nieko nebūtų įvykę.— O aš maniau, kas čia galėtų šviesti. Gal turite užrūkyti?

— Atsiras, Todorai Ignatovičiau. Palaikykite žibintuvėlį. — Žirklutėmis prakirpau naują pakelį.

— Nieko sau peilis,— pastebėjo jis.— Viskas kartu.

— Viskas. Matote, net gilzes juo galima išimti, specialiai padaryta. Medžioklinis peilis.

— Ir nagus žirklutėmis galima apsikarpyti. Na gerai. Traukiam. Iki Alšėnų netoli, bet dviese vis linksmiau.

„Ir kurių velnių tu į mišką lindai? Ar nepakako pakele's grio-

vio, kad reikėjo per jį šokti ir suartą dirvoną klampoti? Galų gale tai ne mano reikalas. O dviese einant kelias iš tikrųjų ne taip prailgsta".

— Kokie reikalai jus atvijo pas mus, Antonai Glebovičiaus?

— Tirsiu pilį. Įdomi istorija su ja susijusi.

— Nauja?

— Ne. Labai sena. Kraupi istorija prieš tris šimtus metų čia atsitiko.

— O kam gi rūpi trijų šimtų metų senumo įvykiai? — aiškiai nusteбęs nusijuokė Gončiarionokas.

— Man.

— Nebent tik jums. O juk čia ir naujų netrūksta. Jūs Šablykos paklausinėtumėte apie pogrindį, apie gestapą.

— Pasiklausiu ir apie tai. Ne man, tai kitiems pravers. Tiems, kuriems šių dienų istorija rūpi.

— Hm...

...Atgal grįžau nauju keliu. Vienoje vietoje pasirodė, kad už griovio lyg kažkas juoduoja. Aš žengtelėjau ton pusėn, bet neapskaičiavau ir per aulą prisėmiau vieną batą.

Ne, tai buvo paprastas rąstigalis.

— Tfu, kad tavo plynios,— nusikeikiau.

Jau buvau visai prie pat Alšėnėlių, dešinėje neryškiai bolavo medžiai ir juodesnės už pačią naktį Alšėnų pilies siluetas. Ir staiga sustojau. Lyg būčiau krūtine atsitrenkęs į kažkokį aštrų daiktą.

Viename pilies bokšte spingsėjo žiburėlis.

Šviesa buvo silpna ir pro tamsą atrodė rausvai melsva. Kai pažengiau keletą žingsnių į priekį, šviesa dingo. Grįžau į tą pačią vietą — vėl suspindo.

„Kas per velniava? Kam prisireikė degti žiburį šiuose apleistuose, numirėliškai tuščiuose rūmuose?“

...Apleistos, seniai nebegyvos pilies bokšte pro tamsą kraupiai mirkčiojo žiburėlis. Ir niekaip negalėjau nusiraminti, ir vis rūpėjo, iš kur jis ir kodėl ten žiba.

Vieniša ugnelė skverbėsi pro tamsą ir kėlė įvairias mintis...

...Marija Semionovna vis dar ašarojo. Sunkiai atsidusau, supratęs, jog reikės kulniuoti dar kartą, trečiuoju keliu. Nusiaviau batus ir paprašiau:

— Šeimininkėle, gal rastumėte sausus autkojus.

Dievas turbūt išklausė mane. Vos tik spėjau apsiauti guminius, kieme suburzgė motoras, pro langus švystelėjo automobilio žibintai. Priemenėj subildėjo, sutrepseno, paskui durys atsilapojo ir tarpduryje išdygo Ničiporas Alšėniškis ir Rigoras Šablyka,

kurie už parankių tempė palaikus to, kuris prieš porą valandų dar vadinosi Mikola Zelepuščionokas, pramintas Vakareliu. Jis buvo šlapias nuo galvos ligi kojų ir vos apvertė liežuvį. O paskui šitą trijulę ėjo baltarusių kalbos mokytojas Michasius Zmogitelis ir kone perstatinėjo rankomis gyvo „lavono“ kojas.

— Va,— pasakė jis,— griovyje radome.

Šeimininkė aiktelėjo, garsiai pravirko (šį kartą iš džiaugsmo) ir puolė prie vyrelio auti batų, rengti nuo jo lietpaltį, švarą, traukti kelnės.

Bendrom pastangom įritinom jį į gultą, o Marija Semionovna puolė ieškoti kažkokio spiritinio antpilo savo nevykėliui vyrui ištrinti.

— Žmonele, geriau man gerklę šituo patrintum,— burbėjo Vakarelis.

— Gausi, gausi. Ak, dieve mano. Ačiū jums, žmonės gerieji, kad bent gyvą atitempėt.

Aš tylomis juokiausi. Tas geraširdiskumas man priminė pirmas kaimiškas vestuves, kuriose teko dalyvauti. Miegoti tada mane nuvedė pas kaimynus. Aš gulėjau, o ausyse įkyriai tebeskambėjo banali dainuška:

O ant risto žirgo
Obuolmušio
Joja pas merginą
Mitia pasipuošęs.

Kai rytą nubudau, krosnyje linksmai traškėjo ugnis, šeimininkė kaitė puodus. Atsidarė durys, į trobą du vaikinukai įtempė trečiąjį. Vienas laikė už kojų, kitas — už galvos (ne už pečių, o kaip tik už galvos). Jaunuolio liemuo buvo išlinkęs lyg hamakas. Šeimininkė tik suplojo rankomis ir visai be pykčio tik labai nusistebėdama nutęsė:

— Ajajai, sūneeli mano! O juk žadėjai, kad savo kojom pareisi!

Panašų vaizdą į aną mačiau ir dabar. Ak, ir geraširdžiai mūsų žmonės tokiems dalykams! Aš tik pagalvojau: jeigu ir toliau taip bus — reikės nešdintis iš čia. Nors ir pas dėdulę Multaną.

Vakarelis čiupinėjo didokus guzus galvoje ir gailiai murmėjo:

— Mušė mane. Oi, mušė!

Vėliau mes sužinojom, kad niekas jo nemušė, kad juodu su broliu prieš išvykstant autobusui išmetė po taurelę „dyselinės“, paskui brolis išvažiavo, o Vakarelis, užuot ėjęs namo, nupėdino

revizuoti savo klubą. Kelis kartus griuvo, trinktelėjo galvą, po to patraukė namų link. Jį bandė sulaikyti, paguldyti ant kušetės pailsėti, bet Vakarėlis nė vieno neklausė.

— Ėjau, ėjau,— burbėjo Vakarėlis, — labai toli ėjau. Ir įkri-
tau į griovį... Ir guliu skersai, kaip žemgrindas... Vandens
vienoje pusėje daug, ir jis per mane liejasi, šniokščia... O
mašinos pro šalį su žibintais tik žū-žū-žū. Ranką keliu, o jos
nestoja...

— Aha,— nusišaipė Alšėniškis,— gerai, kad mašina slyste-
lėjo ir griovį apšvietė. Iš tikrųjų guli kaip žemgrindas. Ir vieną
pirštą krutina. Jam atrodė, kad mašiną stabdo. Atseit stačias, iš-
tiesęs ranką.

— Tai gal po taurelę, gerieji jūs mano?

— Šiandien nesinori,— atsakė Šablyka.

— Ogi iš tiesų, brangieji. Pasižiūrėjus į tokį girtuoklį, nie-
kada daugiau neimsi į burną.

Jie išėjo. O Vakarėlis bruzdėjo lovoje ir vis sapaliojo:

— Mašinos žū-žū, o aš saliotuoju... Čia du šešėliai prie
manęs... Du... Sustojo. Ginčijasi... Nemato, kad šalia žmogus,
griovy... Akmeniniai kiaušiniai, baisūs... Antras į dešinę
už šiaurinio bokšto... Kiaušiniai...

Jo kliedesys buvo keistas, bet labai pakrikas. Buvau tikras,
kad kitą rytą šeimininkas neprisimins savo nakties nuotykių.
Todėl neatsisakiau Marijos Semionovnos pasiūlytos taurelės (nuo
ledinio vandens, į kurį buvau įkišęs koją, mane purtė drebulys),
pasakiau „labanakt“ ir nuėjau miegoti į savo priestatą.

Alšėnėlius gaubė tamsi nepermatoma naktis. Niekur nė ži-
burėlio. Tik toľumoje lyg nupjauta piramidė buvo matyti neby-
laus Baltojo Kalno viršūnė, kurią iš viršaus silpnai apšvietė dvie-
jų laužų liepsna.

XII SKYRIUS

Ieškojimų pradžia

Vakare buvau sumanęs porai dienų nuvažiuoti namo, bet prieš
tai dar norėjau palandžioti po pilį, apmesti bent šiekį tokį darbo
planą. Rytas išaušo vėsus, bet saulėtas. Tokį rytą maloniau būtų
ne požemiuose klaidžioti, o sėdėti ant priemūrio prieš sau-
lutę, kur neužpučia vėjelis, klausytis gaidžių giedojimo ir mąstyti
apie šį bei tą. Bet kaip tik dėl to man ir reikėjo lįsti į pilies rū-
sius. Darbo reikia imtis rimtai. Dar ir dėl to, kad taip kraupiai

jos bokšte naktį mirksėjo paslaptingas žiburėlis. Antrame bokšte iš dešinės nuo šiaurinio. O gal pirmame? Juk aš tik apytikriai spėjau, kur jis galėtų būti.

Grindys buvo išlikusios visose pirmo ir antro aukšto gyvenamosiose patalpose, bet jų languose ambrazūrose nebuvo nė vieno stiklo, tad kiaurai užavo skersvėjai, keldami dulkes nuo šiukšlių krūvų. Pilioriai (kolonos, palaikančios skliautus), o ir patys skliautai buvo šlykščiai, baisiai subjauroti. Nišose, kuriose, matyt, buvo laikomi indai arba stovėjo statulėlės, buvo priberta kalkių. Nieko įdomaus nė vienoje salėje neaptikau, tik apgailėstavau, jog iš esmės dar geras pastatas toks apleistas ir nyksta be naudos.

Keturiuose mano apžiūrėtuose bokštuose buvo sudėtos aklinos grindys iš didelių kvadratinių akmenų. Liko dar keturi šiauriniai bokštai. Iš vieno jų žemyn vedė akmeniniai beveik nudilintom pakopom laipteliai, tačiau maždaug trijų metrų gylyje jie baigėsi geležinėmis, rankos storumo grotomis. Ant jų kabojo masyvi cilindrinė labai sena spyna. Į tokias spynas raktas įsukamas kaip kamščiatraukis. Ir spyna, ir grotos nuo rūdžių buvo kraujo spalvos. Nutariau, jog čia ateisiu vėliau.

Po kitu bokštu irgi tarytum būta įėjimo į požemius, bet jis buvo užverstas akmenų luitais, smėliu, kalkėmis ir šiukšlėmis. Be kirtiklio ir kastuvo čia neapsieisi. Vadinasi, ir šis įėjimas uždarytas.

— Antonai Glebovičiaus! — išgirdau šaukiant kažkur iš viršaus.

Visas dulkinas išlindau į dienos šviesą ir pamačiau gunktelėjusią Multano figūrą. Kartu su juo buvo du septynerių aštuonerių metų berniukai.

— Čia mano Stasikas,— ne be pasididžiavimo pasakė Multanas.

Stachas išrodė kaip įžūlus, pasišiaušęs žvirbliukas. Žinoma, jeigu įsivaizduosime žvirblį albinosą. Dar tik pavasaris, o jis jau spėjo visas išblukti. Mėlynavo tiktai akys.

— Na, būk sveikas, Stachai! — ištiesiau jam ranką.

— Sveikas, jeigu sveikas,— su oriu įžulumu atsakė kaimo Gavroša.

— O čia jo draugelis,— paaikšino senis.— Vasilka Šubaila. Šitie jums padės.

Vasilka žvelgė iš padilbų. Ir dar iš po kuokšto saulėje išdegusių plaukų, tokių, kaip ir jo draugo.

— Na, Vasilka, o tu ko toks nebuklus ir nedrąsus?

— Taaaip,— be garso atsakė Vasilka ir susigėdęs basa koja

pasikasė kitą.

Senukas išėjo, o mes prisėdome ant akmenų aptarti mūsų kovinių veiksmų planą.

— Tai sakote, jog pažįstate požemius?

— Truputį,— atsakė Stasikas.— Iki galo jų ir pats kipšas nežino.

— O tu, Vasilka?

— Taaai...— vėl numykė jisai.

— Na, su tokiais ereliais čia kalnus nuversiu. Ir štai dar kas: vakar naktį štai aname bokšte mačiau žiburį. Kas tai galėtų būti?

— Reikia pagalvoti,— išmaniai tarė Stasikas.

O akys taip ir sublizgėjo. Supratau, jog senis Multanas, būdamas jo amžiaus, regimai buvo toks pats: solidaus rūpestingo valstiečio ir jauno smailiaausio satyro lydinys.

— Tai ko sėdim? — nenustygo jaunasis satyras.— Lįskim, negaiškim brangaus laiko.

— Taaai... Lendam,— tyliai pritarė Vasilka.

Suaugęs mulkis ir du jaunikliai pro išgriautą angą įlindo į bokštą. Jo centre iki pat lubų stovėjo įvijų laiptų stulpas. Bet apatinės pakopos buvo iškritusios ir jų vietoje žiojėjo skylės.

— Dėde Antosiau,— pasiūlė Stasikas.— Aš lipsiu pirmas, o jūs paskui mane, nes jeigu nupulsiu, jūs mane sulaikysite. Jei-
gu pirmas lipsite jūs ir nukrisite, aš niekuo negalėsiu padėti.

Stachas ropštėsi kaip voverė. O paskui jį sunkiai ir lėtai ėmiau lipti aš, atsargiai statydamas batų galiukus į stulpe esančias skyles.

Kopėme spirale. Visai pagirtinas užsiėmimas be penkių minučių istorijos mokslų daktarui.

Iš aukštai pro bokšto šaudymo angas gerai matėsi miestelis, Alšėnėlės upelis, platūs laukai, švelnia žaluma pasidengęs Baltasis Kalnas ir ant jo krutancios žmonių figūrėlės.

Va, atrodo, ten Stasia. O ten Genka. O gal ir klystu, nes visi džinsuoti.

Bet ne tai svarbiausia. Aukšte, iš kurio pro nedidelę spragą sienoje buvo galima patekti į buvusių gyvenamųjų namų palėpę, kažkas gyveno. Bent jau neseniai čia kažkieno tikrai būta. Ant grindų keli dideli glėbiai šviežių minkštų avižinių šiaudų, ant mūrinės sienos iškyšulio prilašėję stearino.

Židinyje — pelenai. Jeigu būtų seniai kūrenta, vėjas būtų juos išžarstęs.

Vasilka Šubaila, kuris nulipo pirmasis, koja pažarstė smėlį.

— Ką radai? — paklausiau.

— Taaai. Dulkių nėra.

Aš, žinoma, nebūčiau to pastebėjęs, o jis jau iškapstė skardinę nuo žuvies konservų su pomidorų padažu. Tuščia. Valgyta meseniai, nes skardinėje dar buvo skysčio.

— Bandiūga,— pasakė Stasius.

— Kodėl?

— Ogi todėl,— jis nepatikliai pašnairavo į mane.— Ir kvailiui aišku. Jeigu šiaip sau koks valkata — kam jam reikėjo slėpti skardinę? . . Numestų ir tiek.

— Suvoki, brolau. Ir gerai, kad tokie pastabūs.

Paskui mes atsargiai apžiūrėjome vieną po bokštu esantį požemį. Bijoju, kad jo neužgriūtų, todėl vaikų ten neleidau. Betgi vaikai — jau tokie padarai, kad jų neišvarysi iš ten, kur įdomu,— tuščias darbas. Kaip katiną nuo lašinių. Patys sulindo ir ėmė šmirinėti po visus kampus. Bet nieko nerado.

Paleidau savo gvardiją kelioms dienoms, priprašęs, kad vieni nelandžiotų. Jeigu kas, neduok die, atsitiktų, kaip pažiūrėčiau į akis dėdlei Multanui ir jų tėvams.

...Kai purvinas ir dulkėtasėjau pro kolūkio kontorą, pirmininkas Alšėniškis pro langą pašaukė mane užėti.

Niekuo neišsiskiriantis kolūkio pirmininko kabinetas. Ilgas posėdžių stalas, kėdės, portretai, kampuose įvairių javų pėdai. Matyt, seniai parodose premijuoti, bet dabar gerokai apdulkėję. O ant kėdžių abipus stalo sėdėjo Alšėniškis ir Visockis.

— Laba diena, Ničiporai Sergejevičiaus. . . Laba diena. . .

— . . .Ignasius Jakovlevičius,— linktelėjo galva Visockis.

— Sėskitės, Antonai Glebovičiaus,— neįprastai mandagiai, tarsi atsiprašinėdamas, pakvietė Alšėniškis.

Kurį laiką tylėjome. Kalbėti, tiesą sakant, nebuvo apie ką. Paskui pirmininkas krenkstelėjo:

— Štai kas, Kosmičiaus. Jūs nekreipkite dėmesio į tai, kas tada įvyko. Ir į. . .— jis neapibrėžtai krestelėjo galva, bet aš supratau, jog turi omeny Gončiarionoką.

— Kodėl?

— Nieko nevertas reikalas, beprasmis. . . Ko gi mums vaidytis? Ko mes nepasidalijome?

— Bijote, kad klius? — tiesiai paklausiau aš.

— Bijoti? Ne. Tačiau nemalonu. O kad klius — jūsų tiesa. Kodėl nesipriešindamas vykdžiau paikus įsakymus. . . Tikriau sakant, kodėl klausau kvailų patarimų. . . O Gončiarionokas dabar irgi kiekvieną įspės. . . Lentą mes radome. Dilgėlyne. O manėme, kad nuplėšė kas nors iš srities ar rajono, kad šitie griuvėsiai jokios vertės neturi.

— O argi būna šitaip, kad be vietinių žinios?

— Būna,— staiga prabilo Visockis.— Pirmininkas buvo kartą nuvažiavęs prie David Gorodoko patirtimi pasidalyti. Tai ten nenaudėliai, kažkokie dykūnai, taip pat lentą nuplėšė. Ir ten visi lygiai kaip mes pamanė.

— Ir jau buvo pradėję griauti cerkvę. Bet čia istorijos mokytojas iš Minsko paskambino, tai kilo toks triukšmas, jog rajonas vos išsisuko. Girdi, seną lentą nuėmėm, nes surūdijo, o naujos nespėjom pakabinti. . .— niauriai pasakojo Alšėniškis.

— Ir niekam nė į galvą,— tariau aš,— jog nė minutei negalima palikti be apsaugos, kad sena turi kaboti, kol neprikals naujos.

Supratau, jog nė vienas apie tai nepagalvojo.

— Na, o Gončiarionokas?

— Et,— numojo ranka pirmininkas,— nori visą gyvenimą didvyriška „gestapo“ laikotarpio praeitimi gyventi. Jis mane ir suklaidino, kai buvau suabejojęs, ar verta tame griozde angą kirsti. Sako: „Įsakymas!“. . . Labai prašau, nekreipkite dėmesio. Juo labiau kad ten *taip* atsitiko. Bet mūsų gydytojai geri.

— Gerai, nepaisysiu.

— Na, o kur jūs šiandien? — pagyvėjo pirmininkas.

— Tai va, susitvarkysiu, persirengsiu ir eisiu į autobusų stotį. Noriu porai dienų į Minską pašokėti.

— Kam jums eiti į stotį? Autobusu jūs nuvažiuosite į Kladną, o iš ten vėl autobusu iki Minsko. Patogiau būtų iki Jezno geležinkelio stoties. Dvidešimt kilometrų — ir traukiniu tiesiai į Minską.

— Nieko sau patogiau.

— Taigi šiandien tenai mūsų sunkvežimis važiuoja. Ir Gončiarioniokas važiuos, Visockis — mašinų priimti. Ir Šablyka — mokyklinių reikmenų. Iš anksto. Kitiems mokslo metams. Mes tų šurmavimų ir lenktyniavimų nemėgstam. Kaip tik į vakarinį traukinį suspėtumėte. Na ir vėliau — štai Višockis, bus jūsų vežėjas. Mylėkite ir gerbkite. Kasdien į Alšėnus, į kitas apylinkės vietas. O kas trečią dieną į geležinkelio stotį. Ir „gaziką“ turime, ir „Moskvičių“. O kartais tenka ir arkliukus pasikinkyti.

Sunkiai atsidusęs pridūrė:

— Aplenkė mus geležinkelis. Nutiesė kadaise iki Jezno, paskui staiga pasuko į šiaurės vakarus ir vis tolyn, tolyn, iki Kladno. O iš ten autobusu — pats žinote, koks smagumas. O jei-gu būtų pasiekęs mus,— gal visai neblogas miestelis būtų išau-gęs.

— Jeigu galima, pasinaudosiu.

...Po valandos su Šablyka, Visockiu ir Gončiarionoku jau kratėmės sunkvežimio kėbule. Nė vienas nepageidavo lįsti į kabiną šalia vairuotojo, nes gegužės vakarai buvo stebėtinai šilti.

Man vėl atėjo į galvą poetiški legendos žodžiai:

Pro Slucko vartus slapčiomis tamsią naktį jie bėgo,
O blausų mėnulį debesys uždengė tarsi juodas šešėlis.

— Klausykite, Šablyka, ar yra pilyje Slucko vartai? Ir kodėl taip vadinami? Juk pilyje tik *vieni* vartai? Bokšte *viena* arka.

— Yra. Ir bokštas, ir vartai. Tiksliau, buvo. Slucko, arba Nesvyžiaus. Nuo jų prasidėjo kelias, kuris už dešimties varstų suko į Nesvyžių, Slucką. Paskui tuos vartus užmūrijo. Kaip ir antruosius. Liko tik vieni, tretieji. Paradiniai. Slucko bokštas — antras nuo pagrindinio bokšto ir paradinių vartų.

Dabar jau beveik neabejojau, kad kaip tik tame bokšte naktį degė žiburėlis, matomas iš vienos kelio vietos. O gretimam bokšte — įėjimas į požemius.

— Manau, jog ir karo meto įvykiai su tuo bokštu susiję, — pasakojo toliau Šablyka. — Ar matėte paminklinę lentą už poros kilometrų nuo kaimo?

— Mačiau.

— Iš tikrųjų stovi nedidelis pilko betono obeliskas, o jame įmūryta marmurinė lenta:

*Šioje vietoje ilsisi
keturi šimtai tarybinių piliečių,
kuriuos 1944 m. liepos 15 d.
žvėriškai nužudė
vokiškieji fašistiniai grobikai.*

Ties supiltais kapais, ties griuvėsiais sustoję,
Mes naują priesaiką įrašome širdy.
Tegul ją amžių aidas pakartoja,
Ji kaip uola — tvirta ir išdidi.
Prisiekiu tau, gimtoji mūsų žeme,
Tavęs nemindys įsibrovėlio pėda,
Kol saulė šviečia mums ir kojos remia,
Brangioji, mes tave apginsim visada.

— Paskutinėmis dienomis vokiečiai išvarė iš kaimo visus gyventojus. Manė — sušaudys. Bet ne. Tiktai privertė griežtai sargybai saugant tris dienas pagyventi lauke. Kai kurie į gaudynes nepateko, klaidžiojo po mišką, bet į Alšėnėlius eiti nedrįso.

Jie ir matė, kaip su didele apsauga pilies link važiavo sunkvežimiai. Jų buvo labai daug, kokios keturios, o gal ir penkios dešimtys. Žinote, tokie vokiški, bukasnukiai. O prieš jiems atvažiuojant į pilį atvarė didelę koloną žmonių. O paskui labai toli šūviai. Baigiantis trečiai dienai. Ir atgal jau nė vienas negrižo. Galite įsivaizduoti, kas ten įvyko.

— Žinau, ainzackomandos turtą ir archyvą slėpė.

— Kodėl? Juk galėjo išgabenti? Nors ne. Kladnas tuomet buvo pusiau apsuptyje,— balsu svarstė Šablyka.— Duok dieve, tokiu momentu, kad išvežtų nors dalį kareivių.

Greitai temo, mašinos žibintai ėmė vis ryškiau skrosti tamsą.

— Ir štai dar kas,— pasakiau.— Ar tik ši istorija nesusijusi su kita, labai sena. Ar Alšėniškis bendradarbiavo su vokiečiais?

— Taip.

— Jis galėjo dalyvauti ir slepiant turtą, ir šaudant žmones. Aš kaip tik sprendžiu vieną labai seną, trijų šimtų metų senumo galvosūkį. Baisi istorija. Ir daugeliui ji kainavo gyvybę.

— Ir išsprendėte? — netikėtai paklausė Visockis (mums atrodė, jog šitie du snaudžia).

— Beveik.

— Tai, matyt, įkandama ne kiekvienam,— pasakė jis.

— Kodėl gi? Jeigu protas nuovokus, tai visiškai pagal jėgas. Suprantama, reikia dar ir šiokių tokių žinių turėti.

— Ė, tuomet, tai ne mūsų galvai. Gal tik Šablykai.

Jezno stotelė nedidelė (Baltarusijoje jų likę visai mažai), prie sienos vis dar kabo senoviškas varpas, iš vienos pusės gėlynas ir senos storos tuopos, o laukiamojoje salėje ankšta, prieblanda ir tvankuma, pasuolėj gailiai miauksi pamestas kačiukas.

...Išlipome iš kėbulo. Mažoje stoties gyvenvietėje kur ne kur jau sumirgėjo pirmieji žiburiai. Visockis ir Gončiarionokas tuoj nuskubėjo tvarkyti reikalų, o Šablyka, kuris turėjo čia draugų ir rengėsi pas juos pernaktvoti, kad anksti galėtų atlikti tai, ko atvažiavo, stovėjo su manimi perone, rūkė ir žiūrėjo į tolį, pro spinksančią šviesoforo lempą.

— Kodėl taip yra, Antosiau? Jauni būdami eidavom prie traukinio pasivaikščioti, kaip į kokią šventę. Lyg visai kitoks gyvenimas pro šalį bėgo... Ne mūsų... Gal gražesnis, o gal ir toks, kad šuniui nelinkėtum. O dabar netraukia. Sėdėčiau sau ir sėdėčiau vienoje vietoje.

— Samanom apaugam, Rigorai. Senstam.

— Matyt... Tai ką tu ten, Antosiau, apie tą istorijos mįslę norėjai pasakyti?

Bendrais bruožais papasakojau, žinoma, neminėdamas nei Marjano, nei knygos, nei kas parašyta raštelyje, nei visos tos velniavos, kuri prasidėjo dėl tos senos istorijos.

Šablyka susimąstė.

— kažkas čia yra,— pagaliau prabilo jisai.— Bet vis tiek nieko iš to neišeis. Juk tu nežinai, nei kokio ilgio, nei kokio storio lazda turėtų būti.

— Na, pradmenys ir mums žinomi,— atsakiau.— Matematiškai.

— Ką tu? Ar jau numanai, kaip spręsti šį galvosūkį?

— Visai neblogai numanau.

— Tuomet tylėk, vyruti, ir niekam nė mur mur. Net jeigu kailį luptų, tylėk. Reikalas kažkoks... šlykštus. Kažkoks nežmoniškas.

— Ką gi, Antonai Glebovičiaus,— pasakė man grįžęs Visockis,— teks jums, norite to ar ne, važiuoti su manim ligi artimiausios stoties.

— Kodėl? — nustebo Šablyka.

— Nagi sandėlininkas, kad jį kur velniai... Juk buvom susitarę, tai ne, išsivilkio kažkur į gretimą kaimą. Ar tai į vestuves, ar tai į laidotuves.

— Tai ką jūs nusprendėte? — paklausiau aš.

— Gončiarionokas liko čia. O aš pas jo gimines nenoriu eiti. Važiuosiu ligi Polnos. Ten turiu draugą, pernaktvosiu, o pirmą rytiniu grįšiu čia.

Lyg ugninė gyvatė iš tolimo pasaulio atriedėjo traukinys. Vagono restorano lange šmėkstelėjo pernelyg dvasingi vyrų ir pernelyg gražūs moterų veidai. Visi žvelgė į dabar apšviestą žemės lopinėį, nes ilgą laiką už langų buvo nepermatoma tamsa, kuri po minutės vėl lydės traukinį.

— Ei, čiabuviai! — sušuko nuo vagono laiptelio kažkoks keleivis su pizama.— Ar čia bufete yra alaus? Restorane jau baigėsi!

Neišpasakytai nustebau pamatęs žiaurumo ir neapykantos iškreiptą Visockio veidą. Juk visada jis švietė gerumu!

— Tokiam kaip tu nėra, šunie prakeiktas,— iškošė pro dantis.— Ir apskritai, nešdinkis,— jau garsiai pridūrė,— tau tik pamazgas lakti arba š... ryti.

Linksmuolis „variagas“ mikliai dingo vagone, lyg sraigė kiaukute. Gal ir būtų susikibęs su Visockiu, bet matė, kad stovime trise. Nors mudu su Šablyka čia buvome nieku dėti. Kaip sakoma, nė per nago juodymą.

...Kai mudu susėdome beveik tuščiamе vagone ir visai tuščiamе skyriuje, aš paklausiau Visockio:

— Kodėl jūs taip?

— O kaipgi? — vis dar įniršęs šnopavo jis. — Tu čia kratykis velniai žino kur, paryčiais belskis atgal, o jis — „čiabuvis!“ O kiek čia sušalta ir sušlapta, kiek čia sušaudyta, nužudyta.

— Jūs teisus, — pritariau. — Kartą ir man taip buvo. Važiuojam lapkričio mėnesį. Pabjura. Prietema. O koks peizažas abipus kelio, patys žinote, koks buvo likęs vokiečiams išbėgus. Taigi stovime tambure, rūkome. O čia kažkoks tipas žiūrėdamas į darganotus laukus sako: „Teisingai vokiečiai šį kraštą vadino „šaizelandu“. Čia aš neišlaikiau: „Jeigu tavo žmona su manim ar su kuo nors kitu tau ragus įtaisė, tai nešauk visiems apie savo gėdą. Jeigu blauzdos skystos, tai nekeik žemės. Ir jeigu tu tuoj pat nepadarysi, kaip mėgsta sakyti tavo mylimi nacistai, „Halt den Maul!“, tai tuojau pat atidarysiu duris ir nuleisiu po traukinio ratais. . .“ Jis visgi „užsičiaupė“ ir movė į savo kupė.

Mano veidas tikriausiai vien tik prisiminus šį epizodą pasidarė baisus, nes Visockis žiūrėjo į mane itin įdėmiai. O man staiga pasidarė gėda savo prisiminimų ir kad aš tada taip susijaudinau.

Traukinys dunksėjo per bėgių sandūras. Visockis nusisuko taip pat susijaudinęs.

— O kodėl jūs čia vežiku? — paklausiau aš. — Juk esate kažką baigęs. Sprendžiant iš manieros ir kalbos.

— Na, jeigu jau visi Alšėnai žino iš paskalų ir vistiek jums papasakos, bus geriau, jei sužinosite iš manęs.

— Tikra tiesa. Tokiuose miesteliuose gandai lydės ligi paskutiniojo teismo.

— Išsimokslinimas, aišku, šiaip sau. Keturios klasės lenkų gimnazijoje. Pašalino už dalyvavimą patriotiniame ratelyje. O paskui — karas.

— Pasimokytumėte kokiuose nors buhalterijų arba agronomų kursuose.

— Ne. Visgi ir tas, ir anas kaime — žymi figūra. O man tokių dalykų jau ligi soties. Mano giminaitį lenkai pakorė prieš pat trisdešimt devintųjų rugsėjų.

— Už ką?

— Vienas dievas težino. Aš jo beveik nepažinojau. Lyg tai užmušė provokatorių, bet anie pakreipė bylą taip, kad žmogžudystė kriminalinė. Na ir aišku, gal kas nors bandė ginti, bet plačioji visuomenė — ne. . . Antrąjį, tikrą pusbrolių, vokiečiai už pagrindinę veiklą nušovė čia pat, gatvėje. Vieni sako, kad Klad-

---

* Užsičiaupk! (vok.).

ne, kiti kad išvežė į Bialistoką. Kaip matote, kur bepasisukčiau... Geriau jau aš čia. Reikalavimai, kaip sakoma, nedideli, atsakomybės — jokios. Tylu, ir tegu viskas nors skradžiai žemę prasmenga.

XIII SKYRIUS

Dviejų viengungių, vieno našlio ir vieno vedusiojo pasitarimas

Rytą paskambinau vienam iš didžiausių, jeigu ne pačiam didžiausiam, Kladno miesto ir jo apylinkių žinovui Maksimui Smyckiui. Laimė, radau jį namie.

— Klausyk, Maksimai, ar esi girdėjęs Alšėnų pilies istoriją?

— Mielasis, ar tu mane vaiku laikai? Tuoju pasodinsi į suolą ir versi mokytis...

— Ką?

— Na, pavyzdžiui, „Vieną šaltą rudens dieną arkliai vežė namo šieną...“ arba „Baltos lankos, juodos avys, kas išmano, tas jas gano“.

— Aha. Tu dar prisimink: „Ežy, ežy, kodėl tavo kailis toks nedailus, nešvelnus?“ Alšėnų pilį norėjo išgriauti...

— Kas?.. Ak, išsigimėlių giminė! Kas?!

— Šito negaliu pasakyti... Daviau žodį. Pažadėjo nebeardyti. Tai šit, tu, kaip „kultūros paminklų apsauga“, atsimink tai ir prie progos pagąsdink. Naują lentą pakabinkite.

— Ak, velnias! Su ta pilim tokia nuostabi legenda susijusi. Ot, asilų galvos!

— Gali būti, jog toji legenda turi realų pagrindą.

— Kokį?

— O tu apie Valiužiničiaus maištą girdėjai? Ir apie Kladno vyskupo laišką?

— Miške eglutė užgimė...

Jis buvo labai panašus į Marjaną. Visi mes juokaujame beveik vienodai. Toks buvo mūsų gyvenamojo laikotarpio humoras ir juokavimo maniera. Ta pati juokavimo maniera. Ir visgi, Maksimas buvo ne Marjanas... Nors taip pat vaikščiojanti enciklopedija.

Ir čia man atėjo į galvą viena mintis:

— Maksimai, ką tu žinai apie paskutinę dieną Kladne vokiečių sušaudytus žmones?

— Yra toks paminklas. Tikriau, stela. Šneka, kad čia tik pusę jų sušaudė. Dalį kitoj vietoj, prie Bialistoko. Ir neaišku, ką ir kur. Sušaudytieji buvo lenkai ir baltarusiai. Šiaip ar taip, tiek ant vieno, tiek ant kito paminklo užrašas abiem kalbom.

— Ar tekstą prisimeni?

— Prisimenu, bet tikrumo dėlei žvilgtelsiu į kartoteką. Minutėlę ragelyje buvo tylu.

— Yra, klausyk,— prašneko jis ir pradėjo skaityti:

*„Čia ilsisi palaikai
22 Pasipriešinimo judėjimo dalyvių,
hitlerininkų nužudytų 1944.VII.17.“*

O toliau nužudytųjų pavardės:

*A. Oblockis iš Krokuvos.
P. Romskis. . .*

Pavardės, pavardės ir pagaliau kaip patvirtinimas:

*J. Stankevičius iš Alšėnų.
V. Visockis iš Kladno
ir dar 17 nežinomų asmenų.
Šlovė jų atminimui.*

Apačioj tas pats tekstas buvo parašytas baltarusiškai.

— Ačiū, Maksimai. Iki pasimatymo.— Ir pakabinau ragelį.

Kodėl man kilo mintis apie tai paklausti? Toje istorijoje viskas buvo paslaptinga, todėl svarbu kiekviena smulkmena. Ką reiškė žmogus po langais? O atsitikimas muziejuje? O šunų užmigdymas? Žmogžudystė (pasąmonėje buvau įsitikinęs, jog tai žmogžudystė ir netgi troškau šito, kitaip Marjano mirtis būtų buvusi pernelyg paika)? Ir raštelis, rašytas mano ranka? Keisti ir truputį laukiniai Alšėnėlių žmonės (spėjau patikrinti: jau du mėnesiai, kai niekas iš jų nebuvo mano ir Marjano mieste). Pagaliau, visa ši istorija su sena legenda ir keistas jos ryšys su nūdiena. Ir apskritai, kur galėjo dingti toks žmogus kaip Valiuziničius? Nors. . . Juk galima buvo po pralaimėto mūšio sukirsti arkliams ir, pasak žymaus istoriko, „dingti istorijos suštemose“. Ir ši istorija — mano istorija, o ne ta — šlykšti ir daugeliu atvejų žiauri.

Labai nenorėjau eiti pas Chilinskį, bet reikėjo. Gal jis ką nors sužinojo iš Ščiukos? Ir argi man, įtariamajam, vengti teisingu-

mo rankos? Bet vis delsiai. Atėjau iki „Šventojo Gerardo“, nusipirkau cigarečių; šį kartą „Šipkos“ buvo, o „BT“ tikrai vienas blokas. Ir už tai ačiū gerajam žmogui, kad pataupė.

— Ar ilgam, draugas Kosmičiau?

— Ne. Diennelei kitai. O paskui vėl. . .

— Vis ieškote? — klausia jis.

— Ieškau.

— Ar pasitaiko rasti?

— Pasitaiko. Dažniau randu. . . Čia ir kakta, ir pasturgaliu reikia sieną pramušinėti.— Kaip įmanydamas delsiu susitikti su Adamu.— Blogis visada negudrus.

— Hm. Tuomet šiame mieste trys ketvirtadaliai tokių darbų.

Ir visgi aš einu į Golgotą. Ir kai Adamas atidaro duris, man lyg kažkas trinkteli per galvą kuoka ar kočėlu.

. . . Už stalo sėdi pulkininkas Ščiuka su Rostiku Griboku ir gurkšnoja arbatą. Pamatęs šią idiliją, krūptelėjau. Ir tuo pat metu vėl apėmė baimė. Tiesą sakant, ji neapleido manęs visą laiką. Baimė! Baimė dėl to raštelio. Dėl savo paties rašysenos. Atvirai kalbant, nei iki to, nei po to nebijojau, net sunkiausiomis aplinkybėmis. Bet vienaip yra užmušti kare, gatvės muštynėse su šlykščiom padugnėmis, afekto būsenoje. Ir visai kitaip, kai tarp tavęs ir draugo stoja pinigai, kai žmogus už tuos dvokiančius popiergalius, už palikimą nužudo vienintelį draugą, klastingai išviliojęs jį iš namų.

Ir tik tada, kai visi žmonės *tai* supras, tikrai tada ateis teisingumas. Kol taip nėra, veltui jo lauktume.

— Kas čia pas jus per erzelynę, lyg kokioje pirtyje?

— Erzelynė,— netikėtai atsakė Gribokas,— kaip pirty arba devintos klinikos laukiamoj salėj.

— O ką, ir tu tenai lankeisi? — paklausiau aš.

— Lankiausi. Bet ten gulėti, neduok dieve. . .

Ir iš tiesų, ko jam tenai, tokiam žalgai? Net kvaila klausti.

— Man visur ėko būti,— pridūrė Rostikas.

— Šiaurės ašigalyje tikriausiai nebuvai,— atkirtau aš.

— Užtenka kvailioti,— staiga įsikišo Ščiuka.— Argi jūs nematote, kad jis vos gyvas iš susijaudinimo? Jau tas vietinių kvailių įprotis šmaikštauti vos ne po giljotinos kirviu. . .

— Tiesa,— prisipažinau.— Kartais pasiutusiai skauda galvą. Kažkokie keisti, pranašiški sapnai.

— Pervargai, vaikine. Pailsėk, pamiegok, paplaukiok, išimylėk,— pasakė Ščiuka.— Mestum tu šitą reikalą. Nevertas jis surūdijusio skatiko. Pagalvok, kas čia su kuo susiję? Kur vežėčios, o kur akėčios? Vienur apie ratus, kitur apie batus. O kad

tu nurimum, pasakysiu: raštas, Antosiau, ne tavo. Grafologinė ekspertizė nustatė. Beveik neatskirsi, bet ne tavo. O popierius — tavo.

Man ėmė svaigti galva. Pastaruoju metu ją taip gėlė, jog ėmiau bijoti, ar tik būdamas be nuovokos neiškrėčiau ko nors. Todėl į paskutinius žodžius net nesureagavau.

— Kas pas tave ateidavo? — paklausė Ščiuka.— Kas pažįsta tavo braižą?

— Na, tėvas, teta... Jūs... Na, kaimynai... Marjanas... Retkarčiais bendradarbiai.

— Netinka.

— Moterys čia tikriausiai niekuo dėtos,— staiga tarė Chilinskis,— ir buvo tik viena, o dabar ir tos nebėr.

Buvau jam dėkingas, kad jis sutrukdė man ištarti Zojos vardą. Paskutinis niekšas gali versti bėdą moteriai, kurią jis mylėjo.

— Gerai,— pasakė Ščiuka,— tavo sena pasaka *tikriausiai* nesusijusi su visais tais įvykiais. Beje, paimk knygą, čia štai — kalkėje padaryta keletas kopijų... Originalą pasilikome pas save. O tu ką naujo sužinojai?

Trumpai papasakojau.

— Čia jau įdomu,— pasakė Ščiuka.— Ir, svarbiausia, mes patys nieko apie sušaudytuosius nežinome. Nei kas tokie, nei už ką. Jeigu ką nors įdomaus išgirsi, tarkis štai su juo,— jis linktelėjo Adamo pusėn.— O pats užsiimk savo reikalu.

Taigi. Tarsi iš tiesų galėčiau užsiimti tik savo reikalu.

— O kai dėl šito Visockio, kurį trisdešimt devintaisiais pakorė,— tęsė Ščiuka,— tai prisimenu tą procesą. Vienas iš triukšmingesnių. Tikrai, tada šnekėjo — politinė priežastis. O daugiau nieko nežinome. Archyvas sudegė.

Vėl įsipyliau vandens ir išgėriau.

— Ko tu čia vis geri, lyg pagiriodamas? — paklausė Chilinskis.

— Nežinau, kažkodėl paskutiniu metu kankina troškulys. Galvoj kažkokia migla... Na, o kaip su tais, kur sušaudyti? O kaip su tais, kurie nužudyti Kladne?

— Sakau tau,— tarė Ščiuka,— archyvai sudegė. Teismo archyvas — sudegė. Apie Varšuvą nėra ko kalbėti. Ir Kladne egzekucija įvyko liepos septynioliką, o mes ją išvadavome aštuonioliką. Vadinasi, vokiečiai galėjo nespėti išvežti archyvo ir Rozenbergo žinybos prisiplėštų gėrybių.

— Paskačiuok,— įsiterpė Rostikas,— birželio dvidešimt šes-
tą Vitebskas, dvidešimt septintą — Orša, dvidešimt aštuntą —

Mogiliovas, liepos trečią — Minskas, išvakarėse — Vileika. Matai, kaip apsiautė, atkirto. Tavo kladniečius sušaudė liepos septynioliktą, o mes Kladną paėmėme aštuonioliktą. Taigi vokiečiai tikrai galėjo nespėti išvežti archyvo ir Rozenbergo žinybos prisiplėštų vertybių.

— O ką tu ten iškrėtei, kad Alšėnėliuose kilo skandalas?— Chilinskis žiūrinėjo vieną iš mano juostų.

— Pilį fotografavau,— niūriai atsakiau.— Paskui juostą parodosiu japonams.

— Prikirps tau kada nors už tą ilgą liežuvį,— burbtelėjo Gribokas.

— Neprikirps,— pasakė pulkininkas.— Todėl ir šnekamės su juo. Todėl ir pokalbis vyksta čia, o ne ten... Nepaisant kai kurių.

— Ši juosta ne palimpsestas*,— staiga tarė Chilinskis.— Pergamentą išskuto dėl kokios nors kitos priežasties.

— Gal ką nors slėpė? — paklausė Gribokas.

— Kas čia žino? Manau, kad tai nuo klijų, kuriais juostą klijojo prie daikto,— niūriai tęsė Chilinskis. Tik koks tas daiktas? Kur jį rasti? — Ir žiūrėdamas, kaip geriau vandenį, pridūrė: — Visgi ir tu, Antosiau, galvok. Čia tau vietoj rebuso.

— Aš tą rebusą ir be daikto išpėjau. Manau, kad teisingai.

— Linkstu prie tavo nuomonės, Antosiau,— tarė Adamas,— jog čia kažkas slypi. Vargu ar žmogus būtų užšifravęs kokį nors nesvarbų dalyką. Bet... nelisk tu daug į Andrejaus ir... Ros-tiko reikalus. Tavo rūpestis — istorija. Ir jiems tu retkarčiais atskleisk tik tai, ką laikai reikalinga... Ir jie tau pasakys, kas reikia... Kas liečia tave. Padės. Ir tu pagal jėgas padėsi.

Ir jis pabrėžtinai pridūrė:

— *Jeigu laikys, jog verta užsiimti šiuo reikalu.*

— Argi mano Marjano mirtis neverta, kad tuo būtų užsiimama?...

— Todėl, kad kalbėti apie savo reikalus su kitu žmogumi jie *nemėgsta*,— nutraukė mane Adamas.— O kartais tiesiog *neturi teisės*. Ir tu jų nekaltink. Nelisk prie jų, o jie prie tavęs nelis. Jei atsitiks kas nors rimto — patys išsiaiškins.

Aš tylomis niršau. Šitokio dalyko nelaikyti rimtu?

— Tu nesikarščiuok,— pasakė Ščiuka.— Jeigu tai žmogžudystė — anksčiau ar vėliau ji bus išaiškinta.

— Kas ją išaiškins?

— Mes.

---

* Pergamentas arba papirusas, panaudotas rašymui antrą kartą.

— Ką gi, dieve, padėk,— tariau bejausmiu balsu.

Chilinskis pakilo išleisti mane. Laiptų aikštelėje dar tęsėme pokalbį.

— Klausyk, ką reiškia va šitas ženklas? — jis parodė bloknotėlyje senojo slavų alfabeto raidę „V“ su laužta linija viršuje.

— Tris,— atsakiau jam.

— Hm. Na, gerai. Ir dar štai kas. Išsiklausinėk, kas tas Bovbelis, kurio gauja per karą ir po karo siautėjo prie Alšėnų.

— Ar tai svarbu?

— Ščiuka taip mano.

— Tada galima.

— Toje juostelėje kažkoks paistalas,— tarė jis.— Išskyrus va šituos „Slucko vartus“ ir žodį „troškulys“.

— Kodėl?

— Nežinau... O kaip ten pas jus, ar žuvys kimba?

— Nežinau,— atsakiau jo paties tonu.

— Pasiklausk, jeigu kimba, gal ir aš pas tavo pašoksiu. Ką gi daugiau veikti pensininkui.

— Žinai ką, pensininke,— pasakiau aš,— eik tu šieno pjauti...

— Einu, einu,— nusijuokė jis ir uždarė duris.

XIV SKYRIUS

Apie bepročius ir dalykus, kurie neverti surūdijusio skatiko

Ir vėl mašina kratosi Jezno — Alšėnų keliu.

Jeigu, žinoma, galima jį vadinti keliu.

Tačiau archeologai nesiskundžia. Ir Šablyka su Zmogite-liu. Ir Visockis su Gončiarionoku. Tiktai man vienam atrodo, jog toks kelias tinka tik sviestui mušti. Ir net nežinau, ar man pasisekė, kai pro vagono langą pamačiau perone visą kompaniją (kažką iškrovinėjo) ir paskutinę minutę, dar ne visai sustojus traukiniui, nušokau.

Gal man būtų lengviau iškęsti tą kratymą, jeigu ne pasiutęs troškulys ir toks košmariškas sapnas, kurie pradėjo mane kamuoti pastaruoju laiku.

Kažkas negero dedasi su manimi.

— Vyručiai, kada mes nustosim kratesi tais keliais? Keliai ir keliai! — neišlaikiau aš.

— Atgulsi po pušele — tada ir nereikės kratytis, — niūriai „juokauja“ Zmogitelis.

— Kartais atrodo, gal šitaip ir geriau, — atsidūsta Gončiarionokas.

— Tipiškas baltarusio požiūris, — ironizuoja Šablyka. — „Kas per gyvenimas? .. Rytą kelkis, vakare gulkis, kelkis — gulkis, kelkis — gulkis. Va kad taip atsigulus ir neatsikėlus“.

Visi juokiasi, nors ir ne per linksmiausiai. Toks malonūs, bet kažkodėl liūdnas gegužės vakaras, jog norisi tuo pačiu tikėti ir amžinybe, ir būties laikinumu.

— Ir iš tiesų šitaip, — sako lyriškai nusiteikęs Gončiarionokas. — Atkrutėjai kokias šešias dešimtis metelių — ir gana. Ir koks kieno reikalas, kiek tavo kaulai išgulėjo žemėje? Juk tiesa, ponია Staška?

Vėjas kedena jos kaštoninių plaukų kuokštą.

— Niekus tauzijate, vyrai, — staiga kerta jinai. — Gyviems žmonėms visi kaulai rūpi. Jeigu būtų kitaip, tai iškilmingai šnekant, negalėtume vadintis žmonėmis. Turime tokį primityvų būdą, kaip nustatyti, ar kaulas labai senas, pirmykštis, ar palyginti naujas. Jį lyžtelti. Jeigu limpa, vadinasi, — iškasena. Pirmą kartą tai išgirdau būdama aspirantė, archeologijos sektoriaus posėdyje. Na ir nutariau išbandyti. Visa salė leipo iš juoko.

— Nejaugi ir žmogaus kaulus laižote? — paklausė Visockis. — Kažkoks pamišimas. Juk šlykštu.

— Kodėl gi? — atsiliepė Genka. — Jeigu kaulas milijono metų, tai jis švaresnis negu mūsų rankos. O aš štai savo mergiotėms rankas laižau, kai nenoriu ko nors daryti.

— Kada taip buvo? — pasipiktino Valia Volot. — Aš tau ir rankos neduočiau, jeigu sumanytum bučiuoti.

— Rubuile, — grėsmingai nusiviepe Genka. — Oi, gausi į kailį.

— Mes pačios tau kolektyviai surengsim pirtį, — užsistojo Tereza.

— Ir tikrai verta, — palaikė ją Stasia.

— O man atrodo, tai visai vis tiek, — pasakė Gončiarionokas. — Kas mums tie seni kaulai? Apie savus reikia galvoti. Juo labiau kad dar neaišku, kam lengviau buvo kaulus po žemę nešioti: mums ar jiems. Visokių čia karų, bėdų, ligų pilna. Štai pažvelkite kad ir į eiles pas dantistus. O kartą muziejuje senų kapų maketą mačiau — visų protėvių tokie balti dantys.

— Mums lengviau kaulus nešioti, — pasakė Stasia. — Prižiū-

rėkite dantis, duokite jiems darbo, ir nereikės jokių dantistų.

— O jie prižiūrėjo? — geliamai paklausė Gončiarionokas.

— O ar tu klausei jų, kiek jie gyveno? — staigiai atsigrėžė į juos Šablyka.— Nagi, Staška. . .

— Retas jų sulaukdavo keturiasdešimties,— pasakė ji.

— Todėl ir dantys balti lyg šuns,— pakėlė balsą Šablyka.— Tu irgi jau kiek gyveni palyginti su šunimi? Štai ir suvalgei dantis. Štai tau ir atsakymas, kam lengviau po pasaulį kaulus nešioti. O jei šiais laikais žmogus nesulaukia keturiasdešimties, žūna kare, sudega krosnyje, miršta griovy,— tai jau ne gyvenimą reikia kaltinti, o kitus. . .

„Ko jie susivaidė? — pagalvojau.— Lyg kokie bepročiai“.

Ir lyg pratešdamas, o iš tikrųjų norėdamas pakreipti pokalbį kita linkme, pasakiau:

— Štai Lopotucha. Argi jis kaltas dėl to, kad toks yra: žmonės padarė. Tiksliau, nežmonės. Ir kad, ko gero, anksti numirs,— taip pat jie kalti.

— Nepasakyčiau,— atsiliepė Gončiarionokas,— gal jam taip patogiau. Kad niekas nevaržytų. . . Dingsta kartais kelioms dienoms.

— Klausyk,— kreipėsi į jį Visockis,— tu prisimeni pamišėlį Rochlią? Koks jis iš tikrųjų yra, pasirodė atėjus vokiečiams. Vienoje mašinoje su Kladno SD šefu važinėjo. Štai taip, mano mielieji.

— Gana,— neiškenčiau, supratęs, jog temos pakeitimas nieko nedavė, kad nepavyks mums pamiršti karo ir žmonių kančių.— Ir netaukškite niekų apie nuskriaustą žmogų. Patys sakėte, jog pamatė kažką ir. . . Pagaliau ir patys prisimenat, kaiėjome pro malūną, o jis tampė maišus. Ir šunų būrys iš paskos. . .

— Tikrai,— nusijuokė Šablyka.— Vienas šunėkas, matyt, taksio mišrūnas. Labai panašus į dulkių siurblių „Raketa“.

— Menkas juokas,— tariau jam.— O jis, pamatęs mus, šaukia: „Seklys prakeiktas! Šungaudžių siundytojas. Pilies jam prisireikė! Sekliams atiduoti! Ant pėdsakų užvesti! Na, palauk! Mes tau!“

— Kas tie mes? Kas iš mūsų siundytojas? Tu, Todorai? Šablyka? Visockis? Aš?

— Šunys paskui nieką nesevios,— griežtai, lyg kokia žinovė, pasakė Tereza.— Jaučia, kas juos myli, kas nepiktas.

— Niekai,— staiga įsiterpė Kaubojus.— Hitleris taip pat mylėjo šunis ir vaikus. Dalykas tas, kad jis mylėjo tik vokiečių

vaikus ir vokiškus šunis. Ir tai dar toli gražu ne visus. Nesibastytų dabar po miškus sulaukėję buvę stovyklų šunys ir neverktų vokiečių vaikai. . .

„Ne, visgi karas apnuodijo jų sielas. O gal čia ir slypi visų pastarųjų įvykių priežastis? Ainzackomanda? Gyventojų išvarymas? Paminklai sušaudytiesiems? Kas žino. . . Palietė visus. Netgi Gončiarionoką su jo tulžingu geraširdiškumu. Netgi Visockį. O Lopotucha? Gal iš tiesų neišprotėjęs? Ir iš tiesų, kodėl dings-ta?“

. . . Į Alšėnėlius grįžome jau sutemus. Mudu su Visockiu pataikėme eiti kartu, o kiti pasuko kitu keliu.

— Taip,— vėl jis užvedė tą pačią kalbą,— ir ko jie visi susivaidijo? Mano manymu, gyvenk sau ramiai, nors ir vežiku, ir niekur nesikišk.

— Be reikalo. Jūs žmogus protingas. Ir siekiate, kad kiti jus gerbtų.

Aš prisiminiau, kaip Jezne jis reagavo į „čiabuvį“.

— Vis tiek nesikišu.

„Na žinoma,— pamaniau.— Giminaitį lenkai pakorė trisdešimt devintais. Gal tikrai buvo susijęs su politika. Pusbrolių nužudė vokiečiai Kladne keturiasdešimt ketvirtais. . . Tikrai galima išsigąsti. Tik turime nepamiršti, kiek karo metais žuvo ir ne dėl politikos.“

O jis, tarsi atspėjęs mano mintį, pasakė:

— Ar už piemenį, ar ganyti — visai tas pats. Ir aš to nenuoriu. Baigiau darbą, išsipėriau pirty ar upely nusimaudžiau, išmečiau burnelę, pavakarieniavau — gyvenu. Naktį nubundu — gyvenu. Maloniai kvepia arkliai — netgi juokiuosi iš džiaugsmo — gyvenu. Ir nieko daugiau man nereikia. Tegu viskas nors skradžiai žemę.

Aš tik gūžtelėjau pečiais.

. . . Kitą dieną, paėmęs iš Multano raktus, apžiūrėjau tą požemį, kur buvo užrakinamos grotos. Nieko ypatingo: tos pačios dulkės, ta pati skalda. Gal dar keli užversti įėjimai į nežinią. Nors imk ir pasikark.

Kai išlindau iš požemio ir užgesinau žibintuvėlį, sutemos jau tirštėjo, artinosi naktis, danguje suspindo pirmosios žvaigždės. Tačiau pilnatis dar nebuvo patekėjusi. Tik dangus toje pusėje matėsi šiek tiek šviesesnis. Namo neskubėjau. Malonu pasivaikščioti, kai gaubia švelni gegužės naktis, lyg glamonėtų mylimos rankos.

Išėjau pro vartus, perėjau tiltelį ir jau buvau besukąs kunigo namų link, kai man pasirodė, jog už mano nugaros kažkas iš-

slinko iš parko trako. Ir šį kartą nesuklydau: išgirdau žingsnių čezėjimą, tolstantį vartų link.

Smalsumas gimė anksčiau negu aš pats, todėl mažumėlę luktelėjau ir nusekiau iš paskos. Praėjau vartų angą. Blausioje mėnulio šviesoje, kuri nuolat stiprėjo, man pasirodė, jog šmėstelėjo dvikojis šešėlis, o ant šešėlio galvos buvo kepurė apgręžtu snapeliu.

„Perkūnėlis! Šitai reikėtų patikrinti. Tiktai reikia truputėlį palaukti, kol tu neįniksi į savo darbą.“

Įslinkau į kiemą ir pritūpiau už krūvos sudaužytų plytų, rankeje laikydamas paruoštą žibintuvėlį.

Už kantrumą buvau atlygintas. Slinko minutės, nežinau kiek jų praėjo, ir staiga ar tik ne „mano“ įtariamo trečiojo bokšto šaudymo angoje atrodo tik akimirką žybtelėjo ugnelė, o po to iš ten pasigirdo duslūs smūgiai — kažkuo kietu bumbsėjo į akmenį.

„Gal laužtuvu? Ir kodėl tada, incidento metu, griovė kaip tik toje pačioje vietoje?“

Sėlinti tenai buvo labai nepatogu. Kojos klypo žengiant per akmenis.

Štai ir tamsi įėjimo anga. Iš jos bjauriai dvokia, tarsi čia būtų niekada nevaloma išvietė. Įslinkau į vidų. Tikrai, iš kažkur sklido dunksėjimas. Iš viršaus ir kartu lyg ir iš apačios.

„Kazkas daužo mūrą? Kam?“

Mano žibintuvėlis apšvietė sieną — taip, neseniai atskeltos plytos gabaliukai. Duslūs smūgiai, sklindantys lyg iš pačios sienos, iš karto nutilo.

Pašviečiau į viršų, palei apgriuvusių laiptų stulpą, kur buvo liukas, vedantis į apatinį bokšto aukštą. Liuke buvo neižvelgiama tamsa.

Ir staiga iš ten man į akis plykstelėjo nepakeliamai ryški šviesa. Apakino.

Atšlijau atgal greičiau instinktyviai, bet dėl savo kvailumo neužgesinau žibintuvėlio. Ir tuo pat metu į tą vietą, kur ką tik stovėjau, dusliai dunksstelėjęs, nukrito didžiulis akmuo su šviežiai atkirsto cemento žymėmis.

Vėl į viršų švysteli mano žibintuvėlio spindulys. Ir vėl iš ten lyg kardas režė šviesos srautas. Žibintų dvikova. Tarsi kažką nujausdamas, vėl atšokau į šalį. Ir vėl tą pačią akimirką į sieną kažkas sudūžta. Beveik toje vietoje, kur ką tik buvo mano galva. Pašviečiau į tą vietą — šlapia dėmė ant akmenų, o ant žemės į smulkias šukeles sukultas butelis ir ryški etiketė su užrašu „Lāsītė“.

Subildėjo kažkur viršuje. Paskui žemiau, žemiau. Ir nutilo.

Nors ir buvo tylu, vienam keberiotis į viršų būtų buvę kvaila. Ir aš, it musę kandęs, išdūlinau į lauką.

Mėnuo jau švietė gan aukštai. Jo blausioje šviesoje beveik nesimatė viso iki šlykštumo apleisto kiemo: su mėšlu, šiukšlėm, krūvom akmenų. Ir tuo pačiu tarsi dar labiau išryškėjo atgrasi šios pilies bokštų ir sienų didybė. Nelygios sienos, bokštai lyg dantytos uolos, juoduojančios galerijų arkos.

Kilo noras kuo greičiau atsidurti kitoje vietoje, dingti iš čia, ir aš skubiai pasukau prie išėjimo.

„Lāsīte“ — latviškai lašelį. Iš kur Lopotucha, jeigu tai buvo jis, gavo latviškos medžiotojų degtinės? Ir tokios retai pasitaikančios. . .

Panorau dar kartą apžvelgti mėnulio apšviestą pilkšvai juodą pilies griozdą. Atsigrežiau. Ten, kur krito šviesa, juodumas turėjo melsvą atspalvį, šešėlyje šiurpiai juodavo nišos ir galerijos. Dėl viso to išryškėjo savitas šio milžino reljefiškumas.

Ir čia nepatikėjau savo akimis. Tamsioje galerijos pro-peršoje, išoriniais laiptais, vedančiais į ją, slinko du šešėliai, blyškiai šviesus ir juodas.

Mano kojos lyg suakmenėjo. Tikrų tikriausi šešėliai slinko galerija. Nežinia kiek stovėjau nejudėdamas, lyg stabo ištiktas. Ir tik paskui puoliau prie plačių, tarpais išlūžusių laiptų. Pamiršęs galimą pavojų, pamiršęs viską, genamas vienintelės minties: pamatyti, patikrinti, sučiupti.

Įbėgau. Galerijoje tuščia. Tik balzgana mėnulio šviesa klaidžiojo arkadomis. Ir nieko daugiau. Nė dvasios, nors išeiti jie galėjo tik tais laiptais, kuriais atbėgau. Jokio ženklo.

„Po šimts pypkių! — galvojau eidamas klebonijos link.— Vadinasi, jie buvo teisūs, pasakodami tas istorijas. Ir Multanas, ir kiti, ir senovės poetas. Še tau ir sumautas baltarusiškas romantizmas. O gal ir mane paveikė čionykštė beprotybė?

Ir kiekvieną vidurnaktį tykų, kai pilis iš siaubo sustingsta,
Dama ir juodas vienuolis pasivaidena ir dingsta. . .

O, kad jus visus velniai nujotų!”

. . . Kita diena išaušo giedra ir saulėta. Tyliai šlamėjo jauni, šviesiai žali medžių lapai. Į „mano“ bokštą išsirengė ir Staška su draugais, ir Multanas su anūku, ir net kolūkio pirmininkas Alšėniškis.

Mano padėtis nepavydėtina. Niekas nebūtų patikėjęs manimi, jeigu ne šviežiai nuskelta siena apačioj, šviesesnės dar neapdulkėjusios plytos. Visa kita nė trupučio nepatvirtino mano

nakties nuotykiu. Ant grindų riogsojo krūva mūro nuolaužų, šiukšlių, visur pilna cemento dulkių. Didžiulis akmenis luitas, lyg kamštis butelį buvo užkimšęs laiptų liuką ir grėsmingai kybojo virš galvų. Matyt, sugriuvo antrojo, o gal ir trečiojo aukšto perdangos. Ką nors tvarkyti šiame chaose būnant apačioje būtų tolygu savižudybei. O į viršų patekti nebuvo kaip.

— Na va,— įkišo savo trigrašį Alšėniškis.— O šnekėjo, kad suresta amžiams.

— Taip,— pasakiau aš.— Jeigu niekas nepasistengia, kad sugriūtų. O kas gali garantuoti, jog šią naktį čia niekas neprikišo nagų, kad sugriūtų perdangos?

— Ogi kipšas žino,— diskantu suinkštė Multanas ir jau bosu pridūrė: — panašu, kad kažkas prikišo. . .

— Čia reikia buldozeriu išvalyti,— su vaikišku naivumu pasiūlė Genka.

— Taigi,— burbtelėjo Alšėniškis,— jeigu būtų toks buldozeris, kuris laipioja sienomis.

— Ir jeigu kas leistų jums po kultūros paminklą važinėti su buldozeriu,— pastebėjau aš.— Nors. . . kartais tai leidžiama. Čia štai ką reikėtų padaryti — užversti įėjimą. O tai Stasikas ar Vasilka gali įlįsti ir. . .

— Tuos bastūnus pažįsta visas kaimas,— pasakė Alšėniškis.— Ir kas nutiko, visi žino. Užversim.

— O iš kur kaimas žino? — paklausė Genka.

— Ė, balandėli,— nutęsė Multanas,— tam ir kaimas. Tu tik spėjai pagalvoti apie taurelę, o Alšėnuose jau tauškia, kad keturiom ropoji. . . Šit ir žino iš kažkur Gončiarionokas, Vakarėlis ir kiti. Be kita ko, jie turi kaip ten aną. . . na, kada manęs čia nebuvo, nes prie Minsko kiaules ganiau. . .

— Alibi,— nusijuokė Alšėniškis.

— Va va. Jie gi Jezne buvo.

— Teisingai,— patvirtino pirmininkas.— Pasitarime buvo. Išėjome pro vartus, ir iš karto pasidarė lengviau kvėpuoti. Garsiai pasakiau apie tai.

— O jūs dėkokite tiems, kurie čia šimtmečiais mėsą kaupė,— tarė Šablyka.— Ir ponų galvijams, ir kolūkio skeltanagiams.

— Jis ne apie tai,— pasakė Kaubojus.— Čia, kaip sakoma, moraliai lengviau kvėpuoti. Gyvi žmonės. Gyvena, dirba, juokiasi. O jei kartais kas nors ir per ausį užduoda, ir šitai lengviau pakeliama.

Vėl reikėjo pakreipti kalbą kita linkme. Ir vėl, kaip visada, tą padariau nevykusiai.

— Ničiporai Sergejevičiau, kodėl jūsų tokia pavardė? Gal ir jūs iš tų Alšėniškių?

— E-ė, neižeidinėkite,— nusišypsojo pirmininkas.— Argi aš panašus?

— Iš išvaizdos — ne.

— Žmonės juos vadina „Šiaučiais“, — įsikišo Multanas.

— Taip,— patvirtino pirmininkas.— Bet, kaip jūs gerai žinote, ponai kartais duodavo savo pavardę baudžiauninkams, kad atskirtų. Kartais ir juokais taip pavadindavo. Dokumentų tais laikais nebuvo. Ilgainiui kaimas ir priprasdavo prie tos pavardės.

Archeologai priešaky su Staška nuėjo į savo Baltąjį Kalną (dieve duok, kad jiems ten geriau pasisektų, negu husitams ant Baltojo Kalno arba serbams Kreivajame Lauke), o mes pro malūną nukulniavome į kaimą. Ir čia vėl pamatėme sceną iš „Boriso Godunovo“. Prie užtvankos pylimo visas miltuotas kaip Pjeras, užsimaukšlinęs savo garsiąją kepurę, apsuptas pulko šunų, sėdėjo Liudvikas Lopotucha. Pamatęs mus, nežinia į kurį ėmė rodyti pirštu.

— Gyvas?! — Mane nupurtė šaltis, prisiminus naktį kritusį sienos gabalą.— Juk iš tavo krūtinės kraujas tekėjo. Kaip Gončiarionokui. Kaip vežėjui. Pats mačiau, pats. . . Prisikėlei iš numirusiųjų? Vilkolakis! Vilkolakis!

— Kas jam pasidarė? Ko jis šaukia ant mūsų?

Mes jau buvome pro jį praėję, kai Alšėniškis sustabdė priešais einančią apkūnią raudonskruostę moterį.

— Mūsų medpunkto vedėja, — pristatė. — Paaškindite, Agata, mūsų svečiui, draugui Kosmičiui,— jis parodė į mane,— kas tas Lopotucha. O tai jis jau į mus visus žvairuoti pradeda.

— Gaila, bet tikrai nenormalus,— liūdnei ir geraširdiškai šypsodamasi tarė moteris.— Po karo komisija tikrino. Ir prieš dvejus metus. Jis nepavojingas.

Tylomis pamaniau: jeigu jau tas luitas „nepavojingas“, tai koks turi būti žmogaus kiaušas, kad būtų galima sakyti „pavojingas“. Ir dar pagalvojau, jog dabar netikiu jo beprotyste. Nagi iš kur jis žinojo apie kraują? Ir dar. Jeigu jis nenormalus, tai žino kažką, apie ką nenutuokiame mes, normalieji. Ir tyli. O gal negali pasakyti?

Nuėjome toliau. Ir čia Alšėniškis nustebino mane — nedažnai man teko girdėti su tokiu gailesčiu ir užuojauta tariamus žodžius:

— Tikrai, žmogus kaip nesavas. Ir toks liko iš tikrųjų po kažkokio baisumo. . . Kartais štai ką galvoju: iš kur tiek žiau-

rumo kartais turi kai kurie vaikai? Žaidė jie karą. Ir vienas toks peštukas į šitą nelaimingąjį atstatė „šautuvą“. Tai Lopotucha pravirko: „Nereikia, vaikeli“.

— Na ir kas toliau?

— Teko išdykėliui įkrėsti į kailį, nors tai bjauru.

Po kelių minučių mūsų keliai išsiskyrė. Pastovėjau, pasikrapščiau pakaušį ir, nesugalvojęs nieko gudresnio, nuėjau pas eilinę „įtariamąją“, kunigą. Aiškus daiktas, ką gi daugiau įtarsi, jei ne kunigą? Ir pataikiau kaip tik laiku. Tėvas Leonardas Žichovičius beveik šeimyniškai, širdingai ir pamokomai kalbėjosi su savo draugais ir būsimaisiais jaunavedžiais („tegu tuokiasi, daugiau elgetų bus“, pasakytų mano šeimininkas Vakarelis). Aiškino jauniems, kaip reikia viską rimtai apgalvoti, kol nevēlu, nes bažnyčia skyrybų nepripažįsta, taigi *šitai* visam gyvenimui. Čia ir aš sutikau su jo pamokymais. Iš tikrųjų nėra ko kelti vestuvių šurmulio, jeigu gyvensi tik mėnesį. Dėl mėnesio — geriau netrukdyti nei santuokų biuro, nei kunigo. Būna ir taip, bet verčiau neprasidėti.

Nukėblinau prie durų, ir vėl nedavė ramybės mintis: ką primena toji žalsvo panašaus į nefritą marmuro statula?

Taip ir neprisiminiau. O į mane, į antkapį, į kunigą ir visus kitus žvelgė senovinis medinis šventasis kankinys Sebastjanas, pervertas daugybės strėlių. Atrodė, kad jis nemiršta, o nugrimzdęs į pačią didžiausią, kokią tik įmanoma pasiekti žmogui, ekstazę.

Neturėdamas ko veikti, nutariau pasivaikščioti po kaimą, juo labiau kad buvo šilta ir vešlūs, dar nespėję apdulkėti pirmieji lapai tiesiog švietė, tarsi į kiekvieną medį būtų įkeltas teatro šviestuvas.

Tačiau aš jau ir taip pernelyg užtęsiau savo išpažintį. Todėl leiskite pasakyti tik tai, kas svarbiausia. Sutikau Zmogitelį, kuris leidosi nuo Baltojo Kalno su Staška ir — tai mane ypač maloniai nuteikė — grupele vaikų. Tačiau visgi rūškanas jų paklausiau:

— Argi mokykloj šiandien nėra pamokų? Kodėl jūs čia?

— Turėjome keturias laisvas valandas, — šyptelėjo Kaubojus. — Mokymo dalies vedėjas pridarė „langų“. Tai mes ir nuėjome pažiūrėti kasinėjimų. Eilėraščius deklamavome.

— Ir nekliūva už tai?

— Dar ir kaip kliūva. Tačiau kas iš jų išaugs, jei kartais šito nedarysi?

— O jūs?

— Aš prie visko įpratęs.

— O jūs iš kur einate? — paklausė Stasia, ir aš apsidžiaugiau.
— Iš bažnyčios. Kaip jums kunigas?
— Kas jį žino, — tarė Michasius. — Man atrodo, kad čia visi šiek tiek keistoki... Ir jis kuoktelėjęs dėl tų katakombų, požeminių galerijų... Vaikai, kur jūs?!

O vaikai, jau perlipę per išklibusius ažuolinius turėklus, vos nesulindo į upelį, kuris čia buvo išsiliejęs į nedidelį užtakį. Prie mūsų priėjo Stasikas ir Vasilka Šubaila. Stasia glostė saulėje išblukusias jų galveles. Staiga pajutau, kad jausčiausi laimingas, jeigu tai būtų mano ir jos vaikai. Ir tuo pat metu suvokiau, jog su ja, tokia jaunute, tai neįmanoma. Nereikia dėl to sukti galvos. Aš paklausiau:

— Stasikai, o kur tos požeminės galerijos?

— Šiek tiek žinau. Ir senelis kai ką žino. Jis turėjo raktą, bet pametė. O gal kunigas paėmė. Bet galima ten patekti ir per plyšį, ir per angą, kur palaidotas dailidė.

— Koks dailidė?

Sugrįžęs Zmogitelis išgirdo tik paskutinius žodžius. Jis laikėsi baltarusių būdelninko principo, kuris, Glebo Uspenskio žodžiais tariant, skambėjo taip: „tempti ir neleisti“.

— Pasakėlės, — numojo jis ranka. — Kalbama, jog kai tie, na Valiužiničius ir Alšėniškio žmona, rengėsi bėgti, dailidė, tikriau architektas, juos perspėjo: „Viskas žinoma, jus seka“.

— Kodėl?

— Šnekėjo — lyg tai buvęs Alšėniškio sesers meilužis. O pagaliau... kas ten supaisys jų širdžių paslaptis.

— Kas ištiko bėglius, deja, nežinome, — tariau aš. — O koks architekto likimas?

— Šneka, kad nukritęs nuo apledijusių pastolių. Alšėniškio sesuo jo kūną įdėjo į karstą, išskobtą iš ažuolo kamieno, užpylė medumi ir nusiuntė, kad užbalzamuotų. Ir šiandien jis ten, požemyje, guli tarp Alšėniškių. O ji taip ir mirė neištekėjusi.

— Vadinasi, šios bažnyčios fundatorius buvo ne pats Alšėniškis.

— Žmonės šneka, kad sesuo. Bet tai tie patys „švedkapiai“ ir „prancūzkapiai“. O bažnyčioj — jo vardas.

Ir čia vėl naujos mintys mane apspito. Kodėl visų apylinkės bažnyčių statytoju laikomas jis, tas Alšėniškis? Taip pat ir šitos bažnyčios. Blogas dalykas — įtarimas, bet jis vėl lyg kirtinas ėmė graužti širdį. Jeigu melavo čia, vadinasi, galėjo sumeluoti ir teisme, kai prisiekė evangelija, jog bėgliai gyvi.

Atsisveikinęs su visais, užsirūčiau (kažkodėl pastaruoju metu pradėjau daug rūkyti) ir pro angą sienoje nužingsniavau

prie vienintelių pilies vartų. Oranžiniai besileidžiančios saulės spinduliai jau glostė jaunus medžių lapus, ir pilis šiame nuostabiame gamtos kampelyje buvo panaši į bjaurią, o kartu ir gražią rupūžę tarp gėlių. Juk iš tikrųjų taip būna. Įėjęs į vartų tunelį, pamačiau ant akmens luito sėdintį kunigą su bloknotu rankoje.

— Ką gi jūs čia veikiate, tėve Leonardai? — paklausiau ir vėl nusistebėjau jo lapiška protingo veido išraiška.

— Mėgstu čia pamąstyti.

— Pamokslus rengti?

— Kartais ir pamokslus rengti,— atsakė „dar vienas įtariamasis“.— Ir pailsėti.

„O kad tave bala,— pamaniau aš,— tikras apaštalas evangelistas, kuris nepakenčia melo ir neteisybės.“

Šis reikalas ir mane išmokė daug blogo: netikėti visiems žmonėms.

— Ir žinoti visus kelius ir takelius?

— Ir kelius... Ar jūs vakarieniate? Dar ne? Tuomet kviečiu pas save.

...Nežinau, kiek kambarių turėjo kunigas klebonijoje. Mes sėdėjome viename, baltame kaip sniegas ir pilname įvairiausių statulų sienose. Daugiausia gipsinių, kermošių stiliaus, nuspaltintų rausvai ir mėlynai kaip kinų dievukai, tačiau buvo ir senų, medinių skulptūrų, kurių nepagailejo laikas ir jos prašyte prašėsi restauruojamos. O stalą dengė stebuklingoji staltiesė (juk ne pats Žichovičius gamino ir karštus patiekė visus tuos skanėstus). Čia ir tešloje keptas karpis, ir anyžių antpiliukas, ir svieste virta mėsytė (seni baltarusių valgiai vos ne iš pirmosios mūsų virėjų knygos „Lietuvos šeimininkė“). Čia galėjai paskanauti net jaunų ajerų stiebelių uogienės.

Į visą šią gargantiuadą meilikausiai spoksojo juodai margas spanielis Asas (kaip sakė kunigas, jo ausys labai panašios į Natalijos Gončiarovos garbanas Gau portrete).

Asas yra asas, nors baltarusiškai nieko nereiškia. Žichovičius jam ant nosies galiuko padėjo gabaliuką cukraus ir liepė kentėti. Nosies galiukas lyg šagrenės oda graudžiai raukėsi, iš akių vos vos nebyrėjo ašaros. Ir kunigas pasigailėjo:

— Asai! Milicija!

Suo pametėjo cukrų aukštyn, pagavo jį ir, pabrukęs uodegą, šmurkštelėjo po lova.

— Na, o jei iš tikrųjų milicija? Kas tada? — nusijuokiau aš.

— Turint tokį šunį? Ne-e... Tai prašom antpiliuko, po šla-
kelį...

Asas išlindo iš po lovos ir vėl apsilaižė.

— Žinote, ką prisiminiau? Iš Ševčenkos...

— Nujaučiu,— šyptelėjo pagalvojęs kunigas.— Kaip per
Velykas vaikai, sėdėdami ant šiaudų, gyrėsi. Vienam tėvas au-
linius batus pasiuvo, kitai mama skarą nupirko... „O man krikš-
tamotė marškinius išsiuvinėjo.“

— Taigi, taigi. O našlaitėlė pasigyrė: „O aš pas popą pieta-
vau“.

— Na, tai kodėl gi „popui“, ir šimtui metų praėjus, nepa-
vaišinti pietumis „našlaičio“? Manote, nematau, kaip jūs žiū-
rite į mane šiame „raketų ir atomo“ amžiuje? Kiaurai „takus“
ir „paslaptis“.

— Aš nežiūriu.

— Ką gi. Nors prieš nieką teisintis nenoriu, bet jums kaž-
kaip maga pasiaiškinti. Jaučiu kažką...

— Nereikia teisintis.

Žichovičius susimąstė. Net jo veidas subliuško.

— Mano poelgis nebuvo didelė auka. Man ir šiandien gėda,
kad atnašavau bažnyčiai nevertą auką. Bet tai tiesa — aukos
nebuvo.

Ranka jis glostė Aso ausis.

— Buvau giliai tikintis žmogus. Tikėjau labiau negu dabar.
Ir karo metais pirmą kartą įsimylėjau. Ir — beveik nesuderin-
amas dalykas — kovoju pogrindyje... Ją sučiupo, kai rytą
išėjau cigarečių... Rūkykite... Po karo tapau kunigu... Sakau,
tai nebuvo ypatinga auka.

...Išėjęs iš jo žingsniavau iš lėto ir galvojau, jog iš tiesų
mes visi karo apnuodyti. Galbūt net bepročiai. Bet iš kur aš
galėjau žinoti, kas, kaip, kodėl? Kad ir šitas kunigas Žichovičius.

O vakaras baigėsi tragikomiškai. Gana liūdnai, bet kartu ir
juokingai. Grįžau į savo flygelį ir griuvau į lovą. Per anksti.
Ir net per miegus jaučiau, kaip skauda galvą. Pastaruoju metu
kažkas negero darėsi su ja. Vis labiau varginančio ir keliančio
nerimą.

Ir sapnas buvo slogus. Mačiau tą pačią galeriją, kurioje aną
naktį regėjau šešėlius. Jaunas, šviesiaplaukis vyras (aukštas,
raumeningas, akys vaikiškos ir mėlynos mėlynos, kokių gyve-
nime retai pasitaiko). Ir jauna moteris, kažkodėl labai panaši į
Stašką.

— Aš nebegaliu,— šnabždėjo jiniai.— Jis išdavė mus, iš-
davė draugus, išdavė tave.

— Ne tik išdavė,— rūsčiai tarė vyriškis.— Jis pasiglemžė visą sukilėlių išdą. Kaip tu galėjai kažkada būti jo?

— Tada dar nepažinojau tavęs. Ir nežinojau, kad jis gali. . .

— Už tai, kad išdavė draugus, iš karaliaus šis didikas dar gali gauti ir trečdalį jų turto,— nuskambėjo duslus, bet malonus balsas. Ir pamačiau, kaip prie jų eina aukštas, stiprus, prakaulus šviesiaplaukis žmogus.

Supratau, kad tai Gremislavas Valiužiničius, „smūgio į nugarą“ iniciatorius, Vytauto Alšėniškio žmona Hana Gordislava ir architektas tos bažnyčios, kurios bokštai, apsupti pastolių, jau šovė į dangų.

— Šitas tiesos nepasakys,— šnekėjo Gremislavas.— Jis turi dvi tėvonijas. Vieną parduos, bet į antrą dantimis įsikibęs laikysis, gerklę perkąs už savo auksinus.

— Brangieji,— pasakė architektas.— Jis iš kažkur sužinojo apie jus, todėl bėkite. Bėkite, kol nevēlu. Ir pasiimkite skrynelę su pinigais. Jie nepriklauso jam. Tai žmonių, jūsų pinigai. Tų, kurie sukilo. Bėkite. Kur nors Nemune sėskite į laivą ir pasidukit į vokiečių kraštus. Paskui grįšite, kai ateis jūsų laikas, kai reikės pirkti ginklus. Parsidavėlių giminė. Ir senelis Petras, išdavęs Slucko kunigaikštį, ir šitas — abu labu tokie.

— Arkliai yra? — paklausė moteris.

— Yra,— atsakė Gremislavas.— Kaip ir buvo sutarta su tavim, dailide. Bet šitiek svarų aukso, šitiek brangių akmenų ir jais siuvinėtų audeklų — argi visa tai gabensi permetamuose krepšiuose?

— Dalį pasiimkite. Likusius paslėpsime čia.

— Aš nenorėjau,— pasakė Valiužiničius.— Bet jis sutepė mūsų, baltarusių, vardą.

— Ir tegu lieka be nieko. Be manęs ir brangenybių,— rūsčiai tarė moteris.— Taip lemta. Ir tegu tenai mus nubaus dievo ranka. Jam vienas nuosprendis, mums kitas. O tau, garbusis dailide, dėkojame viešpaties ir savo vardu.

— Dėkosite, kai viskas laimingai baigsis.

...Ir štai ant šviežiai užkastos duobės krinta nupjautas didžiulis ažuolas (esu kažkur skaitęs apie šitoki lobių slėpimo būdą? — net per sapną neduoda ramybės pasąmonė), ir jau nėra nė žymės, ir aplinkui naktis.

...O tolyn nuo pilies sienų, per gūdų mišką į tamsią naktį šuoliuoja du raiteliai. Prie vieno šlaunies tabaluoja kalavijas, o mažesniajam ant diržo kabo durklas. Abudu dingsta tamsoje.

Ir štai prakaulus žmogus užkopia ant bažnyčios pastolių. Jis stovi ir žiūri bekraščių girių pusėn, kur toli toli vingiuoja

Nemunas. Ir tuo metu godi, klastinga ranka stumteli jį nugaron, ir nustebimas akyse... Galvotrūkčiais artėja žemė.

Ir jau atrodo, jog tai ne jis, o aš pats krintu žemyn, kaip prieš keletą metų Karadage nuo uolos (tik stebuklas ir nuovoka tada išgelbėjo mane nuo mirties — kužda pasąmonė).

Jo stebuklas neišgelbėjo. Aš vėl žiūriu iš viršaus ir matau, kaip jis mažutis guli ant žemės, lyg kokia lėlė... Vėl esu žemai. Virš lavono pasilenkęs kresnas, tamsiaplaukis žmogus. Siauros akutės. Žiauriai iškreipta didelė burna. Sidabru siuvinėti drabužiai klostėmis krinta žemyn. O priešais jį jau gerokai subrendusi moteris juodais rūbais.

Vytautas Alšėniškis ir jo sesuo.

— Įdėkite į karstą su medum,— graudžiu balsu kalba moteris.— Nuvežkite į Kladną balzamuotojui.

— Tai gal tu rengiesi jį bažnyčioje palaidoti?

— Ne tik palaidosiu. Muskuso tepalais išstepsiu. Jis statė — jam čia ir gulėti.

— Aišku, juk jūs susimylėjote. O tai, kad jis šitą kursytoją, kad jie iššvaistė mano gerą, kurį senais laikais dar senolis Petras įgijo, kurį aš įgijau.

— Tą turtą jūs įgijote išdavystės keliu. Sudergėte baltarusių, Alšėniškių vardą. Ir man gaila, kad senais laikais jo negalėjau dar lopšyje pasmaugti. Ir tavęs taip pat. Jaunesnė buvau. O ši bažnyčia priklauso tiek tau, tiek man. Ką noriu, tą laidoju. Ir paveikslą virš jo karsto, per ankstyvo, pakabinsiu. Ir giesmės mėnesių mėnesiais prie jo dvasininkas giedos, kad vargšė jo siela džiūgautų.

— Na, jis ir kūno nepamiršdavo.

— Užtat tu pamiršai, bevaisi figmedį. Tu mūsų tautos gėda, kirminas. Ką tu gali duoti moteriai? Nėra ko ir stebėtis, kad tikra moteris nuo tavęs pabėgo? Mautų kuo toliau nuo tavęs ir kreivas nukė.

— Ar tu nebijai?

— Ko? Ar mėšlo krūvos, šlamšto?

— Žiūrėk tu man.

— Praneščiau karaliui apie tavo piktadarystes, bet man šlykštu į tave žiūrėti.

Ir vėl krinta žmogus. Ir vėl šiurpus riksmas. Tai krintu aš...

Nubundu išpiltas šalto prakaito. Viskas taip tikroviška. Ir ne iš karto suvokiu, kad guliu priestate, o mane už peties purto Vakarėlis, mano šeimininkas:

— Antosiau, kelk... Mes su kūmu. Mums be tavęs taip nuo-

body, taip liūdna.— Jis verkšlena.— Mes verkiam. Kelkis, Antosiau.

— Gerai, tuojau.— Suprantu, kad neatstos ir kad geriau dabar išeiti, o paskui nemačiom dingti. Ko gero, jie ir nepastebės.

Įėjęs į šeimininkų pusę, pamačiau, kad šeimininkė ant krosnies, stalias nukrautas valgiais, o jo pačiam vidury kėpso du didžiuliai buteliai. Už stalo sėdi kūmas, mažas, plikas žmogelis, ir pats šeimininkas.

Iš pradžių norėjau tuojau pat dingti, bet paskui susidomėjau pokalbiu. Vakarėlis filosofavo, o šeimininkė (šito negalėjau suprasti) tyliai kikenė.

— Visi pasaulyje — parazitai. Ir skruzdėlė parazitas, ir bitė parazitas, ir avis parazitas, ir vilkas parazitas, ir tu parazitas, ir aš parazitas.

— Aš ne parazitas,— nesutiko kūmas.

— O kas seniai dar kolūkyje maišą grūdų nukniaukė?

— Aš nevogiau.

— Vis tiek. Tu tik pažiūrėk į save. Visų dorų žmonių kuodas ant galvos, o tavo — plikė. Ir dar sakai, kad ne parazitas.

Besdamas šakute į lėkštę vargšas kūmas stengėsi pakreipti pokalbį kita, malonesne linkme:

— O aš lašinius valgau.

— Va, va! — Ir rūščiai pridūrė: — Taigi dori žmonės pelus valgo! O tu ryji lašinius. Ir sakai, kad ne parazitas.

Aš išėjau ir prisėdau ant suoliuko darželyje. Po visų išgyvenimų ir košmariško sapno perkūniškai skaudėjo galvą. Reikėtų mažiau rūkyti. Prisismilkiau kaip koks... Todėl ir skauda! Ir šitie degtinės prisisiurbė. Lyg kokia neganda žmonės užpuolė. Net ir čia girdėjosi įnirtingas jų ginčas.

—...lupa ožius. Žolę teršia... Net gaila pasidarė. Tokius produktus be reikalo sugadino.— Po valandėlės vėl girdžiu: — Visi velnių priėdę. Ir Lopotucha, ir Ničiporas Alšėniškis, tas kuniškaiščių išpera, ir tas kuoktelėjęs tėvas Leonardas, žiurkė nupiepusi.

„Reikia kraustytis pas Multaną,— pamaniau aš.— Kitaip ramybės nebus per tuos girtus velnius. Ir apskritai, velniai žino, kas čia dedasi. Apylinkėje visi kažkokie trenkti, o tai, ką pavyko sužinoti šiandien, neverta surūdijusio dvylekio.“

*Apie naują butą, išsipildžiusius sapnus
ir apie tai, kaip žudo žmogų,
ir ar lengva tai padaryti kitam dvikojui*

Kitos dienos rytą vėl atėjau pas Multaną su savo prašymu. Ir man pas jį patiko dar labiau.

— Prašom,— pasakė jis,— man negaila. Tik vėlai vakarais bus nuobodu. Aš naktimis mėgstu vaikščioti.

Pagaliau persikėliau į neįprastai didelės senuko „sarginės“ antrąjį kambarį. Į tą, kuris, nors ir apleistas, buvo labai jaukus. Jaukumą teikė ir senoviniai portretai, ir kampe suverstų nereikalingų ikonų krūva, ir tai, jog vienos durys (antrosios vedė į Multano kambarį) ir langas išėjo tiesiog į dabar jau ūksmingą sodą. Jeigu išsikišęs pro langą pažvelgtum, tai dešinėje pamatytum senąją bažnyčios statinį (prie jo vėliau pristatytas daug didesnis su nuostabiu juodojo ažuolo ikonostatu * (jam prilygtų nebent mano matytas Butslave), papuoštu paausiotomis figūromis.

Pirmasis mano svečias buvo Šablyka. Jis atsinešė didžiulį šūsnį popierių: vokiškų atsišaukimų ir mūsų laikraščių, kuriuose buvo rašoma apie mūsų su partizanais. Ir apie sušaudytus Pasipriešinimo veikėjus, ir apie įkaitus. Čia buvo netgi baltarusiško laikraščio „Mūsų kelias“ pluoštas.

— Kam tu visą šitą šlamštą laikai?

— Reikia žinoti, kas yra kas ir kas kuo buvo. Net jeigu tai ižūli propaganda. Ak, Antonai, kiek tos begėdiškos propagandos pasaulyje! Žiūrėjau po karo „Indų kapą“. Išvada: „vokietis apsukrus vaikinai, visur praeis“. Paskui kažkokį filmą apie „Agentą 007“. Ir vėl tas pats: „anglas apsukrus vaikinai, visur praeis...“ Tfu, kad tave! Juk net geriausi žmonės ne visur praeina. Istorija tai įrodė šimtus kartų. Tai va, gal čia ką nors apie tuos „apsukriuosius“ surasi. Nors vargu: paskutinėmis dienomis laikraščiai jiems nerūpėjo... Štai, kad taip gavus laikraščių iš to meto, kai Visockio brolis provokatorių užmušė. Bet iš kur jų gausi? Toks gaisras čia buvo...

— Tikriausiai ne viskas supleskėjo.

Antrieji apsilankė Vasilka Šubaila ir Stasikas Multanas. Ir mes iš karto patraukėme prie įėjimo į bažnyčios rūsius. Tai buvo

---

* Ikonomis papuošta pertvara, skirianti stačiatikių cerkvės altorių nuo visos vidaus erdvės.

paprasta kvadratinė skylė, vedanti žemyn. Atrodė, lyg čia kažkas ruošųsi į bunkerį pilti bulves.

— Jūs, dėde, ko gero, per pečius nepralįsite,— dusliu balsu sušnibždėjo Vasilka.

— Pralįs. Pirmiausia reikia prakišti rankas. Ten lyg ir laiptelis yra. Už kokių penkiolikos centimetrų.

Jie šmurkštelėjo tenai lyg kilbukai po akmeniu. Bet nieko, prasispraudžiau ir aš. Viena ranka į priekį, kita po savimi, kad delnas prispaustų pilvą. Nemalonu, kai pakimbi virš nežinomos tamsos. Bet iki akmeninės aikštelės tikrai buvo maždaug penkiolika centimetrų.

Nemėgstu požemių, ypač apleistų. Trošku, visur atsilupinėjęs tinkas, riogso sarkofagai, o juose kažkieno palaikai, kažkieno buvęs gyvenimas. . . Ar jis vertas tokio sarkofago ar ne — kita kalba. Ypač atgrasus man toks reginys po to, kai pasitaikė apžiūrėti vieną senais laikais „didžiai garbingo“ didžiūno karslą. Mumija buvo su munduru ir visomis regalijomis, bet. . . be kelnių. Mat jų būta gelumbinių, ir jas sukapojo kandys. Ar vertėjo gvieštis, siekti valdžios, pasmerkti žmones baisioms kančioms, žudyti juos lengva ranka, kad paskui gulėtum be kelnių?

— Štai architektas,— pasakė Stachas.— Prieš kokius metus čia viena komisija lankėsi. Buvo pakėlę karsto antvožą, apžiūrėjo. Guli kaip gyvas, tik truputį sudžiūvęs.

Mūsų balsai po skliautais taip garsiai aidėjo, kad mirusiuosius galėjo prikelti. Vis dėlto man buvo staigmena, kai prie blandą perrėžė vertikalus šviesos srautas. Visai nelauktai pasisuko apie savo ašį didžiulė, ir kaip dabar mačiau, labai stora lenta (anksčiau maniau, jog ant jos buvo kažkas parašyta, tik tai dažai nubluko), ir pasirodė žmogysta su žvake.

— Kas ten? — paklausė ji, ir iš balso atpažinau kunigą.— Ak, tai jūs? . . . Kaip čia patekote? . . .

Ranka parodžiau skylę.

— Na kam gi šitaip? Galėjau parodyti įėjimą. Būtų buvę patogiau.

— Atleiskite, vaikai sakė, kad kito įėjimo nėra.

— Ir veltui taip sakė. Na gerai, vaikai, eikite pažaisti.

Jis parodė jiems slaptas duris, tačiau berniūkščiai vis tiek šmurkštelėjo pro skylę.

— Ak, kad būčiau toks mitrus kaip jie,— šyptelėjo kunigas.

— Mitrumo ir dabar jums netrūksta.

— Ne. Kai kuriems dalykams jau trūksta. Čia, po bažnyčia, ir po pilimi, visa požemių sistema. Sako, esąs net urvas, jun-

giantis pilį su bažnyčia. Į kai kuriuos požemius negaliu eiti. Labai retai pristingu drąsos. Bet va mitrumo — dažnai. Norite, kai kuriuos jums parodysiu?

— Kodėl gi ne? Mielai.— Pamaniau, jog tai gali praversti mano ieškojimams.

— Tuomet eime.

Prasispraudžiau paskui jį pro kažkokią angą. Tai buvo lyg bažnyčios priestatas (šioje topografijoje silpnai susivokiu). Žichovičius atidarė žemas duris, ir akys išvydo siaurą koridorių su žemomis skliautuotomis lubomis. Kai kuo jis priminė Kijevo Pečerskajos lauros urvus. Tik čia buvo grynas akmuo, o ten susicementavęs smėlis.

— Ir toli jis eina? — Atrodė, jog šituo tuneliuėjome apie pusantro šimto metrų, o jo galo vis nesimatė.

— Nebuvau nuėjęs ligi galo. Čia yra daugiau landų, šoninių, bet jų nesu matęs. Ir niekas jų nėra išvaikščiojęs. Čia per totorių antplūdį, kažkur apie tūkstantį penkišimtuosius, slėpėsi visi Alšėnų ir aplinkinių kaimų gyventojai.

— Tai ar katakombos senesnės už pačią bažnyčią?

— Nepalyginamai senesnės.

Ėjau pirmas. Staiga pajutau lyg ir oro dvelkimą. Suplazdėjo žvakės liepsna, sukrūpčiojo šešėliai ant akmeninių sienų.

— Atsargiai!

Tą pačią akimirką slystelėjau, pajutau, kad krintu ir staiga kažkas su baisia jėga mane stumtelėjo. Ir taip stipriai, jog išlėkiau į orą, ko gero, per visą metrą, akimirką buvau ten pakibęs, paskui trinktelėjau į dulkėtą grindinį ir pajutau, kad mano kojos karo ties bedugne.

— Jėzus Marija! Aušros Vartų dievo motina! Viešpatie gailestingasis!

— Kas čia buvo?

— Šulinys. Juk sakiau — atsargiai.

Tikrai, baisią apskritą juodą skylę grindyse peršokau tik kunigui stumtelėjus. O gal...

— Ir kodėl jūs paslydote? Taip ir yra...— Jis kilstelėjo žvakę aukštin.— Šikšnosparnių kolonija! Matote, kokį blyną ant grindų per žiemą priplojo.

Jis pasilenkė prie šulinio ir bandė ką nors išvelgti. Paskui paėmė akmenuką ir metė jį į juodą prarają. Atrodo, jog praėjo visa amžinybė, kol mes išgirdome lyg ir skambtelėjimą, tačiau kartu ir duslų „tukšt“. Abu mes, jeigu prie žvakės šviesos tai galima įžiūrėti, baisiai išblyškome.

Toliau ėjome tylėdami. Kai kur siėnose matėsi angos, uėda-
rytos grotomis su kabanėiom surėdijusiom spynom.

— O kas turi jų raktus?

— Aė turiu,— atsakė kunigas.— Ir nuo pilies poėemių. Ir aė,
ir Multanas turime. Vaikai įniko landėioti. Kad koks nutrėkt-
galvis kur nors neprasmegtų, nutarėme užrakinti. Ar gerai įsi-
kūrėte pas jį? Bet kam čia klausti. Jis žmogus geras, ramus. Kil-
minis sargas. Jo proprosenelis čia sargavo. O gal ir senesnius
laikus siekia.

...Kai tiesiai per presbiteriją mes pasukome išėjimo link,
vargonininkas tuėčioje baėnyčioje vėl grojo kažkokį liaudies
ėokį.

— Ką jis čia?

— Aė gi jums pasakojau. Kartą per pamaldas jis „Levonichą“
pagrojo.

— Ir nieko jam?

— Laikau. Atrodo, minėjau: visų galų meistras. Čia ir var-
gonininką sunku rasti, o jis... dar ir baėnyčios bokėto laikrodį
su saulės ir mėnulio kalendoriumi sutaisė.

Lėtai ėjome pilies link. O man vis neiėėjo iš galvos mintis,
kodėl jis norėjo mane nuėudyti? O gal iš tiesų paslydau? Bet
ką reiėkė Vakarėlio šnekos? Ar ką nors žino, ar tik šiaip pasi-
gėręs plepa?

— Sklinda gandai, kad jūs čia kažko ieėkote? — lyg patvir-
tino, lyg paklausė kunigas.— Ir neva į jūsų rankas yra patekusi
kaėkokia šifruotė?

„Aiėku. Vis per tą prakeiktą plepėjimą maėinoje vaėiuo-
jant į Jezną.“

Pačiais bendriausiais žodėiais nupasakojau jam tik nereikėš-
mingiausius dalykus, ypač pabrėėdamas tai, jog nieko neiėššifra-
vau, nes neturiu daikto, ant kurio galėčiau apvynioti juostą.

— Išmanant matematiką, tai nėra sunku,— nustebino jis
mane, o po to pridūrė: — čia reikėtų pasitelkti geometrijos prin-
cipus, gal ir Kepleris būtų ne pro šalį...

„Kodėl jis man dabar padeda? — pagalvojau.— Kas jis per
žmogus? Iš kur?“ O jis, tarsi išpėdamas mano mintis, staiga
tarė:

— Apie tai, kas čia vyko prieš tris šimtus metų, jūs galite
manyti ką norite. Tai net juokdariui nežinoma. Bet kas čia vyko
mūsų laikais? Šitai reikia išnarplioti! Tuomet gal paaiėkėtų ir
mūsų įkliuvimo prieėastis?

— Na, o jeigu ir išaiėkėtų provokatorius? Ką jūs tada da-
rytumėt?

— Kristus mokė, jog priešams reikia atleisti ne septynis kartus, o septynis kartus po septynis. . .

— O jūs?

— Aš, laimė, nesu Kristus. Ir netgi ne pats geriausias jo tarnas.

— Kaip tai suprasti? . .

— Jeigu nebūtų valdžios — žarnas ištašyčiau, — iškošė pro dantis kunigas. — Už savo paskutinę. . . Man galima. Aš — žiaurus. Aš — Vatikano ranka.

Ir aš supratau: šitas tikrai žarnas ištašytų. Ne „Vatikano“, o savo paties ranka, va šita, galinčia bet ką. Prisiminus draugus, savo mylimąją, kuri žuvo kažkur SS ir SD požemiuose — kas žino?

Atsisveikinau su juo, apimtas prieštarų jausmų. Praėjusio amžiaus mūsų romantikai pasakytų, jog virš mano galvos sklandė grėsmingi „nakties angelų šešėliai“. Kodėl knyga? Kodėl dvi mirtys? Kodėl keturi šimtai nužudytųjų karo metais? Akmens luitai į mano galvą? Kunigas virš šulinio? Bovbelio ir Kulešos gaujos? Lopotucha? Tušti plepalai apie šešėlius ir kažkokius baisius kiaušinius? . .

Šešėliai, nakties angelai. Košmariškas, beširdis pasaulis.

Tada dar nesuvokiau, jog visa tai — šviesi vaikiška pasaka, palyginti su tuo, kas manęs laukė.

ANTRA DALIS

Katakombos, tamsa, ugnis

I SKYRIUS.

*kuriame nė vienas iš „trijų muškietininkų“
beveik nieko nežino, o tas, kuris žino,
negali papasakoti*

Gegužis buvo toks nuostabus, kad jeigu tokių nebūtų žemėje, juos reikėtų išgalvoti. Naktimis kartais nušlamėdavo švelnūs, šilti lietūs. Rytais garavo sočiai pagirdyta žemė, sodriai žaliavo vešli augmenija, o žolė blizgėjo nuo rasos karoliukų: žengei žingsnį — staiga sužiburiuoja, sublizga, žengei antrą — ir jau kitoj vietoj plyksteli tūkstančiai mažyčių žaliai oranžinių saulų.

Gegužė žadėjo ramią vasarą, gražų rudenį ir sočią žiemą. Ir tikriausiai nebuvo nė vieno valstiečio, kuris būtų tuo nesidžiaugęs.

Tik ne aš.

Man šis mėnuo buvo ne obelių žydėjimas, kuris baigėsi balta pūga, žiedlapiais nuklojusia žemę, ne pavasario lietūs ir gailios rasos, kurios pranašavo gausius derlius. Mano gegužis buvo niūrūs požemiai, galerijos, nesibaigiančios katakombos ir nakties košmarai.

Pasak seno anonimo, aš gyvenau:

Ties riba tarp dienos ir nakties,
Ties riba tarp duobės ir gyvybės.

O kai sulaukiau tų įvykių, kad geriau būtų įsivaizduoti urvus, duobes, galerijas, požeminius šulinius, prie anų eilučių reikėtų pridurti ir šias (nepamenu, kieno parašytas):

Ir pragare, kur su velniu
Susirėmė dievas ugninis.

Mano nuotaika, kaip sako broliai lenkai, buvo šuniška, kai kažkur apie dvidešimtą gegužės su šeimininku ir Michasium Zmogiteliu sėdėjom ant suoliuko prie Šablykos namų ir po lašelį

ragavome „Baltarusių balzamo“, sumaišyto su „velnio ašarom“. Užkandom pintinėlėje raudonuojančiom braškėm, išaugintom šiltnamyje (tegu dievas duoda sveikatos tam Šablykai, visko jįsai turi, o jei neturi, tai „suras“).

Palaimingoj vakaro tyloj dūzgėjo karkvabalčiai. Jau visai pažemėn nusileidusi saulė Alšios upę pavertė rojaus šviesos upeliu. Tankios medžių lajos rimo nakties miegui.

Ir mūsų pokalbis iš pradžių buvo nerišlus, paistėme niekus.

— Ar tu visada rūkai „BT“? — tingiai klausė Zmogitelis.

— Taip.

— O aš tik „Nemuną“.

— Ir aš mėgstu tuos papirosus. Bet jeigu ilgiau parūkau, imu kosėti. Ar nebandei mesti rūkės?

— Kartą devynis mėnesius iš eilės nerūkiau. O čia rinkimai. Reto alaus į kaimą atvežė, „Lydos“. Ir džiovintų žuvų. Na, o aš urną vežiojau tiems, kurie negalėjo ateiti. Tai draugai visko pripirko ir mano daliai, kad, suskaičiavus balsus, būtų galima atšvesti. Pamiršo, kad nerūkau, bjaurybės, ir nupirko tris pakečius „Nemuno“. Gerokai buvau pašalęs per dieną, nuvedžiau arklių, grįžau ir visi gėrėme. Paskui užsirūkiau. Ir... tų devynių mėnesių lyg nebūta!

Šablykai mūsų pokalbis buvo toks įdomus, jog būtų galėjęs nugaišti kartu su musėmis. Todėl mes perėjome prie „knyginės“ temos (sprendžiant iš laikraščių — taip pat labai nuobodžios).

— Kaip tau, Michasiau, patinka Bykovas?

— Nieko sau. Neišsigalvoja. Matyt, pats per karą šilto ir šalto paragavo. Tai ne koks nors plepys, kuris pliurpia, kaip Sania su vanta išvaikė visą vokiečių būrį, dargi su tankais...

Ilgai narstėme po kaulelį „žmonių sielų inžinierius“ (išgirstų jie tai iš tribūnos), kol palietėme dar vieną personą, į kurią žiūriu gana pakančiai.

— Na, o šitas... Karatkevičius? — paklausė Šablyka.

— Lyg ir nieko. Tiktai kažkoks kuoktelėjęs, su kompleksais. Kaire ranka dešinę ausį pro galvą krapštosi... Niekad nenumainai, ko iš jo laukti.

— Sako, mergišius, — pridūrė Zmogitelis.

— O apie kurį šito nesakoma? Tu, Antosiau, geriau pasakyk mums, ką ten prišifravai? — stengėsi pakeisti įkyrėjusią temą Šablyka.

Aš trumpai papasakojau. Pasakiau, jog esu įsitikinęs, kad man rūpimas bokštas — iš šiaurės pusės, kur vėliau buvo užmūryti Slucko vartai. Pasakiau ir apie vyniojimo kampą (šiais vaikinais aš šventai tikėjau ir maniau, jog partizaninio judėjimo dalyviai

moka kur reikia liežuvį prikąsti). Tačiau pridėjau (tegu dievas atleis man šitą melą), jog daikto, ant kurio reikia vynioti, neturiu, ir kad vyniojimo kampo nustatymas nedaug ką duoda, o teksto pabaiga apskritai neaiški (ir tai buvo tiesa). Neaišku ir kelintas bokštas nuo kampo turimas omeny. Gal trečias?

— O tu dar pakrapštyk savo gaublį,— patarė Zmogitelis,— gal ką nors ir sugalvosi.

Tik tiek man ir liko.

Staiga iš už statinių tvoros mus pasiekė baisus triukšmas. Įvairiais balsais viauksėjo, lojo, urzgė dešimtys šunų ir kažkas visa gerkle rėkė:

— Žudikai! Žudikai!

Priėjome prie tvoros. Iš dešinėsėjo jau gerai pažįstamas kortežas: Lopotucha ir būrys ištikimų jo šunų. O priešais jį artėjo pirmininkas Alšėniškis ir buhalteris Gončiarionokas. Abu, matyt, jautėsi lyg musės pakliuvę į išrūgas. Toks viešas skandalas, aišku, neteikė jokio malonumo.

— Žudikas! — plyšojo Lopotucha.

— Kodėl, Liudvikai? — paklausė Alšėniškis.

— Ir jūs! Ir jūs! Užmušite mane! Pasislėpsiu!

— Kodėl aš žmogžudys? — paklausė ir Gončiarionokas.

— Todėl!... — Ir, atsigręžęs į Alšėniškį, vėl subliuvo: — Jaučius žudai! Veršelius! Aveles! Pasislėpsiu!

— Eik jau, eik, Liudvikai,— liūdnai tarė pirmininkas.

Tačiau pamišėlis jau pastebėjo mus ir užsipuolė mane:

— Aha, teisybės ieškai! Tuo greičiau sprandą nusiųksi. Apsėdo jau tave, apsėdo. Ir žiurkė tau nepadės. Sutanota žiurkė. Štai Bovbelis, Bovbelis ateis. Atėjo!

Ir mes, ir tiedu skuodėme nuo jo tolyn, tarsi jis būtų norėjęs užpilti ant mūsų kibirą verdančio vandens.

Snopuodami persitempėme savo vaišes ant kito staliuko, esančio sode už namo.

— Na, džentelmenai,— paklausiau,— kaip jaučiatės? Ir ką galėtų reikšti šitas sapnas?

— Nežinau,— pasakė Šablyka.— Gal žmogus tikrai kvanktelėjęs. O gal... labai jau patogus būdas užsimaskuoti.

— Na, tu jau nurietai,— nesutiko Zmogitelis.— Čia per karą tokie dalykai dėjosi, kad ir sveikiausias žmogus galėjo kuoktelėti. O jo psichika, matyt, ir taip buvo silpna. Gerai dar, kad gyvas liko.

— Kaip visa tai įvyko? — paklausiau.

— Taigi keturiasdešimt ketvirtųjų gegužės mėnesį, kaip žinoma, Himlerio įsakymu buvo suformuota „kommenda 1005“,—

pradėjo pasakoti Šablyka.— Pašalinti pėdsakus viso to, ką jie čia pridirbo. „Sanitarinės akcijos“. Mirties nuosprendis sodyboms ir kaimams, kur galėjo būti bent vienas liudininkas. Mums dar pasisekė. Nespėjo likviduoti, labai jau skubiai reikėjo kudašių nešti. Bet iškelti žmones — iškėlė. Į mišką. O aktai apie masines egzekucijas buvo pasirašyti. Buvo čia toks Kladno apskrities gestapo šefas. Ir aktus jis pasirašinėjo kaip „Przewodniczący sądu gestapo“ — gestapo teismo pirmininkas... Na ir pradėjo po apskritį mašinos zuiti. O SS mašinose — jas mūsiškiai iš miško nuolat sekė — oberšturmbanfiureris, teisės mokslų daktaras (tarsi beteisėj šaly gali būti kokia nors teisė) ir jau minėtasis Kladno gestapo šefas, pavarde Gešterberis. Su juo dar kažkoks štandartenfiureris, reiškia, pulkininkas. Dar oberšturmfiureris Zeicas su savo padėjėju unteršturmfiureriu Štofchenu (kaip tokį niekšą šventa žemė nešiojo!). Kitose mašinose buvo smulkesnės žuvelės — šarfiureris Lincas (jis vadovavo apsaugai) ir kažkodėl karinių statybos dalinių majoras fon Eichgornas. Aišku, jog ne statyti jie čia susiruošė, o kažką slėpti... O gal ieškojo kokios nors gilios griovos, kad mažiau būtų darbo užkasinėti...

— Ir dokumentų neliko? — paklausiau.

— Prieš keletą metų mes jų ieškojome. Mat mūsų žmonės kartas nuo karto visgi nuslinkdavo į kaimą ko nors iš daiktų ar maisto iš slėptuvių pasiimti, todėl ir norom nenorom kai ką pastebėdavo.

— Pavyzdžiui, kas?

— Multanas. Vargonininkas. Ar maža dar kas... Tai va. Liepos vidury priartėjo mūsiškiai. Ir čia vėl prasidėjo velniava. Šiai akcijai jau vadovavo pats Alšėnų komendantas grafas Adelbergas fon Vartenburgas.

— Ar kartais ne iš tų? Ar ne giminė tam Johanui Liudvikui Jorkui fon Vartenburgui, kuris su generolu Dibičium 1812 metais pasirašė Tauragės konvenciją? — paklausiau.— Na, kad vokiečiai su Rusijos kariuomene drauge eis prieš Napoleoną.

— Aha. O dar anksčiau, bene 1778 ar 1789 metais, kariavo norėdamas atgauti Bavariją. Jis ne iš tiesioginių palikuonių, o atrodo kilęs iš papusbrolio.

— Iš kur tu žinai?

— Taigi aš partizanavau, o paskui gestape ne tik sėdėjau kaip įtariamas „banditizmu“, bet ir kurį laiką dirbau vertėju. Paskui vėl partizanauti išėjau.

— Kaip?

— Ogi taip.

— Na ir ką?

— Pats matai. Ne baltas meškas auklėju, o jaunimą. Vadinasi, aišku, kaip dirbau vokiečiams.

— Na taip,— pirmą kartą prabilo Kaubojus,— ne gyvenimas, o sluoksniuotas pyragas: miškas — gestapo vertėjas — gestapo požemiai — išpirka — vėl miškas.

— Gerai jau. Užtenka. O kai dėl grafo — Franco Kerno iš ainzacštabo, iš Rozenbergo žinybos. Tai vertybių grobimas. Vadinasi, ir jų išgabenti negalėjo, nes žiedas buvo beveik užsidaręs... O su grafu toks standarteniureris Zigfridas (pavardės nežinau) ir — laikykis už ko nors, nes nukrisi, paskutinis Alšėniškis, senis Juzefas Ksaverijus.

— Kalbama, kad jis netrukus pasimirė? — paklausiau.

— O aš manau, kad jį numarino,— atsakė Zmogitelis.— Juk galėjo būti ir taip.

— Kaip tai suprasti?

— Nejaugi tu manai, kad Vartenburgui ir Kernui buvo reikalingi liudininkai?— kalbėjo toliau Šablyka.— Tai va, sugužą visi į Alšėnus, į čia ligi dantų ginkluotos sargybos lydimi atvažiuoja keli „opeliai“, du „daimlerbencai“ ir vienas „monti“ sistemos automobilis su esesininkais ir trys lengvosios: mėlyna „bėemvė“, „opelkapitan“ ir „mersedesas“ su generolu. Ir beveik visose mašinose dėžės, ryšuliai, brezentu ir klijuote apsiūti ritiniai. O prie vienos mašinos visą laiką sukasi, skeryčioja rankom, nurodinėja senis Alšėniškis. Į kitas nė žvairom nežiūri... O paskui pradėjo varyti kalinius ir taikius gyventojus... Esesininkai savo „valteriais“ ir „manlicheriais“ mosuoja, blokeltesteriai, blokų seniūnai, ir blokfiureriai lazdomis švais-tosi: o gal už uolumą jiems pavyks išvengti duobės, gal išsitar-naus. Todėl, kad viską nujautė, oi kaip nujautė. Kaip geras šuo nujaučia žemės drebėjimą arba gaisrą. Bet nieko nepešė. tie seniūnai — vokiečiai juos iš anksto buvo pasmerkę. Ten ir mūsiškių buvo pusiau kariška uniforma — Multanas matė. Keletą žmonių. Tik iš labai toli, todėl nepažino. O juk mūsiškiai, niekšai!

— Kokia epocha, tokie ir talentai,— niūriai pajuokavo Zmogitelis.

— Tu, Miša, ir kitus mūsų epochos talentus prisimintum,— piktai suniurnėjo Rigoras.

— Ir prisiminčiau, bet kad *anie* užsimiršti neleidžia.

Tamsūs vakaro sparnai vis labiau dengė kaimą, Alšios upę, miškus ir didžiulį juodą atokios pilies siluetą. Šablyka atsiduso:

— Tai štai. Multanas miške lindėjo. Matė, kaip iškrovė dėžes, kaip jas kažkur nutempė.

— Po karo jisai netgi bandė ieškoti. Kastuvu baksnojo pilies ežero dugną. „Dumblas,— sako,— įsiurbė“,— pro dantis išspaudė Kaubojus.

— O aš manau — nėra ko ten ieškoti,— tarė Šablyka.— Sakyčiau, gal upelyje prie pilies, ten vandengraužų yra. Arba tikriausiai kur nors katakombose. Juk ten taip klaidu, kad ir velnias sprandą nususuktų. O visų požemių niekas nėra išlandžiojęs. Juos žinojo tik senis Alšėniškis, jis turėjo senovinę planą.

— O kas matė?— abejodamas paklausiau.

— Lopotucha.

Tai mane apstulbino.

— Jis porą metų — iki trisdešimt devintųjų — pilies bibliotekininku dirbo. Kurgi reikėjo dėtis baltarusių vaikinui, nors ir su universiteto diplomu?

Patylėjo.

— Ir apskritai jis per akis visko matė. Galima sakyti, mirtinai pavojingų gyvybei dalykų. Ir paskutinę „akciją“ matė. Kliedi, vapalioja kažką, bet prasmė šiokia tokia yra. Tik nežinau, ar *visa tai* jis stebėjo iš kažkur, ar pats buvo mirtininkų kolonoje. Iš padrikų jo kliedesių aš susidariau maždaug tokį vaizdą, tik gal ne visai tikslų.

— Na na?— susidomėjau aš.

— Visa tai jis matė, bet ne ligi galo. Belaisviai tempė dėžes prie kalniuko (ten iš vienos pusės ežeras, o iš kitos — kastinis upelis ir pilis). Paskui mirtininkams užrišo akis, navedė ten, o už poros valandų su užrištom akim vėl atvedė atgal. O miške — salvės. Gyvieji vilko lavonus į krūvas. Ir čia arba Lopotucha neištvėrė (jis jau tada buvo šiek tiek...), žodžiu, paliko savo stebėjimo postą. Arba, jeigu pats buvo tarp mirtininkų, per stebuklą jam pavyko pabėgti ir išsigelbėti. O visi kiti liko gulėti ten, kalnelyje. Kur jie palaidoti — žinai.

— O kas žinojo ir žino, kur jie *tai* paslėpė?

— Na, mūsiškių tenai neleido. Vartenburgas žuvo Drezdene per bombardavimą, o „menotyrininką“ Kerną mūsiškiai Baltstogėje (Bialistokas) viešai pakorė.

— Štai kas,— nejučia vėl atsidusau.— Iššina, jog niekas nežino nei ką, nei kur, nei kaip slėpė.

— Netiesiogiai galima numanyti: archyvą, priplėštą gerą ir asmeninį Alšėniškio turtą. Užtat pilis atrodo tuščia, kai mes atėjome. O kas žino? Lopotucha žino. Bet tai tas pats, jeigu, sakym, šuo žinotų. Nekalba... Ir niekada nepasakys.

— O gali taip atsitikti, jog ateis prablaivėjimas?...

— Vargu bau...— suabejojo Zmogitelis.— Kokia nauda iš padriko sapaliojimo, kaip antai: „Ir jūs... Užmušite mane... Žudikai... Ten jų testamentas“. Net jei ten yra kur nors Alšėniškio testamentas, kunigaikščio raštai, magnatų kilmės patvirtinimas, tai kam dabar viso to reikia? Paskutinis, paskutinis Alšėniškis dievo valia iškeliavo į dausas.

Taip, nebuvo nieko linksmo. Mes sėdėjome jau beveik visiškai tamsoje, ir tokia pat tamsa buvo mūsų smegenyse. Staiga prisiminiau savo pažadą Chilinskiui ir pirmasis sudrumsčiau tylą.

— Vyručiai, o kas per vienas tas Bovbelis? Vienas žmogus teiravosi. Jis ir pats mažai žino, bet jam įdomu, kaip į tai žiūri vietiniai, ką apie jį žino.

— Khm...— Zmogitelis išimetė į burną uogą.— Tai, brole, garsus banditas. Keturiasdešimt penktaisiais—keturiasdešimt septintaisiais su savo gauja terorizavo visą apskritį. Du čia tokie buvo. Jis ir Kuleša. Per okupaciją „partizanavo“. O tas „partizanavimas“ tai iš tiesų buvo tik maisto atiminėjimas iš gyventojų, neatsisakydavo ir kokio arklio ar kailinių. Na, nemeluosiu. Kartais užpuldavo ir vokiečius. Kur nors postą sunaikindavo, komendantūrą sudegindavo, kartą tiltą supleškino, du ešelonus nuleido nuo bėgių. Kol dar buvo taip — kentėjome. Bet prieš pat išvadavimą prasidėjo didžiausi nesutarimai ir su mumis. Beveik kaip anarchistai per pilietinį karą: „iš dešinės mušk baltuosius, iš kairės — raudonuosius“.

— Taip,— tarė Šablyka,— iki pat keturiasdešimt aštuntųjų pas mus buvo pragaras. Vis per juos. Grįžtu kartą naktį iš susirinkimo — žiūriu, už krūmo suktinė žybsi. Aišku, pasala. Na, aš „valterį“ iš kišenės traukiu, sėlinu, manau, dar neaišku, kas ką. Prieinu arčiau — tfiu, kad tave devynios! Jonvabalis! Paprasčiausias jonvabalis!

Pasijuokėme. Ir vėl Šablyka pasakoja:

— O buvo ir pasalų. Medžiote medžiojo. Visus, bet mane kažkodėl ypatingai.

— Galbūt bijojo?

— Ir aš taip manau. Galimas daiktas, kad gaujoje buvo kas nors iš kolaboracionistų. O aš atsitiktinai galėjau jį pažinti, nes kurį laiką „vokiečiams tarnavau“! Galėjau atpažinti. Visai įtikėtina, jog dėl to norėjo susidoroti... Bet nepajėgė, ir gerai. O paskui juos pačius milicija ir „liaudies gynėjai“, na ir prasti žmonės, kuriems tą smarvę iki gyvo kaulo buvo įgrįsusi, ėmė vyti, priremė prie pelkės — ir baigta. Pats Bovbelis, atrodo, gavo galą.

— Kodėl „atrodo“?

— Niekas iš mūsiškių jo nepažinojo iš veido, o galvažudžiai visi buvo nukauti.

— Nejaugi taip niekas ir nepažinojo?

— Patamsy jį matė tik kažkoks Ščiuka. Atrodo, dabar nemažas pareigūnas. Minske gyvena. Ir dar — Gončiarionokas.

— Gončiarionokas?

— Taip. Bovbelis vieną savo sėbrą pasiuntė „palydėti Gončiarionoką į paskutinę kelionę“. Bet, matyt, nepatyrusį. O Todoras kišenėj turėjo machorkos. . . Ir dar viena klaida — jam rankų nebuvo surišę. . . Po šito jisai dvi dienas pelkėje lindėjo, paskui naktį atėjo į Alšėnus ir iš žmonos sužinojo, jog Bovbelio gauja sudaužyta į druzgus.

— Niekada nepasakyčiau, kad jis tikras vyras, — palingavau galva. — Juk toks girtuoklis, amžinai degtine prasmirdęs.

— Jis, sako, ir gerti nuo to laiko pradėjo. O apskritai tai vyras ar ne vyras, tačiau bjaurybė tas Todoras Ignatovičius, — baigė pokalbį Šablyka.

Supratau, kad jis negali atleisti buhalterii už tai, kam tas sukurstė Alšėniškį pradėti pilies niokojimą.

Pakilau eiti.

— Palydėkime jį, — pasiūlė Zmogitelis Šablykai, — čia tokių baisybių prišnekėjome, kad mūsų vaikutis prieš guldamas čiūčia liūlia dar kelyje į kelnytes pridirbs.

Draugiškai nusijuokę visi trys patraukėme iš kiemo. Ką tik patekėjęs mėnuo blausiai apšvietė dulkėtą gatvę, žmonių numintus „šaligatvius“, tamsius sodelius. Eiti ir kvėpuoti buvo lengva.

— Taip, — tariau, — jūsų žemelė pilna netikėtumų, baisumų. Ir kiekvienam žingsnyje narti, kaip neišjodinėtas arklys.

— O tai todėl, kad ir mes patys neleidome niekam ant mūsų jodinėti, — atsakė Šablyka.

— Atvirkščiai, patys stengėmės kam nors ant sprando atsistoti, — šyptelėjo Kaubojus. — Tiktai ne visada pavykdavo. . . Kartą tuojau po karo Lietuvoj susitikau tokį pseudopatriotą. Aš pats niekam neleisčiau Baltarusijai ant nuospaudos užlipti, bet čia net man koktu pasidarė. „Mūsų kunigaikštis Vytautas į Maskvos vartus kardu beldė“, — sako jis man (tarsi aš būčiau maskvietis). Tai aš jam ramiai ir atsakiau: „Beldė, bet neprisibeldė“. O juk iš teisybės, neprisibeldė. Ir apskritai nieko garbingo — į svetimas duris baladotis. Pas mus tik kartą toks nutikimas buvo su našle ir girtu Visockiu.

— Žinoma, žinoma, — paskubėjau pritarti. — Bet apie našlę kitą kartą. O štai jūs. . . juk visą laiką čia. . . Gal žinote, už ką vokiečiai Kladne sušaudė Vladą Visockį, mūsų vežiko papusbrolį.

— Labai tamsus, baisiai supainiotas reikalas,— tarė Šablyka.— Niekas nežino. Bandžiau ir pats ką nors rasti mokyklos muziejui. Gal koks nors naujas, nežinomas didvyris? Kur tau, visiška nežinomybė. Archyvą vokiečiai, matyt, sudegino arba paslėpė. Gal sostinėje archyve yra likę kokių nuorašų. Reikėtų paieškoti. . .

— O kas čia per istorija apie mirties nuosprendį, kurį lenkai įvykdė Krištofui Visockiui? Trisdešimt devintaisiais?

— Ši istorija taip pat neaiški. Kalbama, jog nužudė provokatorių. Bet tais laikais niekam tas nerūpėjo. Kvepėjo karu. Gal Minske reikėtų paieškoti? Arba Vilniuje? Mat Kladno teismo archyvai virto pelenais. . . Klausyk, ką sugalvojau. Reikėtų išnarplioti šį reikalą. Rasti liudininkų. Gal padėtų išspręsti ir mūsų alšėniškąją mįslę?

— Kodėl taip manai?

— O tu ar žinai, kam buvo patikėta įvykdyti bausmę Krištofui ir dar dešimčiai? . . Oberšturmfiureriui Štofchenui ir jo parankiniui šarfiureriui Lincui.

— Na ir kas?

— O tai, kad tie du galvijai dalyvavo ir mūsų žudymo akcijoje Alšėnėliuose. Štofchenas — vienas iš tų, kurie vadovavo sušaudymui, o Lincas buvo operacijos apsaugos vadas. Na, ir užuomarša!

Visiškai sutikau su juo ir nutariau šiandien pat vakare viską kuo smulkiausiai užrašyti. Mes kaip tikėjome pro Gončiarionoko namus ir pro atvirą langą tarp dviejų vazonų pamatėme jo smulkiomis raukšlėmis išvagotą veidą.

— Dagys tarp lelijų,— pakomentavo nepataisomasis Zmogitelis.

— Ei, draugai,— pašaukė buhalteris,— jeigu jau einat pro šalį, tai kodėl neužsukti?

Nežinau kodėl, bet pirmas pasukau į gonkas. Kiti be didelio noro lėtai patraukė paskui mane.

Troba buvo kaip troba. Didelis kambarys, tuo pat metu ir svetainė, ir valgomas, jeigu ateitų svečių. Tachta, virš jos kilimėlis su elniais ir pilimis, bufetas, stalas, kėdės. Kelerios durys. Pro vienas jų Gončiarionokas mus ir nusivedė. Pasirodo — virtuvėn.

Nuo paprastų virtuvių ji skyrėsi tuo, kad čia buvo lentyna, ant kurios stovėjo daiktai, visiškai netikėti ir nenaudojami namų ūkyje. Taip sakant, „puošmenų lentyna“. Ten buvo senas arbatinis — virdulys medui su žolelėmis virti, matyt, seniai nešveistas, todėl ir naudoti netinkamas, senoviniai alaus bokalai

(vieno ąsa buvo velnio figūros formos), įvairūs ąsotėliai, labai seni lauknešėliai, puodynės, ąsočiai. Ir jau itin keistas daiktas: baisiai senas grūstuvė. Galbūt naudotas vaistinėje, nes ne tik abiejuose galuose buvo po bumbulą, bet ir kiek storiau per vidurį (kad būtų patogiau paimti, maišant tirštai užplikytą žolę). Tam grūstuvėliui tikrų tikriausiai buvo daugiau kaip trys šimtai metų.

— Koks senoviškas daiktas! — tariau aš.

Gončiarionokas tuo metu iš didelio butelio (jais buvo nu-
statytas visas pasienis) į vieną ąsotį pripylė kažkokio drumsto
skysčio ir iš jo prikliukino pilnas stiklines.

— Prisėskite. Savas medus, geriamas.

Aš gurkštelejau ir vos neuždusau. Medus virtas, matyt,
ne tik su gvazdikais, cinamonu, pipirais ir muskato riešutu,
bet ir su grynu spiritu.

— Na, Todorai Ignatovičiaus! . . — vos gaudė kvapą Šab-
lyka. — Jeigu jūs kiekvieną dieną geriate tokį. . .

— Ką, latru praminė? — nusijuokė buhalteris. — O jūs ma-
žiau klausykite. Praskalauju gerklę dėl dezinfekcijos, jau visi ir
pliauškia: geria.

„Niekus tauškia“, — pamaniau.

O Gončiarionokas su ironišku savo geraširdiškumu (žmo-
gus tokiu deriniu instinktyviai nenori tikėti) pridūrė:

— Degtinės negėriau, alaus nemėgau, todėl ir karjeros ne-
padariau.

— O ką, — prabilo Zmogitelis, — panašu į tiesą. Kartą Nau-
garduke užėjau į restoraną. Po kurio laiko ir jisai atslinko.
Manęs nepastebėjo. Atsisėdo už staliuko, užsisakė valgyti, o
paskui pridūrė padavėjai: „Ir dešimt gramų degtinės“. Jai net
akys ant kaktos iššoko: „Kodėl?“ O jis: „Tai tik dėl kvapo,
o durnumo man ir taip užtenka“.

Visi nusikvatojo. O Gončiarionokas, kaip man pasirodė, pri-
siversdamas, dirbtinai.

Pajutęs, jog šis pokalbis jam nepatinka, vėl užvedžiau kalbą
apie grūstuvą:

— Į muziejų reikėtų jį.

Ir staiga visai nelauktai jis įširdo, nors gana greit susitvardė:

— Ko jūs visi pristojate su tuo grūstuvu? ! Vienas, antras.
Jeigu ir atiduosiu, tai tiktai muziejui, o ne jums ir ne jam.

— Kam — jam? — Man kilo noras iškvosti jį akidūma. —
Alšėniškiui? Visockiui?

Ar man tik pasirodė, ar iš tikrųjų jis mažumėlę sutriko.

— Taip, Visockis prilipo, kaip vantos lapas. . .

„Ir vėl Visockis, — pagalvojau aš. — Visur Visockis“.

Bet Gončiarionokas tikrai ranka numojo:

— Visockis... Atiduok ir atiduok, piestelės tu vis tiek neturi, o aš turiu.

— O kas per piestelė?

— Tai dar visai nauja. Jai gal tik aštuoniasdešimt. O jam grūstuvą atiduok. Kodėl, sakau, tu *man* savo piestelės, kad būtų visas komplektas, neatiduodi? Manoji, sako, visai nauja, o tavo grūstuvos seniai pažaliavęs. Bet man praverstų. Gal nušveisiu — bus kaip naujas.

Dar kartą pažvelgiau į grūstuvą. Jis tikrai visas pažaliavęs, lyg būtų iš malachito. Vietomis vario žaluma buvo išėdusi nedidelės rauples.

— Atiduok, atiduok, — murmėjo nepatenkintas Gončiarionokas, — visiems reikalingas, tikrai ne man. Vienam atiduosi — kitas įsižeis. Ne, kol kas tegu pas mane būna.

— Kaip sau norite.

— Visockis... Visockis... Aišku, dykas visą laiką, tai ir kaišioja nosį, kur kitam nemiela. Vos tik koks senukas ims pasakoti, kaip buvę, šitas šast ir jau čia. Uoliausias klausytojas! Kai vargonininkas bažnyčios laikrodį, mechanizmą ir ciferblatą taisė, tai Visockis visą laiką šalia jo kiurksojo. Kartą net mane nusitempė. Smalsumas, matote, jam gyvent neduoda. Girdi: „Gal ir pačiam kada nors pravers“. Neturi ko veikti, tai ir landžioja.

Po kelių minučių mes atsisveikinom ir išėjom, atsisakę antros „medaus“ stiklinaitės.

...Tegu mane perkūnas per pačias Kalėdas nutrenkia, jeigu tuo ir pasibaigė mūsų nuotyčiai. Mes jau buvome netoli pilies vartų, kai man toptelėjo paika mintis:

— Vyručiai, užėikime. Gal ir šiandien jie, tie „ponia su vienuoliu“, pasirodys.

Šiek tiek įkaitę nuo „medaus“, juodu sutiko. Ir štai gana triukšmingai mes sugriuvome į prišnerkštą pilies kiemą. Tik pusė jo buvo apšviesta, nes mėnulio šviesa krito tik ant bažnyčios bokštų ir sienų...

...Ir staiga, žvilgtelėjęs į galeriją truputėlį dešiniau negu praėjusį kartą, pamačiau juos.

— Vyrai, štai jie!

— Kur? Nieko nematau, — pasakė Šablyka. — Oi, ne, iš tikrųjų „jie“.

Galerija, matyt, jau baigdami savo naktinį pasivaikščiojimą, slinko du šešėliai: ilgas tamsus ir šviesus.

Sekundė... trečia... — dingo.

— Tai va, patys matėte. Kas tai galėtų būti? — paklausiau aš.

— Tegu velniai mane nujoja, jeigu žinočiau, kas tai, — sumurmėjo Zmogitelis. — Kažkokia mistika, kažkoks šakarmakar. Tegu tave...

— Na, — atsiduso Šablyka, — dėl jaunosios kartos likimo galima nesijaudinti. Baltarusių literatūrinės kalbos mokytojas serga misticismu ir plūstasi kaip valkata...

Išėję iš pilies kiemo, mes paspaudėme vienas kitam ranką ir išsiskyrėme. Aš nuėjau namo tiesiausiu keliu palei pilies sieną. Čia buvo tamsu, mėnulis apšvietė tiktai Alšios upę ir už jos snaudžiantį parką. Šią paslaptinę mėnulio šviesą kirto tik juodi bokštų šešėliai.

Ir čia, lyg dar maža būtų man nuotykių šiai dienai, iš dešinės išgirdau tarsi iš pačios sienos sklindantį kažkokį burbėjimą, o paskui ir nerišlius žodžius.

Pakėliau galvą. Šaudymo angoje matėsi neryški balta dėmė. Veidas. Iš ten sklido neaiškūs garsai. Žmogus kažką pusbalsiu murmėjo. Gerai įsiklausęs, išgirdau:

— Pasitrauk. Pasitrauk... Mano namai, mano pilis, mano tvirtovė. Ir visa, kas virš jos — mano... Ir kas po ja — mano... Aš jums parodysiu, galvažudžiai, aš jums parodysiu cikloną... Žmogėdros... Fašistų išperos... Gyventi noriu!... Gyventi!... Vaikučiai žiūri, maldauja... Saugau, saugau juos!... Ir paslaptį saugau... Dink, prapulk!

Nejučia paspartinau žingsnį, kad tik negirdėčiau šito puspročio burbėjimo, bet žodžiai vijosi mane, pakol atsidūriau jau mėnulio apšviestame ežero krante.

Eidamas prie klebonijos, pamaniau, jog tai iš tikrųjų klie-desys, tik jau labai prasmingas. Žmogui patogi beprotystė. Kol kas Lopotuchos negalima išbraukti iš sąrašo. Kol kas ir jis man kėlė įtarimą.

II SKYRIUS,

*kuriame aš pernelyg daug plepu ir,
priešingai sveikam protui,
gailiu provokatoriaus*

Vos tik spėjau peržengti savo buto slenkstį (porai dienų atvažiavau pas savo židinio dievus), vos nusimečiau kuprinę, mano negyvenamame būste sučirškė skambutis ir tarpdury išvydau „Misterio Smito iš Bobkin stryto“ veidą.

— Aš tik valandėlei pas tave... Štai tų juostų ir raidžių, kurių neiššifravai, kopijos. Galvok. Tiktai gerai paslėpk. O knyga tegu kol kas paguli Ščiukos žinyboje. Taip bus ramiau... Bet tu, brolau, visai sulysai nuo kaimiško maisto... Tai va, aštuntą kviečiu arbatai. Ščiuka taip pat bus.

— Ačiū. — Vos spėjau pasakyti, o jis jau dingo.

Pusę kopijų sugrūdau į slėptuvę, o kitą įkišau į V. Lenino raštų rinkinio dešimtąjį tomą (492 psl., ten, kur prasideda straipsnis „Baltarusijos socialistinė respublika“). Suslapsčiau ir kitas juostas: į MA leidinį „Archeologijos atlasas“, į A. fon Tirpico memuarus, į „Baltarusių apsakymų antologiją“.

Jeigu man nesant namuose kas nors ir iškrės visą butą, tai vargu ar pervers visas knygas.

Be to, prisiminiau, kaip kartą su bičiuliais aplankėme vieną pažįstamą — talentingą dykūną. Jis sėdėjo tarp netvarkingai išmėtytų knygų ir karštligiškai vartė kažkokio tomo lapus.

— Še tau... O mes norėjome pasiūlyti, kad nubėgtum alaus... Bet tu... Tai, matyt, dirbti pradėjai?

— Et, — apmaudžiai mostelėjo jis ranka. — Koks čia darbas... Paslėpiau nuo žmonos šimtą rublių knygoje ir pamiršau kurioje.

Juokėmės mes tada visi iki ašarų.

Lygiai aštuntą buvau pas kaimyną. Ir būčiau ten jautėsis visai smagiai, jeigu šalia Ščiukos ant sofos nebūtų sėdėjęs leitenantas Klepča, kurio dėl žinomos priežasties negerbiau ir nesirengiau gerbti. Tiesiog pakesti negaliu „griežtumo“, „įžvalgumo“ ir atviro gėrėjimosi savimi. Ir apskritai jisai tikras bukagalvis.

Chilinskis ant stalo pastatė stiklines, išdėstė lėkšteles, vazes su trijų rūšių uogiene ir visa kita, ir ėmė pilstyti beveik juodą, bordinio atspalvio arbatą.

— Klausyk, gal tu ką nors užkąstum. Turiu viščiuką, galiu pašildyti. Alyvuogių.

— Ačiū, ne. Sotus.

— Tuomet gerk arbatą ir pasakok.

— Tiktai per daug į psichologiją nesigilink, — pastebėjo Ščiuka. — Ši dama pas mus reta viešnia.

Papasakojau jiems viską, ką spėjau sužinoti. Bijau, kad plepėjau labai ilgai ir nerišliai, tačiau jie klausėsi labai atidžiai.

— Baigei? — paklausė pagaliau Ščiuka. — Apie tuos sušaudytuosius, — labai įdomūs faktai. Žinojome mes apie tai, bet apie priežastis, dėl ko taip įvyko, deja, mažai ką girdėjome.

Apie Visockio brolių, kad jis buvo nuteistas mirties bausme už dalyvavimą pogrindyje,— taip pat nieko nežinome. Tiksliai pavardę — Vladakas Visockis. O apie tai, ką lenkai pasmerkė myriop trisdešimt devintais metais,— apie tai irgi žinome ne ką daugiau.

— Archyvas sudegė,— paaiškino Chilinskis.— Bet tokie gandai, kad nužudytas buvęs provokatorius,— tokie gandai sklido. Štai to Krištofo portretas.

— Truputį panašus,— pasakiau.— Ar negalėtumėte man padaryti kopijos?

— Imk,— pasakė Ščiuka.— Čia ir yra kopija. Ne itin gera. Tačiau ir nuotrauka buvo prasta. O štai paimk dar... Vos suradau.

Jis ištiesė keletą laikraščių, jau pageltusių nuo laiko, prakiurusių per sulenkimus. Man iš karto į akis krito pernelyg didelės antraštės (aišku, to meto miesčioniškame Kladne toks įvykis buvo tikra sensacija, nelyginant bombos sproginimas). Antraštės šaukte šaukė, jog vakariniuose arba rytdienos laikraščiuose nusikaltimas jau bus atskleistas. Tačiau tų numerių, deja, nebuvo.

„Žudikas suimtas!“

„Antrininkas bus teisiamas!“ (kas dar čia? koks čia, po šimts, antrininkas?)

„Jis nužudė informatorių“,— sako prokuroro padėjėjas“.

„Įtarimas ar tiesa?“

„Skaitykite kitame numeryje!“

Bet kitų numerių nebuvo.

— Jų ir negalėjo būti,— supratęs mano nusivylimą, paaiškino Ščiuka.— Po dviejų ar trijų savaitių vokiečiai surengė provokaciją Gleivicų radijo stotyje. O ką tai reiškė?

— Karą su Lenkija.

— Ir ne tik. Tai ir Kladno bombardavimas, ir mūsų žygis į Vakarų Baltarusiją, ir du, ne — Kladne net keturi ugnies uraganai. Be to, frontai. Miestas degė, sudegė ir archyvas. Gal dalį išgrobstė ir vokiečiai. O kas liko — sudegino. Aplink archyvą supleškėjo visas kvartalas.

— Iš kur tuomet žinoma apie mirties bausmę Krištofui?

— Du atmesti malonės prašymai,— tarė Chilinskis.— Sako, labai jau žiauriai nužudė, net jeigu tai buvo ir provokatorius. O paskui kai kuriuose dienraščiuose ir savaitraščiuose pasirodė žinutė, jog nuosprendis įvykdytas. Nežinau tiesiog, kas juos galėjo informuoti tokiu metu, kai čia pat buvo karas. Aš tik prisimenu žinutes žurnaluose „Gazeta Polska“, „Pols-

ka zbrojna" (jais tik pasišluostyti tam tikrą vietą), dar Krokuvos konservatorių leidinyje „Czas". Ieškojau faktų laikraščiuose, bet neradau.

— O vėlesniuose?

— Jų ir nebuvo. Baltarusių spauda Vakarų Baltarusijoje tik kūrėsi, ir, aišku, nebuvo laiko kalbėti apie senus reikalus. Laukė naujovės! O visą lenkų spaudą okupantai sunaikino. Tik paskui ėmė rodytis „godzinova". Ir pagrindinei spaudai, kuri pradėjo eiti jau tūkstantis devyni šimtai trisdešimt devintųjų spalyje, Krištofo Visockio istorija nerūpėjo... Štai tu ir užsiimk ja.

Ir čia pirmą kartą prabilo Klepča:

— Padirbėkit. Istorinė-revoliucinė praeitis — įdomus dalykas. Ir labai naudingas. Auklėja žmones — ypač jaunimą... Taip sakant, laiko dvasia... geriausių revoliucinių tradicijų...

Ščiuka susiraukė:

— Velniai žino, kaip jūs bet kokią mintį, net pačią teisingiausią, savo valdišku stilium sugebat suvulgarinti ir subanalinti.

Klepča su aiškiu priešiškuumu kažkodėl dėbelėjo į mane, o ne į Ščiuką. Manau, jog čia buvo kalta grafinė ekspertizė, kuri nustatė, jog raštelis, išviliojęs Marjaną iš namų pasitikti mirties, parašytas ne mano ranka, todėl Klepčos hipotezė sprogo kaip muilo burbulas. Ščiuka nepastebimai pamerkė man.

Laimė, Klepča greitai išėjo. Kurį laiką mes nesmagiai tylėjome. Pagaliau Ščiuka prabilo:

— Ar tau, Adamai, teko girdėti vieno karininko atestacijos tekstą? Neišgalvotas, kad aš kiaurai žemę prasmegčiau... Nori, palinksminsiu?

— Varyk.

— Tai va: „Tarnyboje pasižymėjo kaip sumanus, bet nepakankamai disciplinuotas karininkas. Kaip lakūnas pasirengęs gerai. Skraidymo įvykių ir situacijų neturėjo. Visuomeninėje veikloje visiškai nedalyvauja. Statutą ir nurodymus žino gerai, bet kasdieniame gyvenime jais nesivadovauja, nes pažeidžia karinę drausmę. Yra atvejų, kad savavališkai paliko tarnybą. Užsispyrusio charakterio. Į pastabas reaguoja liguistai. Santykiuose su draugais ir vyresniaisiais mandagus. Buityje tvarkingas, visada pasitempęs. Vidaus ir užsienio politikoje orientuojasi... teisingai. Valstybinę ir karinę paslaptį saugoti moka.

Išvada: užimamas pareigas atitinka".

Ščiuka patylėjo. Paskui šyptelėjęs paklausė:

— Tai kaip, ar Klepča „atitinka užimamas pareigas?"

— Pralinksminai tu mus,— nusijuokė ir Chilinskis.

— Įsidėmėk. Tikras dokumentas.

— Tai štai, gerbiamas Andrejau Arsentjevičiaus,— tarė Adamas.— Charakteristika mažumėlę iškreipta. Ne visiškai toks jis. Ne lakūnas. Pakankamai drausmingas. Visuomeninėje veikloje dalyvauja (net ten, kur nėra prašomas). Kasdieniniame gyvenime laikosi įstatymų ir nurodymų (jų raidės, bet ne dvasios) taip, kad koku darosi. Drausmės nepažeidinėja. Nesavivaliauja. Užsispyręs, bet vyresniesiems nepriešgyniauja. Į protingas pastabas nereaguoja... „Užimamas pareigas...“ Oi, brole, teks tau rimtai imtis jo, nes tokių malkų jis tau prisikaldys, kad skiedros lėks... O tu, Kosmičiaus, ką pasakysi?

Nenorėdamas, kad nuoširdų mano įsitikinimą palaikytų asmeniniu nusistatymu, atsakiau išsisukinėdamas:

— Kalba laikraštinėm frazėm, bet iš tiesų daug protingesnis, nors iš pirmo žvilgsnio ir neatrodo, jog rytais tupykloje traukia sau visokius... choralus.

Visi nusijuokėme. Tada paklausiau:

— Kas buvo tas nužudytasis? Na šitas, „provokatorius“ ar informatorius, kaip jį ten?

— Eigulio sūnus, kažkur nuo Zamšėnų,— atsakė Ščiuka.

— Tai penkiolika kilometrų nuo Alšėnų?

— Taip.

— Maža tikimybė surasti,— pagalvojęs pasakiau garsiai.— Kiek eigulių kaime pasikeitė, kiek perkelta į kitas vietas. O kiek vokiečiai sušaudė. Vargu ar galima ką nors sužinoti... Bet pabandyti galima.

Ir pabandžiau. Ir atsitiko stebuklas. Buvęs eigulys Andronas Sajas tebegyveno, tiksliau, baigė nugyventi savo amžių toje pačioje Juodagirio eiguvoje, netoli Zamšėnų.

Diena jau kryo vakarop, kai aš, išlipęs iš autobuso, nužingsniavau gerai pramintu, nors ir truputį apžėlusiu žole, miško taku. Iš pradžių šviesus, rausvų saulės spindulių sklidinas miškas, darėsi vis tamsesnis ir tamsesnis. Vietomis senos pušys augo taip tankiai, jog saulės spinduliai vos prasiskverbė pro jas ir apšvietė tai varinius neapkabinamo storumo kamienus, tai stūksančias gryčios didumo išvartas, tamsias ir gauruotas tarsi lokys (jeigu tik galima įsivaizduoti tokio milžiniško dydžio žvėrį).

Iš pradžių kur ne kur pasitaikydavo kiškiakopūščių, margų pipirlapių, ožerškio pinučių, bet toliau buvo tik storas spyglių sluoksnis, kuris gulė čia per ištisus dešimtmečius.

„Matyt, draustinis“, — pagalvojau ir, kaip vėliau paaiškėjo, neapsirikau.

Darėsi vis tamsiau ir tamsiau. Takelis jau vos vos įžiūrimas. kažkas sušlamėjo žolėje. Ežys? O gal kiaunė peliauja?

Pasijutau visai nejaukiai, — ir tai už kokio kilometro nuo kelio, kada miškas ėmė lyg ir retėti. Pro gana sutirštėjusias su-temas pamačiau lyg tai upelį, lyg tai didelę upę, kuri kairėje išsiliejo į platų tvenkinį, o gal tiesiog natūralią užtvanką, kurią supo tamsūs kadagiai.

Šiek tiek į dešinę nuo užtvankos, tamsesni už miško sieną stūksojo kažkokie pastatai. Ir staiga viename iš jų plykstelėjo blausus oranžinis kvadratas. Langu.

Perėjau upelį — du permestus rąstus su klibančiais turėklais — ir patraukiau tiesiai žiburio link. Lyg šmėklos lydėjo mane nubaltinti obelių kamienai, aukštos senos kriaušės.

Prieangis — nors į ponų palivarką tu jį statyk: platus, su medinėm kolonom. Prie jo iš kažkur tyliai išdygo du tamsūs šešėliai. Tuo metu durys prasivėrė, ir ant slenksčio pasirodė žmogus su šautuvu.

— Ką dar čia nelabasis naktimis nešioja? — pasigirdo prikimęs balsas. — Varai, Vėtra! Gulėt! Tai ko jums reikia?

— Aš — Antonas Kosmičius. Iš miesto. Man reikia eigulio.

— Aš ir esu eigulys. Salvesas Teteričius.

— O Andronas Sajas?

— Tai mano uošvis.

— Vedėte jo dukterį? — paklausiau paikai, tarsi žmogus galėtų įsitaisyti uošvį kokiu nors kitu būdu.

— Na taip. Haną.

— O uošvis namie?

— Taigi jis jau pensininkas. Tik kad negali atprasti. Kiekvieną dieną daro „vakarinį patikrinimą“, mišką apeina. Visai kaip kūdikis. Kartais prie sūnaus kapelio pasėdi.

— Girdėjau aš tą istoriją.

— Užeina kartais prašviesėjimas, bet ne dažnai. — Jis vis tebekalbėjo sausai. Matyt, nesuvokė mano žodžių potekstės. — Duktė irgi buvo liudininkė teisme. Bet dabar jina sanatorijoje prie Naročio. O aš apie tai nieko nežinau. Aš užkury, pašalinis.

— Man labai reikėtų išnarplioti šią mįslę.

— Buvo toks dalykas, — vėl sausai ir ramiai jis prašneko. — Turėjo jinais brolių. . . Ir kad jis buvo provokatorius, sklido tokie gandai. Bet tik aš turiu teisę kalbėti apie tai. — Jis kalbėjo vis garsiau, kol vos nepradėjo šaukti. — Apie savo šeimą viską galiu kalbėti tik aš. Čia aš pats sau ponas. O bet kam kitam, kuris su-

manys kartoti šlykštų melą, bemat užčiaupsiu burną. Užuoť bas-
tęsis svetimais pakiemiais, užsiimtum darbu. Nešdinkis, kol
negavai stambios druskos į užpakalį! Mauk greičiau, kol ne-
trinktelėjau!

Išgirdę plūstantis šeimininką, pakilo šunys. Įsistebeilijo į
mane. Iš kairės didžiulis skalikas, juodmargis, su rusvais lopais,
plačia galva ir buku snukiu, galingo sudėjimo, ne mažiau aš-
tuoniolikos verškų* aukščio. Iš dešinės taip pat stambus, nors
ir šiek tiek mažesnis už pirmąjį (gal kokių aštuoniasdešimt cen-
timetrų aukščio), margai pilkas patinas, matyt, greitų kojų. Man
pakirto kojas.

— Nedrebink kinkų,— su tam tikra panieka pasakė šeimi-
ninkas.— Nebijok, kol neužsiundysiu — nelies.

— O aš ir nebijau.— Šeimininkas, matyt, nustebo dėl mano
įžūlumo, nes išsitraukiau iš kišenės pakelį cigarečių, pasiėmiau
sau ir pasiūliau jam (jis nepaėmė), paskui atsisėdau prieangyje
ir tariau: — čia va šito pilkio reikėtų bijoti, aišku, ne man, o kam
nors kitam.

— Kodėl? — pašaipiai paklausė Teteričius.— Jis gi mažesnis.

— Tokios veislės.

Kažkada viename darbe man teko rašyti apie šunininkystę se-
novės Baltarusijoje. Ir, regis, tai buvo vienas iš tų nedažnų at-
vejų, kai tokia atsietą medžiaga pravertė man gyvenime. Taigi
tokia išvada: abstrakčių, nereikalingų žinių nėra. Gyvenime gali
atsitikti, jog vien žinojimas, koks čekų karalius sumušė mongo-
lus, gali išgelbėti tau gyvybę. Tada iš džiaugsmo ir velnio bo-
butę už giminę pripažinsi.

— Tai kokia gi čia tokia veislė?

— Tai Vandėjos grifonas,— tariau aš.— Kai Vandėjos ska-
liką „sutuokia“ su Bretanės grifonu, gaunami baisiai pikti pali-
kuonys. (Matai, grifonų rudumas jam persidavė dėmėmis.) Me-
džioti šernus geresnių šunų nerasi. Na ir vilkų medžioklėj šitie
visad pirmi.

Salvesas staiga prisėdo šalia manęs, išsitraukė cigaretę.

— Na, o šitas, šitie — labai myli žmones. Tiesiog stebiuosi,
iš kur jūs, eigulys, ir, matyt, geras eigulys, gavote tokios retos
veislės šunis. Minske man apie tokius neteko girdėti.

— Tiesiog atsitiktinai,— šeimininko balsas sušvelnėjo.

— Tikrai nuostabu! Tokių tiesiog klasikinių, kaip jūsų Vėt-
ra, dar niekad nemačiau. O Varas! Juk tai stegchoundas, arba
kitaip sakant, elninis skalikas. Praėjusiam šimtmety net pats Le-

---

* Verškas — 4,4 cm.

onidas Sabanejevas (o jau jis apie šunis ir medžioklę išmanė kaip niekas kitas, ir aš jau greičiau dievu ar pačiu savimi netikėsiu, tik jokių būdu ne juo!) Anglijoje — tik Anglijoje — suskaičiavo iš viso dvidešimt gaujų, arba rūjų, mat kiekviena pagal kilnę buvo iš vienos gaujos, iš vienos poros.

— O gal nuo to laiko išsiveisė?

— Ir tai teisybė. Tik kaip stegchoundas jis gal per stambus. Ar tik nebus įsimaišęs koks nors šventojo Huberto skalikų protėvis. Jis piktas, ir balsas žemas, stiprus?

— Visa tai turi. O ūgis? — šeimininkas jau kalbėjosi visiškai draugiškai. — Gal ir čia kalta akceleracija.

— Bet kurgi taip užtruko senukas? — sunerimęs paklausiau.

— Ateis. Į tuos „vakarinius patikrinimus“ jį visada lydi mano niūfaundlendas Gordas. Jei kas atsitiktų, tai ir atitemptų.

— Čia pas jus grynaveislė šunidė.

— O dar paukštšunis Džalma. — Ir staiga jis įdėmiai pažvelgė į mane. — O jūs kartais ne iš tų, na, šunsnukių, kurie uostinėja, kad paskui. . .

— Ne, ne iš tų, — nusijuokiau aš. — Man rūpi sužinoti teisybę apie jūsų Julijano nužudymą. Labai jau tas reikalas susijęs su kai kuriais tamsiais darbeliais. Ir karo metais, ir dabar.

— O kokia nauda? Žudiką juk pakorė. Neišgelbėjo jo nei apeliacijos, nei kasacijos. Nebėra kam keršyti. . . Vargu ar galės jums ką papasakoti ir senis. Jis visai kaip mažas vaikas. Ir kalba — nedaug ką supranti. O juk karo metais partizanų vedlys buvo, nors turėjo jau arti septyniasdešimt. Ir jo duktė, mano žmona, partizanavo. O senukas jau tada buvo vargų ir bėdų nukamuotas. Dabar dar labiau sukrypo. . . Štai ir jis eina. . . Patys pamatysite.

Per sodą, lydimas dviejų šunų, prie mūsųėjo labai aukštas, nors šiek tiek ir pakumpęs, nepaprastai liesas ir senas žmogus. Ejo vilkdamas kojas, žvelgė prieš save lyg nieko nematydamas.

Atsisėdo ant laiptelio greta Salveso, nepasisveikino, galbūt net nepastebėjo svetimo žmogaus. Išblukusiomis akimis žvelgė į naktį. Jo žili į šakes panašūs ūsai dengė net apatinę lūpą, kuri buvo atvėpusi tarsi nuo amžinos skriaudos, susiliejo su neskusta pasmakre ir siekė kone patį krūtinės vidurį.

— Čia, tėvuk, pas tave. . . dėl Julijano. . . Žmogus norėtų kai ką smulkiau sužinoti.

Senis sėdėjo lyg suakmenėjęs.

— Reikėtų nors ką prisiminti, tėve.

— Visi. . . visi žmonės geri, — tarytum transe ar kliedėdamas tyliai prabilo senis, — ir štai kaip. Julijanas. . . sūnelis. . .

Apie tavo gyvenimą galvojau... į mirtį, į pačią mirtį pasiunčiau... Labai jau švelnus, keturiais metais vyresnis... Ir švarplėtas kaip Julijanas... Dviejų priekinių... Eiguliu net į Cešiną, prie pat... čekų... Dokumentai... Pradžios mokykla... Trys šimtai zlotų... Miške... Nušautas... Revolverio nėra... Ir mano vyresnioji po šito džiūvo džiūvo, kol pasimirė.

Ir jo veidą staiga iškreipė rauda, nors akys buvo sausos.

— Neteisybė, kad išdavinėjo... Ne! Negalėjo sūnelis... Užmuštas sūnelis.

Ir čia aš pajutau, jog man visai tas pats, kaltas ar nekaltas buvo Julijanas Sajas. Man net šiek tiek jo pagailo. Dėl šio senuko, kuris verkė be ašarų.

Nebyli, begalinė skriauda raudėjo tame jau žeme virstančiame kūne, kuris kažkada buvo žmogus ir užgeso per vieną sekundę, per kurią kažkieno ranka paleido nelemtąjį šūvį. Jau nebuvo jėgų, išminties, nebeliko net prisiminimų. O skriauda gyveno. Skriauda buvo stipresnė už viską.

Nejučiom sugriežiau dantimis. Dar kartą — ir jau visam laikui — suvokiau: jokiais, net kilniausiais tikslais negalima pateisinti pasaulyje skriaudos, kurią padarome gyvam žmogui.

Nakvynės atsisakiau. Negalėjau ilgiau likti, o juk senukas gyveno čia daugiau kaip ketvirtį amžiaus su savo sunkiomis mintimis... Pasukau į taką. Teteričius pakilo palydėti mane.

— Matote, — tarė jis, kai jau buvome arti kelio, — nedaug ką sužinojome... Bet nieko, sugrįš žmona, gal ji ką nors daugiau papasakos. Aš jums duosiu žinią.

Likęs vienas ir žiūrėdamas, ko gero, į paskutinio priemiestinio autobuso šviesas, vis dar negalėjau pamiršti eigulio namo ir žmogaus šešėlio prieangyje. Žmogaus, žvelgiančio į naktį, šešėlio.

Man vėl pasisekė. Kai jau buvau išlipęs iš autobuso, kuris neužsukdamas į Alšėnus važiuoja tiesiai į Kladną, pastebėjau, jog į mano vietą sėda kažkoks žmogus, kuris pasirodė lyg ir pažįstamas. O prie stotelės senu dviračiu vežimu, tikriausiai menančiu paskutinio Alšėniškio tėvą, jau taisosi važiuoti ponas Ignasius Visockis iš viensėdžio, esančio Alšėnų pašonėj.

— Stok, kad tave vilkai papjautų, — riktelėjo jis arkliui ir nusišypsojo man. — Štai ir jums pasisekė. Nereikės pėsčiam į namus kulniuoti.

— Kažką pavežėjote?

— Šiaip, čia vienas kontrolierius revizorius Semerikuose buvo. Atpėdino iki Alšėnėlių ir susitiko Gončiarionoką. Pažįstami juodu. Tai buhalteris tuoj pas pirmininką: „Tegu Visockis

jį pavėžėja. Kam žmogui kojas varginti? Žiūrėk, dar kada nors bus naudingas". Alšėniškis jam atsakė: „Reikia taip darbą dirbti ir visus debitus-kreditus tvarkyti, kad kontrolierius revizorius tik iš mandagumo reikėtų iki stotelės pamėtėti. Kad žinotų, jog mes tai ne iš baimės, o iš pagarbos darom. Gerai jau. Tegu Visockis paveža". O man kas? Aš ir pavėžėjau. Tokia tarnyba.

— Ir kas tai per žmogus?

— Kažkoks keistuolis. Tylenis. Tik kiurkso susiraukęs. O kai pro pilį važiavom, paklausė, ar čia ir yra ta pilis.

— Man jis pasirodė kažkur matytas. Lyg tai panašus į kažką.

— Tai ir man iš pradžių taip pasirodė. Lyg būtų matytas. Paskui išžiūrėjau — ne, visai nepažįstamas snukis.

Tamsios medžių šakos tarpais susisiekdavo virš kelio, sudarydamos tikrą tunelį. Jo gale mirgėjo prie pat pažemės patekėjusi ryški žvaigždė. Tankumyne suklykė, suvaitojo, nusikvatojo apuokas. Vėlokai. Jų „giesmės“ pasibaigė su pavasariu. Nors jų tarpe pasitaiko ir atskalūnų, kurie juokiasi ir vaitoja vasarą, netgi rudenį.

— Na, o jūs, taip sakant, iš kur? — paklausė Visockis.

Meluoti būtų neparanku. Nemažai žmonių matė mane Zamšėnuose. Kai kurie prie tako, turbūt vaistinei, rinko vėlyvus briedžiukus. Be to, nemėgstu slapukauti. Nebent kitaip neįmanoma — tuomet kitas dalykas. Ir svarbiausia, kaip sakė velionė mano mama: „Melagis turi turėti labai gerą atmintį". Ir tai šventa teisybė, o tai imsi tam pačiam žmogui ir papasakosi tą pačią istoriją dvejais. Arba nejučiom prasitarsi, jog važinėjai ne į Mogiliovą, o į Gomelį, kur gyvena buvusi mylimoji. Apie tai, kad ji ten gyvena, žmona, bet dar blogiau — sužadėtinė, puikiai žinojo, tik visa tai laikė „jaunystės nuodėme, kai jis manęs dar nepažinojo".

— Iš Zamšėnų grįžtu.

— Ir Juodagirėj buvote? — Man pasirodė, kad jis akimirką sukluso, bet jis tik paprasčiausiai botkočiu pakedeno arklio uodegą. Ir vėl ta pati tingumo kupina gracija.

— Buvau ir ten.

— Ir ką ten iškapstėte? Juk tai turbūt to paties Julijano Sajaus byla?

— To paties.

— O, viešpatie, nuo tų reikalų jau man vidurius suka. Šitiek metų praėjo, bet vis tiek, kai tik kas nors pradeda praeity knaisiotis, šniukštinėti, kas ten buvo „lenkų laikais", vos tik prisimena tą dalyką, — koks nors bjaurybė jau ir pradeda į mane žvairuoti. Nors imk gyvas ir lįsk į nendryną ar kanapyną.

— Ar ne geriau būtų jums iš čia išvažiavus?

— Aš nesijaučiu kaltas. Nenoriu, kad kas nors sakytų: „Ana, priveikė. . . Matyt, žinojo katė pieną paliejusi“. Pagaliau, kam aš tikčiau kitoje vietoje. Čia *mano* žemė, nuo amžių mano.

— Kur gimei, ten namai?

— Visai ne. Tiesiog čia pirmą kartą suvokiau save. Supratau, jog galiu daryti, galvoti ką noriu, eiti kur panorėsiu. Žmogus gali gimti nors Romoje, bet jeigu nė mėnesio neturintį kūdikį iš ten išvežė, tai kas jam Roma. Tai ir man taip. Čia viskas *mano*.

Patylėjo. Kažkur medžio viršūnėje kvarkė medvarlė.

— Na ir kaip? Ką sužinojote? — paklausė.

— Nieko, — atsakiau. — Ar buvo jis provokatorius, ar nebuvo, — didelė paslaptis.

— Nesikišu į tuos reikalus, — minutėlę patylėjęs, tarė Visockis. — O ir reikalas tamsus — provokatorius ar ne. Kas įrodė? O kas, po šimts, priešingai įrodė? . . . Taigi. . . Gal ir provokatorius, o gal tiesiog auka. Kas dabar gali teisti? Dūrė kas nors iš aukščiau stovinčių pirštu — o ar ten gerai pasvėrė ar apsiriško — viskas, žmogau, tavo kailiui teko, kiek tau švinu atseikėjo. . .

— Taip, — patvirtinau aš, — įrodymų jokių. Tuščias reikalas. Juo greičiau tai pamiršim, juo geriau.

Šalta drėgme padvelkė iš miško tankmės. Matyt, netoli kelio drėgna dauba. Ir vėl nakties tylą perskrodė apuoko riksmas.

— Pasikalbėsime? — staiga paklausė Visockis, šelmiškai šypsodamasis.

— Kaip pasikalbėsime?

— Ogi va šitaip.

Jis pakėlė prie burnos lyg šaudykle sudėtus delnus, ir staiga per dvidešimt centimetrų nuo manęs nuskambėjo kraupus, šiurpus klyksmas:

— Ku-ga. Ku-ga-a-a. . . Gha-ga-ga-ga-ga.

Iš miško atsiliepė apgautas apuokas. Ir vėl jam atsakė Visockis. Ir dar. Po to stojo tylą. Apuokas, matyt, pajuto, jog atsako balsas ne visai natūralus. O gal jam tiesiog nusibodo.

— Mūsų nepaimsi, — nusijuokė Visockis. — Vis tik mes jį apgavome.

— Pelėda — išminties simbolis.

— Vadinasi, ir išmintį apgavome.

— Ne visada tai baigiasi gerai.

— Gyvenime labai daug kas gerai nesibaigia. — Jis patraukė pečiais. — Ir pagalvok tik, šitos tamsios istorijos niekas negali pamiršti. O aš jį tik vienintelį kartą gyvenime per brolio

gimimo dieną esu matęs (Krištofas buvo užbėgęs valandėlei). O štai brolio, Vladkos, kurį vokiečiai už pagrindinę veiklą sušaudė, niekas nė neprisimena.

— Žmogiškasis dėkingumas.

— Na, šitą tai visi žino: „Gerkit, broleliai, ir aš gersiu, kai reiks užmokėti, aš išeisiu!“

— Et, brolau, spjauk. Su laiku viskas, viskas išaiškės.

Visockis pažvairavo į mane, bet nieko nepasakė.

III SKYRIUS

Meilės akivaizdoje, beprotybės ir mirties akivaizdoje

Paskesnėmis dienomis pas mane, į mano sarginę, ėmė dažnai ateidinėti svečiai. Dažniausiai Šablyka su Zmogiteliu, kartais archeologai (visu tuntu ar po kelis). Būdavo, kad kultūringai pasišnekėti ateidavo ir Multanas (vienas arba su Stasiku ir Vasilka). Du ar tris kartus buvo užėjęs kunigas.

Tą vakarą susirinko visa kompanija. Ant rąsto, kuris vietoj priemūrio gulėjo prie „mūsų“ durų, įsitaisė „storulė“ Valentina, „baltapūkė ir paišina“ Tania Salej su Tereza Gaidučik, pati Staška Rečic ir Šablyka su Zmogiteliu. Dėdei Multanui ir kunigui išnešiau kėdes, o mudu su Genka Sedunu gana patogiai išsitiesėme ant žolės. Aš jau buvau spėjęs jiems kai ką papasakoti apie savo ieškojimų rezultatus, aišku, nutylėdamas kas svarbiausia. Iš dalies nepasakiau nei apie Lopotuchą, nei apie Visockio brolius ir, aišku, net neužsiminiau, jog įtarinėėjau čia esantį tėvą Leonardą Žichovičių.

Triukšmavome kaip turguje. Buvo kažkas panašaus į viduramžių disputą: kiekvienas pateikdavo savo tezę, o kiti užpuldavo ją savo antitezėmis. Kiekvienas buvo nelyginant „šėtono advokatas“, t. y. asmuo, būtinas visuose viduramžių disputuose (ne išimtis ir Baltarusija), kuris privalėjo įvairiais suktais ir netgi neleistinais, eretiškais klausimais išmušti iš vėžių, sakysime, kandidatą į bakalaurus. Pavyzdžiui, kandidatas iškeldavo tezę apie nekaltą Marijos prasidėjimą, t. y. jog kovo 12, o naujuoju stiliumi 25 dieną, Marija, pradėjusi savo iščiose Jėzų Kristų, buvo skaisti. Į tai „šėtono advokatas“ stengdavosi pakišti jam koją, už tai — jeigu tai būtų ne disputas — būtų tekę tam

„advokatui“ degti ant laužo arba sėdėti akmeniniame maiše metus ir šešis mėnesius*.

Tarp besiginčijančių galėjo vykti toks pokalbis:

D i s p u t a n t a s „...nekaltas Marijos prasidėjimas“.

Š ė t o n o a d v o k a t a s. Ne, paskui Kristus turėjo brolių. Mato evangelijoje (12, 46) pasakyta: „Motina ir jo broliai stovėjo prie namo iš lauko pusės, trokšdami kalbėti su juo...“

D i s p u t a n t a s. Čia turimi omeny vienminčiai idėjos broliai.

A d v o k a t a s. Ne, iliustrisime. Toliau pasakyta: „Ir parodė ranka mokinius savo ir tarė: „Štai Mano motina ir broliai Mano“. (Matas, 12, 49).

K a n d i d a t a s. Galimas daiktas, ir šie buvo „idėjos broliai“, bet ne tokie pasišventę (pradedą užsikirsti), lyg ir antros rūšies, lyginant su mokiniais.

A d v o k a t a s (triumfuodamas). O kaip tuomet reikėtų suprasti to paties Mato žodžius truputėlį toliau (13, 54—57), jog tuomet, kai Kristus pamokslavo judėjų sinagogoje, visi nustebo ir kalbėjo: „...iš kur tokia jo išmintis ir jėga? Ar tik ne staliaus jisai sūnus? Ar ne jo motiną vadina Marija, o brolius Jokūbu, Juozu, Simonu ir Judu? Ir ar ne visos jo seserys tarp mūsų? Iš kur jis visa tai ima? Ir gundėsi juo. Ir atsakydamas į jų netikėjimą Jis neparodė ten daugelio stebuklų. Savo krašte pranašu nebūsi“.

K a n d i d a t a s (priremtas, bet grėsmingai). Tai tu netiki Mergelės Marijos nekaltumo dogma?

Š ė t o n o a d v o k a t a s (išsigandęs). Ne, ne. Laikau, jog esi vertas bakalauro laipsnio. O klausimas tegul bus sprendžiamas aukščiausiu lygiu.

Pritarimo gaudesys.

Kažkas panašaus vyko ir pas mus, tik tai kojų niekas nekaišiojo. O kai visi užtektinai išsirekė, staiga sušneko Šablyka:

— Nė po vienu bokštu, jokiose katakombose pagrobtų turtų ieškoti nereikia. Aplinkybes patys žinote. Paiždininkis, valstybės

---

*Išskyrus retus atvejus (žmogus buvo kokio nors judėjimo ar opozicijos vadas), viduramžių Baltarusijoje įstatymai neleido nuteistąjį uždaryti į „tamsiąją“ ilgiau kaip metus ir šešis mėnesius. Teisėjų jėgų užtikimas pasireiškėdavo tuo, kad dėl kurių nors priežasčių negalėdami nubauti mirties bausmės, bet laikydami, jog pusantrų metų „vienutės“ per maža, o nuteistasis būdavo užsitraukęs itin rūstų pyktį, jį per langą palubėje nuleisdavo virve į dvylikos uolekčių (uolektis — 0,5 m) duobę. Per langą nuleisdavo ir skurdų maistą. Badas, drėgmė, amžina tamsa toje duobėje palauždavo žmogų, ir po pusantrų metų jis išeidavo be sveikatos, kartais išprotėjęs ar net apakęs.

kasininkas, neįrašė tų turtų į apyrašą. Vadinasi, šeši šimtai tūkstančių auksinų ir šešių milijonų vertės brangakmeniai, kuriuos Petras Alšėniškis paėmė iš maištininkų Mykolo Slucko ir kitų, taip pat, pasinaudojęs triukšmu, išplėšė iš karališkųjų žemių, į iždą negrižo. Negrižo ir Vytauto Alšėniškio laikais, kai jis apiplėšė Valiužiničiaus bendražygius, išdavęs juos, o tuos pinigus turėjo gražinti karaliui. Su pinigais pabėgo, matyt, Gremislavas Valiužiničius ir Hana Gordislava Alšėnietė.

— Juos pasivijo,— pasakė kunigas.

— Bet juos paleido,— atkirto Šablyka.— Todėl, kad prie persekiotojų prisijungė teisėjas Stankevičius. Jis ir pareikalavo, kad paleistų.

— Galėjo pasitikti ir suimti kiti kunigaikščio žmonės,— pasakė Valia Volot.

— O kas tą žino? — paklausė Šablyka.

— Dieve,— staiga įsikišo Zmogitelis,— kodėl jūs tokie sau-suoliai, tokie racionalistai? Kodėl netikite spėjimais, gandais, legendomis? Juk ir jose būna kruopelytė teisybės. O ką apie tai sako legenda? O ji sako, jog bėgliai nuvarė arklius. Neįžengiamoje tankmėje. O ten, mūsiškai skaičiuojant, už kokios dešimties kilometrų nuo miesto, mirė kažkoks kunigaikštis, nes negalėjo atvežti gydytojo. Ir kad juos vijosi, ir kad pasivijo kažkur prie Zamšėnų, o skubėjo jie į Juodagirę, kad paskui Alšia ir „kitomis upėmis“ nusigautų į Nemuną, o jau iš ten vienas dievas težino kur bėgtų. Gal į vakarus, nes rytuose buvo neramu, o gal link Kladno, kur dar klaidžiojo būriai sutriuškintų, išblaškytų vienminčių. Ir juos pasivijo, ir jau rengėsi surišti, bet laukymėje pasirodė Stankevičius, kuris buvo atsilikęs, ir įsakė juos paleisti. Ir su kroviniu. Bet nepaklausė aukščiausiojo teisėjo Vytautas Fiodorovičius.

— Tai kodėl jis su vogtu turtu paleido? — gyvai paklausė Tania Salei.

— Nejaugi jis galėjo prisipažinti teisėjui, kad jie išveža vogtą turtą, tai, ką jis atėmė iš maištininkų ir negražino karaliui? — griežtai atsakė Tereza.— Buvo priverstas tylėti...

Zmogitelis savo mintį dėstė toliau:

— Apsigrėžė visi atgal... Ir čia sena sakmė byloja, kad juos sugavo antrą kartą, kad tie vijosi upe, aišku, greičiau nei per brūzgynus, tai aplenkė ir bėglius, ir vijikus, ir surengė pasalą prie Berezinės. Ir sugavę abudu. Ir neva (čia kiekvienas pasakoja, kaip jam patinka) atėmę turtą leido eiti, kur akys veda, arba nužudė.

— Bet ar buvo antroji pasala? — paklausė skeptikė Tania.— Gal tie pinigai ir visa kita jau seniai po pasaulį išsibarstė.

— Nežinau,— tarė Zmogitelis,— tačiau ir į pasakas reikia įsiklausyti. Ir jeigu pinigus atėmė, tai kodėl vėliau, kai atvyko karaliaus revizoriai, Stankevičius prisiekė Šventąja evangelija, jog bėglius įsakė paleisti. Ir Alšėniškis *Evangelija* prisiekė, kad pinigus išsivežė Valiužiničius su Hana, o jis šito nežinojęs ir juos paleidęs, o pats iš tų pinigų nė denaro rankose neturėjęs, nė lietuviško bilono savo nakuose neužspaudęs.

— Ir jau praėjus dviem savaitėms,— prabilo kunigas,— jis vėl prisiekė *Evangelija*, jog bėgliai gyvi. Negalėjo to meto žmogus melagingai prisiekti šventąja knyga. Ir liudininkai prisiekė tą patį.

— Na štai,— vėl prakalbo Zmogitelis,— ir patikrinimas buvo, o to patikrinimo metu kunigaikštis Vytautas Alšėniškis „staiga ir netikėtai mirė“. Jeigu kažkas buvo, jeigu kažką žinojo...

— Tai galus paslėpė mirtis,— pabaigė Šablyka.— Ir ieškoti — bergždžias darbas.

— Kodėl bergždžias? — nesutiko Zmogitelis.— O slaptas užrašas? Gal jisai ką nors sako. O vokiečių skrynios? O vokiečių akcija prieš atsitraukiant? Matyt, visgi kažką paslėpė?

Man nepatiko ta kalba, girdint kunigui. Geriau būtų, kad jis apie visus įvykius žinotų kuo mažiau. Ir apie tuos, kurie vyko penkioliktojo amžiaus pabaigoje—septynioliktojo pradžioje, ir apie tuos — kur keturiasdešimt ketvirtaisiais. Kol kas niekaip negaliu suvokti, kas jis: pragaro pasiuntinys ar tyras kaip krištolas.

O Staška Rečic, matyt, sujaudinta Zmogitelio pasakojimo ir tono, staiga pasilenkė (jos tamsūs kaštoniniai plaukai sunkiai nusviro žemyn) ir, suspaudusi plonoje rankoje šipulį, ant tako nubraižė pilies planą.

— Tai štai,— tarė ji.— Kol jūsų nebuvo, mes atlikome žvalgomąjį tyrimą. Išbadėme žemę dešiniau užpakalinio bokšto (tai iš dešinės, jei eini nuo vartų).

— Ir ką? — paklausiau aš.

— Atradome dar vieno bokšto pamatus ir sienų likučius. Ant pat Alšios kranto. Taigi, jei atsižvelgsime į jūsų „vedi“, t. y. trečiasis, jis ir bus antras nuo krašto bokštas, kur kažkada būta Slucko vartų. Paskui juos užmūrijo. Ir jokių būdu ne tas nuo jo, kuris į kairę.

— Nemanau,— kiek pagalvojęs tariau.— Tas bokštas stovėjo atokiai. Į jį vedė požeminė galerija, nes juk nėra sienos,

jungiančios bokštą su pilimi. Tas prie upės buvęs bokštas, matyt, tarnavo kaip vandens saugykla, saugojo šulinį, o gal ir primityvų vandentiekį, kuris ėjo iš Alšios į pilį. Taigi jis negalėjo būti kampinis. Juk kampinis ir yra kampinis, kraštinis kampe. Taigi trečias — jokių būdu ne Slucko bokštas, o tas, kuris į kairę nuo jo.

— Tai dar kaip pažiūrėsi.— Jos didelės žalsvai mėlynos akys žvelgė į mane su lengva ironija.

— Slucko bokštą kada užmūrijo?

— Maždaug prieš keturis mėnesius iki Vytauto Alšėniškio mirties.

— Juo labiau. Ką galima paslėpti bokšte, per kurį visi eina ir važiuoja?

Tai, regis, paveikė.

— Ir ką galėjo slėpti seniai užmūrytame bokšte Himlerio ir Rozenbergo žmonės, taip pat ir paskutinis Alšėniškis? *Kaip jie galėjo paslėpti — štai svarbiausias klausimas.*

— Taip. Visa tai tikrai panašu į tiesą,— pasakė kunigas.

Greit visi išsiskirstė, Genka su mergaitėmis kažkur dingo (matyt, patraukė į Alšėnėlius pasišokti), ir man teko lydėti Stašką į Baltąjį Kalną, kur vyko kasinėjimai.

Tylėjome. Ji ėjo lengvu žingsniu. Tikriausiai taip lengvai ji kilnotų kojas ir nužygiavusi penkiasdešimt kilometrų. Tikra, skraji bastūno eisena. Judesiai tikslūs — neatsidžiaugsi.

— Kodėl tas jūsų draugas Zmogitelis taip keistai atstumus matuoja: „Dešimt kilometrų mūsiškai skaičiuojant“? Nejaugi savų matų nebuvo?

— Buvo. Ir jūs tai puikiai žinote. Iš pradžių pėsčiųjų ir arklių dažniausiai dienos žygis, o nuo vienuoliktojo ligi aštuonioliktojo amžiaus labiausiai paplitęs buvo varstas. Ir pas mus, ir Lenkijoje, ir Maskvos kunigaikštystėje. Nors pavadinimas visur tas pats, bet ilgis nevienodas. Nuo penkių šimtų iki tūkstančio sieksnių. O nuo aštuonioliktojo amžiaus pabaigos kažkur apie tūkstantį šešiasdešimt metrų. Pas mus, Baltarusijoje, iki padalijimo tai netgi du varstai: mažasis — 789 sieksniai ir didysis — 1000 sieksnių.

— O ar sunku apskaičiuoti?

— Na, sakykim, skiriu jums pasimatymą tarp pirmo ir antro varsto nuo Alšėnų. O jūs, vargšėlė, ir nežinote, kur jums eiti, tūkstantį šešiasdešimt metrų ar tūkstantį devynis šimtus keturiasdešimt aštuonis.

— O varstų stulpai?

— „O kam tuomet vežikai?“ — pacitavau aš.

Abu nusijuokėme. Paskui ji pašnairavo į mane savo „jūros“ akimis ir paklausė:

— O jūs tikrai paskirtumėte man pasimatymą? Ir kur, gale didžiojo ar mažojo varsto?

— Skirčiau, jeigu tik jums labai užsinorėtų tapti nelaiminga.

— Na jau, tokia ir nelaiminga?

— O jūs geriau išžiūrėkite į mane.

Ir čia aš prikandau liežuvį. Neandertalietiškas variago protėvis šalia tos šviesios kaip diena grožybės, su juodais antakiais jau spėjusiame įdegti veide, su tokiais sunkiais kaštoniniais auksinio atspalvio plaukais. Ne, tai buvo didžiausia kvailystė. Daugiau neprasižiosiu. Nereikėjo nė pradėti.

Laimė, mus pasivijo Alšėniškis ir Gončiarionokas. Kurį laiką mums buvo pakeliui.

— Na, kaip reikalai? — paklausė pirmininkas.

— Tai va, pamažėle kamuolys vyniojasi, — pats nesupratau, kodėl pasakiau taip intriguojančiai. — Bet ligi galo dar gana toli.

— Taip, po truputėlį aiškėja. Va tiktai ginčijamės, kuriame bokšte, antrame ar trečiame nuo kampo, — neaišku kodėl jau antrą kartą tą patį vakarą „išdavė“ mane naivuolė Staška.

— O gal ir ne juose, — paskubėjau taisyti padėtį.

Ir čia pavojingą pokalbį nutraukė netikėtas įvykis.

Kažkas neaiškus, neatpažįstamas tamsoje, metėsi nuo kelio į krūmus. Sušlamėjo alksnynas.

— Kas čia galėjo būti? — tyliai paklausiau aš.

— Ogi nelabasis jį žino, — atsakė Gončiarionokas. — Gal kokia porelė. . . O gal. . . Lopotucha. . . Vienas biesas težino, iš kur ir kur jisai laksto. Kodėl jo nenusiuntus kur pridera? Ir priežiūra, ir režimas, ir valgis.

— Ir trauma, — burbtelėjo nepatenkintas Alšėniškis.

— Betgi jis baisiau už visokias traumas sau kenkia. Tai pas bobutę Nastulę apsinakvoja — jinai jo gaili, todėl ir priima, o kartais kokiam nors bokšte miega. Ir ne tik vasarą. Sušals, o mums reikės atsakyti.

— Trauma, — Staška suraukė savo juodus antakius.

— Jis nepavojingas. Mums gaila jo, — tarė Alšėniškis.

— Kažkokia paikystė, — sumurmėjo Gončiarionokas. — Nepavojingas bėprotis. . . Štai tyli tyli, o staiga ims ir užpuls. Kas tada? Juk visaip gali atsitikti. Saugokitės.

— Jo akyse žmones šaudė. Manau, kad ir giminaičius.

— Oi, vyrai, prisibijau aš jo, — atsiduso buhalteris. — Jeigu

užpuls, ką reikėtų daryti... Šuniui suduoti negaliu, o kaipgi žmogų?.. Na gerai, mums ščia.

— O mums čia,— atsisveikinau ir nuvedžiau Stašką prie tiltelio per Alšios upę.

Tas tiltelis, tikriau sakant, lieptas buvo toks, kad turėjau Stašką paimti už parankės. Pajutau jos šilumą ir virpulį, pajutau, kad rankos virš alkūnės oda (ar nuo susijaudinimo, ar nuo šalčio) pašiurpo. Ir supratau, kad paskirčiau jai pasimatymą nors ir pasaulio krašte. Man kilo noras pabučiuoti ją ir nuplaukti, nuplaukti kažkur po šituo žvaigždėtu dangum, virš tos neplachios upės, ir pasakyti jai ką nors tokio, ko dar nė karto nė vienas vyras nėra sakęs moteriai. Man pasirodė, kad ir jinai vos pastebimai linksta į mane.

Pasistengiau prikąsti liežuvį. Neturėjau teisės. Buvau dešimčia metų su kaupu vyresnis už ją. Palyginti su manimi, žmogumi, kuris ilgai — ar ne pernelyg ilgai? — pagyveno ir tiek daug patyrė, jinai buvo kūdikis.

„Mergele, kodėl tu pasirinkai mane?“ — prisiminė kažkokio seno padavimo žodžiai.

Ir todėl tik pastovėjau piliakalnio papėdėje, liūdnai pažiūrėjau, kaip ji lyg plonutė nendrelė eina prie laužo, ir nukėblinau atgal.

Taigi šitaip nutiko tą vakarą: probėgšmais dirstelėjau meilei į akis, galbūt tai meilei, kurios laukiau visą gyvenimą, ir čia pat sau pasakiau: „Nereikia. Nedrįsk. Negadink gyvenimo geram žmogui, kuris vertas daug geresnio“. Paskui sėdėjau ant savo rąstigalio, įnirtęs plėšiau dūmą, žvelgiau į naktį ir galvojau apie Stašką, apie tai, ar seniau meilė irgi ateidavo šitaip. O gal ji turėdavo daugiau išskaičiavimo? O gal tai mūsų meilė tokia, o jų buvo kur kas narsesnė ir labiau pasiaukojama?

Pagaliau, rodos, užsnūdau. Plaukiau mėlyna mėlyna, labai šilta upe, kuri tekėjo tarp aukso krantų. kažkas viliojo mane nuo tų krantų, išnykdavo ir vėl atsirasdavo jau kitoje vietoje. Žinojau ir nežinojau, kas tai, nes nemačiau veido.

O po to visur buvo vien tik ryškiai mėlynas vanduo ir toks pats mėlynas dangus virš galvos. Gulėjau ant nugaros, jausdamas tą vandenį, akimis matydamas tą dangų.

Buvau visatos centras. O paskui toje visatoje vėl pasirodė kažkieno veidas. Ir nė kiek nenustebęs, kažkodėl garsiai ištariau:

Ir visa, ką regi, vėl vandenys užlies,
Ir veidą viešpaties juose išvysi!

— Miegate?— tarsi pro miglą pamačiau Leonardo Žicho-
vičiaus veidą.

— Ne.

Kunigo akyse atspindėjo lyg koks ketinimas.

— Tai gerai,— grasiu, kaip man pasirodė pro miegus, bal-
su tarė jis.— Galvokite apie žmones, galvokite apie save.

Ir dingo. O mane staiga taip apėmė miegas, jog vos nu-
svirduliavau iki lovos ir tarsi kokion pragarmėn pasinėriau
į miegą.

Vėl pasikartojo *anas* sapnas. Anas ir ne anas, jo tęsinys
ir tarsi kažkas naujo.

Smūgis ir kritimas. Galvotrūkčiais. Nuo aukštų pastolių,
kur apie bažnyčios bokštą. Vis arčiau ir arčiau žemės. Rau-
donai žalia lyg fosforo šviesa tvoskia į akis, paskui — spro-
gsta. Ir vien tamsa.

Ne, tai tiesiog nakties tamsa. Tai atgijo Zmogitelio pasako-
ta legenda apie tą pabėgimą.

Ir štai naktis, milžiniški medžių kamienai, retos žvaigž-
dės tarp retų šakų, ir arkliai šnopusdami lekia šuoliais. Ne,
ne vėjas, tai tiesiog uraganas. Bet arkliai jau nuo kojų nusi-
mušė, o už nugaros vis arčiau ir arčiau girdėti svetimų, prie-
šo žirgų pasagų kaukšėjimas.

Ir štai laukymė, šykščiai nušviesta blyškiai žalių mėnulio
spindulių. Tolimiausiame jos kampe tribriaunės ar keturbriau-
nės piramidės, sukrautos iš kraupių, pilkšvai žalsvom sama-
nom apžėlusiu akmenu.

Kur jas esu matęs? Taip, prie bedugnio ežero, ties Slo-
nimu, ir dar... ir dar prie tako, kuris iš Zamšėnų vedė į Juo-
dagirę.

Taip, mes prasimušėme, ištrūkome iš priešų apsupties, bet
kokia iš to nauda, jeigu jie vejasi mus, lipa ant kulnų, o mū-
sų arkliai visai nusikamavę ir persekiotojai tuoj tuoj bus čia.
Hanos, dabar jau amžiams mano Gordislavos, arklys pavargęs
mažiau. Toliau ji turi bėgti viena, nes dabar gelbsti jau dvi
gyvybes. O aš liksiu pridengti jos atsitraukimą. Į ką ji dabar
panaši po šituo gobtuvu? Į Stanislavą? Į Stašką. Į kokią dar
čia Stašką?

— Bėk, Hanusia. Tu lengvutė, tavo arklys ne toks nuilsęs...
Lėk!

— Kvailuti... „Ir guolis, ir maras, ir džiaugsmas, ir nega-
lia, ir mirtis abiem viena.“

— Lėk!

Vėlu. Iš trijų laukymės pusių išnyra iš girios raiteliai, ap-

supa mus abudu. Gal keturios dešimtys raitelių. Vieni su kaldintais, kiti su grandžiuotais šarvais, keletas su plieniniais šalmais (pro plyšį blykčioja tik nuožmios negailestingos akys). O štai trys su žvynuotu rytietišku kario apdaru. Keli kariai vilki šarviniais marškiniais, bet kiekvieną grandelę dar dengia plieno žvynelis. Kai kurių pečius dengia tigrų kailiai (ar tik ne husarus pasiskolino kunigaikštis iš kurio nors artimiausio kariuomenės skyriaus, o gal patys husarai draugiškai pasisiūlė į bėglių gaudynes). Ietys, kardai, kuokos. Sakytum į lemiamą mūsų išsirengė, o ne dviejų nusilpusių žmonių gaudyti.

Puslankio vidury — pats kunigaikštis. Ant juodo žirgo, uždengto šarvuota gūnia. Iš po juodo auksu siuvinėto durtinio kyšo šilkinis raštuotas žiponas. Ant galvos kailinė kepuraitė su žydra plunksna. Apsijuosęs margaspalviu turkišku šaliku. Ir jokių šarvų.

„Meluoji, didžiai gerbiamas pone. Aš žinau, po žiponu beveik visada esi užsitempęs šarvinius marškinius. O ir po šaliku, galiu prisiekti, — dėl tikrumo geležinis diržas.“

O veidas?! Dieve saugok net sapne pamatyti tokį šėtonišką panašumą. Veidas tarytum iš vario nulietas, juodi ūsai, tokie pat jau šarmos paliesti garbanoti plaukai, valinga burna, plieno spalvos, tiesiog veriančios akys. Lūpos išlinkusios lyg dvi gyvačiukės.

— Na ką, ištikimoji žmonele? Ką, jauniki? Ar pavyko suokalbis? Ar gerai sekėsi mano turtą gvelbti?

— Vogtas jis, tavo turtas,— atidengiu vienuolišką gobtuvą.— O visa, kas nevogta, tai Judo pinigai, gauti už išduotus draugus.

Jis artėja. Juodis trypia viržius, žiūri skersom ir viepiasi kaip nelabasis.

— Na, ką gi,— šaiposi raitelis.— Išdrįsai mano žmonos ir mano turtą pasigviešti, tai neįsižeisk ir dėl mano nuosprendžio. Ką pasirinksi? Pakaruokliu būti ar porą savaičių kailių rauginimo kubile mirkti, kad oda tvirtesnė taptų, o gal abiem akis išdūrus tremtin išvaryti?

— Mėšlas tu, šiukšlė,— atsakau aš.

Jis moja svitai pirštine.

— Visiems nultipti nuo žirgų.— Ir atkragina galvą.— Ak, velnias! Tai uoslė to bestijos. Kaip sužinojo, kur nujojome? Gudrus velnio išpera.

Tik dabar mano ausis pasiekė tolimi rago garsai. Paskui tarp juodų medžių milžinų kur ne kur sušmėžavo ugniniai atšvaitai. Jie artėjo, darėsi vis ryškesni.

Po to į laukymę, lydimas keturių šarvuotų karių su fakelais kairėje rankoje (visų dešinioji buvo apglėbusi arba šaudyklę, arba kardo rankeną), įjojo tvirto sudėjimo, neaukšto ūgio žmogus su vietinio darbo, bet labai brangiom lokenom, geltonais auliniais ir labai dailia gelumbine kepuraite, apvedžiota siaura kailio juostele. Rankoje jis laikė trumputį skeptrą, teisėjo ženklą.

Prijojęs arčiau, nusiėmė kupurėlę, išsiplaikstė valstietišškai nukirpti plaukai. Veidas paprastas, sausokas, nors per skruostikaulius ir gana platus. Žandų raumenys tvirti, akys veriančios ir šiek tiek pašaipios.

„Rikis. Pats Stankevičius. Vienas iš nedaugelio nepaperkamųjų, vienas iš tų, kurie kiekvieną reikalą išsprendžia ligi galo dorai ir teisingai.“

— Ką gi tu darai, kunigaikšti? Juk žadėjai man bėglių nesi-vyti ir negaudyti. O čia girdžiu: į medžioklę išjojo. Dabar matau, kokia tai medžioklė. Ko vertas tavo pažadas, jeigu taviškiai prie balnų prisirišę virves. Tai gal man žygūnus pas patį Žygimantą Trečiąjį siųsti? Švedų kraujas ir Jogailaičių kraujas — ak, kaip jis traukia vieną prie kito. Tarytum magnetas geležį.

— Taigi mes iš tikro medžioklėn išsirengėm,— nenuleisdamas akių riečia kunigaikštis.— Bet va, atsitiktinai juos užtikome. Matyt, pasiklydo. Tai nors ligi vieškelio būtume palydėję. O iš pat ryto ir medžioklėn.

— Patys vieškelį atras. O jūs geriau *mus* dabar nuveskite į tą vietą, kur stovyklą nakčiai galvojote įsirengti, o rytą su dievo padėjimu — medžioklėn. Žvėrys dauboje, stumbrai griovoje. O jau iš stovyklos mes patys kelią į pilį atrasime ir palauksime jūsų grįžtant iš medžioklės.

— Kam gi šitaip, šviesiausiasis? Jeigu jūs geidžiate aplankyti mano kuklią pilį, tai likite su mumis stovykloje, o rytą kartu patrauksim žvėrių pamedžiotų. . .

— Pavargau aš, šviesusis kunigaikšti. Pailsėti norėčiau. . .

— Tuomet mes į pilį vyksim kartu tuojau pat. . .

— Na, kam aš jums gadinsiu pramogą? Jūs mus tik ligi stovyklavietės, ligi nakvynės palydėkite. Juk tai, matyti, netoli. Bus kokie šeši lietuviški varstai?

— Lenkiškų gali sakyti dvylika,— burbtelejo vyriausiasis medžioklis.

— Nieko baisaus,— šyptelėjo Stankevičius,— laikas priprasti. Ir nepamiršti Verdumo žodžių: „Mile podolskie, czyli ukrainskie są dwa razy tak wielkie, jak polskie, a im bliżej Turcji, tym

większa mila.“* Na, ten apsistosite, o mes trauksime į pilį... Jums reikia prasiblaškyti, nes kitą savaitę mudviejų laukia kai kas labai neįprasto. Ir jūsų, ir manęs laukia gana nepadorios ir nemalonios dienos.— Ji žvilgtelėjo į mus, paskui į kunigaikštį.— O šitie tegu keliauja patys. Manau, jog nėra prasmės saugoti krištolo taurės, jeigu jos dugnas jau smarkiai įskilęs. O ir ne krištolas, ne indas jums rūpės.

— Aš ir nesirengiu jo klijuoti. Tegų keliauja.

— Kunigaikšti,— tyliai šnibžda vyriausiasis medžioklis.— O veisliniai arkliai, pakaitiniai, su nešuliais? Nejaugi atiduosim? Juos reikėtų...

— Tegų pasiima savo autkojus,— sako viską girdintis Stankevičius.

— Taigi ten...

— Cit! — šnypščia kunigaikštis ir tyliai aštriu pentinu stukteli medžioklį į koją. Dabar inkščia tas. Iš skausmo.

— Ant arklių, velniai,— suurzgia kunigaikštis Vytautas. Vijikai šoka į balnus, pasklinda tarp medžių. Blykšta fakilų ugnys, dingsta tankmėj.

Moters galva priglūsta man prie krūtinės.

— Viešpatie, amžiais tebūnie pagarbintas tavo vardas.— Moteris rauda.— Iš pragaro liepsnos, iš liūto nasrų tu mus išplėsei.

— Na, Hana... Na, Staška... na, Gordislava...— Raminamas glostau jos plaukus.— Dabar jau viskas. Dabar viskas bus gerai...

Tačiau mano mintys ne čia. Aš galvoju. Stankevičius atleido pabėgusią kunigaikščio žmoną. Aišku: ne tie dabar laikai, kad už svetimoteriavimą baustų mirtimi, nors ir tai dar kai kur atsitinka. Ir visiems žinomas jo „palankumas“ kunigaikščiui Alšėniškiui. Ir dar: nežinojo, kad po apsiaustu aš, Valiužiničius. O galbūt žinojo? Visko leko girdėti apie Stankevičiaus „meilę“ karaliui ir jo politikai (ultrakatalikiškumas, kontrreformacija, kova dėl Švedijos sosto, alinantys karai su kaimynais, pakirtę valstybės galybę, prohabsburgiškoji orientacija), nors teisėjas ir mokėjo tylėti... Taigi tikriausiai žinojo. Žinojo. Todėl ir paleido. Nežinojo tikrai, kas ryšuliuose ant nešulinių arklių nugarų. Jeigu būtų žinojęs — nebūtume sveiki kailio išnešę.

O dabar kas? Dabar mes tikriausiai išgelbėti. Iki stovyklos šešios mūsų mylios, dvylika lenkiškų. Naktį per mišką keturios valandos, dar palydėti Stankevičių ligi pilies — vėl reikės laiko.

---

* „Podolės mylia, tai yra ukrainietiška, dukart ilgesnė už lenkiškąją, o juo arčiau Turkijos, tuo mylia ilgesnė“ (lenk.).

Pirmąsias tris valandas galėsime mėtyti pėdas, dar penkios valandos zovada lėkti iš jo valdų. O paskui upė nuneš mus į amžiais laisvai tekantį mūsų Nemuną. Mes išgelbėti.

Bet iš kur ta kankinanti, ta slogi nuojauta, kad neišvengiamai kažkas gresia, kad įvyks nepataisoma nelaimė? Gal reikėtų grįžti ir atsiduoti į teisėjo rankas, prisidengti jo galingu vardu? Ne? Galimas dalykas, tada liktume gyvi, bet netektume pinigų, kurie priklauso sukilėliams, ir ginklų, kurių jie galės gauti už juos,— nieko šito nebūtų. Tad mirk, bet atiduok brangenybes tiems, kam jos ir kardas, ir gyvybė, ir galimybė kovoti.

— Šuoliuojam! Kiek arkliai įkerta, Gordislava!

Žirgai mažumėlę pailsėjo ir dabar jų nereikės varyti ligi nukritimo. Šakos kapoja veidus, miškas vis tankesnis. Ir tai teikia vilčių išsigelbėti, nors neapleidžia baidi nuojauta — ji nedingsta, tyko.

Mano kūnas — visai besvoris, pasaulis jį nutvėrė ir įsiurbė. Pasivaikščiojimų galerija eina dama ir juodas vienuolis...

Aišku... Aišku... Aš einu iš proto, einu iš proto... Ir nedrebu, kaip yra kažkas pasakęs:

Meilės akivaizdoj,
Beprotybės akivaizdoj,
Akivaizdoj pačios mirties.

...Ak, kaip gelia galvą. Mano kambario durys pravertos, Multano sarginės — taip pat, o už jų — pilkas miglotas rytas, miriadais beveik nematomų vandens lašelių, kurie be garso nusėda ant karčių tvoros, ant šakelių, žolės, įsipina į voratinklius, kad paskui sužaižaruotų visomis vaivorykštės spalvomis, kai rytą pažvelgs nedrąsi saulė.

— Na, kas gi atsitiko? — burbena iš savo sarginės Multanas.
— Aimanavai visą naktį, kalbėjai per miegus, net dantimis griežei. Slampinėja per dieną saulėj be kepurės, galvą prikepina, laiku nepavalgo, prisirūko, prisisiurbia tos bjaurybės, dar kokio šlapalo makteli.

— Aš negėriau.

— Aš gi ne prieš, kad išgertum. Aš prieš, kai be manęs. Eik, atsigaiivink upelyje ir greičiau grįžk, turiu keptų bulvių. O tada galėsi eiti savo reikalais.

...Virš upės šiek tiek pakilęs nuo vandens driekėsi lengvas rūkas. Jo draiskanos plaukė iš lėto ir dingo pakrantės žilvičiuose. Pūkstelėjau į šaltoką vandenį, išnėriau ir kitame krante pamaciau Stašką. Jinai, matyt, jau buvo išsimaudžiusi ir, užsimečiusi rankšluostį ant pečių, stovėjo liūdna, pavargusi ir lyg užsi-

miegojusi. Ir mano skausmas iš karto atlėjo, o ir skaudėjo dabar nebe galvą. Ir pajutau banaliausią vos ne iki ašarų gaudžią palaimą. Ir dar vienas taip pat labiausiai žinomas pasaulyje jausmas apėmė mane — meilė.

Ir supratau, jog vis tiek tylėsiu. Bet suvokiau ir tai, kad jau niekas pasaulyje nebeįstengs išplėsti iš manęs to didelio jausmo. Niekas negali, niekas manęs neišvaduos nei iš meilės, nei iš beviltiškumo.

Kas man beliko daryti? Tik persimesti su ja vienu kitu paiku žodeliu ir nei į tvorą, nei mietą leptelti:

— Eime šiandien į klubą. Sako, naujas filmas.

— Eime,— sutiko jina.

Ir dėl to, kad ji taip paprastai sutiko, niekuo neįsipareigodama, ir nežinia dar dėl ko mane apėmė toks džiaugsmas, jog grįždamas nepastebėjau nė Alšėniškio, kuris apie kažką kalbėjosi su Lopotucha (jam teko pašaukti mane). Ir ne iš karto pamaciau Visockį, laukiantį manęs prie pat namų. Jis ištiesė keturlinkai sulenktą telegramą.

— Štai. Buvau pašte. Kam, manau, žmogui veltui į Alšėnus belstis?

— Ačiū jums, Ignasiau Jakovlevičiau.

Jis nuėjo. Keletą kartų perskaičiau telegramą, sunkiai suvokdamas jos turinį. Telegramą siuntė Ščiuka.

„Atvažiuok. Sužinojau daug įdomaus, radau žmogų, kuris daug žino apie trisdešimt devintųjų reikalą. Andrejus.“

Dieve mano! Kokie niekai visa tai palyginti su tuo, kas dabar buvo užvaldę mane!

...Klubas, į kurį mes nuėjome vakare, buvo vienas iš tų, kurių ir dabar dar yra kai kuriuose buvusiuose kolūkių, dabartiniuose brigadų, centruose, centrinių gyvenviečių „priemiesčiuose“. Kolūkiečiai dabar savo centruose susirentė naujus dviejų ar net trijų aukštų pastatus su salėmis, bibliotekomis, repeticijų kambariais ir dar galai žino su kuo, o štai tokiose „gyvenvietėse“ klubai taip ir liko erdvesnėse kaimo gryčiose, laukdami geresnių laikų ir atliekamų pinigų.

Alšėnėliuose klubas buvo įsikūręs sename šventiko name, kuris stovėjo atokiau nuo kaimo, ant kalvelės, šalia karo metais subombarduotos cerkvės. Salė gana erdvi, yra būdelė kino mechanikui, už scenos, kur prieš seansą pakabindavo ekraną, keletas kambarėlių grimavimuisi ir rekvizitui. Ir dar vienas kambarys, kiek mažesnis už salę, kuris žiemą ar per lietų virsdavo fojė ir šokių vieta. Po senomis šventoriaus liepomis buvo įrengta vasaros šokių aikštelė, šalimais baigė savo amžių suskel-

dėjusios, apsamanojusios ir jau seniai vaisių nebevedančios obelys.

Čia net elektros neįvedė. Ar todėl, kad laukė naujo pastato, o gal dėl kitos priežasties, bet kai vakare ant kalvelės imdavo kalenti kilnojamasis motoriukas, visiems be jokių skelbimų būdavo aišku, jog klube kinas, spektaklis arba šokiai. Vakaro tyloje tas kalenimas aidėdavo toli, jis pasiekdavo net atkampiausias sodybas.

Garbės žodis, neprisimenu, nei kokį filmą rodė, nei kas iš pažįstamų ten buvo. Kažkodėl įstrigo atmintin tik Genka Sedunas ir „Siamo dvyniai“ — Šablyka su Zmogiteliu.

Ekране šmėkščiojo vaizdai, aidėjo šūviai, o kai jie nutildavo, kažkas bučiavosi ir verkė. Prisipažinsiu, net nežiūrėjau ten. Mano akys visą laiką godžiai stebėjo puikų Staškos profilį priemoje, ir aš dėkojau dievui, kad priekyje sėdėjo kažkoks ilgšis, todėl, „norėdamas ką nors pamatyti“, buvau „priverstas“ pasilenkti į jos pusę, liesti jos ranką, o kartais petimi atsiremti į petį, nors, žinoma, šitaip galėjau prisilenkti ir prie kaimynės iš kairės.

Dieve, kiek laimės teikė tas paprastas tarsi atsitiktinis prisilietimas! Ir aš, šilto ir šalto matęs žmogus, dabar atrodžiau panašus į tą nesitveriantį džiaugsmu, drovų ir susižavėjusį berniukštį, koks buvau seniai seniai, kai ta, kuri dabar sėdi šalia, buvo dar visai kūdikis.

Todėl ir negalėjau būti kitoks, koks būna pramuštgalvis šaukuolis. Todėl protinga gamta taip viską ir patvarkė.

...Seansas baigėsi. Jaunieji liko šokti, vyresnieji, mažumėlę pasižiūrėję į juos, ištryptu keliuku patraukė namo.

— Gal pasiliekam? — paklausiau Staškos.

Ji papurtė galvą ir pasuko link takelio. Takelis vedė per jaunų liepaičių atvašyną, ąžuoliukų guotus, beržynėlius, nėrė pro kadugių, susiraizgiusias gervuoges, leidosi į šlapią lomą, dvelkiančią bala, o perlipęs per neaukštą kauburną, išėjo tiesiog prie Baltojo Kalno ir bažnyčios.

Ėjome tylėdami. Jaučiau, jog ir jina galvoja apie tai, kas mus artina ir kam negalima duoti valios.

Tankumyne „paplak, paplak, kinkyk, kinkyk“ ėmė suokti lakštingala. Iš pradžių nedrąsiai, o paskui, tirpdama iš laimės, jau visu balsu ragino Jurgutį.

Stasia pirmoji nutraukė tylą:

— Ar jūs prisimenate kokių nors linksmų nutikimų, susijusių su kinu?

— Pabandysiu prisiminti... Aha, vieną atsiminiau. Kaip

atradau italų neorealizmą. Mano požiūris į itališkus filmus po karo buvo kaip ir į visus „trofėjus, paimtus po pergalės“. Gal tie filmai buvo visai ne itališki (aš pasakojau jausdamas palengvėjimą, kad pagaliau radome apie ką kalbėti), tačiau juose tarsi privaloma buvo salsvos storulio Džiljo dainos arba grafių ir grafielių kančios. . . Žodžiu, nustojau vaikščioti į kiną. Ir štai kartą kaip tik per paskutiniąsias dvi paskaitas turėjau labai svarbų pasimatymą. O jeigu jau taip, tai nutariau nekvaršinti sau galvos ir dėl dviejų pirmųjų. Eiti namo — toli ir nepatogu. Tad basčiausi be tikslo gatvėmis. Imsiu ir nueisiu, manau sau, į kiną. Afiša skelbia: „Ustinas Malabazi“. Na, kažkas gruziniška, kaip „Georgijus Sakadzė“, galvojau. Gruzinių filmo galima nueiti pasižiūrėti. O jeigu dar istorinis, tai bent! Nuėjau. Ir čia ekrane pasirodo užrašas: „Italija“. Vos susilaikiau nespjovęs ir neišėjęs, susilaikiau tik dėl pavadinimo: „Prie Malapagos sienų“. Tai buvo vienas iš pirmųjų neorealistinių filmų, kurių aš paskui, ir prisijuokęs, ir prisiverkęs, niekada nepraleisdavau.

Ji nusijuokė tyliai ir švelniai.

— Taip aš ir atradau. . . Stok! Stok, nejudėk!

Mes buvome pačioje lomoje. Ar mėnulio visai nesimatė, o gal jo kraštelis kilo kur nors prie pat horizonto, tačiau drėgnoje dauboje buvo beveik tamsu. Nebent tik blyškios pavasario žvaigždės skleidė kažkokią blausią šviesą. Ir toje tamsoje veikiau pajutau nei pamačiau, jog nuo juodo alksnio kamieno atsiskyrė tokia pat juoda figūra ir pajudėjo link mūsų.

— Kas čia? — kaip galima ramiau paklausiau aš.

Žmogus kaip ir pirma slinko tylėdamas. Maža to, iš dešinės nuo juodos sąžalyno sienos atsiskyrė antras. Toliau eiti negalėjome. Žvilgtelėjau atgal: dar du šešėliai atkirto mums kelią atgal į klubą.

Bėgti į šoną nebuvo kaip: per balą, tegu ir negilia, — iki kelių ar iki juosmens — toli nepaspruksi, plikom rankom paims. Jeigu tik šitie — o tai labai abejotina — rengėsi apsieiti plikomis rankomis.

Koks aš kvailys! Kaip galėjau pamiršti atsargumą! Neiti su visais, o patraukti taku, dar su mergina, žinodamas, jog gausybė paslapčių yra susiviję į kamuolį šitame gyvačių lizde.

Jie artėjo grėsmingai tylėdami. Tuoju užpuls visi keturi, ir tuomet jau niekas nepadės.

„Viskas. Tai galas.“

Ir čia tas, kuris slinko iš užpakalio ir iš kairės, padarė nedidelę klaidą: jis paskubėjo pulti pirmas. Strykteleėjau į šoną ir skiausčia ranka režiau jam į pasmakrę.

Pasigirdo žagtelėjimas, ir supratau pataikęs.

Ir tuo pat metu, lyg mane būtų vedusi nematoma jėga, kirtau kiek galima arčiau prie kojų dešiniajam užpuolikui, kuris buvo atkirtęs kelią atgal. Akimirksniu keletą kartų persivertęs šonu, pritraukiau kojas ir atsivėdėjęs tvojau jomis į tam tikrą vietą dvišakume ties manim palinkusiam priešui. Užpuolikas dusliai sudejavo, o aš tvojau pat pašokau ant kojų. Kol tas dvi-linkas iš skausmo dar nespėjo atsikvošėti, sugriebiau Stašką už rankos ir stumtelėjau į dabar atvirą taką.

— Staška! Bėk! Bėk, greičiau!

Ji pabėgėjo keletą žingsnių ir sustojo:

— Ne! Ne!

— Bėk, sakau, bėk tvojau!

Kol ji delse, trečiasis užpuolikas spėjo atkirsti mane nuo Staškos. Būčiau pasinaudojęs tuo keliu ir sprukęs paskui ją nė kiek nesigėdindamas. Esant tokioms nelygioms jėgoms, tai buvo vienintelė teisinga išeitis.

Du raitėsi iš skausmo, tik bandydami — vienas įkvėpti, kitas išsitiesti. Bet liko dar du, jie artėjo, ir pamačiau, kaip to, kuris atkirto man kelią, rankoje blykstelėjo iš rankovės išslydęs peilis.

— Bėėėk!

Tačiau ji nebėgo, o aš negalėjau net atsigręžti, nors jau girdėjau, kaip dusliai šnopuoja už nugaros kitas užpuolikas.

Ir čia Staška staiga užsimojo, ir kažkoks tamsus daiktas, nuskriejęs oru, trinktelėjo tam, antrajam, per galvą.

Žmogus su peiliu iš netikėtumo atsigręžė į Stašką. Tuomet vienu šuoliu įveikiau atstumą iki jo ir iš visų jėgų trenkiau jam į tarpuakį, dešiniuoju kumščiu tuo pat metu smogdamas į paširdžius.

Peršokau per jį,— gal man tik pasirodė, o gal taip ir buvo, kad jo kepurė snapeliu atgręžta atgal,— griebiau merginą už rankos ir nulėkiau taip greitai, jog olimpinis čempionas, pamatęs tokį bėgimą, visą mėnesį gertų iš širdgėlos.

Tik staiga ji suriko garsiai, nevilties kupinu balsu. O ir aš, girdėdamas už nugaros ketvirtojo žingsnius, surikau visa gerkle. Ir laukymėje kažkas suklykė kraupiai, bjauriai, žvėriškai.

Ir netikėtai iš tos pusės, kurion mes bėgome, į mūsų riksmą atsiliepė balsų klegesys, kojų tapenimas. Po valandėlės mes jau lėkėme atgal, lydimi ne mažiau dešimties žmonių.

Nuo laukymės atskriejo švilpesys, ir, kai mes įbėgome į ją, išgirdome tiktai tolimą šakų šlamesį ir žagarų traškesį po nubėgančiųjų kojomis.

Vytis jų nevertėjo. Jie tikriausiai žinojo kokius nors takus per tas balas.

Tuos du, kuriems padoriai trinktelėjau, matyt, vargais negalais nusitempė kartu. Ir tai suprantama: pažinus vieną, galima būtų išaiškinti visą šutvę.

— Kas tokie? — paklausė Šablyka. — Ar ką nors pažinai?

— Ne, — nežinau kodėl, bet neprasitariau apie Lopotuchos įprotį nešioti atbulą kepurę. Ar maža kas galėjo taip ją užsimaukšlinti. Kam gi vien dėl įtarimo mesti žmogui šešėlį. — Ne pažinau.

Ir staiga mane apėmė pyktis:

— Su peiliu! Norėjai mane nudurti, niekše? Ar tu man davei gyvybę? .. Kuo tu jam trinktelėjai, Staška?

— Ba... bateliu... Nie... nieko daugiau neturėjau...

Tylą suardė toks griausmingas juokas, kad net krūptelėjau. O ji staiga pravirko. Ir dar taip, kad man širdis apmirė. Ir... prisiglaudė prie manęs. Ir tai — aš supratau — buvo kažkas daugiau nei palengvėjimo ašaros.

— Kaip... Kaip jie galėjo?

Nežinojau ko griebtis. Tik glosčiau jos galvą ir kalbėjau kažką be sąryšio, nuo ko ji kūkčiojo dar graudžiau.

— Mano vargšėlė... Mažyte mano, gerute... Na, gana, gana, nusiramink.

— Ba-atuku, — springo iš juoko Zmogitelis. — Na, bjaurybės, — staiga nustojęs juoktis, tarė rūščiai. — Pakliūsit mums į rankas, įkrėsime mes jums į kailį kiek nusipelnėte.

— Gerai, kad viskas gerai baigėsi, — subūbnijo Šablyka.

Atbėgo smarkiai uždusęs Gončiarionokas, ir merginos iš Baltojo Kalno net spiegdamos be jokios tvarkos ėmė jam pasakoti, kas atsitiko.

— Ką? Pabėgo? .. — be ryšio klausinėjo jis. — Su peiliais? Ot kiaulės. Negali būti! Na ir šunsnukiai.

— Bet kuriuo atveju, nors ir nežinau... — neaiškiai mykė Alšėniškis. — Bet kuriuo atveju, išsiaiškinsim...

— Ir atsitik tu man taip pas mus, — aikčiojo Gončiarionokas.

Genka Sedunas paglostė savo tamsius banguotus plaukus ir netikėtai griežtai tarė:

— Pas jus, pas jus. Vienas mano pažįstamas aktorius (jis vis raganas, šmėklas, belzebubus vaidina, žodžiu, jis net pramin-tas „nusipelniusiu respublikos nelabuoju“), išgirdęs šią istoriją, pasakytų: „O kai dėl moralės, tai mums miške į ją nusispjau-ti...“

Galvojau apie visas tas keistas paslaptis, nesuprantamus dalykus, kurių čia pernelyg daug, apie išnaršytus popierius ant mano stalo, ir nieko jam nepasakiau.

IV SKYRIUS

Mįslės ir įminimai.

Pulkininkas, leibmedikas ir prokuratorius

Žodžiu, viskas šiame gerų geriausiam pasaulyje apsivertė aukštyn kojomis. Bet ar tikrai šis pasaulis geriausias? Paskutiniu metu ėmiau smarkiai tuo abejoti. Velnioniškos paslaptys, velnioniškos katakombos, perkūniški naktiniai košmarai, kad jie kur skradžiai prasmegtų!

Jau vakarėjo, kai priėjau savo penkiaaukštį. Senas draugas Gerardas Pacholčikas geraširdiškai nusišypsojo man iš tabako kiosko.

— Senokai nebuvote! — naivios jo akutės tyrinėjo mane. — Tai jūs vis dar keliaujate? Vis medžiagą naujai knygai renkate? Na, ir kaip?

— Jie visi, jų viskas. O kai dėl sekimosi, tai po milimetrą slenkame pirmyn, dievo žmogau.

— Ir kuriam galui jums tie viduramžiai? Kam?

— Atsakysiu jums ne savo žodžiais: „Kas neprisimena praeities, kas ją užmiršta, tas pasmerktas ją išgyventi iš naujo. Daugelį kartų“.

— Ir tai, kas baisiausia?

— Ir tai.

— Brrr...

— Duokite man du blokus „BT“. Ė, bet jūs tikriausiai neturite. Vitrinoje jų nematau.

— O ar jūs dažnai jas matote vitrinoje? — Jis ištraukė iš po prekystalio du blokus ir aš juos įsimečiau į sakvojažą. — Vitrinoje nėra, bet jums visada atsiras.

— Už kokius nuopelnus man tokia išimtis?

— Jūs urminis pirkėjas... Ir savas.

— Oi, iškarš tau kailį, Gerardai, — netikėtai pasigirdo už nugaros švelnus balsas. — Iškarš ir už „savus“, ir už prekybą iš po prekystalio.

Už manęs kioskininko nepastebimas per vitriną su cigaretėmis stovėjo Vytautas Inezilja Chosė Marija Lyganovskis ir kuitėsi savo pinigineje.

Akimirksniu Pacholčikas lyg ir suglumo. Kažkas šmėkstelėjo jo akyse. Bet jis mostelėjo ranka. Prisimerkė:

— Štai jums, Antonai, dar vienas „Bè tè“. Užkrito. Šiandien jau paskutinis.

Ir ištiesė man pakelį.

— O man neatsiras? — paklausė psichiatras.

— Deja, šiandien viskas. Bet rytoj turėsiu.

— Žiūrėk, kad būtų. O šiam kartui prašau „Vakarines“ ir du pakelius „Kladno“.

— „Kladno“? Hm. Kur gi tie „Kladno“? Taip, yra.

Nužingsniavome namų link ir aš netikėtai tariau:

— Veltui spyriojausi. Atėjo ir mano eilė kaip nors patekti pas jus.

— Kas, nervai?

— O dėl ko gi daugiau pas jus vaikšto?

— Ką gi... Užeikite nors ir dabar. Kam veltui gaišti laiką? Paklausysiu, apžiūrėsiu.

...Niekada nebuvau buvęs jo bute, todėl iš tikrųjų jaučiausi priblokštas. Atrodė, jog čia viskas padaryta ne nuraminti žmogui, o priešingai, įaudrinti jį ligi pasiutimo. Ramus žmogus čia pradėtų šokti švento Vito šokį arba kaukti kaip gaujos vilkas viduržiemį, o nervingas išeitų iš čia visiškai beprotis. Net įprastiniai baldai, visos tos sofos, krėslai, stalai, servantai, grafiūros ir televizoriai nė kiek nešvelnino to pirmojo įspūdžio.

Todėl, kad palyginti su kitomis relikvijomis masajų ietis ir skydas atrodė kaip nekalti žaisliukai. Todėl, kad sienos beveik ištisai buvo nukabinėtos čiukčių ir tungusų šamanų, mongolų kaukėmis, skirtomis „cama“, į kurias tik žvilgtelėjęs galėjai pražilti. Tibetų apeiginės kaukės atrodė tokios baisios, jog, sutikęs su tokiu veidu žmogų tamsiame koridoriuje, netektum žado visam gyvenimui. Čia stovėjo siaubingi Benino dievukai, kinų dievai su žiauriais ir neregėto pykčio iškreiptais veidais. Kabojo Kvinslendo ir Sandijos salos skydai, iš žolės nupintos australietiškos apyrankės, Afrikos žynių fetišai, kraupūs Naujosios Gvinėjos vyrų sąjungų narių drabužiai.

Šleikštulį keliančios ritualinės kaukės iš Saliamono salų (juodasis driežas su senovės Graikijos šalmu), kalebasai kalkėms, žiaurūs Admiraliteto salų dievukai, durklai iš kriauklių ir kažuaro kaulų, dembliai ir audeklų palos, indų anki ir Javos krisai.

Ir visur išsišiepę, išverstomis akimis, iltingi snukiai. Tikras karcerio filialas pragare.

— Ar nebaisu jums čia?

— Darbe kartais būna baisiau, — atsakė jis šiek tiek kandžiai, protingomis akimis apžvelgdamas savo kolekciją. — O šitai? Tai visos mano klajonės. Kiekvienas jų primena man kokią nors istoriją, atsitikimą, baimę arba džiaugsmą. Ir todėl man jie — ne daiktai. Tai — gabalėliai gyvenimo.

Nuėjome į mažą kabinetą, išdažytą pilkai žydra spalva. Jame nebuvo nė vienos kaukės.

— Tai pasakokite.

Ir ėmiau pasakoti. Apie viską. Apie Alšenus, tarsi dar karo metais apkrėstus kažkokiu nežinomos pasiutimo formos virusu, apie daugelio jo gyventojų keistenybes, apie kraupų, šaltą praėjusio karo alsavimą, apie Lopotuchos beprotystę ir naktimis mane persekiojančius košmarus.

Jo veidas kaskart vis labiau rimtėjo ir niaukėsi:

— Negaliu suprasti jūsų simptomų. Primena viduramžių Baltarusijoje žinomą ligą paną, tai yra kliedesys nemiegant. Tačiau ne visiškai. Ir dar kažką panašaus man yra tekę matyti trisdešimt penktais metais šiaurės vakarų Indijoje. Jūs, be abejo, žinote, jog egzistuoja žemės poliai: geografiniai, magnetiniai, šalčio ir šilumos poliai. O štai apie biologinio neprieinamumo polių tikriausiai negirdėjote?

— Ne.

— Ir retas iš civilizuotų žmonių apie tai žino. Tik vienetai. Aišku, išskyrus tos vietos gyventojus.

— O kas tai yra?

— Ogi didžiulis uolų ir nepraeinamų girių plotas prie Narbado upės. Palyginti su tuo žaliuoju pragaru, džunglės — išpuoselėta angliška pievelė. Nuo pat istorijos pradžios ten nebuvo įžengusi žmogaus koja. Įsivaizduojate, nuo tų laikų, nuo australopitekų laikų!

— Kaip tai? Kodėl?

— Ten, kaip sakoma, nuo neatmenamų laikų, dešimčių kilometrų plote gyvena didžiausia pasaulyje laukinių bičių kolonija. Bičių megalopolis, beveik toks pats, kaip sakysim nuo Niujorko ligi Vašingtono. Ir bitės ten ypatingos rūšies. Ištisi debesys, pulkai, legionai spiečių. Bitės įgėlimas labai skausmingas, žaizda kartais neužgyja kelias savaites. Jeigu įgelia penkios, — žmogų ištinka paralyžius, kartais laikinai, bet dažniausiai — visam gyvenimui. O jeigu įgels daugiau negu penkios, — neišvengiama mirtis.

— Visko būna, — tariau aš. — Mes taip menkai nutuokiame apie nuodus. Šit mokslininkai sukūrė universalų serumą nuo gyvačių įkandimo. Ar kobra, ar giurza įkąs, — nebaisu.

— Taigi taigi. O kodėl nenaudoja? Juk atrodo, panacėja, išsigelbėjimas visiems. Bet juk ne. Todėl, kad žmogus, apsidraudęs nuo visų gyvačių įkandimo, neišvengiamai mirs įgeltas paprastos bitės. Štai ir galvok, kas geriau. Bet, kas keisčiausia, tos indiškos bitės visai negilia žvėrių. Jų ten gyva gausybė. Menkai ištirti, o kai kurie net ir visai mokslui nežinomi. Kai kurie iš jų matyti. Retsykiais jie ateina į aplinkinius laukus ir džiungles. Bet ilgai neužsibūna, grįžta atgal. Matyt, jaučia, kur jie visiškai saugūs. Kartais vanduo arba vėjas atneša iš ten niekada neregėtų augalų sėklų. Ir štai dėl vieno iš tų augalų, jeigu tik jis kartą per daugelį metų išauga už bičių regiono ribų, varžosi visi gyventojai. Džiovina jį, daro nuovirą ir geria. Ir tuomet taip pat regi įvairiausių kliedesius ir vizijas. Tačiau kur Narbadas ir kur Alšėnėliai? Nesuprantu, kas su jumis darosi. Ir todėl man itin neramu. . . Ar tik nereikėtų jums pasigydyti? Pas mane. Aš pats jus prižiūrėčiau. Ir draugą ten klinikoje turiu, jauną, talentingą. Per porą mėnesių jus pastatysiu ant kojų.

— Ne, negaliu.

— Tuomet nors pailsėkite. („Dieve, į ką gi iš kondotjerų jis panašus?“) Porą mėnesių prie jūros. Vanduo, saulė, oras. Ir jokio protinio darbo. Jūs tiesiog pervargote su tais savo istoriniais ieškojimais. Ir štai dar ką jums pasakysiu: jūs tikriausiai manote, jog visa tai niekai. . .

Jo žvilgsnis buvo skvarbus:

— Įspėju. Tai baisus dalykas. Ir kad jūs žinotumėte, kas tai, kad aplaidžiai nežiūrėtumėte į savo sveikatą, o gydytumėtės, — važiuokime rytoj su manim. Pamatysite, kas tai yra. Na, ir tyrimus kai kuriuos atliksime. Sveikata — labai rimtas dalykas, o protas — vienintelis šio to vertas daiktas. Deja, mes nemokam jo vertinti.

— Gerai, — sutikau veikiau norėdamas juo atsikratyti.

Siek tiek pailsėjęs, nutariau užėiti pas Chilinskį ir beveik nenustebau, kad šie du suaugę žmonės (jis ir Ščiuka) sėdi prietemoj ir pro epidiaskopą žiūri skaidres.

— Sėskis, tuoj baigiam, — tarė Adamas.

Skaidrėse buvo „mano“ vietos. Kladnas. Kelias į Alšėnus. Pilis. Bažnyčia.

— Kur jūs jų prisipleškinote? — paklausiau, kai uždegė šviesą.

— Nagi jau pora metų, kai fotografavau, — pasakė Chilinskis, bet aš nepatikėjau, nes skaidrėje prie pilies vartų nebuvo paminklinės lentos.

„Oi, kažką tu čia suki, Adamai Petrovičiaus“, — pamaniau pats sau.

Kai ant stalo atsirado kavos ir šio to prie jos, ir mes ragavome tos ir to, Ščiuka paprašė papasakoti naujienas.

Papasakojau. Šį kartą nieko neslėpiau: nei apie savo naktinius košmarus, nei apie pašnekesį prie eigulio namo, nei apie vakarykštį užpuolimą prie balos. Matyt, kalbėjau susierzinęs, nes Ščiuka staiga tarė:

— Gal tu manai, kad mes čia ciuckius gaudome? Gerai, gerai, jau, neširsk. . . Ta-aip, darosi karšta. O vieningos koncepcijos kol kas neturime. Išvažiuotum tu iš ten, vaikinė.

— Dar ko?! — pasipiktinau.— Kažkas kaltas, o aš turiu išvažiuoti. Jūs neturite koncepcijos, o man reikia atsakyti.

— Koncepcijos nėra. Užtat, kiek aš suprantu, įtariamųjų daug.

— Štai ir pasistengtumėt labiausiai įtariamiesiems pakirpti sparnelius. Kai reikės imtis tų, kaip ten, pistoletų, revolverių,— vėlu bus.

— Pasitaiko, kad ir pistoletų tenka griebtis.

Ščiuka erzino mane. Erzino ir tas dvigubas jo hobis: skaitė detektyvus ir čia pat šaipėsi iš jų, ir dar atmintinai žinojo visus, kokie tik buvo pasaulyje asmeniniai šaunamieji ginklai. Netgi 1837 metų belgų sistemos „Mariett“ šešiavamzdį (sukosi vamzdžiai, o ne būgnas). Ir todėl aš jam buvau neteisingas:

— Revolveriai. . . O jūs ar mokate su jais elgtis?

Jis pažvairavo į mane:

— Galite neabejoti.

— Tada nieko, o tai pasitaiko, kad drioksteli nieko negalvodamas.

— Užtat jūs daug galvojate. Ir verkšlenate: „Ak, vištą nužudė“, — netikėtai sausai iškošė Chilinskis.— O aš neverkšle nu. Užtat gerai žinau kitką. Vištai taip ir reikia, kad ją iškeptų, bet dėl tavo noro „pakirpti sparnelius“ tai esu įsitikinęs ir pasakysiu, jog nereikia sparnų pakirpti! Nereikia, kad žmogus sėdėtų cypėje, nors ir keletą dienų.

— Ir tokiems?

— O jeigu jau sėdo — tai nelaimė. Ir mūsų visų gėda.

— Na gerai, užteks ginčytis,— pasakė Ščiuka.— Taveš, tiesą sakant, laukiau štai kokių reikalų.

Jis išplėšė iš bloknotėlio nedidelį lapelį:

— Štai tau Jaroslavo Miroševskio adresas ir telefonas. Buvęs Kladno prokuratorius. Tik jau nepamenu, ar tai jis, apskrities prokuratorius, 1939 metais Krištofo Visockio byloje pats buvo

kaltintoju ar užleido vietą savo pavaduotojui, viceprokuratoriui. . . Taigi jis ir be archyvo turėtų šį bei tą prisiminti.

— Gerai.

— Kada važiuosi?

— Na. . . na. . . ryt dar čia turiu kai kurių. . . reikalų. . . — Prisiminiau Lyganovskio pasiūlymą ir, netikėtai net sau pačiam, nutariau važiuoti su juo. — Poryt — tikriausiai.

— Tai ir puiku: poryt ir mes rengiamės į tuos kraštus. Pamėtėsime tave iki Kladno, o jeigu neilgai truksi ir gražiai paprašysi, tai pavešime ir ligi Alšėnų. Beveik iki Alšėnų: prieš pat miestelį mes suksime į šalį.

— Aš, Klepča, — jis, matyt, pastebėjo, kad mano veidas susiraukė ir todėl pridūrė: — o ir Adamas antai susiruošė, atrodo, pas tave, pameškerioti.

— Žuvies daug.

— Tai va, — pasakė Adamas, — pamėtėsime mane iki Kladno, paliksite Antoną, o aš kitą dieną atvažiuosiu. Taip bus geriau. Kažkodėl ir mane, seną kuiną su dvigubu avižų daviniu išėjusį į poilsį, sudomino tie peiliai ir damos su vienuoliais. Gal šviežia akim ką nors ir pastebėsiu.

— O gal taip iš tikrųjų geriau, — sutiko Ščiuka. — Tu juk dabar neturi ko veikti. Galėsi sau paplepėti vakarais, su meške re pasėdėti. Kad nereikalingų kalbų nebūtų!

Dar kartą išsivirėme kavos, bet nusprendėme, kad prie kavos reikia ir gramo konjako, nes nei veiksime nemigos. Ir sėdėjome taip visi aplink žemą staliuką, lyg trys pensininkai, kurie doru darbu užsitarnavo poilsį ir dabar kaifuoja, bet vis dar negali pamiršti „seniai praėjusių dienų darbų“ ir „mūšių, kur visi kartu kovojo“, nors į naujus žygius jau niekas nebekviečia.

— Taip, — tarė Chilinskis, — ir ko tik nebuvo. Prisimenu atsitikimą su vokiečių lakūnu, kurį pačiupome kaip „liežuvį“, ir iš džiaugsmo, kad gavome iš jo svarbių žinių, sugirdėme jam pusantros stiklinės Ašmenos krūminės.

— O ką jis? — paklausė Ščiuka.

— O jis pasigėrė ir, sužinojęs, kad jo nesusaudys, o permes per frontą, iš džiaugsmo visai neteko proto, ištižo ir nutarė, kad jis yra „štukas“. Kosmičiau, o kas yra „štukas“?

— „Junkers—88“, — mechaniškai atsakiau aš. — Toks pikiuojantis bombonešis su panašiais į žuvėdros sparnais.

— Žinai, — pagyrė Ščiuka.

— Tiesiog nepamiršo, — pasakė Adamas. — Tai šitas vokiečių išskėtęs rankas, vis kaukė „ū-ū-ū“ ir vis taikėsi nupikiruoti galva ant grindinio.

— Ant kokio grindinio?

— Taigi visa tai dėjosį pačioje Ašmenoje. Mes jį persirengę vedėme. Ir girtas jis mums buvo geriau už bet kokį ausvaisą.

— Irgi linksmybę prisiminei. Tik tu ir esi tokių triukų meistras. Nelemtas avantiūristas.

— O vis dėlto, kas ten įvyko su tuo Krištofu Visockiu?

— Gadini mums poilsį,— atsiduso Ščiuka.— Juk sakėm tau, kad žmogžudystė. Archyvas sudegė arba buvo išgrobstytas. Pakorė žmogų — ir viskas.

— Nelaiminga šeima,— tariau aš.— Na, o šitas Vladakas?

— Irgi neaiški istorija,— atsakė Chilinskis.— Šiuo atveju apie archyvus net ir kalbos negali būti. Koks gi archyvas po-grindyje? O Vladakas tai dingdavo iš Kladno, tai vėl pasirodydavo. Žmonės šneka, kad juodojoje rinkoje prekiavo.

— Na, už tokius darbus neskubėjo šaudyti, — įsikišo Ščiuka, — ypač kartu su patriotais, beveik gatvėje, matant žmonėms. Ir dar toki „lojalų“. Juk jis tuo metu dar ir pasų biure tarnavo.

— Ir juodoji rinka? — nustebau aš.

— O tu pabandytum iš vokiškos išmaldos be rinkos pramisti.

— Iš kur žinai?

— Aš... gyvenau. Buvo toks momentas. Bet kas laikė Vladaką mieste? Galėjo išvažiuoti pas brolių kaiman ir ūkyje įsitaisyti. Gal tikrai su pagrindžiu buvo susijęs, su partizanais. Vokiečiai galėjo prieš pat apsupimą atsitiktinai suuosti...

— Kodėl gi niekas neprisimena, kaip jis iš tikrųjų atrodė? — numykiau.

— O kas gi prisimins? Galbūt tų liudininkų, kurie jį pažinojo, kauleliai seniai po žemėm trūnija. Pažinojo, sakykim, du žmonės (dėl konspiracijos daugiau ir negalėjo). Ir štai — vienas mūšis, užpuolimas, blokada — ir baigta, ne žvalgas, o išdavikas. Argi mažai tokių dorų žmonių po išlaisvinimo ir pas mus sėdėjo? O jų pagrindinės veiklos liudininkų neliko.

— O pasitaikydavo,— burbtelejo Adamas,— kad dėl kažkokių išskaičiavimų ir gyvi liudininkai nepatvirtindavo.

— Kaip tai?

— Na, vaikine, ar tu mėnulyje gyveni, ar ką? — ir minutėlę patylėjęs pridūrė: — *Ten* taip pat buvo ne tik didvyriai. Ten įvairių žmonių buvo. Pasitaikė ir atsitiktinių niekšų, šiaudadūšių. Įkrės tokiam — vokiečiai arba savi,— sumeta: liks vietoje — galas, o miške — gal ir išsaugos kailį. Na ir mauna pas partizanus.

Neužsitraukdamas išpūtė dūmą.

— Ir štai siunčia ką nors pas vokiečius tarnauti, į patį pra-

garą, liepia įgyti visišką pasitikėjimą. „Eik,— sako,— mielas brangusis, ten ir ten: burmistru, į valdybą, vertėju, velniu, belzebubu. . .“ Ir štai įsivaizduokim, kad iš gyvų liudininkų liko štai toksai skystimas. Jis vienintelė viltis, vienintelis šiaudelis tokiam, kuris antitarybinėje nacionalistinėje „Baltarusijos jaunimo sąjungoje“ per okupaciją vokiečiams „tarnavo“, o dabar jį nori teisti kaip parsidavėlį.

— Na ir kas? — piktai paklausiau aš.

— Ogi tas. Būna, kad ta „vienintelė viltis“ ir išsigina. „Negirdėjau, nemačiau, gal pamiršau, bet, atrodo, ne, nežinau.“ Išsigina. Kad tik, neduok die, ant jo paties šešėlis nekristų, karo jeros sau nesugadintų. Taip, žiūrėk, ir iškopia į paviršių kaip šungrybis. . . Bijo, dreba: o jeigu nesusigaudys, neišsiaiškins ir jį kaip sėbrą pričiups. O gal tas, kolaboracionistas, ką nors apie jį žinojo? Manote, jis pradės ginti, liudyti apšmeižtojo naudai? O juo labiau tam, kad atstatytų gerą mirusiojo vardą. Kam? Tai jam pačiam gyvent ir gyvent, kopti į viršų, galvoja. O mirusiam — kas? Mirusiajam vienas ir tas pats, jam neskauda.

— Galėjo būti ir taip,— tarė Ščiuka.— Visko pasitaikydavo.

Vėl kryžkelė. Kuriuo keliu pagaliau eiti, kaip sužinoti teisybę?

Mudu su Lyganovskiu važiavome į miestą jo mėlynuoju „Moskvičiumi“. Grįžome iš psichoneurologinės ligoninės.

Jam viskas tarsi buvo nė motais. Gražios stiprios rankos tvirtai laikė vairą, ir man atrodė, jog jis net nežiūri į kelią, nevairuoja mašinos, o tiesiog susiliejęs su ja, kaip kiekvienas vairavimo meistras.

O mane dar vis krėtė nuo šito vizito į beprotnamį, nuo posūkio į ilgą pavėsingą tujų ir kadagių alėją, nuo to ligoninės kiemo, po kurį lyg sapnuodamos slankiojo kažkokios beveidės figūros, netgi su savo chalatais ir pižamomis panašios į šveicarų tapytojo Arnoldo Bioklino paveikslo figūrą, kuri, stovėdama luote, tyliai plaukė per savaną į „Mirusiųjų salą“.

Buvau dėkingas Lyganovskiui, kad jis nevedžiojo manęs po palatas, o tiesiog paprašė sanitarą atvesti jo prašomus ligonius į kabinetą. Kiekvienam jis mane pristatydavo ne kaip pašalinį žmogų (galbūt — to labai bijojau — būsimą kaimyną), o kaip gydytoją, kuris kol kas tik pasižiūrės, o paskui būtinai padės.

Jo komentarus, kai išvesdavo eilinį ligonį, girdėjau tik nuotrupas. Prieš mane tebestovėjo veidas, akys, nelaimingojo poza, jo kalba, kuri kartais atrodė visai rišli ir sąmoninga, o tarpais priminė piliakalnyje rastą pusiau sudūlėjusį audinį, iš kurio likusių sunku įsivaizduoti pirmykštį raštą.

— Sakiau . . . vieną. . . ne todėl, kad raketa sprogti. . . Kos-

mosui neskauda. . . vyriausybės įsakymas. . . galėjo ten. . . Aelita.

Vienas iš daugybės šio galvosūkio įminimų galėjo būti toks:
— Juk sakiau, kad siųstų mane vieną. Ir ne todėl, jog perkrauta raketa gali sprogti. Žemėje nesprogs, o kosmosui neskauda. Ir vyriausybės įsakymas buvo, bet vietoje nepaklausė. Blogiausia, kad sprogti galėjo tenai, o ten Aelita.

Jį pakeitė kitas, kuris buvo tikras, jog žmona veržte veržiasi pas jį (kažkada jinaį ne tik sulaužė jam ištikimybę, bet ir išdavė), kad jau dešimt metų laukia jo už namo kampo, bet jos neleidžia pas jį.

— Ji ištekęjo antrą kartą prieš devynerius metus, — patyliu-kais tarstelėjo Lyganovskis, kai springstantį rauda žmogų išvedė iš kabineto.

Ir dar. Ir dar. O čia ramus balsas žmogaus, kuris prie viso to gal ir pripratęs, nors širdies gilumoj ir jam turbūt skauda, komentuoja:

— Korsakovo psichozė — ypatinga psichinių sutrikimų forma, kurią sukelia alkoholinė intoksikacija. Būdinga pakitusi atmintis ir smarkiai sutrikusi nervų sistema. Arba: skiriasi regėjimo laukai. Tačiau, išmatavus smegenų impulsus specialiais prietaisais, jų skirtumo nepastebiu.

Arba dar:

— Sprendžiant iš visko, jo negalima laikyti nei bepročiu, nei epileptiku. Nėra jokio pagrindo teigti, jog organiškai pakitusios smegenys. Reikia manyti, kad jo ligos priežastis yra jo paties psichinės, dvasinės savybės.

Jis įdėmiai pažvelgė į mane:

— Panašiai kaip tas jūsų tipas iš Alšenėlių. Norėčiau kaip nors su juo pasikalbėti.

— O kas gi trukdo? Susiruoškite ir atvažiuokite dienai kitai. Galėsite stebėti.

— Gal ir atvažiuosiu. Ir ne tik jį stebėsiu, — pridūrė reikšmingai. — Gal ir jums kai kurie „simptomai“ jau pradėjo reikštis.

— Jūsų valia. Bet ką tai duos?

— Patyrusiam gydytojui daug duos. Nors, aišku, geriau būtų panaudoti testus atminčiai, elementariems protiniams sugebėjimams išaiškinti ir. . . patikrinti reakciją narkozei.

— Atmintis — gera, protiniai sugebėjimai, — sakysčiau, normalūs. Narkotikų nevartoju. Tikriausiai pas mus juos mažai kas vartoja. Čia gi ne Honkongas.

— Ir dar reikėtų, — lenkė jis į savo pusę, — visapusiškai patikslinti protinius sugebėjimus bei išanalizuoti charakterį

pagal Roršachą. Buvo toks šveicarų psichiatras, kuris pasiūlė savo kvalifikacijos metodą charakteriams klasifikuoti.

O pro mus ėjo ir ėjo šešėliai. Vienas ligonis, vyno fabriko degustatorius, perskaitė mums ištisą paskaitą:

— Iki 1878 metų buvo profiloksera. Po jos vynai jau ne tie... Kamštį keisdavo, o tai reikėdavo net butelio kakliuką nudaužti... Prie kakliuko laikydavo uždegtą žvakę, kad įsitikintų, ar nepateko į vyną koks šapelis. Ir nė per nago juodymą nuosėdų! Jūs tokių vynų jau neragausite.

— Apie nieką kitą daugiau negali kalbėti...

Po jo aktorius, kuris plūdo kažką ištraukomis iš pjesės, kurios niekas nematė ir nematys. Jis gestikuliavo rankomis lyg oratorius forume.

— Ir vaidmens joje man nedavė... Angliška... Šekspyro kalba — tai aišku. O tai, ką jūs vadinate anglų kalba, tai tik paprasčiausias mykimas ir vienintelės balsės variacijos. Ir šitaip bendrauja devyni dešimtadaliai šios salos gyventojų. — Ir šoktelėjo prie lango, tarsi atidarydamas jį. — Klausykitės! Gaudžia! Skelbia apie mus. Klausykitės visi, visi. Tepadeda dievas šitiems seniems namams.

Neturėjau jėgų toliau kentėti.

— Ką, jaučiate faux pas*? — paklausė psichiatras.

— Felix opportunitate moris**. Man gėda.

— Ką padarysi. Daugelio jų nebeišgydysi. Ir gėdytis nėra ko. Ateis laikas, gydydami šiuos beviltiškuosius, turėsime sukaupti vilties medžiagos kitiems. Ir tuomet vienintelis neišgydomas psichikos nukrypimas bus toks, apie kurį ir dabar sakome: „Mulkis, kokių reta“.

— Kad tik ne prie vairo.

— Na, čia jau ne psichiatrų reikalas.

— Eikime, eikime iš čia.

Jis kalbėjo visą laiką liūdnei šypsodamasis. O per mane rito si žmogaus kančių bangos. Milžiniškos juodo vandens bangos. Ir tai buvo mūsų nesėkmės ir bėdos, mūsų vargai ir negandos. Mūsų nelaimė visais jos pavidalais: atominiu, militaristiniu, seksualiniu. Grėsminga. Kuo čia galėtų pagelbėti gerasis senasis bromas? Pirato Flinto komanda savo mėgstamą dainą dabar tikriausiai irgi trauktų visai kitaip: „Jo-ho-ho ir butelis bromo“.

Nebegalėjau ilgiau žiūrėti tiems žmonėms į akis ir maldavau pasigailėti.

---

* Apgaulingas žingsnis, nemalonus jausmas (pranc.).

** Laimingas, kas miršta laiku (lot.).

Ir štai mes skriejome atgal, vis labiau ir labiau gaubiami pavasario sutemų.

— Na, — tarė gydytojas, — dabar jūs pats savo akimis matėte šią neviltį. Ir kad pats nenusiristumėt ligi to, meskite visus savo užsiėmimus, liaukitės dėl visko sukęs galvą, išvažiuokite kur nors prie jūros, į kalnus, į stepę. Saugokitės iliuzijų.

— Gera iliuzija, jeigu pats mačiau galerijoje šešėlius ir visa kita... Ką, ar tai neobjektyvus įspūdis?

Jis nusijuokė savo gražiomis lūpomis:

— Viduramžiais burtininkai, norėdami „skraidyti“, išsitrindavo kūną tepalu, kurio sudėty buvo akonito. Nuo jo atsirasdavo gana „objektyvus“ skridimo įspūdis. Tačiau jūs gi neimsite neigti, jog tai buvo gryniausia subjektyvi iliuzija.

— O tai, kad po mano popierius du kartus kažkas naršė, taip pat subjektyvi iliuzija?

— O ar negalėjote šito padaryti jūs pats... hm... būdamas labai susijaudinęs?

— Prisiekiu jums, kad tą „iliuzijų“ metu negalėjau nė iš vietos pajudėti. Jaučiausi lyg sukaustytas. Visi raumenys buvo lyg sumedėję... Užuoť svarstęs, jūs man ką nors naudingo patartumėt.

Pasakiau tai, ko gero, pernelyg įsiaudrinęs. Ir nėra ko stebėtis: juk mane ne juokais išgąsdino tie Dantės pragaro ratai, po kuriuos jis šiandien mane vedžiojo.

— Patarti? Na, visų pirma, negerti. Ar daug geriate?

— Nedaug ir labai retai.

— Nerūkyti... Geriausiai... Visiškai meskite rūkyti.

— Jūs labai daug reikalaujate.

— Galbūt. Be to, jūsų atveju rūkymas gal ir ne itin kenkia. Tačiau geriau būtų mesti, jeigu užteks valios. Būtų tiesiog nuostabu, jeigu mestumėte. Tačiau esu blogas patarėjas, o ir neturiu teisės reikalauti. Pats dūmiju kaip garvežys. Nuo karo metų. Nuo fronto laikų. Gal jūs pradėkite mažiau rūkyti. Pagaliau ne ši didžiausia bėda. Svarbiausia — atidėti visus reikalus, kad aplink būtų saulė, vėjas, žaluma, ramybė. Tada ir rūkyti galima. Saikingai.

Pastatę automobilį,ėjome namo.

— Kaip, Gerardai,— paklausė gydytojas Pacholčiko,— mūsų susitarimas galioja?

— Turiu atsiprašyti. Negavau. Ir kurį laiką tikriausiai nebus. Laikinas sutrikimas.

— Tai nieko,— numojo ranka Lyganovskis.— Parūkysim ką nors kita.

...Mes užkopėme laiptais. Aikštelėje, kur buvo gydytojo butas, sutikome Chilinskį. Jis leidosi žemyn.

— Sveiki, ponai. O kurgi jūs, Kosmičiau, visą dieną buvot prašapęs? Kompanija? Moterys?

— Mano kompanija buvo nie wielka, ale bardzo porządna *, — atsakiau vieno ne itin kuklaus lenkiško anekdoto žodžiais.

— Kunigas? Vargonininkas?

— Ne, tie Alšėnėliuose. . .

Nejaugi likusieji iš *ano* anekdoto?

— Visai ne. . .

Jau norėjau leptelti ką nors tokio apie šios dienos įvykius. Bet mane išgelbėjo Lyganovskis, duok jam, dieve, sveikatos. Ir iš tiesų, jeigu klientas nenori saugoti gydymo paslapties, tai už jį — nori ar nenori — turi tai daryti gydytojas. Netgi priversdamas kvailį nutilti.

— Jis nepasakys, — įsikišo Lyganovskis. — Būna atvejų, kai reikia prikąsti liežuvį. Man atrodo, kad šiandien jis bučiavosi su svetima žmona.

— Dieve mano! — dirbtinai atsiduso Chilinskis. — Ir visa tai vyksta įstatymus leidžiančioje valstybėje.

Patylėjome.

— Nors dabar priviso vyrų kaip iš anekdoto: „Koks jūsų tikslas? Pabučiuoti mano žmoną? Na, tai greičiau bučiuokite ir nešdinkitės. . .“ Žodžiu, Antonai, jeigu, kaip sakai, žuvelė ten neblogai kimba, tai šiomis dienomis gal užvažiuosiu pas tavę. Ar yra kur apsistoti?

— Šito gero netrūksta.

— O žinote, — įsiterpė Lyganovskis, — gal ir aš dienelei kitai pašoksiu. Esu susitaupęs keletą laisvų dienų. Ir mieste pasidarė nepakenčiama. Karštis. Kojos prie asfalto limpa. O ten juk — gegužės pabaiga.

— Ir dar, — pridūriau, — dėl vėlyvo pavasario kai kur žemesniuose pušynuose galima rasti briedžiukų. Daug nežadu, bet pačirškinti užteks.

— Ir briedžiukų? — aiktelėjo psichiatras. — Viskas! Keliais atšliaušiu. O gal kartu važiuojam? Kada jūs rengiatės į ten, Adamai Petrovičiau?

— Tas ir yra, kad tiksliai nežinau. Reikėtų dienelei nuvažiuoti pas gimines prie Kladno. . . Gal ten, Alšėnėliuose, susitiksime. Taip bus dar smagiau.

---

*Nedidelė, bet labai tvarkinga (*lenk.*).

— Taip. Siurprizas visada malonesnis už planuotą.
Mes išsiskyrėme.

Labiau už viską mėgstu štai tokias netikėtas, galvotrūkišias rengiamas keliones. Kraunies daiktus paskubom, nors tau nerūpi nei autobusas, nei bilietai. Svarbu, kad mašina gera, vairuotojas prityręs, kad gali sustoti kur širdis geidžia — prie upės ar miško aikštelėje, jei nori, gali pagulėti kvepiančiuose dobiluose ar prie šieno kupetos.

Išeini penktą ryto, žiovauji virpėdamas nuo šaltuko, pažėle sušyli, užsirūkai pirmą cigaretę. Ir jina! ypač maloni gryname, dar visai švariame ryto ore.

Eini sau iš anksto sutartu maršrutu ir kur nors tave paima Ščiukos „gaziukas“ — viena iš mėgstamiausių mano mašinų, ypač vasarą, kai jos brezentinės sienos užverstos aukštyn ir vėjas glamonėja plaukus, drabužius, visą tave. O jeigu dar, be vairuotojo, čia ant užpakalinės sėdynės kratosi su tavim Ščiuka ir Chilinskis.

Tiesa, šį kartą nuotaiką truputį gadina tai, kad šalia vairuotojo sėdi nuoširdus draugas, „nepalaužiamas“ Jakubas Klepča. Bet ką padarysi, šiame pasaulyje nėra šimtaprocentinės laimės. Užteks ir aštuoniasdešimt procentinės.

Šmėkščioja upeliai, valstiečių vežimai prie užkardų, miškai, pievelės vidury javų lauko, kuriose — lyg šventi senolių ažuolai stovi didžiulės laukinės kriaušės. Pralekia viržiais apaugusios dykvietės. Jose lyg Baltarusijos kiparisai stiebiasi tamsūs kadagiai.

O tenai ant kalnelio sušmėžavo pilies ar senovinės gynybinio stiliaus bažnyčios griuvėsiai. Ant oranžinio upės skardžio prilipusios trobelės, o tolėliau, salpoje, srovė kedeną vandenplūčio kasas ir žydi vandeniniai grikliai.

Mano tėvyne! Gimtoji mano žeme! Kaip man gyventi be tavęs? Kas bus, kai aš numirsiu ir galbūt kurį laiką dar egzistuosiu — ar tai ir yra tas man žadėtasis pragaras? Be tavęs.

Kieno galiu paklausti apie tai? Aišku, ne Klepčos, kuris kalba šlampais ir pernelyg aukštomis frazėmis. Toks žmogus galėtų gimti bet kurioj šaly, nes jis visur „atliktų pareigą“. Niekada jam į galvą neateitų tokie lenkų ar slovakių dainos žodžiai, kuriuos nežinia kada sugalvojo nežinomas piemuo:

Oi, kas gers vynelį žalią,
Kai aš pūsiu po žemelėm?

Aišku, kad pasiklausiu tų dviejų, kurie savo gyvybe mokėjo ir už „vynelį“, ir už kadagius dykvietėse, ir už šį tėviškės

orą. Bet ne, ir jų neklausiu. Tiesiog žiūrėsiu į juos ir retkarčiais nesąmoningai darysiu išvadas.

Ir štai iš kairės jau sraunus skaidrus upelis, o horizonte namai, varpinių bokštai.

Tai Kladnas, bene pats brangiausias man miestas mano mylimoj žemėj. Baigiasi nauji kvartalai, prasideda seni, kreivomis gatvelėmis su jas aptūpusiais namais, kurių langai vos įžiūrimi pro tankiai ant sienų sužėlusius vynvyčius. Ir atkampus vizitiečių katalikių vienuolynas, tolėliau jau trys šimtai metų į dangų šauna jėzuitų bažnyčios bokštai. Mano miestas, nepaprastai gražus miestas, turintis savitą veidą, savitą kvapą, savitus garsus.

„Gaziukas“ sustojo aikštėje prie skverelio. Aš išlipau.

— Mes čia į Vaistinių gatvę pasuksim, o tu, vaikine, trauk Pilies gatve, paskui suk dešinėn. Nėra reikalo tavęs lydėti iki gonkelių. Be to, čia visai netoli. Duodame tau daugiausia penkias valandas ir laukiame prie Bernardinų. Jei nutarsi likti — įspėk. Jei ne — pavėžėsime ligi Alšėnų.

— Na, o aš čia pas gimines pasisvečiuosiu, — pasakė Adamas. — Atvažiuosiu ryt arba poryt.

...Namas pagal duotą adresą stovėjo vienoje iš tų žalių gatvelių ar skersgatvių, kurie leidosi į paupio daubą. Apačioj čiurleno vienas iš daugybės upeliukų (ar tik ne Kladnytėlė), ir kiekvienas skersgatvis baigėsi tilteliu per jį, o kitame krante vėl kopė nuokalne į viršų.

Mano ieškomas namas — tipiškas šlėktų rūmas, kokių tūkstančiai kažkada buvo išsibarstę po visą Baltarusiją, o dabar pasitaiko vis rečiau ir rečiau. Juos labai mylėjo ir mėgo vaizduoti savo paveiksluose baltarusių peizažo meistras Henrikas Veisenhofas, gyvenęs 1859—1922 metais. Ilgas, vienaaukštis, su aukštu stogu ir baltomis prieangio kolonomis, mėlynomis langinėmis, nuo senumo skaidrumą praradusiais langų stiklais, žvelgiančiais į apleistą sodą, medžiais virtusių alyvų tankmę.

Tokie, regis, neišvaizdūs, nekrinantys į akis, kuklūs, mieli, gal net negražūs, tie namai, bet jie yra mūsų krašto širdis. Juk tokiose viensėdijose gimė, apsiplunksnavo ir suvyriškėjo ne tik mūsų, baltarusių, bet ir lenkų Garbė ir Šlovė. Iš tokių namukų išėjo į platų pasaulį Františekas Boguševičius, baltarusių poetas demokratas, ir Janas Čėčiotas, baltarusių ir lenkų poetas, Janka Kupala ir Kostas Kalinauskas. Tokiuose namukuose išžiebė Adomo Mickevičiaus, Stanislovo Moniuškos, Tado Kosciuškos gyvybė.

Nesitikėjau, kad mane tarpdury pasitiks viena iš aukščiau minėtų asmenybių. Stumtelėjau girgždančius vartelius, praėjau alyvų alėją, prižėlusią ožekšnių, sausmedžių ir erškėtrožių, truktelėjau varinės gyvatės liežuvėlį (kažkur namuose suti-lindžiavo varpelis), ir netrukus pasigirdo gana tvirti žingsniai. Durys atsivėrė, kažkieno ranka pamojo užėti, uždarė paskui mane duris (ant grindų krito spalvotos dėmės nuo abipus durų esančių langų) ir tik tada paspaudė mygtuką.

Senis sportinėmis kelnėmis ir trumpomis rankovėmis drobiniais marškiniais apžiūrėjo mane visai ne seniokiškomis, ne išblukusiomis akimis.

— Antonas Kosmičius,— prisistačiau.

— Man skambino, aš jūsų laukiau.— Balsas — į bosą pereinantis baritonas, šiek tiek gergždžiantis, bet irgi pakankamai jaunas.— Jaroslavas Miroševskis, buvęs apskrities prokuratorius, o dabar... hm... pensininkas. Prašom toliau.

Secesinio simbolizmo laikais namo apstatymas turėjo atrodyti madingas. Rytų Baltarusijoje ir Maskvoje jis buvo vadina-mas „pirkliškuoju modernu“. Tai ne itin būtų derėję prie namo išorės, tačiau tais laikais „moderną“ visada lydėjo „valstietiš-kasis“ stilius. Todėl kartu su vitražais kai kuriuose languose, dviem trim paveikslais, kurie visiškai tikėtų Krokuvos bohemos kavinei „Jama Michalikova“, ir kitomis įmantrybėmis ant sienų kabojo ažuolinės vingriais raštais išpjaustytos lentynos, šaukš-tinės, sienas ir grindis bei sofą puošė liaudiški austiniai kili-mai. Kabojo ant stiklo grubiai nutapytas paveikslas „Pabėgimas iš Egipto“ ir Bialistoko audeklai su elniais, stovėjo keletas se-novinių namų darbo baldų. Ir visa tai kartu sudarė kažką pana-šaus į harmoniją.

Jis nusivedė mane į kabinetą, kuriame visi baldai — beveik neobliuotų lentų knygų lentynos, rašomasis stalias sulig Oršos mūšio lauku, medinė kušetė ir sunkus medinis krėslas, ant kurio pūpsojo siuvinėta pagalvėlė.

— Žmona išvažiavo pas anūkus. Aš vienas. Paskui gal nueisi-me į restoraną. O kol kas išgersim arbatos. Su žemuogių uogiene. Pernykšte. Na, dabar ir šviežios netrukus bus... Ar mėgstate su žemuogiene?

— Ir dar kaip.

— Ar irgi mėgstu.

Jis atnešė nedidelį pilvotą porceliano virdulį, sidabrinį, nors ir šiek tiek jau aplankstytus arbatinuką, cukrinę ir ašo-tėlį su grietinele, taip pat lėkštę (taip, paprastą lėkštę) su žemuogių uogiene ir dvi lėkštutes. Pasodino mane ant senovinės medi-

nės kušetės, įpylė arbatos, įdėjo uogienės ir ėmė mane apžiūrinėti.

O aš apžiūrinėjau jį.

Aukštas ir nepaisant metų liesas, nesudribęs. Liesas ne dėl „skurdaus gyvenimo“ — sportiškai pasitempęs. Gelsvas, sausas, griežtai klasikinis veidas, o jame dangaus mėlynumo akys. Nenorėčiau, kad žmogus su tokiom akim teistų mane.

Ne, iš išvaizdos dar ne senis. Nosis neatvipusi, žili, tauraus sidabro spalvos plaukai tik mažumėlę praretėję virš kaktos, valingos lūpos, nors ir netekusios spalvos, dar gražios formos. Judesiai nors šiek tiek ir lėtesni, bet tikslūs ir išraiškingi. Iš karto matyti, kad buvęs gražaus stoto ir kilmingas.

Žvilgsnis šiek tiek pašaipus ir veriantis, bylojantis apie neeilinį protą.

Ne, nenorėčiau būti teisiamuoju dalyvaujant tokiam prokuratoriui. Teisingas tai teisingas, bet jeigu jau būsi kaltas — pasigailėjimo nelauk.

— Vadinasi, jus domina teismo procesas „Julijano Sajaus giminės prieš Krištofą Visockį“? Trisdešimt devintųjų liepa—rugpjūtis? Na, jeigu jau prireikė gyvų archyvų, tai pasistengsiu padėti. Žinoma, tiek, kiek galiu pasikliauti savo atmintimi. Juoba kad tą procesą vedžiau ne aš, o perdaviau jį savo energingam padėjėjui, viceprokuratoriui Rišardui Myslovskiui.

— Kodėl?

— Na, jis buvo jaunas. Jaunatviškai veržėsi į garbę ir šlovę. O man tada buvo jau arti keturiasdešimt. Reikėjo jam duoti galimybę iškilti. Aš jį gerbiau. . .

— O be šito? . .

— Žvelgiate į esmę? Tai gerai, kad iškart pastebėjote ir „be“. . . Aš beveik visada vengdavau tų procesų, kurie nors truputėlį dvelkė politika. O jeigu jau tekdavo jų imtis, tais atvejais būdavau niekam tikęs prokuratorius. Kai tik įsitikindavau, kad žmogus garbingai ėjo už savo reikalą, advokatas beveik visada laimėdavo bylą.

— Ir tai buvo įmanoma?

— Taip, kad niekas neprikibtų, — sunku, bet galima. . . Neti-kite, manote, šiaip malu liežuviu? Jeigu būčiau tik malęs, jeigu būčiau buvęs prokuratorius insinuatorius, prokuratorius kolonizatorius, tai ne pensiją man būtų paskyrusi naujoji valdžia, o „išsiuntusi“ pasišnekučiuoti su baltosiomis meškomis.

— Argi ta žmogžudystė buvo politinė? Kaip jūs manote?

— Iš pradžių visiems atrodė, kad politinė. Tik labai jau kažkokia. . . šlykšti, nešvari, niekšiška. Tarsi ne „politikas“ vei-

kė, o bjaurus šunėkas. Nors politikoje tokių buvo ir yra. Sklido gandai, kad šis vaikinąs priklausė kažkokiai pagrindinei studentų grupei. Su jo vardu siejo bylą dėl lapelių platinimo Kladno teatre, banko mašinos apiplėšimą pagrindžio naudai. Bet du liudininkai buvo policijos bendrai. Ir tie reikalai, prie kurių Krištofas buvo prisidėjęs, pakenkė jam labiau, negu žmogžudystė. Na, o paskui prasidėjo tokie dalykai, kad aš už galvos griebiausi, ir vienintelė paguoda buvo tai, jog Rišardas Myslovskis išreikalaus mirties bausmės.

Tai šit kaip buvo.

BUVUSIO APSKRITIES PROKURATORIAUS
JAROSLAVO MIROŠEVSKIO PASAKOJIMAS
APIE 1939 METŲ PROCESĄ,
KURIAME MIESTELĖNAS KRIŠTOFAS VISOCKIS
BUVO KALTINAMAS ŽMOGŽUDYSTE

— Dar kartą įspėju: pasakoju tik tai, ką prisimenu. Ir garantuoti už kiekvieną detalę, smulkmeną, kiekvieną niuansą — negaliu.

Tai atsitiko, jeigu neklystu, tūkstantis devyni šimtai trisdešimt devintųjų pavasarį. Tą dieną kaip tik pasirašinėėjau vadinamąsias „anuliacijas“. Tai viena iš pačių nemaloniausių prokuratoriaus pareigų. Reiškia, trumpa rezoliucija „nusikaltimo sudėties nėra“, „savižudybė“, „kaltininkas nerastas“, „nelaimingas atsitikimas“ „žudžiau“ viceprokuratoriaus parengtas bylas. Iki galo išsiaiškinti laiko nebuvo, o jeigu tavo vice — tinginys, tai visai galimas daiktas, kad per vieną dieną kas nors arba net tu pats „numarinsi“ visą krepšį įkalčių, žmogžudysčių ir netgi patį nusikaltėlį, kuris tuo metu skverelyje priešais langus ramiai traukia sau dūmelį.

Mano nuotaika dėl to — nors pasikark. O čia aplankas, o aplanke — popieriai. Ir aš tuos popierius turiu „numarinti“ vien dėl to, kad nėra nusikaltimo sudėties ir ne mūsų žemiškas reikalas jį smerkti, tegu jį teisia dievas, nes tai savižudybė. Tai jau nusizengimas dievo įstatymams, nusikaltimas dievui ir nemirtingai savo sielai.

Kas aplanke? Policininko raportas, liudininko, kažkokio Jazepo Ševco parodymai, kuris, rinkdamas spalgenas, aptiko lavoną, teismo gydytojo protokolas, rašytas, matyt, kaire koja, viena 7,65 kalibro pistoleto gilzė ir nešvarus lapelis, kuriame juodu ant balto buvo parašyta:

„Atleiskite, žmonės. Atleiskite ir jūs, mano giminės, kurie nepatikėjote sunkia mano padėtim ir delsėte man padėti. Mano vardas Krištofas, Leono Visockio sūnus. Susidėjus neišvengia-

moms, lemtingoms aplinkybėms, Kladne padariau apgavystę ir išeikvojimą. Bijau ne policijos, kuri lipa man ant kulnų. Nuo jos pasislėpčiau. Bet kur pabėgsi nuo savo sąžinės? Negaliu gyventi susitepęs, todėl nusižudau".

Ir suraitytas parašas. Ir jokių, po šimts velnių, dokumentų.

Rengiausi jau ir šią bylą pasirašyti, bet kažkas sukrebždėjo mano širdy. „Ne“, — manau sau kažkodėl, — „žudyti tą reikalą dar ankstoka.“

Kodėl? Ogi todėl, kad žaizdos dvi (į duobutę tarp kaklo ir krūtinės, kur „gyvena siela“, ir į kairį smilkinį). Mirtina žaizda į duobutę laiko valstiečiai, o miestelėnai, pretenduojantys į „kultūrą“, — rečiau. O kairysis smilkinys? Ar nusižudėlis buvo kairys, ar koks galas? O gal pagal seną, dar „carinę“ manierą? Tada (regis) kairiarankių, pilnapadžių ir dar impotentų į armiją neimdavo. Ir tiek jų tada pas mus priviso, Naročiaus ežerą užtvenkt galėtum. O paskui toks „pilnapadis“, žiūrėk, taip skuodžia nuo eigulio, kad tik žabarai traška. O impotento gryčia pilna vaikų. Bet užtat pristatymo valstybei tik pilnaverčių eržilų planas žlunga su triukšmu.

Be to, tūtelė tik viena, o byloje — nė žodžio apie pistoletą.

Skambinu budinčiajam asesoriui, įsakau, kad būtų išsiaiškinta dėl ginklo, taip pat atliktas lavono skrodimas. Teiraujuosi policijoje, ar neskelbė šiomis dienomis tokio ir tokio sukčiaus, išeikvotojo paieškos.

Nespėjau nė puodelio kavos išgerti, iš komisariato atsako: prie lavono ginklo nerasta (pats numirėlis, aišku, jo negalėjo kur nors nukišti, tad dabar lauk naujų ekscesų, jeigu jis pateko į nedoras rankas).

Delsti nebuvo galima. Išsikviečiau automobilį (kaip šiandien prisimenu, tai buvo vokiškas „Mercedes-benc“) ir važiuoju į apskrities komendantūrą (valdybą). Mielą mūsų kompaniją sudaro teisėjas tardytojas, tardymo brigados vyresnysis vadovas ir pora policininkų.

Važiuojam į įvykio vietą.

Sustojome, prisimenu, pamiškėj ir pėsti nužingsniavome į vietą, kur buvo rastas lavonas. Policininkas rodo pirštu, kad, atrodo, čia tas mužikas aptiko palaikus.

— Kaip gulėjo lavonas?

— Galva štai čia, į to skardžio pusę. Ir vienos rankos plaštaka buvo žemyn nukarusi.

Pažvelgiau apačion. Ten — liūnas. Bet ne toks, kur šerytė auga. Tokį liūną, atsargiai statydamas kojas, dar gali pereiti. O čia jį dengė toks žalias kilimas, kurio suplyšusios vietos

buvo panašios į ką tik sumaišyto šviežio cemento košytę. Jei-
gu savižudis atmetė ranką po šūvio, tai ligi paskutinio teismo
šito pistoleto niekas neatras. Kaip tik toje vietoje žalia plėve-
lė praplyšusi.

Klausiu:

— Ar kairė ranka buvo atmesta?

— Hm... leiskite pagalvoti... Ne, dešinė. Taip, dešinė.

„Nejaugi jis per galvą šaudė į kairį smilkinį? Ar, peršovęs
smilkinį, jau praktiškai miręs, tvarkingai perėmė pistoletą į de-
šinę ranką? Čia kažkas ne taip“, — manau sau.

Na ir vietoje per daug paskubėjo. Per daug patikėjo rašte-
liu. Tai, žinoma, ne tas, kas dabar. Bet ir dabar pasitaiko, jog
panašiu atveju kyla toks šurmulys, ne tik visą kriminalinį skyrių
karštinė krečia, bet ir velniams pragare darosi karšta.

O čia, be viso to, dar taip ištrypė viską, taip pripėdavo, jog
galėjai pamanyti, kad geriesiems apylinkės žmonėms nemoka-
mai rodė nuogą Merę Pikford su Duglu Ferbenksu (nes čia ir
moteriškų pėdų buvo). Ir, matyt, dar rodė kokią nors kiaulių
kino žvaigždę, nes eigulys parodė pėdsakus: praėjo visas būrys
šernų. Jie taip pat galėjo užtrypti mums reikalingus pėdsakus.

Žodžiu, nei pėdsakų, nei pistoleto, nei antros tūtelės (tokia
smulkmė galėjo pasimesti ir tarp pernykščių lapų, o čia dar, kaip
tyčia, pradėjo kristi žieminio ąžuolo lapai).

Tai va, pabučiavome, kaip sakoma, durų rankeną ir grįžome
namo.

Tuo metu jau buvo gauti ir skrodimo rezultatai: dvi šauti-
nės žaizdos — krūtinėje (truputį iš viršaus į apačią, iš dešinės
į kairę — nieko sau kairiarankis!) ir galvoje (nuo kairiojo smil-
kinio į viršų, kulka įstrigo kaukolėje). Po pirmojo šūvio jis dar
galėjo kokia dvidešimt minučių gyventi, po antrojo — iš kar-
to netektų sąmonės. Ir — štai ką reiškia ta prakeikta išanks-
tinio įsitikinimo magija, išankstinė mintis, išankstinis klaidin-
gas požiūris, nusistatymas, tegu jį kur velniai, — gydytojas da-
ro išvadą, jog „galima savižudybė“.

Na, pirmas šūvis, sprendžiant pagal kulkos kryptį, netgi bū-
dingas savižudžiams. Tačiau, kad dar įsigudrintų perimti pisto-
letą į kairę ranką ir dar kartą iššautų, — tai jau taip reta, kaip
samurajui, kai jis daro sau charakiri. Du ar trys atvejai per visą
Japonijos istoriją, kada perrežė sau pilvą ne tik iš kairės į de-
šinę (ar kaip ten), bet ir iš apačios į viršų.

Ne, čia kažkas ne taip. O čia telegrama, jog tokios ir tokios
firmos tarnautojas, pristatydamas urmu prekes, sukčiavo ir pa-
siglemžė penkis tūkstančius auksinų, o nuo praėjusių metų liepos

mėnesio neteisėtai įsidėjo į kišenę, dar tris tūkstančius. Tais laikais tai buvo pasiutęs pinigas. Jeigu skaičiuosi valstietišškai, tai reiškia keturis tūkstančius pūdų rugių, arba šimtą labai gerų ir aštuoniasdešimt elitinių, grynos veislės karvių, arba keturiasdešimt gerų arklių. Na, o bekonų, sveriančių po dešimt pūdų,— geros aštuonios dešimtys, jeigu sumanytum pirkti mėnesio telyčaites, jų išeitų per penkis šimtus. Tokiame mieste kaip Slonimas už tuos pinigus galėtum įsigyti keturis ar penkis namus su mansardomis. Jeigu tu dabita, tai keturis šimtus porų pačių madingiausių, pačių brangiausių batų, net iš krokodilo odos, nupirktum.

O jeigu būtum apsukresnis, tai krizės metais ir po jos, padegęs apdraustą trobą (draudimas iki krizės kainavo šimtą zlotų), už gautą draudimo sumą galėtum porą naujų namų susiresti, kartais net mūrinių.

„Kodėl gi tavęs, vaikine,— galvoju,— negraužė sąžinė, kai sukčiavai? — Tau juk tik gyventi ir gyventi, kepti karveliai patys į burną kristų, o tu nei iš šio nei iš to atgailauti pradėjai? Ir bijoti nebuvo ko, nes giminaičiai visą sumą įmokėjo. Savižudis, matyt, slapstėsi, nes šito nežinojo, kitaip kuriems galams į jų kietaširdiškumą apeliavo?“

Išsiuntinėjome fotografijas. Visockio tetulė pasakė, jog tiksliai atpažinti sūnėno negali, nes seniai matėsi (mielas šeimyninių santykių patriarchališkumas!), bet gali būti, jog tai jis, nes ir sūnėnas, ir tas fotografijoje — švarplėti, neturi dviejų priekinių dantų. Visai kaip tame banaliame anekdote, kai vienam baltarusiui lokys nukando galvą, o kaimynai susimąstė, ar turėjo jis galvą, ar ne? Pagaliau nutarė paklausti jo žmonos. O ta atsakė, kaip ir sūnėno tetulė: „Rytą, kai barščius šlerpė, tai barzdelė krutėjo, o ar buvo galva, ar nebuvo — neprisimenu“. Be to, ta išmintinga dama dar atpažino eigulio striukę, kurią sūnėnas dėl kažkokio įgeidžio retkarčiais užsivilkdavo.

Iškvietė ją atpažinti lavoną. Rezultatas ne geresnis: „Atrodo, kad jis, bet labai pasikeitęs“.

— Ypatingų žymių turėjo?

Ir vėl reikėjo aiškinti, kas tai per daiktas.

— Na kaipgi,— nudžiugo tetulė,— randas po apendicito operacijos.

Pažiūrėjome — yra randas. Dvylikos centimetrų ilgio. Jinai jau norėjo eiti, bet čia man šovė į galvą paklausti:

— Kada jam darė operaciją?

— Na, tiksliai nežinau („buvo galva ar nebuvo“), gal prieš kokius septynerius ar aštuonerius metus.

— O kokio senumo šitas randas? — klausiu gydytojo.

— Na, lavonas netgi ant ledo pradėtų po truputį... hm... sunku tiksliai pasakyti. Bet atrodo, kad tam randui kokie metai. Ir ne daugiau kaip dveji.

— Ne, ne, tai daug anksčiau, — ėmė prieštarauti tetulė. — Jis dar miškininkystės mokykloje mokėsi.

„Teks pašmirinėti po eiguvas nuo Kladno iki Alšėnų“, — pagalvojau aš, tačiau kuriam laikui tai pamiršau.

O be kita ko, grafinė ekspertizė pateikė išvadą: lapelis parašytas Krištofo Visockio ranka.

Nė vienas mes nepagalvojome, kad visa tai, tiesą sakant, neturi jokios reikšmės. Taigi ir Visockio sužadėtinė, kažkokia Antosevič, atpažino iš fotografijos savo jaunikį.

Žodžiu, tuo pat metu akligmatvis ir išeitis, žiūrint, kas kokios bylos baigties norėjo.

Ir štai tada aš perdaviau bylą viceprokuratoriui Rišardui Myslovskiui. Ne todėl, kad bijojau sunkumų. Norėjau, kad jis laimėtų, norėjau, kad jis tvirtai atsistotų savo pasirinktame kelyje. Abudu buvome įsitikinę, jog tai ne Judo, o Kaino metodas, ne savižudybė, o žmogžudystė, ir kad žudikas — pats Visockis. Galite tai vadinti intuicija, didžiulės patirties ir stebėjimų išdava. Bet aš buvau įsitikinęs. Jis — taip pat. Ir, kaip sakoma, nebuvo net priežasties aiškinti kodėl. Liko nemaža klausimų, į kuriuos mes neturėjome atsakymo.

Kas buvo nužudytasis? Kodėl persirengė Krištofo rūbais? Kaip jį įviliojo į šitą tankmę?

O čia dar pasklido gandai, jog nužudyta dėl politinių motyvų (liežuvis be kaulų, be to, tada, — deja, dar ir dabar — politikos ieškota visur). Reikėjo skubėti. Bet kuris kitas aktas, įvykdytas tikrai politiniais sumetimais, galėjo išjudinti laviną. Tada mes nežinojome, jog po gero pusmečio Lenkijai nebus kada rūpintis politine raganų medžiokle. Svarbiausia jai bus — kaip nors išsilaikyti ir apskritai egzistuoti.

Antosevič, tiesa, prisipažino, kad su savo jaunikiu susikivirčiojo dvi dienos prieš jo mirtį. Jis papasakojęs apie pinigus, o ji pareikalavusi juos grąžinti firmai, bet jis neprižadėjęs tai padaryti, todėl juodu susipykė ir daugiau nebesimatė. Kadangi gamta nemėgsta tuštumos, damos širdį tuojau pat užkariavo kitas „riteris“.

Ir štai ką reiškia pažerti tiesioginių ir netiesioginių įkalčių daugiau negu reikia. Daugiau negu jų gali būti.

Atbėgo panelė Antosevič į komisariatą ir sako: gavau Krištofo laišką. O jame parašyta: „...kai gausi šį laišką, manęs jau

nebus gyvo. Man negaila palikti pasaulio ir tavęs. Laimės tau!" Ir nuotrauka.

O mūsų pašto antspaudas... uždėtas penkios dienos po mirties. Išsiuntimo vietos antspaudas toks neryškus, kad nesuprasi, iš kur siųstas laiškas: iš Krokuvos, Gdansko, Naugarduko...

Fotografuotasi gatvėje. Ir kažkur man ta gatvė matyta. Ar tik ne Varšuvoj? Atrodo, tai Krokuvos priemiestis. Labai primena Šventojo Kryžiaus bažnyčios kampą. Gal vertėtų kur nors Šventojo Kryžiaus rajone, sakykim, Naujajam Pasauli ar Karalių gatvėje, paieškoti fotostudijos, kur darė tą nuotrauką?

Užklausėme. Ir gavome atsakymą: yra tame miesto rajone toks gatvės fotografas, yra ir fotoateljė. Ji kaip tik įsikūrusi Karalių gatvėje. Ir to pono nuotraukas jie spausdino dvi dienas po jo „savižudybės“, o kitą dieną jis pats atėjo jų atsiimti. Kaip sakoma, sveikut sveikutėlis.

Aišku, jog gyvas ir kad tai jis tada padarė miške tą niekšybę. Ir tada įvykiai, vystęsi taip lėtai, ėmė suktis pašėlusiu greičiu. Skriste atskrido į Kladno komisariatą panelė Antosevič ir papasakojo, kad su savo „naujuoju“ kavalieriumi ėjo Pilies gatvė (jūs atėjote ta gatvė pas mane) ir, atrodo, matė Krištofą. Jis šmurkštelėjo minion ir dabar gali ją peiliu ar kuo nors kitu pribaugti. Kaip toj garsioj dainoj „Keturios mylios už Varšuvos“. Dabar ta dainuška įeina į Jaremos Stempkovskio repertuaro aukso fondą.

Na, įrengė pasalą prie jos namų, pradėjo stebėti rajoną. Ir jau po dviejų dienų policijos darbuotojai surengė jam pasimatymą buvusios mylimosios namo prieangyje. Neaišku, ar iš tikrųjų „sena meilė nerūdi“, ar ji turėjo amžinai nutilti.

Paklausė, ar ne Visockis? Ne, aš — Julijanas Sajas. Ir metrikus rodo. Tačiau netriukšmavo, kai sodino į „karietą“, kad nuvežtų kur reikia.

Ir čia man kilo mintis, jog metrikais naudojasi visų pirma kaimo žmonės, todėl ieškoti reikėtų, tarp kitko, eiguvose. Septintoje eiguvoje radome šeimą tokia pavarde. Ten apie žmogžudystę nieko negirdėjo, o jų sūnus Julijanas išvažiavęs stoti į miškininkystės mokyklą.

Čia viskas ėmė verstis kūlversčiais.

Sajų, tėvo ir dviejų dukterų, parodymai. Visockio giminių paliudijimai. Vėliau akistatos — viskas buvo paleista į apyvirtą. Nusikaltimas pasidarė toks aiškus, tarsi būčiau jį matęs nuo pradžios ligi pabaigos.

Pirmiausia išsiaiškinome biografiją. Išklausėme ją su teismo tardytoju ir viceprokuratoriumi ir nė kiek nenustebome.

Tas mergvaikis tėvo neprisimena, o ir motina turbūt mažai rūpinosi sūnumi, kuris turėjo jos pavardę. Paskui ji išdūmė į Bavariją (tada verbavo darbams), o jį dvejų metų paliko auginti senelei, savo motinai. Po dešimties metų senelė mirė, ir paauglį priglobė teta, jaunesnioji motinos sesuo, kuri mokytavo kaip ir jos vyras. Ji buvo tik dešimčia metų vyresnė už seserėną ir... žodžiu, iš tų, apie kurias sakoma, jog „prabos ženkle nėra kur įmušti“... Mokėsi vaikinukas, netgi pasižymėjo protu ir neeiliniais gabumais, bet mokydavosi pagal ūpą. O čia dar tikroji teta „padėjo“. Jam, penkiolikamečiui, atskleidė visas, kokias tik pati žinojo, „Amūro paslaptis“. Žodžiu, iš nepastovios asmenybės, tiksliau dar net ne asmenybės, suformavo užkietėjusį pašlemėką.

Dėdė kažką įtaria. Sūnėną ir draugą išgrūda į Polesės Bialos miškininkystės mokyklą. Tas ją baigia, ir gana sėkmingai. Paskui tarnauja valstybiniuose miškuose. Po to prasideda kaleidoskopas. Vedė našlę, pardavė ūkį, išvažiavo į Varšuvą. Ligi paskutinio daiktelio apšvarinės jaunąją, pasislėpė. Buvo sugautas ir nuteistas aštuoniems mėnesiams. Geri žmonės kartais metų metais laukia amnestijos, o niekšui, kaip visada, amnestija čia pat. Mūsų patarlė nepadori, bet kas tiesa, tai tiesa: „turtin-gam velnias ir į košę š. . . , o vargšui ir į buizą m. . .“ Žodžiu, kur tiršta, reikia, kad būtų dar tirščiau.

Išėjęs į laisvę, įsitaisė praktikantu pas girininką Chmelevičių. Ir beveik iš karto dingo kartu su pinigais, asmens liudijimu ir pistoletu (štai kada pradėjo vyniotis Zamšėnų tragedijos kamuolys).

Vėl Kladne. Čia ir susipažino su Antosevič. Ką gi, vaikinui dvidešimt ašuoneri (jai devyniolika), iš išvaizdos padorus ir aišku „nevedęs“. Komivojažeris, bet juk ne taip sudėtinga nuleisti inkarą, sakysime, firmoje „Janas Plicka ir sūnus“. Miškininkystės firma. Ir toks specialistas jai — tikras radinys. Pažįsta mišką, turi pažinčių LP (lasy pánstwowe — valstybiniai miškai), vos ne Vavelio 54, kur yra vyriausioji direkcija (bent pats taip sako). Nusimano faneros, terpentino, dervos ir deguto gamyboje. Ir knygas vesti moka, ir inkasatorius — radinys, ir gana. Auga pasitikėjimas, didėja ir sukčiavimo mastai. Na, čia smulkmenos nebūtinės. Apgaudinėjo labai subtiliai. Taip ir prisigraibstė sau aštuonis tūkstančius zlotų. Kažkodėl pasisakė panelei Antosevič. Ta pareikalavo, kad grąžintų. Jis — jokių būdu. Susipyko. Ir tada spruko vienas.

Ėmė dairytis, kur galėtų investuoti kapitalą. Su girininko uniforma dviračiu apvažinėjo Augustavą, Baltstogę, Naugarduką, Alšėnus, Lydą. Į Kladną, aišku, neužsuko.

Ir štai Zamšėnai, ir eigulio troba Juodagirėje. Namuose senasis Andronas Sajas, vyresnioji duktė Agata, sūnus Julijanas ir jauniausioji Hana. Užėjo atsigerti ir liko nakvoti. Na, o kur nakvynė, ten pas mus ir vakarienė. Atsirado ir butelis. Prie jo kilo ir malonus pašnekesys. . . Tas mūsų patiklumas — blogiau už bet kurį kriminalinį, bet kurį valstybinį nusikaltimą.

Andronas buvo senos mokyklos auklėtinis, kai iš eigulio buvo reikalaujama tik sąžiningumo ir gerai pažinti mišką. O naujais laikais dar reikėjo ir šio tokio mokslo. Ir „mokytas“ girininkas jiems pasirodė maždaug toks, kaip dabar mums Sorbonos *doctor causa* arba Nobelio premijos laureatas kibernetikos srityje.

Pasikalbėjo iš širdies. Andronas pasiskundė, kad jo įpėdinis, deja, nepaveldės Zamšėnų eiguvos, kad dabar vienintelis būdas išleisti vaikus į žmones, gelbėti juos iš skurdo — gerai išmokslinti arba bent išmokyti amato. Ir Julijanas norėtų tapti eiguliu, bet iš kur imti pinigų, iš ko tikėtis paramos?

Aišku, kad atvykęs iš miesto visada pranašesnis už kaimietį, o ypač miškų gyventoją. Ir daugiau girdėjęs, ir skaitęs, ir matęs. Nors, galimas dalykas, jis ir kvailesnis už kaimietį, kaip kad veislinis šuo visada žioplesnis už kiemsargį. Ir kur kas mažiau praktiškas.

— O gal ir aš padėsiu, — pasakė Krištofas. — Esu baigęs Cešino Aukštąją miškininkystės mokyklą. Miškų ūkyje pažinčių turiu.

Nežinau, bet galbūt nuo šito pasigyrimo, kuris neturėjo jokio tikslo — tiesiog pagyrūniškumas! — visa ir prasidėjo.

Atėjo Julijanas. Kokiais šešeriais metais jaunesnis už Krištofą, bet juodviejų figūros, plaukų spalva, veido bruožai buvo šiek tiek panašūs. Kai juokiasi — trūksta dviejų priekinių dantų.

Svečias pradėjo klausinėti Julijano, kas ir kaip, su kuo draugauja, ar turi draugų, giminių ir pažįstamų Krokuvos apylinkėse prie Bielsko Bialos, Cešino, Rybniko arba Živco. Anas tenai nieko nepažinojo, o ir čia turėjo mažai draugų.

— Ten pirmenybę teikia sveikiems žmonėms. Kad nei anginos, nei apendicito. . .

— Apendicitas išoperuotas.

— Ten sveikatos žiūri ne mažiau kaip armijoje. Atranka.

— Aišku, kad atranka, — įsiterpė ir senis. — Juk turime teisę turėti tik tris šimtus šešiasdešimt tūkstančių kareivių.

— Pagal Versalio sutartį, — „apšvietė“ tamsuolius Krištofas.

— Nedaug, todėl turi būti rinktiniai.

Bet apie tai sužinojome daug vėliau, kai ji, kekšės išpera, prigriebėme, ir jis prisipažino, jog kaip tik tada sumanęs padaryti „pakeitimą“, nes suprato, kad policija anksčiau ar vėliau jį suras.

Rytą pasakė, jog greitai grįšias, tik Cešine pasiteirausias, ir paspausias kur reikia. Na, kadangi tais laikais paso nebūtinai reikėdavo ir ypač kaime ne visi jį turėjo, tai pakako metrikų ir keturių pradinės mokyklos klasių baigimo pažymėjimo. Ir pradžiai truputį pinigų maistui, drabužiams.

Jis metė ant stalo girininko Chmelevičiaus liudijimą. O kur ten paprastiems, doriems, apgavysčių nemačiusiems žmonėms pastebėti, jog Chmelevičius penkiolika metų vyresnis, o ant Visockio uniformos nėra „distinkcijų“, tai yra pasižymėjimo ženklų.

Į jokį Cešiną jisai, aišku, nevažiavo. Grįžo po kelių dienų, padiktavo pareiškimą direkcijai, garantavo, kad priims. Tik reikia esą tris šimtus zlotų už internatą sumokėti (pilnas išlaidymas, nors rūkytos dešros ir kumpio vertėtų įsidėti). Ir dar dešimt markių už valstybinius ženklus.

Susitarė susitikti už poros dienų artimiausioje stotyje ir važiuoti kažkur prie Baltstogės, kur rinksis kandidatai, stojantys į mokyklą.

Kaip jūs manote, kas šioje istorijoje man buvo šlykščiausia? Ogi tai, kad šitas išsigimėlis, jau viską apgalvojęs, įstengė bučiuotis su vyresniąja dukra už kluono.

Na ir štai. Pusiaustotės peronas. Pasirodo Julijanas. Niekšui nuotaika sugedo, kai išgirdo, kad vargšai žmonės įstengė surinkti tik du šimtus penkiasdešimt zlotų. Keletą stotelių važiavo traukiniu. Paskui keletą kilometrų taksi. Kai mašina nuvažiavo, paaškęjo, kad išlipo per anksti, kad iki reikiamo takelio dar teks eiti porą šimtų metrų (vėliau taksistą surado; jis parodė, iki kurios vietos vežė, ir pasakė, jog „miškininkas“ davė jam už pavežėjimą tris zlotus viršaus, o likusius jaunuolio pinigus ir dokumentus įsikišo į kišenę).

Pagaliau pasuko kairėn. Pradėjo temti. Jau ir takelis vos matėsi. Ir čia Sajas pirmą kartą pajuto kažką negero.

— Kur mes?

— Čia dar truputį.

Ir tuo metu, lyg netikusioj melodramoj, suklykė pelėda. (Šią detalę Krištofas paminėjo vėliau, kai tylėti jau nebuvo prasmės.) Ir tai buvo nelaime lemiantis ženklas.

— Neisiu toliau,— pasakė Julijanas.

Ir išvydo, kaip kažkas yra pasakęs, „liūdniausią vaizdą pa-

saulyje" — svetimo pistoleto vamzdžio kiaurymę.

— Nusirenk.

— Ką aš jums padariau? — drebėdamas ėmė maldauti nelaimingasis.

Tarp kaimo žmonių, ypač iš atkampių vietų, nestokoja tokių naivių tylenių, kurie net „vandens nesudrums“. Ir tai buvo, mano manymu, bene vienintelis „kaimiškojo gyvenimo idiotizmo“ pateisinimas, kol vaikinai dar nebuvo atsisveikinęs su šiuo pasauliu.

— Jūs nežudykite manęs. Pasigailėkite. Pinigus paimkite. Aš tylėsiu. Į Zamšėnus negrįšiu. Išvažiuosiu kur nors toli toli.

— Gana inkšti. Pasikeisim drabužiais ir galėsi nešdintis sau.

Julijanas net nepaklausė, kam reikia pasikeisti drabužiais. Nusirengė ir laukė, kol Krištofas su pistoletu rankoje lėtai aunesi jo kelnėmis, velkasi švarką, o savo rūbus meta prie jo kojų. Jam tuo momentu reikėjo stryktelti tankmėn ir bėgti: viena koja kelnėse negi pavysi? Tačiau jis buvo išsigandęs, ir... patikėjo. Jis norėjo tikėti. Ir kas nepatikės, kai norisi gyventi?

Vos tik jis persirengė, tuoj gavo kulką į smilkinį. Iš dešinės rankos, todėl į kairį smilkinį. Parkrito. Dar judėjo, todėl gavo antrą kulką, iš viršaus, į širdį.

Po to žudikas nutempė Sąją prie nedidelio skardžio, vieną jo ranką atmetė, kad karotų virš liūno. Įsikarščiavęs nė nepamatė, kad atmetė dešinę, pamiršė, jog žaizda kairiajame smilkinyje.

Paskui nužudytajam įgrūdo iš anksto parašytą raštelį ir nuėjo. O pistoletą — dar viena klaida — ėmė į kažkokį upelį.

Manote, viskas? Ką jūs. Du šimtai keturiasdešimt zlotų grobio (juk iš aštuonių tūkstančių šimtą jau spėjo išleisti). Kai jau žengtas pirmasis žingsnis kelyje, kuriuo eidamas žmogus pavirsta plėšriu ir be jokios moralės žvėrimi, toliau eiti darosi lengviau. Tada jis dar nesuvokė savo klaidų, negalvojo apie mus ir manė Sąjaus kailyje galįs jaustis saugus. Be to, žinojo, kad paprasti miško žmonės negali net įsivaizduoti tokių kaip jis cinizmo.

Todėl iš Varšuvos jis rašo laišką ir su fotografija siunčia panelei Antosevič. O paskui iš Cešino, padirbęs užmuštojo braižą (turėjo Sąjaus pareiškimą), rašo tėvui, jog viskas gerai, kad padedant ponui Chmelevičiui įstojo, tik reikėtų naujo kostiumo, laikrodžio ir šimto zlotų išlaidoms.

Žudikas taip ir liko elgeta, niekingas vagišius, kuris gatavas savo mėsą suėsti.

Jis atvažiavo į Zamšėnus. Ten pliurpė apie Julijano planus, apie jo draugus. Ir gavo viską, ko norėjo. Ir iš vyresniosios sesers. . . Štai kas baisiausia!

— Jaunesnioji ištekėjusi už Salveso Teteričiaus,— tariau aš.

— O vyresnioji su motina žeme susituokė. Po teismo norėjo pasikarti (ir ją, ir senuką teismas apklausė už uždarytų durų, bet galite įsivaizduoti merginos būklę, mylavo brolio žudiką). Iš kilpos ištraukė. Bet po to nė su vienu vaikinu nesileido į kalbas, o išėjusi partizanauti lyg tyčia verždavosi į pačias pavojingiausias užduotis. Ir mirtis ilgai ją kamavo, kol pasigailėjo.

Ir štai dar ką pasakysiu. Ligi tol visai negerbiau pono Maciejvskio. Ar jūs žinote, kas jis? Tais laikais Lenkijoje buvo vienintelis budelis. Prireikus jį vežiodavo iš vietos į vietą. Ir nors jis „dirbo“ su kauke, visi žinojo, kad jo pavardė — Maciejvskis. Per kiekvieną egzekuciją jis mūvėdavo naujomis baltomis pirštinėmis. Įvykdęs nuosprendį, jas išmesdavo, sakydamas: „Teisybė nugalėjo!“ Taigi, kai išgirdau tą istoriją su Agata, mielai būčiau kurį laiką praleidęs Krištofo ir pono Maciejvskio draugijoje ir pasiklausęs sakramentalių jo žodžių. Ir po to net su malonumu būčiau pasikvietęs namo arbatėlei ir supažindinęs su šeima. Nors man labai nepatiko tas jo triukas su baltomis pirštinėmis. Kažkodėl tuo nesižavėjau.

Bet iki Maciejvskio dar turėjo būti apskrities teismas. Sustiprintas policijos eskortas, baisi žmonių neapykanta.

. . .Prisipažino viską. Niekuo negalėjo padėti ir advokatas su savo „konstitucinio psichopato“ koncepcija, graudenimais apie sunkią vaikystę, nepatyrusią meilės ir švelnumo. Psichiatras pripažino, jog Visockis visiškai atsako už savo veiksmus.

Teismas tarėsi dvi valandas ir priėmė mirties nuosprendį. Visockis, nors ir sakėsi „nebenorįs ir nebegalįs gyventi“, padavė apeliaciją.

Iš teismo išvedė jį pro slaptas duris. Kitaip žmonės patys jį būtų nulinčiavę: toks įtužis buvo visus apėmęs.

Apeliacinis teismas rugpjūčio vidury patvirtino apskrities teismo nuosprendį. O ir ką dar buvo galima pridurti prie šios istorijos, kokios aplinkybės galėjo pakeisti žmonių nusistatymą? Ar galėjo toks niekšas sukelti gailestį? Nepaprastas žiaurumas, nežmoniškumas, baisus amoralumas, jokios atgailos. Pavojingas žiaurus žvėris, išsigimėlis, vilkolakis.

Gerbiamas ponas Maciejvskis išvyko eilinen kelionėn. Teatleidžia dievas jam porą smulkesnių nuodėmių už šią kelionę.

Nedalyvavau apeliacinio teismo posėdyje, nebuvau liudininku ir vykdant teismo nuosprendį. Tuo metu buvau užsienyje

ir užtrukau ten dar metus, nes rugsėjo 1 d. prasidėjo karas.

Lenkai neva užpuolė Glivicės radijo stotį.

— Ir visgi kada ir kaip tai įvyko?

— Sakau, Macijevskis išvyko. Ir gerai, kad sunaikino tą niekšą prieš tai, kai Lenkijai kaip niekada reikėjo tikrų žmonių.

...Mano bendrakeleiviai laikėsi duoto žodžio. Pasakyta — padaryta. Atėjau sutartu laiku prie Bernardinų bažnyčios ir vienuolyno — susitarimas galiojo. Tiksliai ateisiu — vadinasi, pamėtės nuo Kladno beveik iki Alšėnų. Netgi Chilinskis buvo čia, norėjo pakeliui pasiklausyti, ką išgirdau iš buvusio prokuratoriaus, paskui grįš į Kladną, kad ryt vėl atvyktų, jau autobusu.

Tuo metu, kai įsiropščiau į mūsų „gaziuką“, jie kaip tik buvo bebaigią kažkokį ginčą.

— Švaistotės jūs visokiais terminais, o ką gero padarėte žmonėms? — griežtai pasakė Chilinskis.— Man atrodo, kad bjauriausia kiekvienoj profesijoje, ypač jei tu turi valdžią,— versti žmones tyliai, nusižeminusiai ir nuolankiai kęsti neteisybę. Šito prisižiūrėjau... Įvairiose šalyse.

— Atgyvenos,— burbtelejo Klepča.

— Na, žinoma,— pasakė Ščiuka.— Sumaišei dievo dovaną su kiaušiniene. Visur, kur nepatinka, išvelgi kapitalizmo atgyvenas. O juk tu net neuostei to kapitalizmo. O, sakylim, jei kokio nors draugo senelis buvo... na... gubernijos išdininkas, tai šioje istorijoje ką apkaltinsim — pirmo pasitaikiusio srities finansų skyriaus inspektoriaus anūką? Tai va, tavo „įtariamasis“ — geras žmogus, jis visiškai savo vietoje — tai ko tau negana? Ir žiūrėk, kad ateity pasistengtum apsieiti be tokių išdaių. Nekaltas — paleisk. Nebijok, lėktuvo jis neužgrobs. Automato neturi. Ir kitos tėvynės — taip pat.

— Abstraktus humanizmas!

Keistus jausmus žadino manyje šis žmogus.

— Abstraktus humanizmas,— vėl įsiterpė Chilinskis,— būtų tada, jeigu nuolaidžiaučiau niekšui, dėl kurio jo artimas draugas — ir ne vienas — infarktą gavo. Žiūrėk, Klepča, visa tai geruoju nesibaigs. Ne šiandien, tai rytoj... Geriau, Antosiau, papasakok, kaip ten buvo.

Pasakojau smulkiai, todėl, kai baigiau, mes jau privažiavome Alšėnėlių klubą, ant kurio durų šiandien kabojo spyna.

— M... taip. Tai bent istorija. Baisiau nesugalvosi,— tarė Ščiuka.— Ar tai ir yra klubas?

— Aha.

— Paėjėkime iki tos vietos, kur tave buvo užpuolę.

Netrukus mes atsidūrėme klonyje, ir aš jiems rodžiau, kaip visa tai vyko.

— Šaunuolis,— staiga tarė Ščiuka.

— O man visa tai kaip tik kelia įtarimą,— kalbėjo, tarsi kirviu kapojo nepalenkiamas Klepča.— Keturi neįveikė vieno. Ir testamentas jūsų naudai. Ir tas raštelis. Kas žino, kiek galima pasitikėti grafine ekspertize.— Jis kalbėjo gana kandžiai, bet taip mandagiai, jog rodėsi tuoj ims daryti reveransus.

— Nebūkite toks nuobodžiai mandagus,— tyliai ir sausai pratarė pulkininkas. Jis, matyt, nesivaržė manęs ir buvo apimtas tylaus įsiūčio.— Čia jums ne Nesvyžiaus rūmai, o milicininkų grupė. Radvilos galėjo nusispjauti į ceremonijas. Jiems nereikėjo įrodinėti savo kilmės. O jūs dedatės esąs velniaižin kas.

Atsisveikinau su jais pakeliui į kaimą. Jie nuėjo į mašiną, tyliai kalbėdamiesi tarpusavyje. Ir tikriausiai būtų tylėję, jei būtų žinoję, kokia gera mano klausa.

— Ir apskritai, Klepča, — pasakė Ščiuka. — Ar tu žinai, kokius milicininkus Lenkijoje „mėšlu“ vadina?

— Ne.

— Panašius į tave.

Įsiseidęs Klepča pagreitino žingsnį, nuėjo į priekį.

— Ar tikrai jį perkels? — paklausė Chilinskis.

— Aš jį atleisčiau, — tyliai tarė Ščiuka.

— Taaip, — netikėtai įsiterpė vairuotojas. — Baisus nuostolis. Toks vyras — juk tai milicijos puošmena.

Kiti nutylėjo.

...Mašina truktelėjo iš vietos ir netrukus dingo už posūkio.

Ėjau namo ir jaučiau, kad mane krečia drebulys.

Visas tas dienas buvau prie nervinio išsekimo ribos.

V SKYRIUS,

*kuriame aš beveik sudedu ginklus,
susumuoju pralaimėjimo rezultatus,
tačiau laiku prisimenu kažkokią varlę
optimistę*

Nemanykite, jog visą tą laiką tik važinėjau namo, į Kladną, šen ir ten, kad gilinausi į žmonių charakterius ir santykius (nors ir tai atimdavo nemaža laiko), užsiimdavau savianalize, savikontrole ir visokiais kitokiais „savi“...

Svarbiausia — tai paieškos trečiajame bokšte. Vienas dievas nežino, kiek krepšių šiukšlių mes ištempėm iš ten pro sienos

spragą, kiek išnešėm duženų, plytų skeveldrų ir kitokio šlamšto. Ant delnų susitrynčiau tokias nuospaudas, kokių neturėjau nuo pat jaunystės. Du Ivanovičiai taip pat triūsė iki užsimiršimo, beje, tiesiog už ačiū, neskaitant retų (ir abipusių) vaišių. Iš archeologų atsikovojo dar šešis vyresniųjų klasių mokinius (ačiū dievui, kad buvo atostogos). Už tai mane keiksnojo ne tik merginos, bet ir Genka Sedunas. Tačiau ir jie patys neretai ateidavo man į pagalbą.

Per tris su puse šimtmečio žemės „susikaupė“ sočiai. Pilis, kaip ir visi seni statiniai, „grimzdo į žemę“. Bet po dienos kitos mes jau turėjome pasiekti „kontinentą“.

Kas dar? Nustojo vaidintis „dama su vienuoliu“. Bent jau aš jų nė karto nemačiau, nors ir vėliausiai grįždavau į savo sarginę. Tačiau pirmyn nepasistūmėjau nė per žingsnį. Tiksliau sakant, pasistūmėti pasistūmėjau ir sužinojau daug naujo, tik tai nenumaniau, kas iš to naujo tikrai svarbu ir veda mane prie mįslės įminimo, o kas ne. Tuo tarpu laikasėjo, jaunatis pažymėjo gegužės pabaigą ir jau su nauja pilnatim turėjo prasidėti birželis.

Viena buvo blogai: naktiniai košmarai vėl ėmė kartotis pasibaisėtinais tiksliai, vis dažniau ir dažniau. Ir ypač stiprus ir ryškus sapnas ne sapnas aplankė mane tą naktį, kai grįžau iš Kladno. Matyt, buvusio prokuratoriaus pasakojimas, ginčas su Klepča, pastarųjų dienų nesėkmės taip paveikė mane, kad organizmas iš tikrųjų išseko ir aš balansavau ant bedugnės krašto. Ko gero, tikrai buvo laikas man užimti garbingą vietą Lyganovskio „užmiesčio viloje“ arba paprasčiausiai nugarmėti į prarają.

Dėdulė Multanas, matyt, buvo išėjęs į naktinį pasivaikščiojimą. Išgėriau stiklinę šaltos arbatos, surūkiau cigaretę ir griuvau į patalą. Ir beveik iš karto pajutau keistą būseną: negalėjau suprasti, ar tai buvo sapnas, ar tikrovė.

...Portretų, ikonų, kabančių ant sienų ir gulinčių ant grindų, akys staiga atgijo, ėmė dairytis į šalis, vartaliotis, spoksoti į mane. Ir jų lūpos viepėsi vis labiau ir labiau.

Aš, kaip ir jie, pajutau, kad tyloje artėja kažkas negero.

Pro netikėtai ir tyliai prasivėrusių durų plyšį dar iš tolo pamaciau, kaip kažkas lyg šešėlis be mažiausio šlamesio sėlina prie sargo namelio.

Arčiau, arčiau. Ir staiga visų portretų akys nukrypo į duris. Akyse atsispindėjo nežmoniškas siaubas.

Kažkas, sėlinęs ir artėjęs, ant slenksčio tapo realus ir įžengė į kambarį. Tas kažkas turėjo žmogaus pavidalą... Tikrai buvo be kaklo. Tuščiaviduris pakaušis perėjo į aprofiginis raktikau-

lių galus, į pečius. Neturėjo nei akių, nei burnos. Tiesiog tose vietose buvo nedidelės duobutės. Visa ši būtybė nuo galvos iki kojų buvo apžėlusi žilais ir tankiais, kokių septynių centimetrų ilgio šeriais.

Būtybė sustingusi slinko artyn, ir portretai kupinas siaubo akis nuo jos atgrėžė į mane.

...Ir čia aš tarsi nutraukiau kojas ir rankas kausčiusias nematomas grandines, pašokau, per kažkokį stebuklą pralėkiau pro šmėklą ir puoliau pro duris. Kojos neklausė, todėl ėmiau šuoliuoti. Taip, kaip visada būna sapne, kai tave vejasi, o tu negali pabėgti.

...Prieš mane žirgas. Aš liuoktelėjau ant jo net nepasiremdamas koja į balnakilpę ir nesilaikydamas ranka už karčių.

Ar tik ne stebuklas įvyko? Dingo pilis, bažnyčia, klebonija. Pasijutau esąs toje pačioje aikštelėje, kur Vytautas Alšėniškis turėjo mus paleisti. Ir Staška, ne ne jinai, o Hana šalimais. Mėtome pėdas, nors širdį gniaužia baisios nelaimės nuojauta.

Toks slogus, toks grėsmingas jausmas, kad įvyks kažkas nepataisomo, neišvengiamo, baisaus.

Žirgai lekia lyg patrakę. Geriau žūti, bet nepasukti į šalį. Jau visai čia pat upė, ir luotai, ir kelias į Nemuną, o ten — kelias į laisvę.

Taip, ir luotai. Bet jų kažkodėl labai daug.

Ne tie luotai.

Ir užtverdami mums kelią prie luotų, prie sidabru žvilgančios upės, glausta rikiuote sustojo raiteliai.

Juos vandens keliu pasiuntė užkirsti mums kelią. Pasiuntė tiesiausiu keliu, kad nereikėtų klaidžioti tankumyne ir mėtyti pėdas.

Blausiai švyti mėnesienoje plieniniai ir pasidabruoti šarvai. Antveidžiai pakelti, todėl visi veidai šešėlyje atrodo akli arba miegantys. Nuo šalmų karo plunksnų arba plaukų puošmenos.

Žąslai atleisti. Spindi ilgų iečių antgaliai, kardai, kaustyti koviniai vėzdai.

Dabar jau nebepabėgsi. Raitelių grandinė artėja.

— Na štai. Likimas mums buvo negailestingas.

...Ir čia pat kažkoks akmeninis statinys. Į jį meta įvairaus dydžio ryšulius, maišus, dėžes. Jie šliaužia kažkur žemyn, kaip nuo stapelių į vandenį leidžiamo laivo kylis. Ir naktis. Tamsiausia naktis, nes mėnuo tuoj pasislėps, o mus su Gordislava apsupę kokia dešimtis karių ir ant juodo žirgo Vytautas Alšėniškis.

— Tai štai, ponai tarėjai, — kreipiasi jis į karius, — išsi-

versime be svarstymų ir debatų, be teisėjo ir raštininko, be kunigo, be išdininko padėjėjo, kad tas sugrąžintą turtą suskaičiuotų. Tegu pagulės su jais, kol tas kretinas, tas melagis, tas apgavikas Stankevičius čia tūnos ir revizuos.

Jis rodo kariams į mus:

— Nuplėškite nuo jų rūbus.

Drabužiai krinta po kojom, į žolę.

— Ką, gudreiva? Visgi susitikome. Nieko, jūsų gynėjas knarkia. Oi stiprus vynas, į miegą lenkia. O jus? Jus tokiu vynu pagirdysiu, kad amžiams užmigsite. Vagišiai ir pasalūnai.

— Nutilk tu, niekingas vagie, — mano lūpomis atsako Valiūžiničius. — Tavo prosenelis išdavė Sluckį, apiplėšė ir tuos kuniškaiščius, ir karalių. Ir tu toks kaip jis. Pardavei mane ir draugus, apgavai karalių. Tai bent neskalintum. Labai tulžingas pasidarei. Už tą tavo pašaipumą, už pasityčiojimą iš mūsų, už vagiliavimą tave taip paknibinės karštais kobiniais, kad mėsa nuo kaulų nulakstys. Daug liudininkų žino apie tavo piktadarybes, o svarbiausia — viską mato dievas.

Jis piktai vaiposi:

— Nesitikėk, jog mane taip įerzinsi, kad aš tau suteikčiau greitą ir lengvą mirtį ir dar dailidę pakviesčiau, kad jis judviem karstus ir karučius į paskutinę kelionę sumeistruotų. Nesulauksite šito. Jūs man dar pašokinėsite.

— Rašyk didžiosiomis, — patylėjęs kreipiasi jis į raitelį su keistu cilindro formos daiktu rankoje, — gražiai, eilute.

Iš pradžių moterį, o paskui ir mane apkabina po pažastimis kilpa su kažkokiu keistu mazgu ir leidžia nuožulnia plokštuma, po to nuo kažkokio karnyzo — tiesiai žemyn, į juodą skylę.

Prie mano kojų akmuo. Ir čia pat įsirežia virvė po pažastim. Aha, juk tai drevininkų mazgas. Patraukęs, gali nuimti kilpą nuo aukščiausios šakos. Akimirką dar matau, kaip dvi virvės lyg gyvatės sušmėžavo viršuje, šviesioje dėmėje, iš kur vos vos prasismelkia šviesa.

— Štai taip, — pasiekia mus balsas iš viršaus, — čia jums ir patalas, čia jums ir gyventi, ir nusibaigti. Vanduo ten kampe, varva nuo lubų, šulė ten stovi. Matote, aš jūsų žiauriai ir žvėriškai nekankinau. Ir turtą kaip paveldėjimą apatinėj kamaroj gavote. Ir troba prašmatni, septynių sieksnių dydžio. Tai štai, būsite ten sargais, ir gyvieji jūsų nebeprisišauks.

Štai jau šviesus lopas virš galvų. Girdisi, kaip dunksi viena į kitą sausos degtos plytos, skamba į akmenį užgauta mentelė.

Ir tamsa. Ir nieko daugiau. Tik tiršta, nepermatoma kaip suodžiai tamsa.

— Tu mirsi už metų! — šaukiu, neturėdamas vilties, kad jis išgirs mane.— Ne vėliau!

...Nieko nebematau. Ir tuo pat metu kažkodėl matau, kaip juodas raitelis voros priekyje miško takeliu įjojo į aikštelę (trys mūrininkai velkasi iš paskos).

Juodasis staiga pavaro žirgą risčia, moja ranka.

Ir staiga iš tankmės, iš visų pusių iššoka, išlenda raiteliai. Jie be muškietų. Nėra ko stebėtis, nes toluomoje matosi bažnyčios varpinės špilis. Jų rankose ilgi lankai iš Belovežo girios kukmedžio. Garsiai pliaukši į odines kairiųjų rankų pirštines atleistas lankų templės. Ir lyg spiečius skrieja ilgos ilgos strėlės su antgaliais, išvirintais kukmedžio spyglių žievės ir medienos nuovire. Ilgos, mirtį nešančios strėlės, „nuo jų nėra išsigelbėjimo“.

Mūrininkai krinta iš karto. Kariai dar sukiojasi, bando prasisiveržti, bet vienas po kito virsta nuo arklių į žolę. Jie taip prismaigstyti strėlių, jog veikiau panašūs į ežius, negu į žmonių lavonus.

Matau šeimininko veidą. Jo lūpos tulžingai virpa. Akimis jis apmeta negyvėlius.

— Taip, tu sakei tiesą. Mano piktadarystės liudininkų daug.— Jis pakelia į dangų akis.— O svarbiausia — dievas. . .

...Ir vėl juoda tamsa. Ir vėl netikėta šviesa. Saulės nušviestas pilies kiemas. Galingas, kažkada buvęs bendruomenės, o vėliau šeimos ažuolas. Aplink jį šurmuliuoja minia. Magnatų, šlėktų rūbai, karių šarvai, laisvų valstiečių sermėgos. Tolėliau, vartuose ir už jų, baltas debesis paprastų žmonių. Pro bendrą gaudesį gali suprasti atskiras frazes:

— O visi šarvuoti kariai negali stoti kaip liudininkai prieš aukščiausiąjį teismą,— tai kalba teismo raštininkas,— nes tą pačią naktį juos išžudė kažkokie drąsūs klajūnai, agnūs žmonės. Tai nebuvo kariai, o tik paprasti plėšikai, nes vietoj šaudyklių turėjo tik lankus su užnuodytomis strėlėmis.

Vėl sąmyšis. Išplaukia protingas Stankevičiaus veidas. Ranka ant evangelijos:

— Prisiekiu, kad jei kunigaikštis būtų pavijęs bėglius, tai mano prašymu ir patarimu tuojau pat būtų juos paleidęs. O kad jie gabenosi tų maištininkų ir jo karališkosios didenybės pinigus, šito nežinojau.

Ir kiek palaukęs tęsė:

— Tiktai tie pinigai ligi šiol neatsirado. Ir mūsų paieškos nieko nedavė. O kur nors apsireikšti turėjo. Vadinas, jie pas-

lėpti, užkasti. Ir dar reikėtų išsiaiškinti, ar bėglių nesulaikė kiti kunigaikščio žmonės.

Vėl balsų klegesys. Ir prie stovo su evangelija jau pats kunigaikštis.

— Prisiekiu savo senolio Petro Alšėniškio medalionu.— Jo ranka slysteli į užantį ir traukia aukso grandinėle.

— Senolio išdaviko,— šnabžda Stankevičiaus lūpos.

— ...O jei reikės, tai prisieksiu ir Šventąja evangelija. Prisiekiu sąžinės liepiamas, o ne kankinamas, kaip tarnai, jog tada, atleidęs juos, su ponu Stankevičium grįžau į pilį. Ir daugiau jų negaudžiau. Ir svarbiausia, nežudžiau. O liudininkai, rikių teismo narys Jazepas Goroščiukas ir raštvedys Protasas Levanovičius prisiekia, jog tiedu — gyvi. Ir dar gyvens tiek dienų, kiek jiems dievo bus skirta. Aš gi nei ginklu, nei budelio trinka jų mirties nepagreitinsiu, dėl to čia ir duodu savo žodį.

Ir vėl tamsa. Ir tolimas balsas:

— Mūsų kunigaikštis Vytautas Alšėniškis, nesulaukęs šios bylos pabaigos, numirs staiga netikėta mirtimi.

Vėl tamsa. Ir jau visiems laikams. Du sargybiniai krikštyti, o trečiasis — nekrikštas.

...Mano paties dantų griežimas prikelia iš miego.

Savijauta tą dieną buvo bjauri. Nepalengvėjo nė susitikus su Staška: visą laiką negalėjau pamiršti nakties žvaigždžių atšvaitų jos veide, kai „mus“ kilpiniais leido į duobę. Paskutinius šviesos atšvaitus.

Nesuprantu, kodėl mes patraukėme Alšėnų pusėn (greičiausiai todėl, kad ir pilis, ir bažnyčia, ir pati Alšėnėlė mums spėjo įgristi, kaip manų košė laimingos vaikystės laikais). Ir aš, vėlgi nežinia kodėl, pasakojau jai viską, nenutylėdamas nė apie nakties košmarus.

— Taip būna,— pasakė ji.— Kai žmogus apie ką nors nuolat ir įtemptai galvoja, mintys jo nepalieka net sapne.

— Tai kodėl sapne viskas taip, tarsi viską žinotum?

— Logikos nebuvimas. Ir kartu kažkokia aukštesnė logika. Sapne viskas aišku, o nubudęs žiūri,— velniai žino, kas per nesąmonė prisapisnavo. Ir tikrovėje tai kliudo, o sapne — lyg viskas atsipalaiduoja. Taip pat ir vaizduotė. Euklido geometrijos teorema apie susikertančias tieses (ar linijas — ot kipšas, nereikalingas mokslas buvo, taip aš ir pamiršau visus terminus).

— Teisingai. Vienas žymus žmogus yra pasakęs, kad jo knygų spintoje yra daugiau žinių negu jo paties galvoje. Tačiau jis dėl to neverkšlena. Todėl, kad jis — ne spinta, jis — fizikas. ...

Aš irgi jau pamiršau ne vieną mokyklinę išmintį, bet jeigu jau prisiminėme pamirštą geometriją, tai mano susikertančiosios linijos susikerta už *įsivaizduojamos* plokštumos ribų, už *realybės* ribų, sapne.

— Ir ką jūs dabar manote apie tai?

— Nieko.

Vis dar jauna, sodri lapija sviro virš takelio. Ir šiuo takeliu ėjo ta, kurią praradau visiems laikams ne tik košmariškame sapne.

— O žinote,— staiga pagyvėjo jinai,— jūsų susapnuotas „sprendimas“, matyt, atitinka tikrovę. Alšėniškis tikrai neprišilietė prie antrą kartą atimtų turtų, *pats* nė pirštu nepalietė sugautųjų. Jis jų ir nežudė, tiesiog leido *patiems* numirti. Ir priešai Šventąja evangelija buvo tiesa, nors ir kazuistinė. Kiek žmogus gali pragyventi be maisto, turėdamas tik vandens... na... kiek?

— Ne daugiau dvi savaites.

— Kodėl? Viena mano pažįstama gydydamasi badu trisdešimt dienų nieko nevalgė.

— Gydydamasi. Prižiūrima gydytojų, o ne tamsiame kalėjime. Reikia gryo oro, judėjimo, švaraus vandens, atleiskite, ir reguliariai apsiprausti. Priešingu atveju organizmas apsinuodys savo paties irimo produktais.

— Blogiausiu atveju, kai jis prisiekinėjo, jie dar galėjo būti gyvi.

— Tokia priesaika ir dar Šventąja evangelija... Tai ne tik viduramžių, bet ir mūsų laikų žmogui... reikėtų visai neturėti sąžinės. Reikėtų būti net ne žvėrimi, o kažkokiu priešistoriniu, besmegeniu šliužu. Juk apie tokius baltarusių metraštininkai, nors ir nepagarbiai, bet teisingai sakydavo: „Visiškai be sąžinės, už grašį ir dievo namuose nužudys“.

— Bet ir paleidote liežuvį. Pamirštate, kad su jumis moteris.

— Atleiskite. Tačiau dabar aš mažiausiai galvojau apie tai. Pastaruoju laiku gyvenu tarsi kitų matmenų pasaulyje.

— Ir ką jūs ketinate daryti? — paklausė ji.

— Nežinau. Turbūt mesiu viską. Nes visa tai baisu, lyg būtum prisilietęs prie kažko nepaaiškinamo, iš anapus... Nenoriu. Psichika brangesnė. Ją tik vieną turiu. Gal netikusią, bet savą.

— Ne,— susimąsčiusi tarė ji.— Priėjusi įminimo ribą, nemėsčiau. Tegu mane nors replėmis plėšo. Gal tik kokie du kubičiai metrai žemės skiria mus nuo paslapties įminimo, o jis viską mes. Ir svarbiausia, kiek aš žinau, jūs net nebandėte susisteminti viso to, ką išsiaiškinote. Baimingas jūs žmogus. Ir nenuoseklus.

Tegu skradžiai žemę eina ta psichika! Argi ne tam ji duota žmogui, kad ją sudegintų, jei bus reikalas?

Mes jau priėjome autobusų stotelę. Ji ėjo išsiveidusi ir įpykusi. Ir staiga tarė:

— Paklauskite. Palaukite dar nors porą dienų. Štai šiandien jūs pasistenkite susumuoti, apibendrinti, susisteminti viską, ką žinote jūs ir kiti. Net ir tai, apie ką tik numanote. O rytoj. . . na ir dar poryt, paskutinę dieną, mudu su jumis dviese kasime. Jei nieko nerasime — ką gi. . . Bet juk ne. Kas ieško — tas randa. „Belskite ir bus atidaryta.“

Matydama, kad vis dar abejoju, jinau pasakė:

— Pagaliau, jūs neturite teisės pamiršti Marjano.

Šito ji galėjo ir nesakyti. Galėjo nutylėti. Nepatinka žmonės, kurie smogia žemiau juostos. Tačiau moterys. . . moterys, jeigu tik jos ne eilinės pleputės, ne „katytės“ su kvailom akutėmis, ne ilgesingos, nesubrendusios, tuščios, tiesiog smalsios gražuolės, jos beveik visos tokios. Dėl jų praranda galvą paiki vyrai ir išrenka jas, tarkim, „mis Ispanija“, „mis Amerika“ arba net „mis Visata“. O jos nei iš šio nei iš to rimčiausioj draugioj, kur šnekama apie rimčiausius dalykus, staiga ims ir leptels: „Vania, ar eisime mudu pažiūrėti „Anželikos, angelų markizės“? — „Ne“. — O „Jos paskutinio tango“? Arba kurią nors pavasario dieną ims ir pareikš (ir dar agresyviai): „Aš noriu churmos“. Su amžiumi tai, tiesa, kartais praeina. O jei nepraeis, tai liks tik stebėtis, kaip vakarykštė „mis Užpelkiai“, praradusi paskutinį savo kvailumo pateisinimą — grožį, eruditų kompanioj, Kladno bažnyčioje rodydama į „Kristaus kančią“, paaiškina: „štai čia, matote, Jėzus stovi prieš Pontijų, o čia prieš Pilotą“.

Pagalau, gal jau pradėdau senti. Ir Staška ne tokia. Tačiau, net jeigu ji ir būtų tokia, niekada jai šito nepasakyčiau. Nėra didesnių veidmainių ir susitaikėlių už išsimylėjusius vyrus.

— Gerai,— sutikau aš.— Galų gale, dvi ar trys dienos nieko nenulems.

Į stotelę kaip tik įvažiavo iš Kladno atkakęs „Ikaras“. Iš jo pasipylė „palikuonys“, atvykę pas „protėvius“ į svečius ir dešrų, pabiro vasarotojai,— gana bjauri žmonių padermė. Ypač tą dieną, kai tave kamuoja hipochondrija.

Ėjo naujai urbanizuotieji su lagaminais, dažnas dar su fanerininiais, ir seni miesto gyventojai su kuprinėmis ir tinkliukais. Paskui juos sunkiai alsuodami, lyg kupranugariai įveikę Karakumus, slinko vasarotojai vyrai. Oriai už jų žengė poilsiauti pasirėngusios žmonos, velniai žino kuriems galams su ekstravagantiškomis šukuosenomis. Ėjo viengungis plevėsa, slapčia dirščioda-

mas į jas, traukė ir daugiavaikė šeima, nukamuota sunkių rūpesčių. Ir ne tik savų, bet ir svetimų, nes septynerių metų mergaitė atkakliai prašėsi sustoti dėl „didelio reikalo“, o kokių ketverių metų berniukas žingsniavo šalia ir, tas blogiausia, jau nieko nebesiprašė.

— Bažnytinė procesija senajame Kladno gubernijos miestelyje,— staiga išgirdau Chilinskio balsą.— O žioplių kiek.— Ir rūpestingos perekšlės balsu pridūrė: — „Vanečka, nustok orą gaudinti, geriau žiūrėk, kokias vėliavas neša“.

Pamatęs, jog ne vienas, išraudo ir — o stebuklas! — puolė aiškintis:

— Atleiskite... Bet daug metų buvau priverstas būti santūrus, jog daviau žodį, kad, kai tik galėsiu, duosiu sau valią ir sumušiu palaidaliežuvių rekordą.

— Nieko,— mano nuostabai, Staška linksmi šypsojosi, smalsiai apžiūrinėdama mano „anglą“.

Adamasėjo prie mūsų šypsodamasis su kuprine ir meškerėm įmautėje ir — dar vienas stebuklas! — greta jo Chosė Inezilja Lyganovskis, taip pat su meškerėm ir lagaminėliu.

— O aš netikėjau,— pasakiau.— Matyt, tikrai miške koks nors didžiulis žvėris pastipo.

— Kodėl? — paklausė psichiatras.— Ar aš neturiu teisės dienele kitą padykinėti? O štai ko jūs čia slampinėjate?

— Slampinėti — tai, tiesą sakant, mano profesija,— atsakiau.— Be to, kas man neleis pasitikti tokių įgudusių dykūnų pastiprinimo?

Kai visi susipažino, skubriu žingsniu grįžome į savo „uostą“. Birželio saulė švietė pro tankios lapijos uždangą, mes plepėjome, kas užėjo ant seilės.

Adamą Chilinskį dviem savaitėm, o Lyganovskį dienelei kitai įkurdinau pas bevaikius (o gal vaikai buvo kur nors išvažiavę?) Šablykos kaimynus. Tada išėjome apžiūrėti kaimo ir jos istorinių paminklų, kurie, deja, neįrašyti nei į nulinę (juos saugo JUNESKO), nei į trečiąją grupę (tai, matyt, atitinka mūsų vietinės reikšmės paminklų statusą). O kodėl — nežinau.

Čia man labai keistas pasirodė pono Vytauto Lyganovskio aktyvumas.

— Ar tai tvenkinys? Gerai. () kur žuvys geriau kimba? Ten? Labai gerai. O čia, vadinasi, ir yra tas bažnyčios bokštas su laikrodžiu? Nuostabu. Tik pažiūrėk, juk tas laikrodys su dvigubu ciferblatu. Vidurinis, kur valandos, nejuda, o išorinis apskritimas, kur mėnulis, sukasi. Tik pamanyk, fazes rodo nejudanti rodyklė. O-jo-joi! Koks senas mechanizmas! Ar žinote, kad

seniausias Kremliaus laikrodys, tas, Spaso bokšte, taip pat turėjo besisukantį ciferblatą... O ten jūsų klebonija? Prašmatni... O ten pilis? Ar tai toje galerijoje jūsų šešėliai vaikšto?

Akys taip ir laksto nuo pilies prie bažnyčios, nuo bokštų prie piliakalnio.

Kai jis užbėgo į bažnyčią pažiūrėti, kaip ten, ir nusitempė su savim Chilinskį, Staška staiga pasakė:

— Koks judrus — tiesiog lyg gyvsidabris! Ir kažkodėl man atrodo, lyg būčiau su juo pažįstama. Kažkur buvome susitikę... Ne, ne! Ne jo klinikoje. Ir iš pažįstamų ten niekas negulėjo... Tiesiog atrodo, jog kažkada esu mačiusi per televizorių ar atliekant kokį nors antraeilį vaidmenį prastame filme.

— Toks pats jausmas neduoda ramybės ir man.

Mes nuėjome ir atsisėdome ant rąstų. Tuo metu pro šalį traukė Alšėniškis, Šablyka ir Zmogitelis taip pat prisėdo prie mūsų. Paskui atėjo Visockis su kažkokiu nepažįstamu žmogumi, po to uždusęs, sušilęs atlikė Gončiarionokas.

Lyganovskis labai greitai išlėkė iš bažnyčios ir lengvai prisijungė prie kompanijos. O Chilinskis išėjo tik po gerų dešimties minučių ir lyg tyčia žingsniavo prie mūsų oriai, iš lėto. Todėl senbuviams su atvykėliais teko susipažinti du kartus.

Nepažįstamasis, kaip vėliau paaiškėjo, buvo tas pats laikrodžių meistras mėgėjas ir vargonininkas, kuris per pačias mišias sugrojo liaudies dainą. Pavarde Sgonnikas.

— Kaip jums pavyko tai suremontuoti?

— Kipšas žino, — susidrovėjęs nudelbė jis akis. — Iš vaikystės jaučiu potraukį visokiems mechanizmams. O ir ne visai jis buvo sugedęs. Nors, tiesą sakant, ne viskam mano išmanymo užteko. Todėl, kad laikrodys dar turėjo rodyti katalikų ir graikų unitų Velykas. O štai anoje nišoje, kur po ciferblatu, totorių ir žydų šventės. Kam jiems viso to reikėjo — bala žino. Matyt, kažkokiems religiniams skaičiavimams. Tai va čia aš ir prašoviau pro šalį, neįveikiau.

— O kam jums visa tai?

— Ogi šiaip, kad būtų užbaigta. Nors ir nėra reikalo, bet įdomu būtų žinoti, kada totorių bairamas, kada žydų šabas. Kad būtum visai ramus. Viską padarei ir padarei kaip reikiant. Kad ir mes ne žioplesni už juos, mūsų senolius.

Buvau maloniai nustebintas. Protingai žmogus mąstė.

O paskui jis ir svečiai susišnekėjo kitą rytą eiti kartu meškerioti ir dėl to nutarė keltis pusę trijų, valandą prieš saulėtekį.

— Nepatogu, po šimts,— tarė Adamas,— gal judu su Stanislava tikėjotės ko nors iš mūsų.

Neslėpsiu, kad apsidžiaugiau, jog niekas nematys mūsų bergždžių pastangų, mūsų negarbingo pralaimėjimo. Todėl sumelavau ir už save, ir už Stašką:

— Ne, ne, ką jūs. Ryt mes turime kitų, savų sumanymų. Čia reikia pas vieną dėdulę nueiti. Jis išsaugojo okupacijos metų laikraščius ir žurnalus, tai įdomu būtų žvilgtelėti.

— Labai įdomu, — pasakė Visockis.

— O paskui... reikia vieną seną pilkapį apžiūrėti. Nepertoliausiai nuo čia.

— Juo geriau, — nudžiugo trys muškietininkai žvejai.

Ir tuo metu ką tik prasidėjusią idilę sudrumstė žmogus, kuris visą šį laiką tiek ir tedarė, kad painiojosi man po kojomis.

Liudvikas Lopotucha atkėblino iš kaimo, atsisėdo ant kalvelės už kokių dvylikos metrų nuo mūsų ir iš karto pradėjo savo koncertą. Tik šį kartą jis nebuvo toks polifoniškas kaip visada.

— Pasitraukite... Dinkite... Mano namai — mano tvirtovė... Žvėrys... Budeliai... Visi jūs pažymėti... Visi su žyme... Kraugerių, išsigimėlių žyme. Nieko... Jūs žūsite... Greitai, greitai ir jums ateis laikas...

„Šitas?“ — žvilgsniu paklausė Lyganovskis.

Aš tylėdamas linktelėjau galva.

Ir čia psichiatras nustebino mane. Pirmą kartą gyvenime mačiau, kaip iš tikrųjų reikia kalbėti, kaip teisingai elgtis su pamišėliais.

Lyganovskis pakilo nuo prieangio, tvirtu, bet greitai žingsniu priėjo prie Lopotuchos, visą laiką žiūrėdamas jam į akis, ir atsisėdo taip, kad galėtų matyti pamišėlio akis, ir ėmė kažką kalbėti tyliai, ramiai ir supratingai. Ir žiūrėjo, žiūrėjo į akis, lyg hipnotizuodamas, kaip tą daro žymūs šios srities specialistai arba senutės užkalbinėtojos, kurios šio meno mokėjo ne ką prčiau už Volfą Mesingą.

Keista, bet isteriškos gaidelės Lopotuchos balse dingo, dabar jis kalbėjo taip pat tyliai ir beveik ramiai. Užuoť šėlęs, jis rimtai atsakinėjo gydytojui į klausimus ir ramiai gestikuliavo. Gydytojas ir ligonis pakaitomis lietė vienas kitam tai petį, tai kelį.

Mūsų akyse vyko stebuklas. Mes nutilome, pritrenkti tos mūsų akyse įvykusios permainos.

Po keliasdešimties minučių Lopotucha atsistojo, paspaudė gydytojui ranką ir tarė beveik normaliu balsu:

— Supratingas jūs žmogus. Supratingas... Bet čia reikia saugotis ir protingiems. Žemė užkrėsta. Aš juk taip pat ragavęs nemaža mokslo, o kas dabar iš manęs?

Numojo ranka ir nuėjo. Ne svyruojančia, kaip įprasta, eisena, o gana tvirtai, pasitikinčiai. Ties posūkiu atsigrėžė, pamojavo ranka ir dingo.

Lyganovskis atsiduso ir grįžęs prisėdo prie mūsų.

— Na, kaip? — paklausiau.

Gydytojas gūžtelėjo pečiais, patylėjo, paskui, apžvelgęs visus, prabilo:

— Nepateko jis į mano rankas iš pat pradžių. Seniai būtų sveikas. Tačiau laikas savo padarys. Visai galimas daiktas, kad po kurio laiko jis vėl bus beveik normalus žmogus. . . Šiaip ar taip, tai turėtų įvykti.

— Kas jam? — paklausė Gončarionokas.

— Jo istoriją jūs žinote. Baisi istorija. . . Na ir jis, paprastai šnekant, kad jūs suprastumėte, atsitvėrė užmaršties siena. Tarsi savigynai. Nenori prisiminti praeities. Pavojinga. Dauguma žmonių tokiu atveju visiškai pamiršta praeitį. Taip sakant, amnezija. Žodžiu, jeigu tokiems žmonėms negrįžta atmintis, — laikyk, kad viskas prarasta. Dažniausiai jie užmiršta net savo vardą. Iš pat pradžių man buvo įdomu, kad jis kai ką prisimena. . . Ir tas kai kas, matyt, grįžo į jo atmintį maždaug per mėnesį po įvykusios tragedijos. Bet jis suprato, įsisąmonino, kad ne viską prisimena ir ne viską nori prisiminti. Ir šia prasme pasijuto lyg ir atsipalaidavęs: pabandykite, paimkite mane plikomis rankomis, jeigu esu ne visai normalus.

— Tačiau kartais vis dėlto kai ką prisimindavo, — pasakė Chilinskis.

— Taip. Jam prisiminimai — tai pasibjaurėjimas ir fizinis skausmas. Tačiau sąmonėj išliko ir tokios atminties salelės. *Innere Inseln* — vidinės salos. Vidinės vidiniams reikalams. Ir tai ne pamišimo simuliacija, ne apsimetinėjimas, ne dezorientacija. . . Šito negalima suvaidinti. . . Negalima, pavyzdžiui, pavaizduoti, jog negali nusiauti batų. Taip gali atsitikti tik iš tikrųjų sergančiam psichine liga. O šitas — ne. Šitas nors ir ne šio pasaulio, tačiau aiškiai suvokia, kur jis yra, ir laikosi pakankamai normaliai. O ilgainiui bus geriau ir geriau.

— Manote, jog gali viską prisiminti? — paklausiau.

— Jeigu ir ne viską, tai daug ką, — rimtai atsakė Lyganovskis. — Ir tas laikas, ta akimirka jau ne už kalnų.

. . . Išsiskyrėme gana anksti. „Svečiai“ su Stasia nuėjo prie Baltojo Kalno, o aš nutariau sėsti ir prieš atsisakydamas šio bjauraus reikalo viską susumuoti. Susumavęs tai, ko nėra, pasiūsiu viską velniop, išvažiuosiu namo, šitą „nėra“ įteiksiu Ščiukai ir mėnesiui ar dviem mausiu kur nors į kaimą. Ir dirb-

siu. O gal kur nors į Forosą ar Perevoznoję, kur mažiau žmonių, o vien tik jūra ir plikos uolos.

Atsisėdau, pasidėjau priešais bloknotą. Pradėjau užrašinėti, stengdamasis laikytis tvarkos.

Sudėjęs viską paeiliui, gavau tokį vaizdą:

1. Išgąsdinto Marjano vizitas. Jo pokalbis su kažkokiu žmogumi parodoje. Pasiūlymai parduoti knygą. (Kas buvo tas žmogus? Ligi šiol neaišku.)

2. Skambučiai dėl pardavimo. Naktį. Kažkas vaikšto po langais. (Skambina tas... Gutnikas. Eilinis knygius maniakas. Net ne spekuliantas... Ne jis vaikščiojo po langais. Kas — neaišku. Kas nors iš Marjano kaimynų? Vargu. Milicija juos tikriausiai apklausinėjo. Bet čia užburtas ratas. Aš neturiu nieko slėpti nuo Ščiukos, o jis... Kas nors iš mano kaimynų? Niekai. Nė vienos tinkamos kandidatūros.)

3. Alšėnai ir Alšėniškiai. Dviguba išdavystė. Galimas daiktas, jog pasisavintos ir paslėptos brangenybės. (Giminė išmirė. Negarbingai. Kur galėtų būti brangenybės? Neaišku, jei nekreipsime dėmesio į miglotas užuominas knygoje ir istorijos faktus apie tai, kaip pasakiškas turtuolis tapo vidutinioku. Na ir mano „sapnai“, kurių negalima imti domėn. Vadinasi, niekam nereikalingi nei dokumentai, nei kilmės raštai, nes tokias vertybes mūsų laikais realizuoti neįmanoma.)

4. Zoja. Keistas jos elgesys. Čia pasitraukia, čia vėl grįžta. (Čia aišku, kodėl. Nutarė baigti, žinodama, jog „romanas“ manęs nepatenkina. Tačiau gailėjosi, nes ją traukė prie manęs.)

5. Pirmoji mirtis — Marjano. Jokių prievartos pėdsakų. Silpna širdis (o nuojauta?). Tačiau nežinomojo (kas jis?) bandymas išlaužti duris. O užmigdyti šunys (kas tai padarė?)? O notaro patvirtintas testamentas (kodėl Marjanas rūpinosi juo?)?

6. Šifruotas tekstas knygoje. Vienintelė sėkmė ir ta kol kas bevaisė. (Kam reikėjo šifro ir šifruotės? Vėl neaišku. Palikuonims? Bet jų nėra. Tiems, kurie maždaug toje vietoje slėpė archyvą, o paskui sunaikino liudininkus? Klausimas: kas slėpė? Tiesioginiai liudininkai — vieni nužudyti, kiti mirę. Kam nors patikėjo? O kam? Ar dar kas nors žinojo apie tai? Net nenumanau, ar galėjo būti dar kas nors. Ar turėjo jis tuos varinius daiktus, ant kurių reikėjo vynioti juostą, ar tuos daiktus turėjo keli? Nieko, išsivertėme be jų.)

7. Mano raštelis Marjanui. Ir nors mano braižas padirbtas, bet rašyta ant mano popieriaus. (Kas būtų galėjęs jį paimti? Marjanas? Chilinskis? Kažkokia kvailystė.)

8. Bandyamas įsilaužti į mano butą. Įsilaužėlio bėgimas. (Aišku, norėjo surasti knygą ir šifrą. Bet kas apie tai žinojo? Velionis Marjanas? Chilinskis, kuris ir taip matė tiek knygą, tiek šifruotę? Nesąmonė!)

9. Zojos savižudybė. Kažkuo ji išdavė savo „tikrąjį“. Tai yra mane. (Kaip išdavė? Kam išdavė? Neaišku. Gal tuo ir galima paaiškinti jos paskutinius vizitus.)

10. Kas paslėpta? Senovinės brangenybės? Rozenbergo žinybos prisiplėšti daiktai? Archyvas? Štai čia galėjo slėpti atsakymas. Galėjo, bet jo nebuvo. Tuo galėjo domėtis trys žmonės arba žmonių grupės, o gal ir vienas žmogus (grupė). Vertybės? Tai suprantama. Dokumentai? Jie galėtų dominti tik nesamus įpėdinius arba muziejus. Kokie nors kompromituojantys dokumentai iš to archyvo? Galbūt. Bet kuriam galui? Apsisaugoti nuo gresiančio pavojaus? O gal priešingai — ką nors jais šantažuoti?

11. Kodėl tokia nenormali padėtis Alšėnuose ir Alšėnėliuose? Bandyamas išgriauti dalį sienos, ginčas? O Lopotuchos pamišimas (toli gražu ne visiškai ir išgydomas)? Ar jis buvo *liudininkas*, kai šaudė lenkus ir visus kitus? Ar pats buvo kolonijoje, bet pabėgo?

12. Kas tie moters ir vienuolio šešėliai? Ar tai psichikos sutrikimas? Jei taip, tai kodėl mačiau juos ne aš vienas? Jeigu tai gamtos reiškinys, tai koks?

13. Kodėl visą laiką įvyksta tie keisti susitikimai? Su Gončiarionoku, Lopotucha? Mane seka? O girto Vakarėlio šnekos apie kažkokius akmeninius kiaušinius? Ką tai reiškia?

14. Kodėl Lopotucha rėkė apie žmogžudžius? Kodėl pro šaudymo angą inkštė, kad pilis — jo tvirtovė? Ką jis ten saugo? O gal tai tikrai jo prieglobstis, kai ieško vienvės?

15. Ugnelė degė antrajame bokšte. Šifruotas užrašas mini trečiąjį bokštą. (Ar yra čia koks nors ryšys ar bent trupinėlis prasmės?)

16. Kas tie vietiniai žmonės, kurie susiję su archyvo slėpimo ir sušaudymo akcija?

17. Bovbelio ir Kulešos gaujos, kurias sunaikino mūsų kariai. (Ar įmanoma, kad kas nors iš akcijos liudininkų būtų buvęs vietinis gyventojas, paskui atsidūręs banditų gaujoje ir likęs gyvas? Tuomet jis lyg ir galėtų būti vienintelis „paveldėtojas“. Bet vargu bau. Abejoju. Tų banditų neliko nė vieno.)

18. Mano košmarai. Gal tikrai pats Alšėnėlių oras užnuodytas nusikaltimų, niekšybių, karo baisenybių, įniršio ir siaubo?

19. Kas naktį laužė bokšto (mano, trečiojo) sieną, švietė į mane prožektoriumi ir mėtė akmenis? Lopotucha? Vargu. Bet kas žino?

20. Kas išdavė pogrindį, kuriam priklausė ir dabartinis kunigas? Ir ar gyvas jis, išdavikas? Ar neprikišo čia savo nagų kunigas, gyvenantis fantastišką, nenatūralų gyvenimą, landžiojantis po katakombas? O tas netikėtas stumtelėjimas į nugarą? Norėjo padėti peršokti? O gal įstumti?

21. Ar liko kas nors gyvas iš tų, kurie organizavo „sanitarinę akciją“? Ir jeigu gyvi, tai kur jie? Užsienyje, o čia turi savo parankinius? O gal patys čia?

22. Ar galėjo Gončiarionokas pažinti ką nors iš banditų prieš pabėgdamas nuo sušaudymo? Ne, klausti nereikia. O gal ir pažino, bet bijo dėl savo gyvybės? Bet tai visai nepanašu į jį žinant, koks jis buvo drąsus karo metais.

23. Visockio giminaičiai niekuo dėti. Vienas žuvo kaip niekingas šuo. Antras — kaip didvyris. Giminė ta pati, o kokie skirtingi žmonės. Išvykos į Juodagirę ir į Kladną pas prokuratorių tik tiek ir davė, kad patvirtino, jog vienas buvo niekšas, o kitas — doras. Tačiau su byla jie neturi nieko bendro.

Tai štai, dvidešimt trys klausimai. Kai kurie jų dvigubi ar trigubi. Ir nė į vieną nėra atsakymo.

Visiškas mano logikos, mano proto ir mano sugebėjimo pažinti žmones pralaimėjimas. Sutriuškinimas, kurio rezultatus ką tik susumavau. Jeigu ne Stanislavai duotas žodis, jau rytoj galima būtų važiuoti namo. Ne tavo galvelei, brolau, visa tai suprasti, gal tai visiškai neturi prasmės, o yra tik aplinkybių samplaika. Su tavo protu, žmogau, tik ant krosnies sėdėti. Ką gi, teks viską baigti, nors ir gaila. Bet ką padarysi, jei negali draugėn suvynioti atskirų gijų ir išausti iš jų audeklą. O jei ir išausi, tai pagal piešinį ir parinktas spalvas bus pusaklio pamišėlio dangalas.

Išėjau į lauką, atsisėdau ant laiptelio ir užsirūkiau. „Pralaimėjimu baigėsi jūsų kelionėlė, bičiuli Kosmičiau.“

Gatvėje sustingo šešėlis. Matyt, žiūrėjo į mano siluetą pravirų durų šviesoje.

— Ar tai jūs, Kosmičiau? — Tai buvo Alšėniškio balsas.

— Taip, tai aš.

— Ar Lopotuchos čia nebuvo?

— Ne. Argi aš jo sargas?

— Ne apie tai kalba. Pasiunčiau jį su miltais į mūsų kepyklą. Ir štai, po šimts velnių, arklys į malūną sugrįžo vienas.

— Nežinau, kur jis, Ničiporai Sergejevičiau!
— Hm. Kad jį kur bala... Gal vėl ką nors iškrėtė?
Mostelėjo ranka ir nuėjo.

Alsėnėlius jau gaubė naktis. Mano pralaimėjimo naktis. O kaimo dangus — visai ne tas, kas miesto, — tarytum švėsdamas mano nesėkmę, pažėrė tūkstančius, dešimtis tūkstančių žvaigždžių, tai švelniai mirksinčių, tai spygliuotų ir šaltų lyg ledas. Šitaip jis atrodė ir prieš keturis, ir prieš tris šimtus metų, šitaip jis mirga ir šiandien, ir mirgės tada, kai apie mane niekas ir nepagalvos.

...Kažkas tyliai atsisėdo šalia manęs ant laiptelio. Nė nepastebėjau, kada jis atėjo. Tiesiog šmėkstelėjo, kai buvo jau visai arti, tarsi pati naktis būtų mostelėjusi savo tamsiu sparnu.

Šalia sėdėjo Chilinskis ir maigė cigaretę. Na ir na! Dabar aišku, kodėl tu, Adamai, su tokiu talentu nepražuvai ir, dievas, duos, niekada nepražūsi.

— Taip... dar vienu kitu žodeliu norėjau su tavim persimesti.

— Manai, nepastebėjau? Visą rytą aplink suki, lyg katinas apie lašinių bryzą. Vis nori kažką pasakyti, bet nesiryžti. Plėšai lyg kopūstlapius po vieną, užuot iš karto koto nusitvėręs.

Galite tikėti ar netikėti, bet buvau baisiai piktas. Gal dėl to, kad neįstengiau atkeršyti už Marjaną, o gal mane siutino nesėkmė, gal Ščiukos maniera niekad nekalbėti apie tai, kas svarbiausia. Kad ir kaip ten būtų, negalėjau pakeisti tos nutylėjimų taktikos, to sukimo aplink, tų užuominų, dviprasmybių ir išsisukinėjimų. Pykau. Ir, kas keisčiausia, pykau ne ant kurio nors kito, o ant Chilinskio. Galbūt todėl, kad jis pirmas pasipainiojo po kojom.

— Chamiška, kiauliška, idiotiška (ir t.t., ir pan.) maniera. Tai kaip pasišaipymas iš nemandagaus ir kvailo draugo... Siuntinys... Atidarai. Vienas popierius... antras... Viena dėžutė, kita dėžutė, trečia... daugybė dėžučių. O paskutiniojoje... kakutė. Arba kas nors dar blogiau... Jų humoro viršūnė. O „senais gerais laikais“ tai galėjo būti brilianto žiedas... kartu su nukankintos baudžiauninkės aktorės pirštu. Su pirštu, nes tokie dalykai beveik niekad nesibaigia geruoju.

Chilinskis tik galva palingavo. O aš karščiavausi vis labiau: iš pykčio dėl nepasisekusios paieškos, dėl savęs paties.

— O iš dabartinių aktorių reta kuri turi labai jau vertingą brilianto žiedą. Aišku, jeigu jų vyrai ne laureatai, stambios gamyklos direktoriai arba... tiekimo administratoriai.

— Pyksti? Na ir na, — tik tiek ir pasakė.

Negalėjau ilgiau valdytis. Viską išdrožiau Chilinskiui! Vienam iš tų, kuriuos labiausiai gerbiau ir dar labiau mylėjau.

— Turėjau bičiulį. Neselrodę. Nežinau, ar jis buvo palikuonis to Rusijos imperijos kanclerio, grafo ir baudžiauninko, ar ne, bet jo senele — „iš buvusiųjų“. — Iš pykčio nesitvėriau savo kailyje ir buvau gatavas į gabalėlius suplėšyti greta sėdintį buto kaimyną. — Vienu metu jis buvo proforgas ir — norite tikėkite, norite ne, — profsąjungos mokestį jam mokėjo darbininkas Puškinas... Tiesa, tai nieko bendro neturi su reikalu. Tai šit, ta senele apie dabartines aktorės taip sakė: „Dieve mano, juk tai ne aktorės, tai pilietės“. Ir teisingai. Kokios ten išlaikomos meiluzės, kokios ten orgijos „Skardyje“? Viso mano metinio atlyginimo neužtektų atsilyginti už sudaužytus indus ir sulaužytus baldus bent jau „Žuravinkoj“ (nekalbant jau apie artimiausią kelią iš ten į miliciją). O juo labiau neužtektų, jeigu įsigeistum padovanoti, sakykim, artistei N. brilantinį žiedą.

— Niurzgi? Nagi pasakok, pasakok.

— Bet jinai ir neimtų. Ji turi vyrą, vaikus, bufete dešrelėm maitinasi. Ir tai gerai. Bent jau kiaulysčių nedaro. Taigi ir žiedo nebus. O toje paskutinėje jūsų dėželėje būtinai bus kokia nors šlykštyinė... Na, aš — kitas reikalas. Bet Ščiuka?! Argi Ščiuka nieko tokio negali atskleisti?! Suka aplink. O kažkas veikia... Tušti plepalai ir niekų darbas... Veltui praleistas laikas.

— Be reikalo tu šitaip, — pasakė Chilinskis, — manau, kad jis neleidžia laiko veltui. Visa bėda, kad *tam* ar *tiems* kol kas pasiseka jį aplenkti.

— Gerai, — paniuręs tariau, — na, o kur jūsų kopūsto kotas?

— Kotą tau perduos Ščiuka, — netikėtai oficialiai pasakė jis. — Ir ne mano kaltė, kad visą dieną paskui mane sekiojo žmonės, kad ligi šios akimirkos negalėjome likti dviese. Ką gi, krimsk kotą jau dabar: tavo Gerardas prisakė tau ilgai gyventi.

— Koks Gerardas?

— Nagi tavo. Pacholčikas iš rūkalų kiosko.

— Kaip?

— Rado uždarame kioske. Nusinuodijo.

— Trečias? Tokia pati mirtis. Kuo jis nusinuodijo?

— Kažkokiais labai stipriai veikiančiais augaliniais nuodais.

— Kokiais?

— Ekspertizė... Žodžiu, kai kurių grynai augalinių nuodų neįmanoma identifikuoti. Ir priešnuodžių nuo jų nėra.

— Kas dar?

— Mūsų kiemsargis, Kucharčikas, tą pačią dieną...

— Ką?

— Jam praskėlė kiaušą kažkokiu buku daiktu. Padarė operaciją. Sąmonės neatgauna. Gydytojai nemano, kad gyvens... Na, kuo tu galvoji užsiimti?

— Aš tau jau sakiau. O tu?

— Eisiu su vargonininku ir Lyganovskiu meškerioti. Rytoj vakare jis ketina važiuoti namo. Kažkodėl nusiminęs.

Chilinskis atsistojo.

— Tai šitaip, brolau. Viskas kur kas sudėtingiau, negu manėme.

— O aš galvojau...

— Geras užsiėmimas. Pasistenk jo nemesti ligi pat mirties.

Ir nuėjo.

O aš sugrįžau į savo kambarį, atsisėdau prie stalo ir, atsivertęs bloknotą, prirašiau:

24. Gerardo Pacholčiko mirtis. (Kam trukdė tas keistuolis su savo kioskininko filosofija? Nebent tapo kažkokio įvykio liudininku? Kokio?)

25. Gali būti, kad Kucharčikas sužeistas į galvą mirtinai. (Kas? Už ką?)

Tuo bloknotą su mano sutriuškinimo kronika galima triukšmingai užversti.

Sutriuškinimo? Na, jau ne! Kai kas labai apsidžiaugs! Bet pernelyg šlykštus dalykas — nebaudžiamumas! Labai jau į painų kamuolį susivijo žila senovė ir dar netolimo (man) karo įvykiai su „sanitarinėm akcijom“, kurių metu žuvo šimtai nekaltų žmonių. Su senomis ir visai naujomis žmogžudystėmis, su mirtimi mylimos moters, kuri nors ir apgaudinėjo mane, bet savotiškai mylėjo.

Ir su mano draugo mirtimi. Geriausio iš geriausių draugų šioje žemėje. Jis buvo didis ir savo darbais, ir savo kančiomis.

Privalau padaryti viską, kas įmanoma, kad padėčiau išpainioti tą sudvisusių, pūliais ir krauju, melu ir išdavystėm suterštų darbų kamuolį.

Privalau, jeigu tik tai įmanoma, atkeršyti. Taip, atkeršyti, nors niekada nebuvo kerštingas. Atseikėti už viską su kaupu.

Kad jis arba ji sudrebėtų iš siaubo pirmiau, negu nueis į Nebūtį, pavirs Nieku.

Todėl, kad tai, kas įvyko ir tebevyksta,— šaukiasi dangaus keršto.

Mes dar pakovosime. Dar susiremsime.

Mes dar pašokinėsime, kaip viena iš tų dviejų varlių, patekusių į pieno ąsotį. Viena iš nevilties pasidavė ir nugrimzdo į dugną.

Tačiau antroji — juokinga net sakyti — buvo narsesnė už kai kuriuos žmones. Todėl, kad ji kovojo net tada, kai neturėjo vilties. Ir letenėlėmis suplakė sviesto salelę, nedidelį gyvybės placdarmą.

VI SKYRIUS

*„Kur jų pėdsakai, kur tavo pėdsakai?
Kas atras juos, kas atras tave?“*

Tykus, mieguistas pro žemą rūką aušo Alšėnėlių rytas. Žolė buvo tokia rasota, tarsi kas nors būtų šliūkštelėjęs kibirą šalto vandens. Prisiminęs vaikystę, tyčia traukiau pažeme kojas, kad paskui mane liktų tamsiai žalia brydė. Kad ji išsilaikytų bent vieną minutę, kol pakils saulė. O ji turėjo tuoj tuoj patekti ir savo malonia, šilta, dar ne kaitria, kaip liepos mėnesį, šiluma per kelias minutes surinkti rasą ir ištrinti trumpaamžį mano pėdsaką žemėje.

O juk iš tikrųjų, kas primins mane po keleto metų? Straipsniai, kuriuos mažai kas skaito? Pora knygų, kurias gal kiek ilgėliau pavartys? Materijos kaita gamtoje? Nebent tik tai. Tačiau niekas neižvelgs manęs nei ant kalnelio sužėlusioje žolėje, nei parudavusiame klevo lape, rudeni krintančiame nuokalnėn.

Tačiau nesinorėjo ilgai galvoti apie tai, vėl buvo naktys, dangaus skliaute pasirodydavo jaunas mėnulis, kuris brendo, pilnėjo ir jau greit turėjo užlieti žemę nepakartojama pilnaties šviesa. Saulė dosniai žėrė savo spindulius žemei. Rytais iš miego keldavo vyturio trelės, o į patalą lydėjo lakštingalos giesmė.

Visi mokslininkai — paikšos, o zoologai, ypač ornitologai, — tie mulkių mulkiai, nes lakštingalas jie (ornitologai) priskyrė žvirblinių (tiesa, giesmininkų) šeimai, į kurią iš jų malonės pateko ir varnos, ir šarkos, ir medšarkės, ir kiti į jas panašūs paukščiai. Gana keista! Niekada netupdyčiau į narvelį lakštingalos, o jau varnos — tai nieku gyvu.

...Štai šitaip samprotaudamas ir pėdinau, o virš galvos vis žydrėjo dangus, žadėdamas gražią, šiltą dieną.

Buvo dar taip anksti, kad nuo klebonijos ligi Baltojo Kal-

no nesutikau nė gyvos dvasios. Niekas dar nekrutėjo kiemuose, neatitraukė lango užuolaidėlės, kad smalsiu žvilgsniu palydėtų mane.

Maniau, kad reikės kopti į piliakalnį žadinti Staškos, bet buvau didžiai nustebintas, kai, artėdamas prie papėdės, išvydau ją atsikėlusią ir lūkuriuojančią manęs. Ji sėdėjo ant kažkokio rąsto, nepatogiai ištiesusi ilgas kojas. Vilkėjo margą suknutę, ant pečių buvo užsimetusi ploną megztinį. Laukia.

Akys, matyt, iš nuovargio merkėsi, lūpos švelniai šypsojosi. Niekada dar nebuvo ji man taip brangi, kaip šią akimirką, niekada ji nebuvo tokia geidžiama kaip dabar.

— Labas rytas! Kaip taviškiai?

— Kirmija visi. O tavieji?

— Multanas dešimtą sapną baigia sapnuoti. Ir Vakarelis su juo. Ne, reikia sprukti iš čia. Ir į sarginę pradeda landžioti.

— Juk vis vien rytoj išvažiuosi.

— Tai dar pamatysim. Pažiūrėsime, kaip elgsis kai kurie žmonės.

— O Vakarelis?

— Jį išginsiu. Vakar jie sėdi, vakaroja, o čia Vakarelio žmona atbilda. „Na, išgėrėm. Nugriuvom“, — sako senis. — „Per dažnai jūs sau tai leidžiate, — plyšoja Vakarelio žmona, — kad tik neišeitų per šonus“. Tada Vakarelis numojo ranka ir sako: „Neklausyk tu tos gerkliūgės. Ar maža ką ji tauškia.“

— O ką jūs į tai?

— Ogi sėdžiu ir galvoju: „Va čia tai tikras vyro požiūris į moterį. Ne kas nors, o ponas ir valdovas.“

— M... taip. Vyrai čia rimti. Tiesiog didvyriai.

Mudu nusileidome į mūsų kasinėjimų vietą trečiajame bokšte. Šešios plokštumos, šeši kampai. Lubos, jos ir antrojo aukšto grindys, kai kur ištrupėjusios, kaip ir dalis vidinių sienų tinko.

Šešiakampiai bokštai,
Bokštai šešiasieniai.

Tai aš suniūniavau po nosimi, bet ji išgirdo ir pažvairavo į mane.

— „Poezija — šventųjų žemės svajonių dievas“, — pacitavo jina kažką.

— Čia dar kas! — jos tonu atsiliepiu. — Pas mus žmonės iš Olimpo, nepajudinamos reputacijos mokytojai, kartais tokius šedevrus sukuria, jog pradedantiesiems poetams nė nesisapnuoja. Pavyzdžiui, vienas tipas, bene kažkur nuo Voložino...

Puikių linų jis išaugino plotą,
Už tai apdovanojimas jam duotas.

— Netikite? Pats skaičiau. O šių eilėgalių vertė tokia, kad atrodo, jog išauginti linus tas pats, kas sušokti trepsiuką. Štai kaip reiškiasi vyrai!

— Gerai, užtenka šaipytis. Pradėkim.

Bokšte buvo paberta nestoras sluoksnis skaldos, aptrupėjusio tinko, įvairių šiukšlių. Vidury to šiukšlyno gulėjo (viena šiek tiek pakrypusi) trys granito plokštės. Matyt, viena nuo apdailos, o kitos dvi — nuo lubų.

— Mes jų nepakelsim,— pasakė Staška.

Iš tikrųjų, kiekviena plyta buvo apie pusantro metro ilgio ir metro su ketvirčiu pločio. Ir kokių šešiasdešimt centimetrų storio.

— Net nepajudinsim,— pakartojo jinai.— Gal bėgsiu pakviesti vaikus, ar ką?

— O prioritetas?— nevykusiai pajuokavau.— Ne, mes jų netrukdytume. Iškuopsim šiukšles, gal tiesiog sužersime jas prie sienų, nes anga į pogrindį, matyt, bus kur nors viduryje. Jeigu jis uždengtas luitais,— tada niekur nedingsi, reikės ieškotis pagalbininkų. O jei ne,— plokštės mums nekliudys.

Intensyviai triūsėme gal valandą ar pusantros. Jinai į skylėtus kibirus žėrė duženas ir šiukšles, o aš visa tai nešiau ir verčiau prie sienų. Paskui man pasirodė, jog kastuvas sunkiai lenda. Tada čiupau kitą ir iš aikštelės vidurio ėmiau kasti visą šlamštą ir mesti jį prie sienų.

Baigiantis antrai valandai, mano kastuvas į kažką dzerkštelėjo. Po to dar kartą, dar.

Anga. Tačiau ne atvira. Tiesiog kvadratinė landa, iš viršaus uždengta lygia, atrodo, lyg nušlifuota smiltainio plokšte. Ant plokštės kryžius su keturiais apskritais skersinių galais. O jų plokštumose iškirstos neįskaitomos raidės (nes užakę žemėmis). Centre senovinis kryžius su dviem skersiniais, kaip sentikių kapinėse.

Būtų pravertęs laužtuvas, bet kas jo nubėgs. Iš nekantrumo mums net kvapą užgniaužė; alsavome tankiai ir dusliai.

Į plyšį įkišome kastuvus. Užgulėme. Stanislavos kastuvo kotas net įlinko.

Tada, krūtine slėgdamas savo kastuvo kotą, įkišau rankas į plyšį, trūktelėjau plokštę į save ir nuverčiau pro plačiai išžergtas kojas.

• Atsivėrė anga. Juoda kiaurymė. Uždegiau degtuką ir sprigtelėjau jį žemyn (taip jis ilgiau nesudega, negu metant papras-

tai). Skliautų ir sienų jis neapšvietė, bet užtat akimirkai mes pamatėme neplačius ir labai stačius raudonų plytų laiptus.

— Na štai,— pratariau,— dabar galima ir vaikus pašaukti.

— O prioritetas?— paerzino jina.

Aš nusispjoviau. Ne vien apie Lenkiją, bet ir apie vakarines baltarusių žemes teisingai sakoma, jog visą tam kraštui dievo skirtą protą atnešė uodas. O ir tą išsigraibstė vietinės bobos. Šito nenuginčysi. Tą patvirtino ir mano gyvenimiška patirtis. Todėl išsitraukiau žvakę (dar dvi buvo kišenėje), nusivilkau palaidinę ir atsistoja ant pirmojo laiptelio.

— Likite čia.

— Kam to reikia? — nustebo jina.

— Ar jums teko girdėti apie Italijoje esančio „šunų urvo efektą“?

— Kokio urvo?

— Ten yra toks urvas duobė. Žmogus įeina, vaikšto — ir nieko. O šuo arba triušis po kelių minučių nustimpa.

— Kodėl?

— Iš vulkano plyšio išsiskiria anglies dioksidas. Skverbiasi pamažu. Jis sunkesnis už orą, todėl lieka apačioje. Žmogaus galva yra virš tos nuodingos zonos, o šuns — žemiau.

— Pats sakote — virš. Mes juk keturiomis nevaikščiosime. Be to, ten vulkanas.

O čia galėjo būti lavonų. Ir jokios, netgi mažiausios, ventiliacijos. Ir dujų sluoksnis gali būti aukštesnis. Tuomet jau ims kalbėti apie „Baltarusijoje esančio žmogaus urvo efektą“. Tikrai apie tai kalbės jau kiti, ne mes. Mums liks tik pionierių šlovė. Po mirties.

Tačiau ji jau stovėjo ant laiptelių, pasilenkusi įkvėpė:

— Kad ne. Normalus oras. Neatsiduoda pelėsiais.

— Nuo priplėkusio oro dar niekas nemirė.

— Na ir kas?

— Ogi tas, kad anglies dioksidas pelėsiais neatsiduoda... Jeigu norite žinoti, jis turi vienintelį kvapą — mirties kvapą.

— Kiek žinau, anglies dioksido dujos ne visai tas pats, kas anglies oksidas arba pusdeginis. Tai anglies anhidridas.

— Dieve mano, kokia jūs mokyta! CO ar CO₂ — jums vienas ir tas pats... Tikriausiai. Nes iš manęs toks pat chemikas, kaip ir...

Aš leidausi žemyn, o ji kopė iš paskos. Jau į viską numojau ranka. Tegu lenda, jeigu jau taip nori pamatyti bjaurastį. Iš pradžių apšviečiau laiptelius tikrai sau, o paskui pradėjau šviesti ir jai, kad netyčia nepataikytų nosimi į mūrą.

Ir visgi ji nuslydo nuo paskutinių laiptelių. Vos spėjau sugriebti, laimė, kad jau stovėjau ant lygių grindų.

Labai širdau, kad ji lenda, kur nereikia. Nors čia nebuvo taip pavojinga, kaip, sakysim, senose titnago šachtose prie Volkovysko. O jinai tą neolito pabaigą nuosavais keliais iššliaužiojusi.

Ir vis tiek neiškenčiau:

— Tai nepasilikote. Išdidumo turite į marias. O iš tikrųjų, „jeigu mes nepakiltume ir nestotume, tai jūs bjaurią žemę nosimi artumėte“.

— Iš kur tokie poezijos perlai?

— Ogi, kai maskvėnai tyčiojasi iš naugardiškių, tai šitie taip atsikerta, Mininą primena.

— Na, gerai, gerai, — matyt, susidrovėjo jinai. — Švieskite... Mininai.

Pakėliau žvakę ir ėmiau apžiūrinėti patalpą.

Tai buvo visai tuščia kamera ne kamera, rūsys ne rūsys, podėlis ne podėlis. Požemis? Patalpa kam nors laikyti? Bet čia buvo tuščia, kaip studento kišenėje prieš stipendiją (aš, žinoma, turiu omeny tikrą, šimtaprocentinį studentą).

Grindys išklotos didžiulėmis akmeninėmis plokštėmis. Sienos ir skliautai lyg sluoksniuoti: stori lauko akmenų sluoksniai kaitaliojasi su siauresnėmis plytų juostomis.

Patalpa buvo pailgos elipsoidės su nukirstu apatiniu galu formos. Paprasčiau sakant — kiaušinis, kurį išvirė, nulupo, nupjovė vieną galą ir ant to galo pastatė. Maždaug keturiolikos metrų apskritimas, gal pusketvirto metro aukščio.

Tik vienoje vietoje (šiek tiek daugiau negu du metrai nuo grindų) juodavo sąsiuvinio dydžio dėmė. Orlaidė? Taip lengvai neižiūrėsi. Kad būtų ant ko pasistoti. O ant ko? Ant Staškos nugaros? Dar to betrūko, kad ji laikytų ant nugaros „vos ne centnerį sveriantį“ mano kūną. Pakišti jai savo nugarą? Dar geriau: „O aš tam daktarui ant sprando stovėjau ir dar šokau“. Pagaliau, visa tai niekai. Jeigu reikės, tegu užsilips ir ant mano nugaros.

O štai aukščiau, beveik prie pat skliauto, dar viena dėmė. Aišku, nebuvo kitos išeities.

— Na, ką gi, — ryžausi, — stokitės man ant nugaros, štai jums žvakė. Pažiūrėkite, kas ten juoduoja ir mikliai atgal. Kaip matote, mudu klydome. Tiksliau, klydau aš.

Jos veide buvo toks nusivylimas, jog man net pagailo.

— Gal pastuksenti grindis, sienas?

— Veltui. Iš karto matyti — statyta amžiams.

Stengiausi nežiūrėti į jos pusę. Bet galėjau ir žiūrėti, nes viskas buvo vis tiek.

Ir staiga išgirdau kažkokį šlamesį viršuje. Paskui iš ten pro liuką, rangydamasi lyg smauglys, ėmė šliaužti stora, pilka, kažkokia bjauri, lyg gyva masė šiukšlių, plytgalių, smėlio.

— Griūva! — riktelėjau ir puoliau prie laiptų, tempdamas paskui save Stašką.

Tuo pat metu viršuje kažkas sunkiai ir dusliai sugriaudėjo, kad net sudrebėjo sienos, ir uždengė beveik visą dienos šviesą, kuri vos skverbėsi pro angą.

Lyg atsakymas į tai, plytų duženų ir šlamšto srovė akimirksniu virto galingu, storu lyg medis srautu. Visa tai griuvo žemyn, aš atsidūriau šiame sraute, laiptai virto vientisu šiukšlynu, kuriame kojos nerado atramos. Man užbėrė veidą, pilnos rankovės buvo to šlamšto.

Vėl dusliai subildėjo. Liko tik siauras kaip peilio ašmenys šviesos ruoželis, ir spėjau pamatyti pro jį, kaip blykstelėjo stiklo gabalas, šliaužiantis šiukšlių paviršiumi. Didelis stiklo gabalas. Gerai, kad ne į galvą.

Paskui sugriaudėjo kažkur šalimais ir šviesos ruoželis dingo. Lyg atsakas į šį sudrebėjimą, nuo kurio regis susiūbavo visa žemė, vėl, jau trečią kartą, sudundėjo virš galvos, vėjo gūsis užgesino žvakę.

— Kas ten? — pasigirdo balsas iš apačios.

— Griūtis. Luitai užvertė angą.

Aš nušliaužiau žemyn ir stovėjau ligi kelių nugrimzdęs į šlykščias nuobiras.

— Kur jūs?

— Aš čia.

— Eikite į mano balso pusę. . . Aš čia. . . Arčiau. . . Arčiau. . .

Taip.

Apgraibomis suradome vienas kitą. Paėmiau ją už rankos, ir taip mes stovėjome.

— Ir nieko negalima padaryti?

— Vargu. . . Pusantro metro iš metro šešiasdešimt. . . Tai. . . tai. . . jei neklystu. . . kiekviena plokštė — šešios dešimtosios kubinio metro. Granito lyginamojo svorio neprisimenu. Bet pabandykite įsivaizduoti sau metro pločio, storio ir aukščio stulpą. . . Ne, atrodo, būsiu suklydęs. . . Bet tokio svorio tikrai nepakelsiu. Suprantate?

Viršuje vėl pasigirdo šlamesys, tylus dundesys, šiugždesys.

— Kas tai?

— Tai ant plokščių byra smėlis, kurį mes taip lengvabūdiškai truputį atkasėme į šoną... Ir reikia gi — jokio laužtuvo! Galima būtų bent pabandyti.

— Tai ką mes darysime? — paklausė Stasia tyliu balsu.

— Luktelkit. Reikia uždegti žvakę, apsidairyti. Be šviesos visai rieta.

Patapšnočiau sau per kišenes, ir šaltis perliejo nugarą.

— Ot velnias! Paskutinis kvailys!

— Kas jums?

— Degtukai liko viršuje. Striukėje.

— Ta-aip.

— Iš tiesų liūdni dalykai.

— Tai ką darysime?

— Sėdėsime. Lauksime. Ir galvosime.

— Apie ką?

— Apie tai, kad kiekviena plokštė yra šešios dešimtosios kubinio metro. O jeigu tiksliau, tai šešiasdešimt devynios šimtosios kubinio metro... Prisiminiau, kad kubinis metras granito sveria nuo trijų iki septynių tonų. Priklauso nuo tankumo.

— Padauginkite tai iš trijų. Tai štai, net apytikriai apskaičiavus, geriausiu atveju visa ši velniava sveria šešias tonas. Mes neįstengtume jų pastumti nė per plauką.

— Vadinasi, mums gali padėti tik iš viršaus.

— Taip. Ir tam reikia technikos. Be jos nieko nepadarysi.

— Ką gi, — tarė ji, — reikia žiūrėti tiesiai į akis: iš viršaus pagalbos taip pat nebus.

— Kodėl? — pradėjau suvokti, kas atsitiko.

— Mes išėjome, kai ir jūsiškiai, ir maniškiai miegojo. Niekas mūsų nematė. Mes neįspėjome nei draugų, nei vaikų, nei šeiminių. Maža to, mes suklaidinome ir Chilinskį su Lyganovskiu. Pilkapis, neaišku kur ir kas. Mūsų galima ieškoti miške, visoje apylinkėje, tik ne čia... Ir netgi brydė raso-toje žolėje: „patekės saulė — jos kaip nebūta“.

— Man labai įtartina ši griūtis. Plokštės stovėjo tvirtai. Bandžiau jas pajudinti — nė viena net nekrustelėjo.

— Tai ką jūs manote?

— Manau, kad tai dar vienas bandymas atsikratyti tų, kurie per daug žino.

— Ką gi, lauksime... Jūs sakėte, kad be maisto...

— Sakiau, kiek dienų žmogus gali ištvirti nevalgęs, bet nesakiau, kiek jis gali išgyventi be vandens. O vandens mes neturime nė lašo. Netgi lašo nuo skliautų.

O vienas sau pamaniau: „Tris dienas“.

Mano rankos vis dar ieškojo kišenėse to, ko ten nebuvo. Nosinė, peiliukas, cigaretės, šratinukas. Ir staiga pačioje dešinės kišenės kertelėje, beveik pusiau įstrigusį į pamušalą, rankos užčiuopė kažką ploną, trapų, panašų į degtuką. Patraukiau, vis dar bijodamas patikėti.

— Staška, degtukas!

— Na ir kas? Degtukas be dėžutės.

— Kvailute, jeigu tik....

Karštligiškai svarsčiau, spausdamas rankoje brangenybę, kuriai lygios nebuvo pasaulyje.

Galima, galima įskelti ugnį ir be dėžutės. Yra keletas būdų.

Na, galima sulenkti koją taip, kad kelnės stipriai išitemptų, ir braukti degtuku per šlaunį. Galima, bet nežinojau, ar mano kelnės grynios vilnos (tada ugnis), ar su kokiom nors sintetinėm atmatom.

Šiurkšti siena? Bet ar ji pakankamai smulkiagrūdė ir sausa?

— Taip... Staška, duokš ranką. Štai, laikyk. Ir, saugok dieve, neišmesk.

— Ką tu nori daryti?

— Palauk.

Prisiminiau, kaip paskutinės šviesos ruoželyje blykstelėjo stiklas, krisdamas pro angą kartu su šiukšlėmis ir smėliu.

— Stiklo gabaliukas!

Prišliaužiau prie griūties vietos (laimė, kad buvau netoli nuo jos) ir rankomis centimetras po centimetro ėmiau čiupinėti šiukšles, netgi truputėlį jas pažarstydamas.

Tai buvo beveik beviltiškas sumanymas. Stiklas galėjo nuslysti toli į šalį, galėjo atsidurti giliai po šiukšlėmis. Visiškai tamsoje šiukšles žarsčiau rankomis taip atkakliai, tarsi tas stiklo gabalas būtų buvusi paskutinė mūsų viltis. Tačiau ką mums galėjo duoti tas stiklas? Vieno, vienintelio nesėkmingo bandymo galimybę? O kokia nauda mums iš šviesos, net jeigu mums ir pavyktų ją įžiebtį?

Bet aš naršiau, čiupinėėjau, kone uosčiau visą tą šlamštą. Ir štai... štai... ne tai... Štai jis... jis, velniai mane griebtų, velniai griebtų visus!

— Staška!

— Aš čia... Eik... Ką tu radai?

Priglaudžiau stiklą prie žando — ačiū dievui, sausas. Nė gramo drėgmės. Matyt, gulėjo smėly.

— Duokš degtuką.

Atsargiai panaršiau degtuku savo plaukus, kurie, laimė, buvo sausi. O sausi plaukai geriau už geriausią sugertuką.

— Laikyk žvakę... Taip. Čia laikyk. Ir, dieve saugok, net nekvėptelk.

Prispaudęs pirštu degtuko galvutę, stipriai ir greitai čirkstelėjau per stiklą. Kartą... Antrą... Trečią...

Sušnypstė.

Ir štai ant galo degtuko pražydo nuostabi stebuklinga gėlė, apačioj mėlyna, aukščiau oranžinė ir viršuje geltona.

Plykstelėjo žvakės dagtis.

Naujom akim apžvelgiau mūsų kalėjimą, juostuotas akmenys ir plytų sienas, laiptus užpylusią šiukšlių krūvą. Žvakę įsmeigiau į tą krūvą, o kitas dvi padėjau šalia.

— Neilgam užteks, — pasakiau aš. — Uždegsim vieną nuo kitos.

— Mes nežinome, — tarė ji, — ar galima leisti sau tokią prabangą? Ar užteks mums tuose spąstuose oro? O jūs, Antonai, dar ir užsirūkėte.

— Todėl ir užsirūkiu. Matote, dūmelis kyla prie tos tamsios dėmės ir prie tos, kur aukščiau. Čia yra trauka, yra oro. Bet kuriuo atveju bent jau neuždusime. Pabandysiu padaryti ir kempinę. Tegu ir ne iš kamščiamedžio, o iš savo kelnų.

Giliai užsitraukiau ir išpūčiau tirštą dūmų kamuolį. Ir vėl jis pakilo prie tamsios dėmės sienoje.

Orlaidė. Ir trauka. Stipri trauka!

— Kas gi vis dėlto atsitiko, kad viskas taip staiga nugriuvo? — susimąsčiusi paklausė Stasia.

— Deja, ir čia nieko nesužinosime. Gal ta pradėta ardyti siena griuvo, o jos smūgis pasiekė mus... O gal, greičiausiai taip ir buvo, kažkas sekė mus. Kažkas pasistengė mus čia užmūryti. Kartu su mumis ir savo praeitį.

— Bet juk čia nieko nėra. Kokią praeitį? Kur ji?

Kaip tik buvau bebaigias išbilsnoti akmeniu grindis.

— Taip. Jokio kito požemio po šituo nėra. Vadinasi, mes ne ten ieškojome. Vadinasi, ieškoti reikia kitoje vietoje.

— Ieškoti? Jūs gi ruošėtės viską mesti?

— Išgrauš, — atsakiau. — Dabar tegu pasiunta. Surasiu.

— Jūs pirmiau išsikapstykite iš čia.

— Išeisiu. Nežinau kaip, bet išeisiu. Kiaurai sieną pereisiu, tačiau būsiu tenai. Į žemę įlįs — iš po žemių iškasiu. Kartu su jų praeitim, dabartim ir ateitim, kurios, aš jau pasistengsiu, jie nebeturės!

Tie žodžiai tarsi kažką išjudino manyje. Tariau juos greičiau nesąmoningai, negu galvodamas apie prasmę.

Kodėl buvau toks tikras, jog mus tyčia užvertė? Visų pirma paprasta griūtis nebūtų parvertusi luitų. Reikėjo dar nežmoniškų fizinių pastangų, kad jos nugriūtų. Antra, šiukšles mes nu-metėme gana toli. Negalėjo jos taip lengvai pabirti iš pradžių tarp plytų, o paskui ant jų, kad palaidotų mus. Aišku, kas čia įvyko. Čia panašu į tą vieno Senovės Rytų himno mintį, kurią, berods, knygoje „Vienos tautos siela“ yra aprašęs kaž-koks anglų karininkas Fildingas. Knyga, kuri buvo beveik šimto metų senumo, pasakoja apie Birma. Kaip ten buvo pasa-kyta?

Kur jų pėdsakai, kur tavo pėdsakai?

Kas atras juos, kas atras tavo?

Taip, atrodo, šitai perskaičiau toje knygoje. Kertu lažybų, kad tas „griovėjas“ nė „tikro“ Fildingo nėra skaitęs. Bet mąstyti jis turėjo kaip tik taip.

O kodėl mane taip paveikė paties pasakyti žodžiai: „Į žemę įlįs — iš po žemių iškasiu. Kartu su jų praeitim, dabartim?“

Įvykiai, užuominos, gandai ir faktai — dar visai neseniai buvo tik sauja įvairiaspalvių stikliukų, o dabar jie tarsi su-berti į kaleidoskopą, kuris pradėjo lėtai suktis, ir iš jų ima ryškėti geometriniai piešiniai, kurie yra simetriški ir turi tam tikrą tvarką.

Dar kartą apėjau mūsų kalėjimą. Kitų pėdsakų, išskyrus mūsų, nebuvo. Gaila, leisdamasis nepasižiūrėjau, ar buvo jų ant laiptelių. Jeigu buvo, vadinasi, tie, tik šiek tiek palipę laiptais, galėjo nepastebėti orlaidžių, pro kurias į kamerą patenka oras.

Pagal jų apskaičiavimą mes neturėjome mirti iš troškulio kokią trečią ar ketvirtą dieną. Mes turėjome uždusti po keleto valandų.

Jie nenorėjo rizikuoti. Keletas dienų — tai per ilgai. Katastrofa, kelios valandos ir mirtis — tai jau tikras dalykas.

Baisus įniršis apėmė mane. Žūti dėl kažkokių pašlemėkų? Na jau ne! O kaleidoskopas vis sukosi ir sukosi, ir stikliukai, tyliai spragsėdami, užėmė savo vietas.

Visi. Bent jau dauguma. Netgi tie žodžiai apie „baisius kiaušinius“, kuriuos palinkę prie girto Vakarėlio kalbėjo tie nepažįstamieji. Mano, Staškos ir mūsų visų priešai. Reike-jo tik pažvelgti į kiaušinio formos požemį. Ar mažai čia to-kių?

Taip, kaleidoskopas jau dėlioja piešinį. Bet kas, kas iš gyvųjų sužinos, jog mano galvoje viskas logiškai sudėliota?

Niekas.

Paėmiau žvakę ir nuėjau prie orlaidės. Liepsnos liežuvėlis

vis labiau krypto ton pusėn. Vadinasi, iš kažkur ateina oras. Gal luitai ne taip jau hermetiškai užvertė liuką?

Ištiesęs ranką su žvake tolėliau nuo orlaidės, pradėjau čiupinėti mūrą. Taip, tikrai buvo orlaidė su aprūdijusiom kryžmiškom grotom. Kur ji veda? Ogi velniai ją žino. Galbūt į kitą tokį pat rūšį. „Sakykim, tu pramušei galva sieną. Ir kas? Atsidūrei gretimose kameroje...“

— Paimk žvakę, Staška, ir laikyk ją tolėliau nuo traukos.

Išlaisvinęs dešinę ranką, pašokau, įsitvėriau už grotų ir pradėjau jas klibinti (o gal tai tik aš siūbavau?).

Visa tai buvo tuščios pastangos. Net jeigu išlaužčiau surūdijusias grotas, kas gi pralįstų pro dvidešimties centimetrų aukščio ir dvidešimt penkių centimetrų pločio skylę? Tačiau jokia kita logiška mintis nelindo į galvą, išskyrus mano „kaleidoskopą“. Todėl nesilioviau siūbavęs, čia prisitraukdamas rankomis iki orlaidės, čia visa jėga ištiesdamas sulenktas kojas, kurios rėmėsi į sieną.

Ar man tik pasirodė, bet vienu metu pajutau, jog apatinis mūro akmuo prie grotų kliba lyg dantis.

Nušokau mažumėlę atsipūsti ir tada pamačiau, kad nuo vertikalaus grotų skersinio vinguriuoja tarp akmenų siauras plyšys.

Supratau, jog pasielgiau teisingai, pradėdamas tą „beždžionišką“ gimnastiką. Juk taip seniau ir būdavo įmūrijamos grotos: mažų mažiausiai du akmenys buvo dvigubi arba su dideliais iškirtimais. Du „kryžiaus“ gabalai įeidavo į iškirtimus, o kiti du tiesiog išsikišdavo į angas, po to jos būdavo užglaistomos tvirtu cemento skiediniu. Bet jis neišlaikė.

Ir vėl pakibau ant grotų. Atrodo, kad tai tęsėsi visą amžinybę. Šiaip ar taip pirmoji žvakė baigė degti, ir Staška uždegė antrąją.

Pirmas akmuo iškrito iš apačios... Antras, bestija, laikėsi taip, lyg šaknimis būtų įaugęs. Tūkstančiais šaknų. Bet pagaliau ir jisai bumbtelėjo man po kojom.

Akmuo ant akmens.

— Stokitės, Staška. Aš jus pakelsiu ir, atleiskite, prakišiu kojomis pirmyn.

Pirmą ir paskutinį kartą laikiau ją ant rankų. Šalimais įbesta į šiukšlyną degė priešpaskutinė mūsų žvakė. Pro ploną suknutę jaučiau jos kūno šilumą ir šlaunų apvalumą. O kai jos dingo kiaurymėje, pajutau ir standžias jos krūtis.

O prietemoje man į akis žvelgė jos akys, plaukų sruoga švelniai kuteno man skruostą.

— Jau?

— Atrodo, atsistojau,— pašnibždom atsakė ji iš už sienos.

Nuėjau žvakės ir jau pasukau atgal, kai staiga išgirdau duslų riksmą. Atsigrežiau. Užvarta viršuje už mano nugaros grėsmingai linko. Aš šoktelėjau ir įbrukau žvakę jai rankon.

— Pasitraukite.

Matyt, taip per ugnies ratą cirke šokinėja liūtai. Šiaip ar taip, pralaužą peršokau, į žemę atsirėmiau keturiomis ir visa liepsnos jūra užliejo mano smegenis, pažirdama paskui žaliai raudonomis kibirkštimis.

— Gyvas?

— Gyvas. Atrodo, truputį nikstelėjau ranką.

Lyg susitarę abu pažvelgėme į pralaužą ir nustėrome iš siaubo. Apatinis luitas vos vos laikėsi viena puse.

Užtektų tiktai mestelti į jį akmenį, bet ką ten akmenį, atrodo, pakaktų vien kostelėti ar riktelti, ir visa tai griūtų žemyn, triuškindama po savimi visa kas gyva. Kelias prie laiptų buvo atkirstas. Ir net jeigu mes tyčia sukeltume tą laviną, dar neaišku, ar ji neužverstų tos pralaužos, pro kurią mes patekome čionai. O kur mes patekome? Toks pat rūsys, toks pats „baisus kiaušinis“, tiktai aklinas, su smarkiai apgriuvusiais laiptais. Ir jokio išėjimo. Čia taip pat buvo orlaidė, tik dvigubai mažesnė ir be grotų. Taigi padidinti jos negalima niekaip.

Ir dar — silpnutė viltis — delno dydžio langelis viršuje. Ir ne tamsus. Tai buvo silpnas dienos šviesos lopinėlis, kuris krito kažkur iš aukštai ir apšvietė netgi kažkokį gležną daigelį, augusį, matyt, šulinio ar tiesiog duobės dugne, kur vedė orlaidė.

Netekę jėgų, mes atsisėdom tiesiog ant grindų ir, atvirai sakant, buvome taip nusivylę, jog nunarinome galvas. Dabar tai tikrai baigta.

Iš tiesų mažytė paguoda buvo tai, kad jie (jeigu jie buvo) nežinojo, kad yra gretima kamera, ir todėl mes neuždusome, nebuvome palaidoti po griuvenom.

Mūsų sėkmė reiškė tik lėtesnę mirtį. Ir jeigu mano košmarai turėjo bent kokį realų pagrindą,— ką gi, tie, kuriuos čia kažkada palaidojo, papildomai turės dar du sargybinius.

— Nieko, nieko, Staška,— raminau.— Na, nustok, gana. Viskas dar ne taip blogai. Mes sugalvosim kokią nors išeitį, kad išeitume iš čia. Pagaliau sudeginsim kokią nors drabužį. Nejaugi pagal dūmų srovelę nesuras? Būtinai suras?

— Neguoskite manęs,— tyliai tarė jinai.— Čia iš šimtų ka-

minų rūksta dūmai... Kas į juos kreipia dėmesį? Ne, reikia žiūrėti tikrovei į akis. Tai -- viskas. Galas.

Jos pečiai suvirpėjo. Man pasirodė, jog jina verkia, ir apskritai visas gležnas jos kūnas apimtas baisios nevilties ir skausmo.

— Neverk,— tariau jai ir paglosčiau galvą. Paglosčiau tuos nuostabius auksu nužertus raudonmedžio ir aukso spalvos plaukus.

— Aš ir neverkiu,— netikėtai tvirtai ir netgi sausai (gal tai iš nevilties?) tarė jina — Man skaudu dėl kitko.

— Dėl ko?

— Dabar jau galima pasakyti. Juk vis tiek jau nieko nebepakeisi.

— Pasakyk... — vien lūpomis paprašiau jos.

— Man skaudu, kad tu nepastebėjai... Nematei, kad aš beveik nuo pat pirmo mūsų susitikimo myliu tave...

— Nereikia,— nutraukiau ją.— Tai aš, tai aš nenorėjau, kad tu pastebėtum. Juk pragyvenau daugiau už tave, taip begėdiškai daugiau, kad neturiu teisės...

— Tu į viską turėjai teisę... Aš labai, labai myliu tave. Ir man nesvarbu, kad tu anksčiau šito nežinojai — dabar žinai. Ir man vis tiek, kad mes čia ir niekada iš čia nebeišeisim. Todėl, kad čia esame mes. Tu ir aš. Net jeigu atsitiktų nepataisoma, jeigu nustočiau mylėti tave taip, kaip mylėjau, tavęs jau niekas kitas nebepakeistų... Negalvok. Man užtenka tos laimės.

— Ir aš laimingas, kad nelaimė man padėjo išgirsti tai. Todėl, kad kitaip niekada nebūčiau drįsęs tau prisipažinti... Nors labai norėčiau, kad tu gyventum ilgai ilgai, kol egzistuoja tas prakeiktas, tas palaimintas pasaulis. Labiau už viską norėčiau, kad tu gyventum. Aš labai, labai myliu tave. Ir dabar man lengva tai prisipažinti.

Ji pasislinko arčiau ir padėjo galvą man ant kelių.

— Aš labai... aš viską paaukočiau dėl tavęs. Tikrai. Tikrai, nes likimas panorėjo, kad meluoti būtų neįmanoma, apgauti negalima. Net žodžiu.

— Aš ir taip tau niekada nemeluočiau. Negalėčiau meluoti tiems nuostabiems plaukams, toms jūros spalvos akims, toms blakstienoms. Ačiū tau už viską. Būk palaiminta.

Mes sėdėjome apsikabinę paskutinį kartą, tarsi susilieję į vieną nedalomą, ir laukėme paskutinio atodūσιο.

Kitko likimas mums nežadėjo.

Slinko minutės, o gal valandos, gal ištisi šimtmečiai. Mes

bijojome net pajudėti. Mes gyvenome įdvasintą, kupiną palaimos gyvenimą.

Todėl, kad jau nebegyvenome. . .

Aš pakėliau galvą. Man pasigirdo lyg kažkas šauktų. Vaikas? O gal tai buvo suaugusio šauksmas, tik prislopintas akmeninių sienų.

Tas šauksmas tarytum klaidžiojo: aidėjo tai arčiau, tai toliau, tai visiškai dingdavo, tai nuskambėdavo kažkokiuose klaidžiuose labirintuose. Aidėjo lyg iš po žemių, ir staiga išgirdau taip aiškiai, tarsi kažkas rėktų vos už kelių metrų, po atviru dangumi.

— Ar girdi, Staška?

Matyt, jina negirdėjo. Gal miegojo, o gal tiesiog buvo nusilpusi.

— Dėdule!— Nelyginant uodo žyzimas girdėjosi vaiko riksmas.

Ir čia pat tarsi draskydamas katakombų voratinklius, nuskambėjo:

— Tuoju. . .

Kas tai buvo? Haliucinacijos? Taip greit? Bet ko gi kito laukti iš to žemės lopinėlio, nuo amžių užnuodyto neapykanta, žiaurumu, niekšybėmis, mirtinu siaubu ir pačia mirtimi?

Paskutinė žvakė jau ligi pusės buvo sudegusi. Blyškesnis pasidarė virš galvų švytėjęs lopelis. Nieko. Dabar jau greitai. Pilkas, juodas akmuo aplink. Išdavystės ir mirties akmuo. Jis pasiglemš mūsų gyvybes.

Man pasirodė, jog mes čia ne vieni, jog kažkas savo žvilgsnį nukreipė į mus. Pakėliau galvą, stengdamasis nejudėti, nepažadinti merginos, kurios galva ilsėjosi ant mano kelių. . .

...Pro langelio virbus pamačiau žmogaus veidą. Į mane buvo nukreiptas įdėmus ir, gal man taip tik pasirodė, negeras žvilgsnis. Tamsiose akiduobėse spindėjo akys. Žvakės, degančios ten, už sienos, šviesoje veido spalva buvo pergamentiškai geltona, lyg lavono. O plonose, visada taip maloniai pašaipiose lūpose žaidė piktdžiugiškai niekinanti, abejingai tyrinėjanti šypsena.

Kunigas Leonardas.

Žvelgė kraupiai, kaip pasaulinio tvano legendos varnas, kai vandeniui slūgstant prieš Nojaus, o kartu ir jo akis atsivėrė priešvaninių žmonių ir žvėrių lavonai.

Ar pašaukti jį? Nedrįsau. Užvis sunkiausia būtų paskutinė

klaida: pamatyti, kaip šyptels ir nueis, o kartu su juo dings paskutinis šviesos spindulėlis, paskutinė viltis.

O tas veidas iš tikrųjų šyptelėjo ir dingo. Šviesa užgeso. Netikėtai atsipeikėjo Staška.

— Ar čia kas nors buvo? — paklausė jinai keistu balsu, tarsi būtų nubudusi iš amžino miego. — Ar buvo čia kas nors ar ne?

— Ne, — atsakiau bespalviu balsu. — Nieko čia nebuvo. Sėdėk tyliai. Dar pamiegok truputėlį. Drėgme dvelkia nuo akmenų... Ne, šito nesitikėjau. Mano kaleidoskopas suiro. Į jį pateko nereikalingas stikliukas... Gerai būtų sužinoti, iš kur jis atsirado ir koku būdu suardė piešinį?

— Kas tau? Tu kiedi? Tamsius, neaiškius dalykus kalbi.— Jos balse jautėsi nervinė įtampa, susijaudinimas.

— Tyliau. Tyliau, Staška.

Ir tuo metu išgirdau tylų krabždesį, tarytum pelės kur šmirinėtų. Paskui jis sustiprėjo ir perėjo į ištisą žviegimą.

Neapsakomai nustebęs žiūrėjau į sieną. Ligi tol apie tokius dalykus buvau skaitęs tiktai pasakose, o matęs kino filmuose. Tačiau vertikali linija sienoje žviegdama vis platėjo ir platėjo, kol virto plyšiu, paskui sienoje atsivėrė tamsi, plati kiaurymė, pro kurią galėjo pralįsti žmogus.

Pasislinko siauras stačiakampis sienos gabalas. Pamačiau griovelius. Matyt, tokie grioveliai buvo ir sienoje, kuri riedėjo akmeniniais rutuliais (panašų mechanizmą teko matyti senovinėse kryžiuočių pilyse. Kaip dažnai dabar mėgstama sakyti — perimamumas. Argi ne tuo principu dabar veikia guoliai?).

O apskritai, ar man nesivaidena? Viskas maišosi galvoje po tų kelių požemyje praleistų valandų.

Atsargiai prilaikydamas Stasią už parankės, pakilau.

Prie mūsų iš tamsaus plyšio jau bėgo mažieji Stasikas Multanas ir Vasilka Šubaila.

— Dėde Antosiau! Jūs čia?! Teta Stasia? Ir jūs?

Man užgniaužė gerklę, atrodė, lyg ten būtų įstrigęs kietas gumulas. Aš vos neriktelėjau. Vos vos susivaldžiau.

Todėl, kad už berniukų nugarų iš tamsos išniro kunigo figūra. Juodas šešėlis ir dvi pergamentinės dėmės: ranka, laikanti žvakę, visa apvarvėjusi vašku, ir veidas, kuriame žaidė ta pati abejingai smalsi pašaipa, tarsi tyčiodamasi ir mėgindama.

— Jūs gyvi? — sukrutėjo lūpos.

Įtarimas manyje sustiprėjo dar labiau.

— Ačiū dievui, — tarė jis. — Eime.

...„Koridoriumi“ mes išėjome į nedidelę kamerą. Kunigas stumtelėjo sieną ir jinau su tuo pačiu cypiančiu garsu užsivėrė.

Mes pasukome už kampo ir atsidūrėme ilgame, žemame koridoriuje — katakomboje.

— Čia netoli,— pasakė Žichovičius,— ir, garbė dievui, kad čia yra praėjimas.

— Garbė dievui, kad jie nežinojo apie jį ir apie antrą požemį.

— Apie tą, kuriame jūs buvote? Apie jį nežinojau ir aš,— pasakė kunigas. Ir patylėjęs pridūrė:— Štai jiems ačiū. Kai jūs dingote, jie tiek šūkavo apie požemius, kad nuėjau su jais tiksliai tam, kad atstotų. Kiti išėjo ieškoti kažkokio nežinomo „piliakalnio“ ar „pilkapio“, išėjo prieš gerą valandą... Negerai, einant į pavojingą darbą, nukreipti žmones klaidingu pėdsaku. Nedidelis melas kartais gimdo nepataisomą nelaimę. Kaip pseudomokslas gimdo dvasios mirtį, taip sąmoningas melas — mirtį.

Jis ir pats galėtų būti įsikūnijęs melas, jei ne kartus sarkazmas, skambėjęs jo žodžiuose.

— Gana jau mirčių tame nelaimingame žemės lopinėlyje. Tiesiog kažkoks Bermudų trikampis: Kladnas—Alšėnai—Juodagiris. Žlunga viltys, be pėdsako dingsta žmonės, jų norai ir svajonės.

— O kas dėl to kaltas?— vis dar negalėjau atsikratyti apėmusio mane įtarumo.

— Nežinau. Turbūt protėviai ir palikuonys, seni ir dabartiniai. Ir aš kaltas. Todėl, kad gyvenu. Gyvenu, kai visi draugai ir... draugės seniai žuvę.

Jisėjo koridoriumi tarsi gyva šmėkla. Taip, jis buvo panašus į šmėklą.

— Būtų siaubinga, jeigu būtumėte žuvę ir jūs. Prieš pat kažkokį atradimą,— jis reikšmingai pasižiūrėjo į mane,— o gal prieš pat pralaimėjimą, kuris tik ir parodo, narsus žmogus ar ne.

Man pasidarė truputį gėda. Juk žinant jo praeitį, negalėtų kilti joks įtarimas.

— Klausykite,— tariau kiek per šiurkščiai, neįstengdamas pamiršti to pašaipaus žvilgsnio langelyje,— ar gali mūsų laikais būti toks krikščionis, kokių būta pirmaisiais krikščionybės eros metais? Mūsų laikais, su mūsų praeitimi? Būk teisingas net smulkmenose, nesvetimoteriauk netgi akimis? Ne, jūs, regis, esate toks, ar bent norite tokiu būti. Paaškindite man.

— Na, žinote...

— O aš netikiu. Netikiu, nes dauguma žmonių dviveidžiai.

— Neklausykite jo, — tyliai paprašė Staška, — jis patyrė sukrėtimą ir ligi šiolei negali atsigauti.

— Dviveidžiai. Ko gero ir *anuos* užmūrijo, kaip mane sapne. Mano kaleidoskope trūksta vieno stikliuko.

— Kokio?

— Ką reiškė tie košmaro metu išgirsti žodžiai apie „du sargus nepalaidotus ir vieną nekrikštą“? Kas jie buvo, tie trys?

— Žinote, — pasakė kunigas, — jūsų nervai tikrai pašliję.

Išėjome į šviesą. Žalia žolė. Besileidžianti saulė oranžiniais spinduliais žaidė medžių lapijoje. Iš už vartų, nuo dulkėtos kaimo gatvės, girdėjosi ramus ir taikus gyvulių bandos, grįžtančios iš ganyklų nakčiai, bliovimas, mekenimas, mūkimas.

Paėmiau Stašką už rankos ir mane tarsi perliejo elektros srovė. Bijoju išstarti bent žodį, kad jis nevirstų palengvėjimo rauda. Patikėkite, ne dėl savęs.

— Ar tu nesigaili to, kas įvyko? — sušnibždėjo jinai.

— Ne. kažkas yra pasakęs: „Aš nežinojau, kaip atrodo mano gimtieji namai, kol nebuvo juos palikęs. Aš nežinojau, kas yra laimė, kol nepatyriau, kas yra nelaimė...“ Ne, nesigailiu to, kas įvyko.

Tačiau vėliau man teko gailėtis dėl tos dienos.

— Ačiū dievui, gyvi. Ačiū dievui, kad nors jūs gyvi. Net trys per vieną dieną...

Man suspaudė širdį.

— Kas?

— Vakarelis šiandien Ažuolų šiekštyne traukė varsną (velniai žino, kodėl jis visada tame kelmų sąvartyne žuvies tikisi) ir ištraukė...

— Lopotuchą?

— Jį. Milicija jau išvežė. Turbūt tamsoje nukrito nuo staigus skardžio. Galva į kelmą ar išmirkusį rąstgalį — ten jų gyvas perkūnas. Ir baigta!

Prisiminiau gailesčio ir užuojautos tikrai vertą niekam nepavojingą vargšą žmogų, jo vaikišką „berniuk, nereikia“, ir kaip jis stengėsi prigąsdinti mane, kad nesišlaistyčiau palei pilį, nesikėsinau į „jo namą“. Prisiminiau savo įtarinėjimus ir sivaizdavau paskutinį kaleidoskopo stikliuką: skenduolio kūną.

Ir staiga supratau, kad esu asilas.

VII SKYRIUS

*Apie būtiną reikalą iš pagrindų
studijuoti slavų gramatiką ir abėcėlę,
apie be penkių minučių mokslų daktarus,
kurie taip pat gali būti asilai,
ir apie vieną pagalbą, kuri, deja,
atėjo per vėlai. . .*

Mudu su Chilinskiu sėdėjome ant užtakio kranto, ten, kur į jį įteka Alšia. Virš labai plataus toje vietoje garuojančio užtakio draikėsi rūkas, pro jį švelniai žėrė spindulius ką tik patekėjusi saulė.

Meškeriojome. Tikriau sakant, meškeriojo jis vienas, retkarčiais ištraukdamas šapalą arba kuoją. Jau kokia dvidešimt žuvų pliuskenosi jo kibirėlyje. Kartais lyg pagal komandą visos jos imdavo pašėlusiai daužytis.

— Viskas aišku, — pasakė jis, išklausęs mane. — Aišku, kad po to, kai Lyganovskis padarė medicininę išvadą, Lopotucha turėjo žūti. Kažkas išsigando, kad jam gali grįžti atmintis.

— Iš tų, kurie tada ten buvo?

— Kodėl? Bet kuris galėjo apie tai papasakoti giminėms arba pažįstamiems.

— O visgi Lyganovskis išvažiavo.

— Taip. Jis pasakė: „Jeigu šiame nuostabiame ir dorovingame sodžiuje kiekvienas mano žodis baigsis tokiais dalykais, tai man geriau dingti. Ir tegu jie čia gyvena sau pagal savo papročius ir moralę. Man dabar jie terūpi tiek, kiek Kutuzovui Anglija“.

— O kaip ten buvo Kutuzovui su ta Anglija?

— Na, kai mes pernelyg nuolaidžiavome ir terliojomės su naująja sąjungininke, tai jis pasakė „tfu“ ir tokiam imperatoriui, ir tokiai politikai. Ir dar pridūrė kažką panašaus į tai, kad dėl jo ta sala tegu nors ir skradžiai žemėn prasmenga — jam nė motais.

— M. . . taaaip. Humaniškumu feldmaršalas nepasižymėjo.

— Kad ir kaip ten būtų, nė vieno iš ten buvusių negaliu įtarti. Nematau ir kurį iš jų praeitis galėtų sieti su tuo nelaiminguoju.

— Mes dar labai mažai žinome. Ir todėl negalime nei numatyti, nei užkirsti kelią to arba tų niekšų veiksmams. Ir tu esi teisus: galėjo kam nors ir papasakoti.

— „Užkirsti“. O tuo tarpu dėl mūsų nežinojimo žūna ir žūna žmonės. Jūs nežuvote vakar tik per stebuklą.

— Manai griūtis dirbtinė, tyčia padaryta?

— O kaipgi kitaip! Griuvo sienos gabalas ten, kur pradėta griauti. Prie tos baisiosios jėgos prisidėjo griūvančios plokštės. . .

Užkibo. Šį kartą ištraukė ešeriuką.

— Mesk, — netikėtai paprašė jis. — Ne tavo tai reikalas. Visa tai pradeda darytis labai pavojinga. Kitą kartą juk gali baigtis ir tragiškai. O čia dar toji tavo nervinė būklė. Bet kas galės pasakyti, kad tyrė, na, psichiškai nesveikas. . . Niekas nepatikės.

— Ir tegu. — Manyje staiga pakirdo pakaruoklio humoras, ko visai nesitikėjau. — Čia tiek daug protingų, jog tiesiog būtina, kad vienas būtų nenormalus. Jeigu ne Lopotucha, tai tegu jau būsiu aš.

— Na, na. Bepročiai kartais privalo kalbėti paradoksaus. Sakyti erezijas. Netgi prieš autoritetus užsimoti. Ypač, jeigu anksčiau nusidėdavo pažangiomis pažiūromis.

— O kaipgi. Nežemiška panieka kritikai ir pagyroms. . . Ir kurgi aš patekau? Ir kur žmogų gali nuvesti pažangios pažiūros? O juk dauguma mano, kad jų pažiūros pažangios. O kieno sąžinė sunykusi, — laiko save pažangiais nuo galvos ligi kojų. Išranda dujas, atomą, kankinimo įrankius, šovinizmą, istorinius žingsnius, ešafotus. Ir kitus moko šitos moralės, jeigu žino, kad jos niekas nepaiso. . . Vis atranda ir atranda tai, kas niekam nė truputėlio nerūpi. O štai paprasčiausio vaisto nuo danties skausmo arba nuo radikulito, kai žmogus negali net susilenkti. . . Žmonija dėl tų dalykų kaukte kaukia, bet argi jiems gali rūpėti tokie „niekai“? Jie mat užsiėmę pasaulinėmis problemomis! . . Glagolica, taip sakant, užsiima.

— Na, bet tu ir įniršęs. Tiesiog puritonų. . . — Ir staiga jis įsmeigė žvilgsnį į mane. — Kas tau, ar jūrų slibiną išvydai?

Jis net išsigando pamatęs, jog aš sustingau ir žiūriu į vieną tašką tarsi suakmenėjęs.

Mano meškerė būtų nuplaukusi į patį užtakio vidurį, jeigu Chilinskis laiku jos nebūtų sugriebęs.

— Na va. Na va, ir tu kažką sugavai. Žiūrėk, kaip atsargiai neša. . . Ot, velnias! Kas gi pagaliau tau darosi?

Bet čia mane apėmė baisus juokas. Iš pradžių juokiausi tyliai, o paskui tiesiog kvatojau nesusivaldydamas.

— Iš tikrųjų, kas gi tau, vaikine? Bene tikrai būsi kuoktelėjęs?

— Idiotas! Idiotas!

— Visiškai sutinku, bet kodėl?
 — Aš... aš paminėjau... glagolicą...
 — Ne tu pirmas.
 — Ir tiktai dabar man stuktelėjo į galvą... Mes ieškojome po trečiuoju bokštu.

— Teisingai. **ВѢДѢ** — trečia alfabeto raidė ir kirilicoje, ir glagolicoje.

— Taigi. Ir glagolicos alfabetė... cha, cha, cha! **а, з, ѣ, а, т** pirmoji raidė su trumpinimo ženklu ir reiškia vienas.

Б, О, У, К, Ъ, Б, ѣ — reiškia du, o **ВѢДѢ, В, ѣ** reiškia tris...

Oi, laikykite mane! Ir mūsų vos neužpylė, mes vos nežuvome po trečiuoju bokštu.

— Taip. Nematau nieko juokingo. Keistas humoras.

— Reikalas tas, kad **т, ѣ, ѣ, ѣ** — iš tikrųjų reiškia vienas, du, trys. Taip yra glagolicoje. Tačiau kirilicoje

Б, О, У, К, Ъ, Б neturi skaitmeninės reikšmės. Ir niekada jos neturėjo, kaip **ж**, kaip dervis (**ѣ**), kaip dabartinio rusų alfabeto š, šč, ju ir kitos. Neturėjo.

— Kaip tai?

— O gi taip. Ir reiškia **ѣ** . pakopų žemyn, reiškia raidę B, o ne 8 pakopas žemyn. Kaip jau sakiau, nei B, nei Ž senovės

Baltarusijoje neturėjo skaitmeninės reikšmės. **ѣ** . — pirmas

bokštas, **ѣ** . — joks. Supranti, joks! **ѣ** — reiškia antras

bokštas nuo kampinio. Vadinasi, apsirikome ne tik mes, bet ir tie, kurie norėjo mus ten palaidoti... Jie ničnieko nežinojo, jie tiktai sekė mus. O visa, ką mes...

Aš negalėjau susilaikyti iš juoko. Tiesiog netekau jėgų nuo kvatojimo.

— Viešpatie! Asilas! Asilų asilas!

— Nieko, asilas turi keturias kojas ir tai suklumpa.

— Na, gana. Daugiau neleisiu tam asilui klupinėti. Geriau mulu pavirsiu, jeigu bus ne taip, kaip sakau.

Tvirtai nutariau, jog nuo šio momento niekada daugiau nebūsiu asilas. O istorija kada nors įrodys, ko buvo vertas mano pasiryžimas.

Kol mesėjome ligi tos vietos, kur reikėjo skirtis, Chilinskiui papasakojau visus savo samprotavimus. Tegu sako visiems, kam reikia tai žinoti. Daugiau rizikuoti nebenorėjau. Ar maža kas galėjo mane ištikti tame idiotiškame užkampyje.

Jis klausėsi labai atidžiai, o paskui, nieko nekomentuodamas, kažkaip abejingai pasakė:

— Panašu į tai. — O patylėjęs pridūrė: — Ir dar tau informacijos apmąstymui: nuo pat tabako kiosko atidarymo dienos kioskininkams niekada neskirdavo ir neduodavo „BT“.

Kas man tos „BT“ ir tas vargšelis Pacholčikas. Nustebau visai dėl ko kito.

— Tai, vadinasi, tardymas tęsiasi? Bylos nenutraukė?

— A-a, — numojo jis ranka, — nieko dorai nežinau. Ščiuka kažkaip prasitarė.

...Po dienos ramus mūsų užutekis virto Babelio bokštu. Tarp Alšėnų ir Alšėnėlių šmirinėjo įvairios mašinos ir žmonės. Buvo atvykę svečių net iš Kladno ir sostinės muziejų.

Manęs tai nelietė. Savo atlikau ir šį kartą, tikėjau, be klaidų. Paprasčiausiai dariau tai, ką darydavau ir anksčiau. Kartu su vaikinais, su archeologais (kur naudinga, pagalbininkų nestinga) kuopiau šiukšles ir duženas. Šį kartą iš antrojo bokšto. Ir visas tas dienas, tarsi nujaučiant kažką negero, mano nuotaika buvo baisiai bjauri.

Ateidavo ir nueidavo vietiniai gyventojai. Kartais ant kalvelės jie stoviniuodavo nedideliais būreliais, vienur gyvai kažką svarstydami, kitur tylomis stebėdami.

— Na, ar kas nors ryškėja? — paklausė Ničiporas Alšėniškis.

Jis stovėjo atokiau nuo kitų drauge su Vakareliu, Visockiu ir Gončiarionoku.

Ir nors šešių pėdų gylyje po žeme, iškuopę gausybę įvairaus šlamšto, mes iš tikrųjų ką tikrai atradome ant akmens iškaltą laivo piešinį, atsakiau išsisukinėdamas:

— Ogi, velniai žino. Čia toks galvosūkis, kad niekuo negali būti tikras... Gal... ką nors ir rasime, bet greičiausiai — ne.

Nenorėjau suardyti beveik susidėsčiusio mano kaleidoskopo piešinio.

Ligi vakaro išvalėme beveik visą aikštelę. Aš jau pastebėjau, kur grindys išgrįstos mažesnėm plokštėm. Galima numatyti, jog tenai yra užmūryta landa. Todėl specialiai neleidau vaikinams kasinėti ligi galo.

— Šiai dienai užteks. Ryt iš pat ryto vėl imsime darbo. Jie nenoromis sutiko: azartas yra azartas.

— Nieko, nieko. Palikite bent dalelę malonaus ieškojimų džiaugsmo ir rytdienai.

— Malonaus,— su neslepia ironija pasakė Staška.— Nieko ten malonaus nebus.

Mane apėmė liūdesys:

— Bet jeigu esu teišus, tai viena diena nieko nepakeis. Net jeigu mūsų spėjimas teisingas. Juk žmonės — šiuo atveju mes — per vėlai atskubėjo į pagalbą. Mes pavėlavome daugiau nei tris su puse šimtmečio.

VIII SKYRIUS

Dvi šmėklos nelabųjų pakalnėje ir dama su juodoju vienuoliu, arba kvailas baltarusiškas realizmas

...Nusimaudėme upelyje, ir aš pasišoviau lydėti Stašką ir jos būrį į stovyklą. Ten jau linksmai spragsėjo laužas, šnypstė katilė verdama sriuba (sprendžiant pagal kvapą, su vištiena). Prie katilo sukosi liesoji Valia Volot. Visi susėdome aplink laužą.

— Ko gi jūs taip vėlai?— paklausė Valia.

— Kiaulė laikrodžio nepažįsta, — atsakė Sedunas. — Be to, kalti ne tik mes. Juk gaidys dar neišvirė.

Jaučiau, jog Genka vėl rengiasi ką nors iškrėsti.

— Ir vis per ją,— pasakė Genka, rodydamas akimis į merginą.— Nereikėjo jai žiūrėti, kaip gaidį pjauna. Jos akys įkvepia gyvybę.

Ir atsidusęs dirbtinai sudejavo.

— Vargšas gaidys! Taip ilgai kankinosi.

Čia Valia mane nustebino. Matyt, Genkos kvailystės jai buvo kaip reikiant įkyrėjusios.

— Ech,— garsiai atsiduso jinai,— ne žmogus, o sauseklis. Ir toks sauseklis, jog net piktžolės lauke vysta.

— Jis pats piktžolė,— staiga pasakė Tereza.

— Ak tu, mano gražuolėle, tu mano brangute. Aš gi rengiausi tave vesti.

— Kelintą iš eilės?— paklausė Tereza.— Vesk, tiktai kitą, ne mane.

— Vesk, kad kvailiai neišnyktų,— pridūrė Valia.

Genka nutilo, supratęs, jog visi pasirengę primygti jam uodegą. Pavalgęs jis net mandagiai padėkojo, bet ir tai nesušvelnino Valios.

— Verkia duonelė tinginio valgoma.

— Gailestingu-u-umo!— ėmė maldauti Genka.

Merginoms ir pačioms jau buvo nusibodę mygti „tinginiui“ uodegą. Būryje įsiviešpatavo ramybė.

Nėra nieko malonesnio už laužą. Jis visada pavergia. Bet ypač tada, kai toks nuostabus vakaras ir iš dangaus sidabro šviesą lieja pilnatis. Tokioje šviesoje sukyta jausmai, kažko sunerimsta širdis, ima vilioti neregėti toliai. Tame peizaže gyva, šilta laužo liepsna labai dera.

Dailininkai suvokia tai. Geri dailininkai.

— Man laikas,— tariau atsidusdamas ir pakilau.

— Palydėsiu jus ligi piliakalnio papėdės.

Nakties vėsa glamonėjo veidą. Ypač maloni ji buvo po laužo kaitros. Mesėjome tarsi per miglą. Laužas vis tolo, mažėjo, kol liko panašus į švytinčią žariją. Lyg įdubusi pasidabruota taurė mėnesienoje bolavo tamsus piliakalnis, nuo viso pasaulio atskirtas pylimų šešėlių.

— Mėnulio krateris.

— Stanislava, ar tu neapsigalvojai?

— Dėl ko?

— Nesigaili?

— Ko man gailėtis?

— To, ką pasakei vakar.

— Ne,— tyliai atsakė jina.— Ir manau, kad nesigailėsiu. Iki savo gyvenimo pabaigos.

— Ir aš. Ligi pabaigos. Nesvarbu, ar tai būtų tuojau pat ar labai negreit. Tiktai nežinau, už ką man dievas davė tokią laimę.

— Šitai niekuo neužtarnaujama.

— Nei išore, nei jaunyste, nei poelgiais, nei didžiais darbais?

— Kartais. Jeigu tai jau buvo ir be viso to. O šiaip viskas ateina savaime.

Aš paėmiau ją už rankų. Paskui mano pirštai slydo aukštyn, pasiekė alkūnes, po to pečius.

Apkabinęs ją priglaudžiau prie krūtinės, ir taip mes sto-

vėjome, švelniai linguodami, tarsi plaukdami fantastiškoje mėnulio žaroje.

Paskui, praėjus visai amžinybei, paleidau ją, nors visas mėnulio pasaulis galėjo paliudyti, kaip man sunku buvo tai padaryti.

— Sudie,— pasakiau.— Ligi rytojaus.

— Ligi rytojaus.

— Kad ir kas atsitiktų?

— Kad ir kas atsitiktų mūsų gyvenime — visada tik ligi rytojaus.

— Bijau,— pajuokavau.— O jeigu kas nors nepataisoma?

— Vis tiek — ligi rytojaus. Nėra tokios jėgos, kuri įstengtų atimti iš mūsų amžiną „rytoj“

Pačios kojos nešė mane įkalnėn. Buvau panašus į jauną kumeliuką, kuriam maga tik šokinėti ir spardytis, kai jis po žiemos ištrūksta iš arklidės. Mano džiaugsmas buvo beribis.

Tiesa, šį džiaugsmą temdė viena realybės ir šalto proto gija. Įsitikinimas ir žinojimas. Jie būtų augę be atvangos, jei būčiau davęs jiems valią. Iš visų jėgų tramdžiausi, nes ką tik gimęs begalinės laimės jausmas man buvo brangesnis už viską.

Ir aš nedaviau valios staigiam praregėjimui, kuris jau nebepaleido manęs, virto žinojimu ir įsitikinimu. Ir tai buvo mano klaida.

Tačiau man tiesiog nesinorėjo, kad naujai suvoktą gero, išmintingo, beribio pasaulio vienybę sudrumstų įtarimai, neapykanta ir blogis.

Įžengiau į nedidelę lomą, teisingiau būtų sakyti, į plačią išdžiūvusios upės vagą. Abipus buvo gana statūs šlaitai. Takelis vedė į siaurą tarpekliuką, virš kurio kybojo didelė nemirksinti žvaigždė.

Paslaptiškai ir keistai toje dauboje riogsojo niekam nežinoma tvarka išmėtyti dideli ir maži rieduliai. Tokioje vietoje liaudies išmonei būtų labai patogiu rengti raganų ir ne-labųjų puotas. Nors šiandien tuo niekas netiki, bet štai tokią mėnesienos naktį, kai aplink šviesu ir tiktai čia viešpatauja prietema, į šią vietą susirenka Vandeniai, Laumės, Miškiniai, Vilkolakiai, žaltvykslės ir kitokiausi pusiau užmiršti padarai, dievai ir deivės. Prisiminę apverkia praeitį, užsiima būrimu ir užkeikimais, spėjimais, teismais.

Virš vandens tik rūkas kyla tirštas,
Vis silpniau jauti žolelių kvapą.
Kur į samanotą pilį veda takas,
Ten jau paskutinė laumė miršta.

Ši dauba — paskutinis kažkada buvusios neapbrėpiamos jų karalystės kampelis. Šie vos įžiūrimi, blausiai blizgantys akmenys — nuversti sostai dauboje, kurioje susikaupė baimė, benamių ir pasmerktų būtybių bejėgiškumas. Ir aš — vienintelė gyva — ar gyva? — esybė. Šiame užmaršties ir niūraus liūdesio pasaulyje.

Ne, aš nebuvo čia vienintelė gyva esybė. Prieš mane, kaip tik toje vietoje, kur takas nėrė į siaurą tarpekį, kad už kokių dešimties metrų išsiveržtų į platybes, sušmėžavo labai didelio žmogaus šešėlis.

Šešėlis pakėlė ranką ir lėtai ją nuleido. Visa tai vyko tyloje ir pranašavo nelaimę.

Aš apsidairiau — dar vienas šešėlis užtvėrė tą išėjimą, pro kurį ką tik patekau į šiuos spąstus.

O juk jau viską buvau supratęs, žinojau ir galėjau tai numatyti. Bet, apsvaigęs iš laimės, sutramdžiau, nuslopinau, nedaviau valios savo nuojausiai.

Dabar už tai turėjau mokėti.

— Kas jūs? — apsimesdamas esąs visiškai ramus paklausiau šešėlio.

Jis tylėjo. Ir staiga tamsioje veido dėmėje subaltavo dantys, — nepažįstamasis šypsojosi.

— Pagaliau galite tylėti. Aš ir taip žinau.

Jų laikysena geriau už bet kokius žodžius bylojo, jog kaip tik šitam mano žinojimui ir turiu būti „dėkingas“ už šį naktinį susitikimą, kuris tikriausiai nesibaigs geruoju. Todėl, kad mano tylėjimo nebuvo galima nupirkti. Mane nutildyti galima tik šitaip, patykojus siaurame takelyje ir atkirtus visus kelius. Jie taip ir padarė. Tai buvo jau ne pirmas jų bandymas tokia kaina užčiaupti man burną.

— Sveikas, Gončiarionokai, — tariau, mesdamas žvilgsnį į tą, kurisėjo iš paskos. — Ir tu, Visocki, gerai gyveni. Tai nusibodo „ramaus gyvenimo“ mėgėjui tyliai gyventi?

— Na, sveikas, — pagaliau iškošė pro dantis Visockis. — Labos nakties, Kosmičia.

— Vargu ar jina bus laba.

— Ir čia tu neklysti, — su tingiu ramumu pritarė Visockis.

— Veltui jūsų užmačios, vyručiai. Be reikalo pradėjote. Mano tylėjimas jau nieko neduos. Aš jį sulaužiau. Ir jeigu man kas nors atsitiks, tie žmonės padarys savo išvadas. Ir šį kartą ne trupučio nesvyruos. Ir nedels.

— O mums ir nereikia. Mes neperkame tavo tylėjimo, — burbtelejo Gončiarionokas. — Ir netgi nekeršijame. Paprasčiau — siai susumuojame rezultatus. Tu savo darbą padarei, atvedei mus

prie tavo atrastos slėptuvės. O kad atidarytume ją — mums pakaks, kad tu tylėtum ligi ryto. Tai mums — ligi ryto. O tau teks tylėti nenustatytą laiką — gal net ligi paskutinio teismo dienos.

— Ta diena ateis ir jums,— atsakiau.— Netgi greičiau, negu tikėtės.

— Pagyvensim pamatysim,— pasakė Ignasius.

— Na tai ką,— pasiūliau,— prisėsime ir pasikalbėsime?

— Vilkini laiką? — paklausė Gončiarionokas.— Nori išsiderėti porą minučių? Nepadės.

— Ne, nevilkiniu. Tiesiog pasistengsime patenkinti jūsų ir mano smalsumą. Abipusį. Juk įdomu, ar ne, kaip veikė mūsų galvos?

— Tavoji greit nebeveiks,— pasakė Gončiarionokas.

— Baik,— nutraukė jį Visockis,— juk iš tiesų įdomu pasiklaudyti. O laiko mums užteks, dar ir per daug bus. Kas mums reikalinga, galima lengvai paslėpti. O visa kita tegu nors ir sudega.

— O tai, ko reikia ne tau ir ne man?

— Gal ir atsiras. Bet gali ir sudegti, velniai jų nematė! Iš tikrųjų, sėskim ir tyliai ramiai pasikalbėkim...

Ir jis mostelėjo man link gana didelio akmens prie takelio.

Patys jie susėdo žemiau, kad galėtų laisviau judėti. Naktinis nelabųjų teismas prasidėjo.

— Tai ir pasišnekėkim,— pliaukštelėjo sau delnu į kelį Visockis.

Seimelis, kaip lenkai sako, buvo nedidelis, „ale barzdo porządny“ *. Du jo dalyviai, be grubios fizinės jėgos (beje, gal ir ne tokios didelės), kišenėse galėjo turėti peilius (dėl to buvau tikras), kuris nors gal ir nedidelį simpatišką kastetą, o vidinėse švarkų kišenėse ar po pažastimi — ir po pistoletą.

— Pradėk! — tarsi skubindamas paliepė Gončiarionokas.

— Pradėsiu,— sutikau.— Pradėsiu nuo to, jog žinau jūsų istoriją, jūsų praeitį, nors gal ir ne visu šimtu procentų. Kaip sužinojau? Laikykite, kad iš pradžių tai tebuvo migloti įtarimai. Nežinau, kaip jūs suuodėte apie knygą ir joje slėpinčią paslaptį. Bet jūs žinojote. Ko gero, dar nuo karo metų, kai gyvas buvo paskutinis Alšėniškis. Deja, jums nepavyko pamatyti tragedijos finalo, todėl tiksliai nežinojote, kur ir ką papildydamas senuosius lobius paslėpė paskutinis kunigaikštis. Mat į reikalą įsikišo archyvas slėpęs gestapas ir ainzackomanda, kuri slėpė prisigrobtas vertybes. Abi tos „organizacijos“ savo slėptuves įrengė pavojingai arti nuo senovės lobių. Jiems atrodė, kad

* Labai kultūringas, padorus (lenk.).

patikimesnės vietos nerasi. Ir jie nebuvo linkę apie tai informuoti pašalinių, ypač vietinių, atskleisti jiems savo paslaptis. Priešingai. Paslėpę nuo jūsų pačių jūsų darbelius, jie privertė jus likti čia patikimais savo vertybių saugotojais, o esant reikalui, ir gynėjais. Juk jūs čia saugojote ne tikrai savo ramybę, bet ir tam tikrą ateitį. . . Sakykim, jei ištiktų toks nemalonus dalykas, kad čia kas nors imtų ieškoti ir kasinėti.

Jiedu susižvalgė.

— Bet šeiminkų nebeliko. Senasis Alšėniškis netrukus pasimirė. Knyga dingo nežinia kur. Jūs negalėjote nė įsivaizduoti, kad ji užmesta ant aukšto pas dėdulę Multaną. Ten ją surado Ptašinskis. Užtat jūs turėjote viltį, jog ne viskas prarasta, kol neaišku, kur yra knyga. O jeigu ją kas nors ir suras, turės mažai naudos. Juk reikia susiprasti, jog yra užšifruotas raštelis, iššifruoti jį. . . Šito maža. Reikia juk turėti daiktą, be kurio, kaip manė senasis kunigaikštis, įspėti paslapties neįmanoma. Nei jis, nei jūs nepagalvojote, jog turint ant pečių bent jau kažką panašaus į galvą, galima apsieiti be to daikto.

— Kokio daikto? — iškošė pro dantis Gončiarionokas.

— Apie tai ilgai galvojau. Padėjo atsitiktinumas. O jūs savo elgesiu patvirtinote mano spėjimą. Tai „varis“, o varis — tai grūstuvai, kurį turite jūs, Gončiarionokai. O piestelė, kurioje grūdama, esu tikras, pas jus, Visocki. Kodėl gi jūs nesudėjote tų daiktų į krūvą? Bijojote, nepasitikėjote vienas kitu. Rengėtės šantažuoti vienas kitą dėl neaiškos praeities.

— Niekus plepi,— pasakė Visockis.

— Kodėl niekus? Jūs tiesiog nesuradote knygos. Taip susidėjo aplinkybės. Nereikalingi buvo nei nusikaltimai, nei vis naujos ir naujos jūsų aukos.

— Čia tu padarei kvailystę,— nutraukė Gončiarionokas.— Vėliau mes supratome, jog kažkokiu būdu tau pavyko atlikti neįmanomą dalyką, nors savo rankose turėjai tik trečdalį paslapties. Mums daugiau nieko neliko kaip tik sekti tave.

— Ir tam tikru momentu jūs suvokėte, kur tame labirinte veda mano gija. Tada pasidariau nereikalingas, jums būtinai reikėjo mane pašalinti, kad netrukdyčiau. Kartą jūs pabandėte užmėtyti mane akmenimis. Prisimenate. „Žiebtuvėlių dvikovą“? Antrą kartą pabandėte užpulti keturiese. Įsivaizduoju, kas buvo kiti du ir kodėl jų čia šiandien nėra. Ir trečias bandymas, kuris vos nesibaigė jums sėkmingai,— griūtis.

— Ketvirtas baigsis sėkmingai,— pažadėjo Gončiarionokas.

Aš delsiau. Begėdiškai delsiau. Išėities beveik nemačiau. Ruseno tik visai mažytė vilties kibirkštelė, jog kas nors ateis

pas mane į kleboniją. Ir galbūt, neradęs manęs, įtars ką nors negero ir ims ieškoti. Reikėjo juos kaip galima ilgiau sulaikyti, kad ligi ryto turėtų kuo mažiau laiko. Kada dabar teka saulė? Hm, kažkur apie pusę keturių. Liko gal šiek tiek daugiau kaip trys valandos.

Jeigu jau negaliu išgelbėti savo gyvybės, tai gelbėsiu bent reikalą. Reikalą, už kurį paguldė galvas tiek žmonių.

Ir aš neturėjau didelio noro atsisveikinti su šiuo nuostabiu pasauliu. Tik ar jis nuostabus, jeigu po jį bastosi tokie niekšai? Bet jeigu jau man buvo taip lemta, tai norėjau būti paskutinis iš tų, kurie jį palieka ne laiku.

Kad po manęs jau niekas daugiau.

Visas pasaulis skendo stebuklingoje mėnulio šviesoje. Dabą, kurioje sėdėjome, gaubė kraupios sutemos. Dešinėje mačiau tamsių raukšlių išvagotu veidu ir didelėmis lyg Budos ausimis žmogų. Kairėje — tingiai atsidrėbusį ant akmens stambų ir galiną antrąjį.

— Jūs manėte, jog, išgriovę sieną prie bokšto, lengviau pateksite į jos požemius. Taip sakant, per tą patį triukšmą. Jie ar dys, ir jūs ardysit. Todėl Gončiarionokas su visu jam būdingu įkarščiu įtikinėjo pirmininką uždaryti mečetę ir įrengti joje kiaulidę.

— Kokią mečetę.

— Na, pramušti sienoje atsarginį įėjimą į pilies kiemą ir padaryti ten gyvuliams užtvarą... O čia aš su fotoaparatu. Pirmininko nereikėjo nė įkalbinėti, kad patys liktumėt nuošaly. Jis pats neriasi ant iešmo. Juk nuplėšėte paminklinę lentą. Griauti nėra įstatymo, o čia — ant karštųjų... Nedidelis, bet visgi nemalonumas. O čia dar tie du Ivanovičiai, kurie su savo kraštotyra jam seniai ausis išūžė ir gerklėj kaulu įstrigo. O jau jums su tuo „Pažinkime gimtąjį kraštą“, „Niekas neužmirštas, niekas nepamiršta“ — tai tikras peilis. Todėl, kad jums kaip tik ir reikėjo, kad žmonės kuo mažiau žinotų apie savo kraštą, jo praeitį ir visiškai pamirštų kai kuriuos tipelius ir jų darbelius.

— Ignasiau, aš jį tuoj trinktelėsiu, — pasakė Gončiarionokas.

— Palauk. Ar tau neįdomu, iki ko jis ten prisikasė? Tegu plepa. Toli savo žinių nenuneš. O mums įdomu žinoti, kodėl įtarė. Juk kiti taip pat galėjo susiprotėti. Jau aš ne itin protingas atrodžiau, bet tu tai tikras galvijų buvai. Bukas ir kvailas, kad nebuvo ką įtarti?

Gončiarionokas vėl įsikišo ranką į kišenę.

— Baik, — vėl sustabdė jį Visockis, — peilį tu gerai mėtai,

bet jo pro kišenę, kaip, pavyzdžiui, kulkos, nešvystelsi. Sėdėk ir klausyk.

— Dažnai sutikdavau tave, Todorai, savo kelyje. Kartais naktį. Šokinėdavai per griovį, pilną vandens, neva nedideliam gamtos reikalui. O kam?

— O tam... Susitikome čia su vienu...

— O prieš tai kitame kelyje apie „baisius kiaušinius“ kalbėjotės? — Tikėjausi tik tiek, jog mano pramos ir beveik niekuo nepagrįsti spėliojimai nenuves manęs pernelyg į šalį.

— V-velnias!

— Jūs iš tenėjote lauku, kad grįžtumėte kitu keliu negu anas.

Kas tas „anas“ nežinojau, kaip ir daug ko šiuose reikaluose. Daug ko, apie ką jau niekada nebesužinosiu. Bet turėjau nuduoti, jog nutuokiu nepalyginamai daugiau (kad tik neperlenkčiau!), todėl ir meluoti reikėjo kiek galima įtikinamiau.

— Jūs skubėjote. Juo labiau kad važiuojant sunkvežimiu į stotį prasiplepėjau, jog viską, kas susiję, ne tik su lobiais, bet ir su įvykiais prieš išbėgant vokiečiams, dedu į vieną krūvą. Taigi reikėjo kaip nors baigti ir su Lopotucha, ir su manimi, jeigu jau įlindau naktį į pilį ir patekau po ranka. Ir sprukti iš čia negalėjote. Buvote prikaustyti prie archyvų... Štai kodėl tu, Visocki, taip įdūkai ant to keleivio stotyje. Ir iš tikrųjų, važiuoja, kur nori, o tu, „čiabuvis“ turi sėdėti vietoje, drebėti ir laukti, kuo viskas baigsis. Pagaliau keista, jog žmogus nežino, kur jo brolių sušaudė — Kladne ar Baltstogėje. Ko gero, visgi Kladne, nes taip kalba žmonės, o ir ant paminklo pavardė iškalta.

— Kodėl su Lopotucha? — tarytum be jo nieko nebūtų daugiau girdėjęs, paklausė Visockis.

— Jūs manėte, kad jeigu jau jis pilį laiko savo tvirtove, kasdien mato jus ir instinktyviai jūsų bijo, dedasi vis kvailėsnis esąs, negu iš tikrųjų yra, tai gali ir slėptuvę atrasti. Dėl to jūs tada naktį sieną bandėte laužti. Kaip tik toje vietoje, kur įtarėte kažką esant.

— Protingas tu žmogus, Kosmičiau, — tingiai, bet grasiškai pasakė Visockis. — Protingas. Tikrai tu kaip rusas: lėtos orientacijos. Susigriebei per vėlai.

— Taip. Žinau. Bet nemanau, kad jūs labai išlošėte laiko. Ne tik jus čia kai kas laiko. Kai kas čia laiko ir dar vieną žmogų.

— Mįslėmis kalbi, — pasakė Gončiarionokas.

— Taip.

— Na, varyk toliau, — skubino Visockis.

— Apie bandymą išlaužti mano butą, apie „mano“ raštelį Marjanui jums nieko nepasakosiu. Pasakojimas ir taip ilgas. Nežinau, ko jūs tikėjotės antrame bokšte. Matyt, logiškai mąstant, manėte, jog ir mane jis domina. Bet trečiuoju bokštu jus kuriam laikui išmušiau iš vėžių.

— Neilgam, — pasakė Visockis.

— Teisingai. Kitaip jūs man ten nebūtumėte ruošę kapo. Tuomet paskutine auka būčiau ne aš, o Lopotucha. Labai jau jums nepatiko gydytojo žodžiai, jog jisai gali atgauti protą... Taip, daug įvykių. Daug ko nežinau, kaip to nežinote ir jūs.

„Ilgiau delsti nėra ko. Be to ir pavargau. Labai pavargau dvasia. Tegu jau greičiau viskas baigiasi. Tęsti šią komediją nebeturiu nei jėgų, nei noro.“

— Jus vis tiek suims. Anksčiau ar vėliau. Ir tada už visus bus atkeršyta. Ir už mane taip pat.

— Ne, — atkirto Visockis, — iki bylos ir teismo mūsų kelias laisvas. Ir kai mes viską turėsime savo rankose, tokie berneliai kaip jūs bus nebereikalingi.

— Kai kas ir anksčiau taip kalbėjo. O kur jie? Bet jeigu, visų nelaimei, taip ir atsitiktų, tai štai tada ir iš tikrųjų prireiks tokių, kaip mes. Tų, kurių dabar rimtai nevertina (nei viena, nei kita pusė) mėgėjai ir „reikalo“ žinovai.

— O kuo čia dėti jūs? — pakėlė balsą Gončiarionokas.

— Kol kas mes čia šeimininkai. Ir ateis laikas, būsim teisėti šeimininkai. Mes sveikai protaujame.

— Nebūsime, — atsakiau beveik ramiai. — Galvojate, kad šiame ar kitame žemės rutulio kampelyje jau nebeveikia nei dievo nei žmonių įstatymai? Vien tik todėl, kad gimėme čia? O kažkoks ten Hitleris Vokietijoje? Arba Vlasovas Rusijoje? Ne, tie įstatymai niekur neatšaukiami. Jūsų laivas labai senas ir dabar jis plaukia ant rifų.

— Tai ką mums, vargšeliams, daryti? — su apsimestine nevilties gaida paklausė Visockis.

— Iš mažens reikėjo mokytis sąžinės, kuri gyvenimo jūroje geriausias kompasas. Gerbti ją ir gyventi, ir plaukti. O paniekinę ją, būsite amžių amžiams prakeikti!

— Ką gi, pasikalbėjome. — Visockis išsitraukė iš kišenės pistoletą.

Aš pasiruošęs. Man beveik nebaisu. Tik truputėlį maudžia širdį. Bet čia aš pakeliu akis.

...Toli toli, už tos tamsos, už žalzganos mėnulio miglos žerėjo laužas. Kaipgi nepagalvojau apie tai?!

...„Išeitis! Bet kuria kaina, išskyrus pažeminimą!“

Jis taikėsi. Taikiausi ir aš. Man reikėjo, kad jis netektų savitvardos, kad jo ranka nebūtų tokia tvirta. Ir todėl ėmiausi paskutinės savo prielaidos, kurios teisingumu beveik neabejojau.

— Ką gi, ligi greito pasimatymo, Visocki... Ir tu... Bovbeli, iki greito pasimatymo.

— Ką-a?!

— Bovbelis! Su dviguba buhalterija. Pajamų ir lavonų apskaita. Prisidrebėjote jūs, bėdžiai! Kodėl tu, Bovbeli, visus tuos metus negėrei, o tik skalavai gerklę degtine?.

— Suuostei, — suinkštė Gončiarionokas-Bovbelis. — O kaipgi.

— Aišku, sprukai tada pelkės takeliu. Tau vienam težinomu. Vienas išnešei kailį. O draugai liudininkai paguldė galvas. Irgi vedei dvigubą buhalteriją? Su savo gauja ir su vokiečiais? O tu, Visocki? Juk tavo rankos suteptos Kladne sušaudytųjų krauju! Jums reikėjo archyvo. Ne tik pinigų.

— Na va, — nutraukė mane Visockis. — Čia tau ir galas. Per mažai mes jus, bjaurybes, karstėme.

— Šlykštūs galvijai jūs... Ko tikitės?

Pistoletas staiga pakilo į viršų, po to lėtai ėmė leistis žemyn. Ir čia aš atsilošiau atgal ir kritau už akmens. Kritau ant dešinio šono (neduok dieve, ant rankos!), kamuoliu, kaip krintama nuo arklio. Ir pasiridenau toliau nuo akmens.

Man krintant, virš galvos lyg ugninis botagas driokstelėjo šūvis. Jau stojausi, bet šlapioje žolėje slystelėjo dešinė koja ir vos neįbedžiau nosies į žemę. Tuo pat metu kažkas nutvilkę kairį petį virš mentės.

Visgi Gončiarionokas-Bovbelis sviedė peilį ir, jeigu nebūčiau paslydęs, jis būtų įsmigęs man po mentimi.

Dabar peilis gulėjo ant žolės, ir aš pagriebiau jį: vis šioks toks ginklas. Nors ką jis reiškė prieš pistoletą.

...Ir čia plykstelėjo kokia dešimtis kišeninių žibintuvėlių. Apakintas jų, spėjau pamatyti, kaip nuo šlaito ant Visockio nugaros šoktelėjo kažkoks juodas, mėnulio šviesoje ilgas šešėlis. Kartu driokstelėjo antras šūvis, bet kulka nepataikė į mane, nes „vežėjas“ ar kaip ten jį, parkrito. Šuo partrenkė Visockį žemėn ir jau po akimirkos dešinę jo ranką surakino dantimis.

Jie nusirito žeme, ir jau nieko nebuvo galima susigaudyti.

O aš šoktelėjau ant Bovbelio. Su peiliu. Jis pritūpė, išvengdamas smūgio, nes suprato, kad įsikarščiavęs galiu įsmeigti peilį iki rankenos.

Jis mikliai išvengė dūrio, bet tuo pat metu jo smakras labai patogiai atsidūrė po mano keliu. Nedelsdamas smogiau jam iš visos jėgos į pabarzdę, net dantys barkštelėjo, o jis kaip maišas krito aukštiekninkas, prisiplodamas prie motulės žemės.

Šokau ant jo, sugriebiau dešinę ranką, kurioje jis turėjo gumbuotą kastetą.

Mano rankos tiesėsi prie jo kaklo.

Nuaidėjo trečias šūvis. Į ką? Man tai nerūpėjo. Buvau tiek įniršęs, kad būčiau galėjęs tik plėšyti į gabalus, kasti, draskyti.

Kai mane atplėšė nuo Bovbelio, kruvinas rūkas dar tebeplaukiojo man prieš akis. Aš kalenau dantimis ir kriokiau. Ir tik labai pamažu pro šitą rūką žibintuvėlių šviesoje ėmė ryškėti veidai. Pirmiausia pamačiau Ščiuką... Paskui nepažįstamą milicininką, kuris ką tik uždėjo antrankius Visockiui. Iš Ignasiaus dešinio peties tekėjo kraujas.

— Nusišauti norėjo, — pasakė milicininkas. — Visgi suspėjo perimti pistoletą į kairę ranką. Jeigu būčiau nespėjęs tvoti per ją, jau būtų amen.

Dabar jau pamačiau ir Velinecą, kuris vos išlaikė Ramą už antkaklio, ir dar du nepažįstamus, kurie laužė rankas vis dar ne visai atsigavusiam Bovbeliui.

Prieš mane plaukė Zmogitelio... dėdulės Multano su dvivamzdžiu... Šablykos... Vakarelis... Seduno... Staškos veidai...

Šviesos ėmė suktis akyse, paskui žemė susiūbavo ir išslydo iš po kojų.

Chilinskis (jis laikė mane iš dešinės) tvirtai suspaudė man alkūnę.

— Laikykis. Laikykis, vyre. Nieko. Viskas gerai.

O sąmonės skiautelėmis jaučiau, kad ne... ne... dar ne viskas. Kažkas įkyriai grėžė smegenis, štai štai turėjo išryškėti, bet vos tik bandydavau sulaikyti, suvokti, suprasti, tuoj pat be pėdsako dingdavo. Šiame purviname melo ir niekšybių kaleidoskope vis tebetrūko paskutinių stikliukų.

Privažiavo mašina. Nežinau, kaip ją dabar vadina. Viduramžių Baltarusijoje vežimą, kuriame gabendavo suimtuosius, vadindavo „krepšeliu salotoms“ arba „krepšeliu kopūstams“.

„Tai va. Nešiuolaikinis tu žmogus, draugas Kosmičiau. Nerimtas.“

Suimtuosius nuvedė prie mašinos. Bovbelis bandė kažką sakyti, maždaug: „Ne aš pradėjau. Kiti...“

— Nuvylei tu mane, — paniekinamai nusispjovė Visockis ir įžūliai pridūrė: — ką gi, kurį laiką pasisvečiuosime pas vidaus reikalų ministrą.

— Matyt, ne tik pas jį, — neiškenčiau.

Reikėjo tam išsigimėliui atkeršyti už „paskutinį teismą“, ir aš nutariau išleisti paskutinį balioną:

— Iš visos širdies tikiu, jog tai paskutinė viešnagė... Paskutinė, Ignasiau Visocki... Tu Krištofas lenkų laikais, Vladakas — prie vokiečių... Ir kaip ten dar po karo?... Kuleša?..

Staiga Visockis su tokia jėga šoktelėjo mano pusėn, kad milicininkai jį vos sulaikė. Jo veidą užliejo melsvas raudonis, ant smilkinių išsoko gyslos. Iš gerklės veržėsi jau nebe žodžiai, o kriokimas. Jis atrodė lyg amžiams paliktas ir užmirštas pasaulyje, kuriame viešpatauja vien tik košmaras.

— Tu... Gyvatė... Tu...

— Nieko, — tariau, — tavo insultą išgydys. Kad trečią kartą negalėtum išnešti kailio. Kad nors trečią kartą gautum tris-kart pelnytą aukščiausiąją bausmę.

Perkreiptas veidas dingo. Kai mašina nuvažiavo, atsisėdau ant žolės ir pradėjau rankioti ir dėti į krūvelę kažkokias šakeles ir skiedras.

Priėjusi Staška padėjo man ranką ant galvos.

...Vėl degė laužas ant Baltojo Kalno. Jau suvalgėme jame iškepusias bulves, kurios ir pačios buvo skanios, o su stambia druska — tikras gardumynas.

Ir žvaigždės virš galvos. Ir draugai aplink. Ir visos akys mato tą pačią ugnį.

— Tiesiog šlykštūs padarai, — pagaliau prabilau, jau beveik nusiraminęs.

— Tai va, — pasakė Adamas, — jeigu visa tai girdėtų Klepča, jis nedelsdamas įžvalgiai pastebėtų: „Kažkodėl aš iš jūsų nė karto negirdėjau žodžio „sąmoningas“ ir į jį panašių“.

— O tu elkis sąmoningai, — tuo pačiu tonu atsakiau jam, — bet neplepėk niekų. Mėgėjų plepėti sąmoningai ir be tavęs netrūksta.

— O jis iš karto — pas tavo direktorių, — nusijuokė Ščiuka. — Ir pasakys, kad draugui Kosmičiui ne vieta darniose mokslininkų gretose, nes jis kai kuriems spiria į pasturgalį.

— Gana. — Man ir pačiam jau pasidarė koku nuo to pokalbio. — Geriau užsirūkom, ar ką?

Chilinskis pamokomu tonu pridūrė:

— Kas negers ir nerūkys, sveikas kojas pakratys.

Su cigarečių pakeliu rankoje vėl tarsi sustingau. Vėl kažkas netikėto plykstelėjo mano sąmonėje. Bet kas? Šito aš taip ir negalėjau ligi galo suprasti. O čia ir Adamas savo klausimu visai nelaiku išblaškė mano dėmesį.

— Kaip tu padarei savo išvadas?

— Tfu. Vėl susikaupti neleidote. Čia nuostabiausia ne tai, kad padariau, o tai, kad šitiek pašalinių dalykų atitraukdavo mano dėmesį, bet aš, nepaisydamas nieko, visgi atspėjau. Kaip jūs sakote, „padariau išvadas“.

Tikrai, nuo ko viskas prasidėjo? Atrodo buvo šitaip.

— Kartą man tiesiog šovė į galvą mintis... Na, kaip čia pasakius, staiga tarsi sutapo nesutapatinami dalykai. Mirtis, dviejų Visockio brolių nubaudimas mirtimi. Kada tai įvyko? Su kuo sutapo?

— Na, nuosprendis Krištofui Visockiui tai, regis, rugpjūčio pabaiga, — pasakė Šablyka. — Arba vidurys.

— O kas įvyko rugsėjo pirmą?

Poetas su kaubojaus veidu ir tokiomis pat manieromis pasakė:

— Karas.

— Tai va. Galėjo užgaišti? Galėjo.

— Bet Macijevskis išvažiavo.

— O galėjo nenuvažiuoti. Arba pagalvoti, jog amžinybės akivaizdoje... vienas kažkoks...

— Aišku, — pasakė Staška.

— Na, jam tik iškilmingą maršą, — sušuko Sedunas.

— Maršai — bjaurus daiktas... — staiga tarė Multanas. — Nemėgstu maršų. Šlamštas. Ar kariniai, ar vestuviniai — vienas ir tas pats. Vis tiek mūšis bus. Ir dar neaišku, kuris baisesis — su priešu ar su boba. Man net keista, kodėl kai kurie (nepastebimas žvilgsnis mano pusėn) patys į maišą lenda.

— Tikra teisybė, — pritarė jam Vakarelis. — Jau taip aš pavydėjau viengungiams. Galvoju, štai kur protingi žmonės.

— O paskui? — paragino Ščiuka.

— Kada areštavo ir nuteisė Vladaką Visockį? Mes žinome, kad pirmuosius dvejus metus Kladne jisai negyveno. Atsirado vėliau. Tarnavo pasų skyriuje ar kaip ten. Šis laikas sutampa su tuo, kai buvo sutriuškinta organizacija, į kurią įėjo dabartinis mūsų... Na, Leonardas Žichovičius. Jo nesuėmė — tai buvo pagrindas paikiems mano įtarinėjimams. O jis ir įsikūrė čia, kad galėtų stebėti visus, kas domisi pilimi. Ar apklausėte jį?

— Taip, sako, jog su kažkokiu organizacijos nariu būta pokalbio apie Alšenėlius ir visa kita. Anas taip pat nepateko

į gestapą. Bet jo veidą kunigas nelabai įsiminė, — pasakė Ščiuka.

— Tai kada ponas Vladakas buvo suimtas ir nuteistas? Prisimenate?

— Atrodo, liepos šešioliktą, — pasakė Šablyka. — „Nuosprendį įvykdyti per dvidešimt keturias valandas.“

— O kada mūsiškiai paėmė miestą?

— Aštuonioliktą, — burbtelėjo Ščiuka. — Vis tiek nesutampa. Būtų spėję ne kartą paleisti kulką į kaktą.

— Taip, — tariau aš. — O kas įvyko septynioliktą?

— Ak, velnias, — šūktelėjo Chilinskis. — Sukilimas mieste. Va apie tai, Ščiuka, tu visai nepagalvojai. Dabar, aišku, kodėl jis kaip velnias iš tabokinės išsoko gyvas.

— Teisingai, sukilimas, — pasakiau. — Liepos šešioliktosios naktį. Gana nelaiku, nes mūsiškiai dar buvo tolokai. Aišku, kad vos tik sukilėliai išlaužė kalėjimo vartus, kriminaliniai nusikaltėliai tuoj pat nudaužė spynas. Sargyba išbėgiojo. Taip miestas tapo mūsų. Pusę nakties ir pusę dienos. Visus suimtuočius paleido. Bet sukilimą nuslopino besitraukianti pasienio kariuomenė ir policija. Dalį mūsiškių nuginklavo ir vėl pasodino į kalėjimą. Prasidėjo skuboti šaudymai. Į vieną sušaudytųjų grupę pateko ir mūsų Visockis. O jeigu nepateko? Aštuonioliktą dieną mūsiškiai paėmė miestą.

— Ir kas? — paklausė Vakarėlis.

— Ogi tas, kad man kilo mintis: o kas, jeigu Krištofas, kartą išvengęs mirties, išsisuko ir antrą kartą... Be to, tuoj po išvadavimo atgijo Kulešos gauja. Nežinau, su kuo jis ten veikė išvien, ką išdavė, prieš ką žeminosi... Aišku viena. Vien tik už Zamšėnų vaikino nužudymą jis neturi teisės vaikščioti šia žeme. Ir nė mažiausios abejonės, kad jis gali įvykdyti bet kokį, patį baisiausią nusikaltimą. Na, o koku keliu jūsėjote?

— Apie tai vėliau, — pasakė Ščiuka. — Ėjome maždaug tuo pačiu keliu, kaip ir tu. Tik mes pirmiau ieškojome, o tu — galvojai. Be to, padėjai mums savo azartu, į kurį mes neturime teisės. Žodžiu, suradome žmonių, suradome liudininkų.

— Ir ką jie pasakė? — paklausė Multanas.

— O išlikę liudininkai, — liūdnai pasakė Ščiuka, — deja, ne itin mus nudžiugino. Teta buvo nuėjusi į paskutinį pasimatymą su juo. Visgi tai jinau pastūmėjo Krištofą į klystkelį. Leido jai pasimatyti. Pagrįstai juo piktindamasi, ji buvo vienintelis žmogus, kuris jį užjautė... Bet ne jos užuojauta padėjo. Karas. Visuotinis samyšis, pakrikimas. Ir per tą chaosą jis išėjo iš kalėjimo. Jo pėdsakai dingo. Kur jis buvo, mums atėjus, —

vienas dievas težino. Gal tada ir susiformavo jo gaujos branduolys. O kai atėjo vokiečiai, jis jau veikė miške. Ir kartu palaikė ryšį su okupantais. Taip pat dviguba buhalterija. Kaip žlugo pagrindis, kai ką jau žinome, o sužinosime dar daugiau. Prieš ateinant mūsų kaimams, jis laikinai nutraukė savo veiklą. Spekuliavo juodojoje rinkoje. Ir čia vokiečiai su jiems būdingu pedantiškumu ėmė tikrinti kalėjimo dokumentus. Ir žandarai aptiko Krištofo mirties nuosprendį. Nustatyti ankstesnį jo vardą jiems buvo juokų darbas. Ir štai kokia istorija. Visi buvo tikri, kad jis žuvo gatvėje vienos egzekucijos metu, kaip žūdavo pagrindininkai, gaudynių aukos. Gailėjo. Bet jis tokios garbingos mirties nenusipelnė. Tačiau, kaip matote, jis ir nemirė. Ar dėl jo susikirto dvi žinybos: ta, kuri reikalavo nubausti dar už seną nusikaltimą, ir ta, kur jis buvo ryšininkas,— nežinau. Tai turėtų paaiškėti. Juk apie Bovbelį viską išsiaiškinome... Tavo spėjimas, kas jis toks, Kosmičiaus, buvo teisingas. Bet tik teisingas, o ne faktas.

— O dabartiniai jų nusikaltimai?

— Dabartiniai — faktas. Na, kylam, vyručiai. Laikas.

Mes atsisveikinome su archeologais ir ėmėme leistis nuo piliakalnio. Ėjome tylėdami. Nebuvo noro toliau kalbėtis po viso to, ką šiandien išgyvenome ir permąstėme.

— O visgi be tavo galvos jiems būtų buvę sunku. Jeigu nebūtum iššifravęs to slaptaraščio,— pasakė Chilinskis, padėjęs man ranką ant peties.

— Be pirmo pavojaus signalo, kurį davė Marjanas.

— Dabar jie viską išsiaiškins. Dabar lengviau.

Mėnuo jau leidosi, jo skvarbi, be galo liūdna šviesa ryškiai užliejo bažnyčią, o juodas pilies pastatas jos šviesoje atrodė ne toks gremėzdiškas. Be to, mėnulio šviesoje jis neatrodė toks juodas, o veikiau melšvas.

— Pereikime pilies kiemu,— netikėtai tariau aš.

— O šito kam reikia?— paklausė Multanas.

— Gal pamatysime damą su vienuoliu...

— Ar tu tiki šitomis kvailystėmis?— nustebo Ščiuka.

— Tikiu ar netikiu, bet, neišpėjęs paslapties, negalėsiu ramia širdimi iš čia išvažiuoti. Žinau, kad negali to būti. Tačiau pats savo akimis mačiau!

— Eime,— tyliai pasakė Chilinskis.

Žinojau, kad tik jam vienam nebūdingas skeptiškas netikėjimas (kaip Ščiukai, Velinecui ir Šablykai), tas romantiškas patiklumas, kuris stipresnis už norą tikėti netikėtiniais dalykais (kaip Zmogitelis), arba Multano ir Vakarėlio prietarin-

gumas („visaip gali būti. Jankai Teliukui kartą pasivaideno, o ir aš kažką mačiau“).

Tik vienas Chilinskis nepasidavė jokioms nuotaikoms, svetimoms nuomonėms ir paprasčiausiai pasitikėjo manimi. O pasitikėjimas troško visų pirma patikrinti, kas gi ten dedasi iš tikrųjų. Pasitikėjimas ir yra tas pagrindas, kuriuo remiasi ir mokslo, ir nemokslo judėjimas pirmyn. Tas pasitikėjimas neleido jugoslavų matematikui, astronomui ir fizikui Marinui Getaldičiui šaipytis iš bandymų, kuriuos atliko Chorvatijos valstybės veikėjas ir mokslininkas Markas Antonijas de Dominisas, arba Markantunas Gospodnetičius, iškėlęs potvynių ir atoslūgių teoriją, išaiškinęs vaivorykštės prigimtį, deja, mūrės inkvizicijos požemiuose. Tačiau ir Galilėjus nesuabejojo nė vieno iš tų vyrų padorumu, patikėjo jų atradimais ir toliau tęsė jų pradėtus bandymus, kurių rezultatas buvo teleskopo sukūrimas.

Chilinskis tikėjo ir žinojo: jeigu jau taip sakau, tai tikriausiai „kažkas buvo, o jau kas buvo — reikia patikrinti“.

Mūsų būrelis, kuris priartėjo prie vartų arkos, iš šalies labai priminė Rembrandto paveikslą „Nakties sargyba“. Maždaug kaulėtųjų gizų palikuonys, šiek tiek aptukę piliečiai, norintys pasirodyti karingi ir vyriški (prieš gražuoles, kurios žiūri į juos pro langinių plyšius).

Mėnulio apšviestas kiemas, tamsios pasivaikščiojimų galerijos, esančios priešingoje kiemo pusėje, niūriai riogsantys bokštai gerokai sutramdė mūsų karingumą, privertė visus nutilti, eiti vis lėčiau ir pagaliau visiškai sustoti.

Tiktai Ščiuka, užkliuvęs už kažkokio gelžgalio, nusikeikė:

— Reikės prigriebti Alšėniškį, aišku, dabartinį, už tai, kad čia tokį šiukšlyną užveisė. Reikėtų jį, velnią, nubausti pinigine pabauda. Ir ne iš kolukio kišenės, o iš nuosavos. Tada žinotų.

Kiti stovėjo tylėdami. Jokių vaiduoklių nesimatė.

— Na, kurgi jūsų šmėklos?— kikendamas paklausė viršila Velinecas.

Žvilgtelėjau į laikrodį ir pakėliau akis į dangų.

— Jeigu neklystu, turėtume jų sulaukti, jeigu ne šiandien, tai rytoj.

— Laukti ligi rytojaus?— paklausė jis.— Tokios kantrybės žmogus didžiai suklydo, neatėjęs dirbti į mūsų sistemą.

— Buvau beveik atėjęs,— burbteleėjau.— Tik nieko gero iš to neišėjo.

— Kiek dar reikės laukti?— Tai nekantravo Vakarėlis.

— Nė vieno neverčiu laukti, Mikola Česevičiau.

Chilinskis tylėdamas palietė mano petį.

— Jeigu neklystu, turėtų tuoj tuoj pasirodyti,— sušnibždėjo jis.

— Štai,— iš nuostabos netekęs balso beveik sugargaliavo Multanas,— kažkas šmėkščioja.

Kairėje galerijos pusėje iš tiesų tarsi kažkas sujudėjo. Paskui šešėliai pasidarė ryškesni ir beveik nepastebimai ėmė slinkti galerija. Vienas jų buvo tamsus, kitas šviesesnis.

— Jie,— slopiu balsu pasakė Chilinskis.

Tai iš tiesų baisiai stebino ir galėjo mirtinai išgąsdinti netikėtai juos pamačiusį žmogų.

Plaukia... Plaukia. Kiemas nutviekstas numirėliškos fantastiškos šviesos. Du šviesūs šešėliai ir bokštai, kurie šioje šviesoje atrodo lyg iš apdegusio ir apdulėjusio ketaus. Dvi sienos visiškai juodos. O ypač gūdi tamsa galerijoje, ir šioje tamsoje slenka du vaiduokliai. Juoda ir šviesi figūra, o tarp jų siaurutis šviesos ruoželis.

— Nejudėkite!

Šaute šoviau prie dešiniojo įėjimo į galeriją, užbėgau laipteliais ir puoliau užkirsti kelią blyškiai boluojantiems šešėliams.

Arčiau... Arčiau. Ir staiga jie dingo. Čia pat, prie manęs. Ne vaiduokliai, ne pamėklės, tiesiog dvi dėmės, kurios tapo nematomos.

— Jie išnyko,— sušuko iš kiemo Ščiuka.— Bet tu, Antonai, apšviestas.

Kilstelėjau galvą ir sustingau vos neapakintas.

Nuo bažnyčios varpinės, nuo laikrodžio disko tiesiai man į akis tvieskė stiprus, ryškiai mėlynas spindulys.

— Čionai! Greičiau!

Išgirdau kojų trepsenimą. Po valandėlės visi jau buvo galerijoje.

— Žiūrėkit! Ten!— parodžiau jiems.

— Kas tai,— mažumėlę apakintas šviesos Ščiuka sumirksėjo akimis.— Kas tai?

— Jau numanau, kas tai,— pasakė Chilinskis.

— Laikrodis,— tariau aš,— iš tikrųjų, senovinis, netgi su kurantais. Tiktai vienas tipas čia apsiriko. Tai nejudantis „dieninis“ ciferblatas su judančiom rodyklėmis, o judantis — didesnis „mėnulio“ laikrodžio ciferblatas. Jis yra už nejudančio „dieninio“. Ir jisai sukasi, nors ir netvarkingai, nes ne iki

galo suremontuotas. O po juo — nejudanti rodyklė... Ir statiškos šventųjų figūros.

— Na ir kas? — paklausė Multanas.

— Vargonininkas ir kunigas man pasakojo, kad ten nežinia kam įrengta stiprių veidrodinių reflektorių sistema... Tai va. Tam tikru metu mėnulio spindulys atsimuša į juos.

Tada ir slenka galerija juodas šešėlis nuo nejudančios rodyklės, o paskui slenka šviesus šešėlis — nuo reflektoriaus.

— Štai ir viskas, — tarė Vakarelis. — Pasakėlės.

Stojo slogi tylą.

— Tu tikras kvailys, — niūriai pasakė jam Zmogitelis, o paskui užsipuolė ir mane: — ir tu ne geresnis. Kuriam galui reikėjo tau tokią pasaką, tokį grožį niekais paversti?! Baisiai čia kam reikėjo tavo išaiškinimo.

Man ir pačiam buvo gaila, jog pamačiau ir leidau kitiems pamatyti tokiam gražiam reiškinyje tikrai netikusį mūsų realizmą.

IX SKYRIUS

*Trijų šimtų metų senumo
ir šiuolaikinis cinizmas, mirties bausmė
už vienos iš trijų sielų nužudymą
ir šventa vieno palaikų išniekintojo didybė*

Panaudoję svertą, pagaliau vargais negalais pakėlėme vieną plokštę „po laivu“. Tai buvo kitą dieną po to, kai buvau užpultas.

Į pagalbą atėjo visi vakarykščio įvykio dalyviai. Net ir kunigas. Panešiotu odiniu švarku su kirtikliu rankoje. Nors ir keista, bet visa tai jam labai tiko. Man regis, tam keistam žmogui viskas tiko.

Ir čia prasidėjo pirmas nesutapimas su vienu mano nakties košmarų. Po plokšte nebuvo duobės. Ji buvo užberta, netgi prigrūsta plytų duženų, akmenų, skaldos ir... smulkių betono gabalų su armatūros likučiais.

Pamatęs tai, Ščiuka net sušnypstė iš džiaugsmo.

— Kas čia taip džiugina? — paklausiau.

— Džiaugiuosi, kad einame teisingu keliu. Beje, tavo paties nurodytu.

Su juo buvo dar du kažkokie pagyvenę vyrai civiliais drabužiais.

— Na, o kas toliau? — paklausė jis vieno iš jų.

— O toliau? Toliau kol kas reikia kasti, — atsakė nepažįstamasis. — Tiesa. Visa tai jau lyg pabaigtuvių vainikas. Ir jo spėliojimų, ir viso, ką teko išgyventi.

Mes iškopėme, ne, tiesiog išplėšėme tą naujųjų laikų kamštį, kuris užkimšo senovinio uždaro žiotis.

Pagaliau prieš mūsų akis atsivėrė juoda, truputį įstriža praraja.

Paėmęs žibintuvėlį, ėmiau leistis laiko nuzulintais, ištrupėjusiais laipteliais. Su manimi ėjo Staška (žinojau, kad po to, kai mus buvo užgriuvę požemyje, atkalbinėti ją būtų bergždžias reikalas), Ščiuka, Genka, Šablyka, vienas iš nepažįstamųjų ir kunigas, kuris vėl prilipo prie mūsų.

Ant sienų, ant pusiau apvalių skliautų šokinėjo mūsų galvų šešėliai. Laipteliai leidosi labai stačiai, lyg specialiai sprandai nusisukti. Nulipus kokius penkis metrus požemyje, sustojau ir parodžiau kairėn.

— Nagi štai. Užmūryta. Ir palyginti neseniai. — Atsigręžęs į saviškius, pasakiau: — mes šito neardysime. Manau, čia ne mūsų kompetencija. Tikiuosi, jūs patys tuo pasirūpinsite.

— Jūs teisus, — pritarė nepažįstamasis, — tai jau mūsų reikalas. O kodėl manote, kad užmūryta „palyginti neseniai“?

— Mūrijimo būdas, — paaiškinau. — Ir dar, surišimui panaudotas betonas. Eime toliau.

Ir vėl pakopos, pakopos, pakopos. Vėl šokinėja juodi šešėliai, šmėscioja gelsva šviesa. Tų šviesos blyksnių, šokčiojančių ant lubų ir sienų, jau šitiek neapsakomai ilgų metų, nesuskaičiuojamą virtinę metų neregėjo šie požemio akmenys.

Mes kopėme be galo ilgai, kol pagaliau lubos liko labai aukštai, o paskui visai dingo nežvelgiamoje tamsoje.

— Viskas. Lygus mūras, — nežinau kodėl ištariau pašnibždom.

Pašvietėme į viršų. Lubos buvo kiaušinio formos.

— Viskas, kaip juostoje. Atitinka.

Tikrai, mes buvome apskritoje vienutėje, septynių sieksnių apsukui. Ir štai dar viena dėmė, tik šį kartą seno mūrijimo: užmūrytas įėjimas į žemutinį podėlį. Užmūrytas prieš tris šimtus metų.

Ir vėl tarsi regiu begalinę tamsą. Girdžiu iš viršaus sklandantį balsą:

— Čia jums ir patalas, čia jums ir gyventi... Ir turtą kaip paveldėjimą gavote... Saugosite jį, ir gyvieji jūsų neprisišauks.

Ir dar, ir dar girdžiu, kaip dunksi viena į kitą išdegtos plokštės, kaip šiūruoja į akmenį tinkuotojų mentelės.

— Saugosite per amžių amžius, — girdžiu aš.

Staška apšviečia mano veidą ir sako:

— Žiūrėk.

Prie sienos pamatau krūvelę dūlėsių. Tai seniai dulkėmis virtusi šulaitė. Lėtai lėtai sienomis vienas po kito lyg ašaros nusirita jau niekam nebereikalingo vandens lašai.

Mes suradome tuos, kurių ieškojome. Pagaliau jie sulaukė. Gyvieji visgi juos prisišaukė. Bet jiems tai jau buvo „per amžių amžius“, tas pats, kas niekada.

Jie gulėjo prie pat sienos labai arti vienas nuo kito, būdami gyvi, tikriausiai, buvo apsikabinę vienas kitą, o dabar paprasčiausiai šalia vienas kito gulėjo du skeletai. Ir visas jų siaubas, kurį patyrė vienas dėl kito ir abu skyrium, ir paskutinių jų akimirų beviltiškumas staiga apėmė visą mane.

Siaubingas senovės cinizmas tarsi susiliejo su begaliniu mūsų dienų cinizmu, kurio gniaužtuose kankinausi aš ir šitie žmonės visus pastaruosius beviltiškus mėnesius.

Dviese. Apsikabinę?

Jaučiu, kaip jūs dabar reaguosite į mano pasakojimą.

Melodrama? Hamletas su kaukole? Flinto aukų skeletai „Lobių saloje“? Oršos bajoras?

Viešpatie, kad jums niekada netektų pamatyti to vaizdo, kurį mes išvydome! Todėl, kad ten buvo viena detalė, dėl kurios dar ilgai jaučiausi nei gyvas, nei miręs. Vien prisiminus ir dabar pagaugais nueina kūnas iš pasišlykštėjimo kai kuriais žmonių giminės atstovais. Tas paskutinis siaubas, ir jeigu žmogus gali išgalvoti tokias melodramas, jam verta duoti į žabtus.

Po moters dubens kaulais gulėjo plonyčiai apgailėtini lyg vištos kauleliai.

...Vaikelio, kuris taip ir mirė negimęs...

...Valiužiničius tamsoje padeda ranką moteriai ant peties.

— Nieko. Mes susitiksime. Mes amžini. Nepabaigiama yra mūsų kelionė.

„Ne. Mes išeisime iš čia, mes išeisime, Hana, Gordislava. Mes išeisime iš čia, Staška.“

Svyruodamas išsiropščiau į viršų, paėjau kiek pajėgdamas toliau ir atsisėdau ant žolės, lyg būtų kas pakirtęs kojas. Daugiau nebegalėjau.

Stašką, Chilinskį, kunigą mačiau lyg pro rūką.

Ištvėriau bjauriai nenusikeikęs tik todėl, kad čia buvo tie trys. O juk tai nieko ir nepadėtų. Žinojau, kad štai čia pralauža bokšte, štai juoda kiaurymė, o ten, apačioj, jie. Trise. Ir jau niekuo jiems nebepadėsiu. Nei jiems, kurie ligi galo išgėrė sklidiną ir kartybės, ir palaimos taurę, nei tam, kuris

taip niekada neišvydo nei šio pasaulio, nei šviesos.

Nors kiekvienas sutvertas tam, kad išvystų šį pasaulį. Ir kas atima jam tą galimybę, tas amžiams pražudo jo sielą. O tuo pačiu ir savo, nors tegu jis skradžiai prasmenga kartu su ja.

Bjauriausi keiksmazodžiai, mano nuomone, ir prigalvoti tokiems atvejams. Kai jau kitaip nieko nebegali. Kai atrodo, jog laimėjo pasityčiojimas, prievarta, sadizmas, sušaudymai, rafinuotos kankynės.

Kai nėra kitos išeities. Kitaip tave pasmaugs tavo paties pyktis ir neviltis.

— Eikim, — pasakė išsigandusi Staška. — Eikim iš čia. Sta-ai ten.

Praėjome pilį, tiltelį ir atsisėdome tokioje vietoje, iš kur nesimatė nei sienų, nei bokštų. Po senomis liepomis, sodrioje žalioje žolėje.

— O tas nekrikštytas, — patyliukais ištarė kunigas. — Pražudyta siela.

— Pražudyta. Ir žemei, ir saulei.

— Mirtinga siela.

— Taip. Šita — tikrai mirtinga.

— Ir turbūt nėra baisesnės nuodėmės už šią mirtiną nuodėmę, — nuleidęs galvą, pasakė kunigas.

— Taip. Ir nėra kaip jam atkeršyti. Nėra kuo jam atlyginti.

— Nėra kaip atkeršyti? — Jis staiga kilstelėjo galvą. — Nėra kuo atlyginti?

Jo akys buvo ne tokios kaip visada. Jose švytėjo beprotybė, pašėlimas, paklaikimas.

— Kelkitės. Eime su manimi. . . Jūs, Stanislava, galite grįžti prie kasinėjimų.

Jis pirmas skuodė tokiais žingsniais, jog aš, nors įpratęs greit vaikščioti, vos spėjau jam iš paskos.

— Anksčiau reikėjo. Anksčiau, — murmėjo jis. — Ar tiesa, kad tas Visockis tada Kladne išdavė?

— Taip.

— Štai kodėl man atrodė panašus. . . Nepatikėjau. . . Ne, pats atlyginsiu.

Ir vėl murmesys:

— Dabar per vėlu ką nors pakeisti. Gyvenimas praėjo.

— Niekada nevėlu.

— Ir, be to, geras gali būti visur. Nejaugi jūs manote, kad toks kunigas, kaip aš, blogesnis už tokį galviją kaip kunigaikštis Alšėniškis, nepaisant jo titulų, turto? . . . Ne. . . Ne. . .

Jis beveik bėgte bėgo bažnyčios link.

— O aš maniau, fundatorius, aukotojas. Maniau, beveik šventasis. Dvigubas išdavikas. Šitiekos gyvųjų žudikas. Šitų dviejų žudikas. Nemirtingos sielos žudikas.

Paklaikusį žvilgsnį metė į mane:

— Nėra kaip atkeršyti? Nėra kaip atsilyginti? Eikime su manim. Na, palauk tu man, niekš!

Kas per veidas?! Senovės pranašų veidas. Gražus gąsdinančiu ir mirtį lemiančiu grožiu, kuris nepalieka nė kruopelytės vilties.

Jis įėjo į nedidelį prieangį, tikriau, atitvertą kampą tarp išorinių sarginės durų ir durų į Multano kambarį, ir išėjo iš ten su laužtuvu, kurį padavė man. Pats laikė kirtiklį ir purviną paklotę ar pašukinį, susuktą paskubom ir kaip pakliuvo.

— Štai. Manau, jog šito užteks.

Žalzgana šviesa pro medžių lapiją sruvo į bažnyčią pro apatinius langus. O pro viršutinius sklido skaidri, ryški šviesa. Jos pluoštuose virpėjo vienišos dulkelės. Kairėje navoje, matyt, Alfredo Remerio tapyta dievo motina plaukė virš pilkų debesų, atgrėžusi akis į dangų nuo tos nuodėmingos žemės, nuo viso to, ką čia pridarė žmonės, ir nuo kunigaikščio Alšėniškio antkapinio paminklo.

Vienintelis spindulys pro viršutinį langą krito ant žalsvo marmuro, ir jis atrodė tarsi gyvas. Veidas platus vyriškas, matyt, gyvo buvo lyg iš metalo nulietas, suraukti tankūs antakiai, pabirusios plaukų sruogos.

Ir ta kietai sučiauptų lūpų raukšlėlė. Dabar supratau, kodėl jau pirmą kartą pamatęs tą paminklą pamaniau, jog niekada nenorėčiau turėti reikalų su šiuo žmogumi. Todėl, kad žinojau, ką jis yra padaręs, būdamas gyvas.

Ir ne valia atsispindėjo tose kietai sučiauptose lūpose, o nežmoniškas žiaurumas ir begalinė klasta.

Melas buvo ir ta ant kardo rankenos padėta ranka.

— Ji ir ant evangelijos buvo padėta,— lyg skaitydamas mano mintį, pasakė kunigas.

Nespėjau net atsikvošėti, kai Žichovičiaus ranka lyg žaibas pakilo virš galvos.

O paskui jis kirtikliu trenkė baisų smūgį per šitą marmurinę, žalsvos lavono spalvos ranką.

Marmuras ištiško į visas puses. Vos spėjau sulaikyti tėvo Leonardo ranką nuo antro smūgio. Į veidą, kuris man kažką priminė. Tai buvo veidas beširdžio, principų nepaisančio žmogaus, kaip ir pati epocha. Bet ar tik jo epocha?

Kletasirdžio, žiauraus, drakoniško žmogaus veidas.

Tik su dideliu vargu pavyko sutramdyti kunigą. Susijaudinimas ir įtūžis jam suteikė dešimteriopą jėgą. Ir tikriausiai jis būtų įveikęs visą dešimtį. Pamiršau, kaip tokią būklę vadina medikai. Afektas. Ne, yra kitas žodis.

Bet visgi šiaip taip įveikiau tą neregėtai plūstelėjusią jėgą. Ir pamaniau, kad daug ką galėtų nudirbti tos valstietiškos, gyslotos, prie darbo įpratusios rankos. Pamaniau taip, kaip aprašo jas vienas mūsų poetas.

— Bijokite dievo,— surikau aš, tramdydamas kunigą.

Bet jis jau nuščiuvo. Vulkanu išsivežusią jėgą pakeitė romumas. Dažniausiai taip ir būna tokiais atvejais.

— Ką jūs darote? — jau ramiau paklausiau jo.— Juk tai vertybė.

— Vertybė nesumenkės dėl nedidelio sužalojimo. . . Žiopliai dar labiau susidomėję žiūrės į ją.

Jis nuėjo į vieną kairės navos kertę ir sustojo prie geležim kaustytų durų. Išsitraukė iš kišenės didžiulį raktą. Durys atsivėrė tyliai girgžteldamos, ir pamačiau žemyn vedančius laiptus.

Jis nekviėtė eiti kartu, bet ir neginė šalin. Todėl leidausi žemyn kartu su kunigu, šiek tiek atsilikęs nuo jo. O jisėjo lyg būtų kažkieno vedamas ir vis murmėjo:

— Išvalyti. . . Lauk. . . Lauk. . .

Tarp visų sarkofagų vienas buvo iš tokio pat beveik žalsvo nefrito spalvos marmuro. Jo antvožas gal dviejų delnų storio ir, matyt, sunkus. Ir kaip tik po tuo antvožu kunigas įkišo aštrų jį laužtuvo galą.

— Štai tau ir svertas.

— Sudaužysite.

— Nieko. Tai ne žmogaus gyvybę sudaužyti. Palaikykite.

Užgulėme visa jėga. Pagaliau dangtis pasidavė, ir atsivėrė trisdešimties keturiasdešimties centimetrų plyšys.

Vis dar nesupratau, ką jis rengiasi daryti.

— Dar. Dar. Gaila, kad nesudirbau nors to marmurinio snukio.

Šviesa iš keturių viršuje skersai įrengtų langelių švietė į požemį, apšvietė jo rūstų tarsi staiga sudžiūvusį veidą.

— Aš pasieksiu, kad išmestų iš čia šitą terlę.— Jis vėl buvo įdūkęs: lūpos fanatiškai sučiauptos, didelės akys mėtė žiežirbas.— Ir taip jau šitiek laiko nuodijo orą. Tikybos šulas. . . Šventyklų fundatorius, bažnyčių rėmėjas. . . Antikristas!

— Liaukitės,— tiktai dabar susiprotėjau.— Nereikia. Juk tai palaikų išniekinimas.

— Taip,— pastėrusiom akim dairėsi aplink kunigas— mirties bausmė už mirtį... nužudymas vienos sielos... iš trijų. Taip, palaikų išniekinimas. Tiktai man atrodo, jog čia tas retas atvejis, kai nedorėlis bus tas, kuris neišniekins palaikų. Šitokių palaikų! Ne vieta čia tai maitai. O, pone dieve, Jėzau Kristau!

Jis patiesė ant grindų seną skiautę.

— Iki šiol žinojau vieną tokio atpildo, tokio keršto atvejį. M. Lermontovo žudiko Nikolajaus Martynovo dvare po revoliucijos buvo vaikų namai. Jų auklėtiniai Martynovo palaikus iš šeimyninių kapų rūšio išmetė į šiukšlyną. Dievo kerštas... Dėsnis... Nemaniau, kad antras atvejis bus čia, kad man teks būti to atpildo vykdytoju.

Nuleido galvą:

— Pagaliau galite nedalyvauti... Aš nereikalauju, kad jūs būtumėte liudininkas...

Manęs nereikėjo ilgai įkalbinėti. Pasikėliau į viršų ir išėjau į šventorių.

Tolumoj spindėjo tvenkinys, kiek arčiau kuplūs medžių vainikai supo pilį. Visai čia pat buvo kelias, o jo kairėje pelkėta žemuma. O gal užakęs liūnas? Sunku pasakyti. Tai buvo didelė duobė žemiau upės lygio. Jau kelias dienas nebuvo lietaus, todėl duobėje sunkiai kaupėsi kažkas panašaus į rūdžių užterštą vandens ar purvą.

Tačiau pasaulis atrodė kur kas linksmesnis ir malonesnis. Aš jau buvau sotus visų tų katakombų, kalėjimų, rūšių, skeletų.

Išėjau už vartų ir atsisėdau ant suoloelio po liepomis. Į galvą lindo kažkokios paikos mintys. Kad baigėsi mano ieškojimai, o nuotaika tokia, tarsi kažko nepadariau iki galo, kad dar ne viskas žinoma. Ir dar pagalvojau, jog greit pradės žydėti liepos. Prisiminiau vieno pasakojimo veikėją, tūlą inteligentą, kuris visą dieną naršė po butą ir pyko, jog katės kažkur priteršė, o jis negali susigaudyti kur. Ir tik vėlai vakare pagaliau susiprotėjo, kad tai ne katės priteršė, o už lango pražydo liepos.

Žichovičius pasirodė po gero pusvalandžio, numetė po kojom ryšulį ir atsisėdo šalia. Matyt, jam rūpėjo ne tiek atsipūsti, kiek dar kartą pabandyti įtikinti mane savo teisumu.

Numaniau kas tame ryšulyje. Kaulai ir kaukolė. Išgraibė visgi juos apimtas beprasmiško, nepermaldaujamo pykčio. Tarsi pratęsdamas savo mintį, tyliai prašneko:

— Aš ir galvoju, ir bijau, jog maldos, kurias čia šimtmečiais kalbėjo žmonės, buvo nereikalingos. Juk po bažnyčios grindim gulėjo šita dvėselienal Juk tai tas pats, kas melstis karčemoj arba šiukšlyne, atleisk man, Aušros Vartų Dievo motina.

— Kam jūs šitaip? — pabandžiau protestuoti. — Argi jam dabar ne tas pats?

— Tai jums viskas tas pats. O jam ne vis viena. Ir man ne tas pats. Todėl, kad tuo ir skiriuosi nuo jūsų, jog tikiu. Tikiu, kad kažkur ten jis dabar griežia dantimis. Net jeigu savo aukomis ir nusipirko skaistykla, užuot nukeliavęs į pragarą, kur jam derėtų degti per amžių amžius.

Keletas berniūkščių, kuriems, matyt, jau įgriso tas žmonių sujudimas prie pilies požemių, ant pievutės prie balos ėmė gairuoti kamuolį.

Žichovičius žiūrėjo kažkur virš vaikų galvų:

— Griežia dantimis,— pakartojo jisai,— nes nėra ir nebus ramybės jo š... kaulams.— Paskui kiek patylėjęs pridūrė:— manote, kad gal jis ją nusipirko? Niekada nenusipirko ir nenusipirks.

Pakilo ir nuėjo prie tvenkinio. Kai viena koja įklimpo, sustojo, praskleidė ryšį ir kažką išvertė į tą marmalynę.

O paskui kaip tikras vidurio puolėjas paspyrė į vaikų pusę kažkokį apvalų daiktą. Atrodė jis tuo metu baisiai.

— Ei, šekit jums dar vieną kamuolį!

Susidomėję berniūkščiai prisiartino, apstojo „sviedinį“.

— Ir tegu tau, šlykšti gyvate, atsiliepia kiekvienas spyris. Tūkstantį kartų po tūkstantį!

Norėjau atsikelti ir nutraukti šitą niekam tikusį spektaklį. Bet čia iš kažkur atsirado Stasikas Multanas ir Vasilka Šubaila. Matyt, skubėjo į pilį. Stachas sulaikė koja kažkieno jau paspirtą „sviedinį“.

— Ką jūs čia darote, snargliai? Šitaip negalima.

Pasižiūrėjo į kunigą. Žvilgsnis iš po sutaršytų plaukų buvo smerkiantis ir rūstus.

— Ar tai jūs išmetėte?

— Taip.

— N-na,— patyliukais tarė Vasilka.— Išmetė.

— O kodėl? — paklausė Stasikas.

Nustebau. Kunigas lyg ėmė teisintis prieš vaikigalius.

— Dar nebuvo blogesnio žmogaus už jį.

— O kam reikia spardyti?

— O ką dar su juo daryti? — neiškenčiau neišsikišęs.

— Nerimtas klausimas,— Stachas tai pasakė taip solidžiai, lyg būtų suaugęs.— Jam tai, tikriausiai, jau tas pats. Bet ko išmoks štai šitie berniūkščiai?

Kunigas subliuško, lyg iš jo būtų išleidę orą. Tada Stachas prisirovė kuokštą žolės ir juo paėmė kaukolę.

— Geriau ją į liūną, jeigu jau ten jai vieta,— pasakė.

Nunešė ir iš tikrųjų sviedė kaukolę į patį balos vidurį. Po to jiedu su Vasilka ramiu žingsniu patraukė pilies link.

Vaikai nusekė iš paskos kaip garbės sargyba. Jau prie pat pilies jie apspito smulkutę Staškos figūrą. Lyg marga banga margoje pievoje. Mėlynakiai po mėlynu dangum.

— Na va,— atsiduso kunigas, vėl prisėsdamas šalia manęs.— O anai nesišypsojo vaikai. Ir maniškei taip pat. Ir net nežinau, kurioje vietoje reikia ją apraudoti.

Prie mūsų artėjo Staška. Žichovičius delnais pasitrynė smilkinius.

— Dabar reikės atsakyti vyresnybei. Už savivaliavimą šventykloje. Bet negalėjau leisti, kad bažnyčioje būtų kaip karčemoje. Kaip bjaurioje lindynėje. Ar žinote, ką Bernardas Šo pasakė apie Leniną? Kažkur tarp trečio ir ketvirto dešimtmečio?

— Ne. Kažkodėl neprisimenu.

— Jis pasakė: „... jeigu šitas visuomeninės santvarkos eksperimentas nepasiseks, tuomet civilizacija patirs krachą, kaip daugelis civilizacijų, egzistavusių ligi mūsų“.

— Bet...

— Jaučiate atsakomybę? Tai štai. Ir nusiraminti anksti, kol yra Maidanekai, žūna žmonės, vaikšto po pasaulį ir daro piktadarybes tiesioginiai šito baisūno palikuonys. Taikstysimės, leisime jiems teršti žemę ir dangų — nieko nebus verta nei mūsų civilizacija, nieko verti ir mes. Taip, mes, jeigu nors minutei leisime mirties siaubui valdyti mūsų gyvenimą. Ir todėl aš...

— Aš kitaip pasakyčiau apie jūsų poelgį: „Šventa didybė, šventa vieno palaikų išniekintojo neapykanta“.

Jis vėl ėmė kalbėti be jokios tvarkos ir labai tyliai:

— Žmonėms labai reikia gryno oro. Reikia, kad kvėpuoti būtų lengva. Reikia labai švaraus oro. Labai švaraus.

Staška priėjo prie mūsų.

— Tai kodėl neinate?

— Nebenoriu daugiau į visa tai žiūrėti. Tai jau ne mano reikalas.

— Atidarė tą... apatinę kamerą,— pasakė jinai.— Šitokių dalykų niekada neregėjau. Gal tik Ermitažo „Aukso fonduose“. Ir ko tik nėra tenai! Taurės, brangiausi ginklai, auksiniai ir sidabriniai indai, dėžės monetų, žiedų, karolių, aukso ir sidabro lydinių, brangakmenių, knygos, komunijos taurės, monstracijos, žvakidės, relikvijoriai, nuostabiausios ikonos su brangiausiais rėmais.— Stebuklas! Dovaninės, kryžiai, sagės, pakabučiai, ąsočiai, kaušai. Viskas išpuošta, išraižyta, padengta ema-

le, net akys raibsta. Ir daugybė auksu kaustytų skrynelių: dokumentai ir, matyt, tų Alšėniškių kilmės popieriai, testamentai.

— Spjaut man į viską,— iškošiau pro dantis.

— Ir man. Kai prisimenu tuos nelaiminguosius — verkti norisi. Ar visa tai, ką jie „saugojo“, buvo verta jų pačių?

— O kas antroje slaptavietėje?

— Nežinau, matyt, visa, ką priplėšė Rozenbergo komanda (vėlgi vertybės, paveikslai ir kita). Ir, matyt, tai, ką paskutinis Alšėniškis su vokiečiais paslėpė ir nepasiėmė.

— Tai gal ir jo dokumentai tenai? — paklausė kunigas.

— Galbūt ir ten. Ir, žinoma, archyvas.

— Na, tuo užsiimsime nebe mes,— tariau aš,— Ir, ko gero, netgi ne Ščiuka.

Kunigas lengvai, lyg būtų be kaulų, pasikėlė.

— Iki pasimatymo,— tarė jis.— Ar jūs, Kosmičiaus, rytoj išvažiuojate?

— Tikriausiai.

— O jūs, Stanislava?

— Na, man čia darbo dar iki kaklo.

— Ta-aip. . . Nepraraskite vienas kito. Prarasto nesusigražinsi. Kas jau kas, o aš žinau. O jums, Antonai, ligi rytojaus.

Ir, aplenkdamas bažnyčią, jis lėtai nužingsniavo į kleboniją. Be galo vienišas tame tuščiame šventoriuje.

— Ar mes neprarasime vienas kito? — paklausė Stasia.

— Ne. . . Juk iš tiesų lengviau prarasti. . .

Mes nežiūrėjome nei bažnyčios, nei pilies pusėn. Mūsų akys kryo į pietų pusę, kur vienas už kito, vis aukštyn ir aukštyn, žali, saulėti, kaip pats gyvenimas, kilo į viršų kalneliai.

X SKYRIUS

Sudie!

Nemanau, kad kada nors taip draugiškai ir linksmi būtų palydėję iš Alšėnų miliciją. Gal tik tada, kai po karo buvo su-triuškinta Bovbelio gauja, o jisai pats, kaip visi tada manė, žuvo.

Brangiai paskui atsiėjo žmonėms tas „žuvimas“. Bet kas kukliame Gončiarionoke galėjo atpažinti tokį niekšą!

Dabar visa mūsų „kompanija“ stovėjo prie autobusiuko ir dalijosi naujausiais pastarųjų dienų įspūdžiais, aptarinėjo bend-

rus senos praeities ir dabarties įvykius.

Susirinko visi archeologai, blaivut blaivutėlis Vakarėlis, Multanas su savo mažaisiais. Jis, kaip visada, turėjo savo ratą klausytojų ir dėstė jiems:

— Tai aš ir sakau. Mano kudlius įsigudrino žuvis gaudyti, šelmis. Ir dabar namo tempia.

— Ei, seneli,— timpčiojo jį už rankovės Stasikas,— mes žinome, kaip jis gaudo. Tu jau nesigirk.

— O kaip? Kaip?

— Kaimynų pagautas žuvis iš panosės nudžiauna,— negailestingai paaiškino Stachas.

— Na, pasakei... Gal ir Vasilka matė?

— Taip. Jis ir kiaušinius vagia. Bet aš gi niekam nesakau.

O Vakarėlis porino savo:

— Prie vokiečių, užsiundžius seniūnui, mano kaimynui dažnai perdavo kailį. Seniūnas jam už bobą keršijo. Tai tas kaimynas po apatinėm kelnėm įsisiuvo avies kailio lopą. Plakant kelnių nenumaudavo, nes palyginimas būtų ne seniūno naudai.

— Oi, Česevičiaus, meluoja, — juokiasi Šablyka.

— Teisybę sakau. Bet kartą vis tik sužinojo, paliepė kelnes nusimauti — čia ir kailiukas nebegelbėjo... Paskui jis tą seniūną nušovė.

Ščiuka ir kunigas kvatoja.

— Tai sakai ir mane įtarinėjai? — Žichovičius juokiasi ligi ašarų. — Kodėl nesekei?

— O jis, — linktelėjimas mano pusėn, — rengėsi tą daryti. „Paseksiu jį“, galvoja, bet čia pat pats sau atsako: „Kaip tu čia paseksi! Na, įėjo kunigas, išėjo — tai galim pasekti. O štai kas pas kunigą nuėjo? Tu juk kur nors šventoriuje stovėsi, o negulėsi prie jo durų kaip Asas.“

— Na, Šerlokas Holmsas! Tik pagalvok sau, o aš jam tenai virš šulinio gyvybę išgelbėjau. Tikra tiesa, tai pats blogiausias darbas, kurį esu padaręs gyvenime.

Tai buvo jie, mano žmonės, mano aplinka, pasaulis, kuriame ne baisu, o lengva gyventi. Ir net jų pašaipus plepėjimas išsiskiriant buvo malonus, nes mes susidraugavome.

Tylėjo, tiksliau negarsiai šnekučiavosi tiktai Staška su Chilinskiu. Ir iš to, kaip jie žvilgčiojo į mane, buvo galima spręsti, apie ką juodu kalbėjosi. Staška buvo liūdna ir tyli, ji daugiau pritariamai lingavo, klausydamosi kaimyno.

— O Velinecas — humoristas, — nusikvatojo Tereza.

— Geras humoristas, — būbnijo Sedunas. — Tai su merginom jisai juokauja. O tą sykį lomoje... Po išorinių jo trapumu

slypi baisi jėga... Lankstus, tvirtas, kaip plieninė spyruoklė.

— Tu, ponas Zmogiteli, keistai supranti savo santykius su žmonėmis, — apsimestinai širdijosi Ščiuka. — Ar supranti, kodėl šitiekai žmonių įsiėdei, kad jie net tavo šešėlį plūsta?

— Tai ne paradiniai žodžiai, — labai rimtai ir tyliai atsakė Kaubojus. — Mano gyvenimas iš tikrųjų, o ne iš tribūnos priklausoma visuomenei. Ir kolei esu gyvas — mano privilegija dirbti tai visuomenei, kiek jėgos leidžia. Nesvarbu, ar tai patinka kai kuriems, ar nepatinka. Noriu visą save atiduoti liaudžiai, kad galėčiau numirti ramus.

— Laikas atsisveikinti, — pasakė Chilinskis.

Visi mane išbučiavo. Ir supratau, kad visą tą laiką, matyt, elgiausi garbingai, taip kaip reikėjo. Ir tai buvo gerai, nes visi pamilo mane. O juk tą pasiekti buvo nelengva.

Visi maniškiai susėdo į mašiną. Likusieji žiūrėjo į juos, nežinodami, ką dar pasakyti, kaip kad būna paskutinę akimirką.

Stovėjo būreliu. Viena Staška stovėjo atokiau ir nežiūrėjo mano pusėn net tada, kai mano kojos pačios ėmė nešti prie jos.

— Sudie, Staška.

— Sudie.

— Sudie, Staška Rečic. Aš labai myliu tave. Visai nesitikėjau, jog man gyvenime bus lemta taip karštai pamilti.

— Ir aš.

Apkabinau ją per pečius.

— Klausyk. Po mėnesio baigsis tavo sezonas. Labai norėčiau, kad jūra lauktų ne manęs vieno.

— Aš taip pat.

— Labai prašau tavęs, kai baigsite kasinėjimus, niekur kitur neužsuk. Tiesiai iš stoties ar iš aerouosto važiuok pas mane.

— Taip iš karto?

— Mes su tavim pažįstami tris šimtus metų. Ir vis jauni. Dabar noriu iš lėto, labai iš lėto senti kartu su tavim. Gana. Laikas mūsų „viengungių laiptinei“ padaryti galą.

Visi tylėjo, kai ją pabučiavau. Sakytum, niekas nė nepastebėjo.

Ir štai žmonių būrelis ėmė tolti, mažėti. Paskui vis mažesni darėsi šešiakampiai bokštai, juodos sienos, saulės nuauksintos liepos, vartų arka. Po to nuo kalno akimirksniu mėlynai blykstelėjo tvenkinys, upelis ir jo vingis, kurie tarsi apglėbė laikė pilį.

Šmėkstelėjo bažnyčios varpinė, klonyje išsimėtę nameliai. Visa tai, kur tiek dienų ir naktų gyvenau baimėje, jaučiau

paslapties šaltį, kur radau šilumą, draugystę ir meilę. Dabar jau visam laikui, jeigu tik šito panorės likimas.

Mes vėl leidomės nuokalnėn, kalnelis pamažėle uždengė nuo mūsų jau artimu tapusį peizažą.

— Sudie, Alšėnėliai, — sušnibždėjau bažnyčios bokštams. — Likite sveiki, bičiuliai. Ligi pasimatymo, manoji Staška. Sudie.

XI SKYRIUS

„Ir giminės herbą ant to akmens suskaldo“

Ir vėl prieš akis bėga, vingiuoja kelias. Vairuotojas nenorėjo daryti lanko per Kladną, važiavo kur tiesiau, todėl koki šimtą kilometrų mums teks važiuoti tik per laukus ir miškus, nesitikint ko nors įdomaus. Man tai patiko.

Prieky dar nespėjęs saulėje įkaisti dangus, iš paskos driekiasi lengvas dulkių debesėlis, o abipus kelio laukai, laukai arba kilometrų kilometrai išlakių pušų, lyg vargonų dūdos, kalneliai ir nuokalnės, paupio pievas sergstintys seni ąžuolynai.

Kai kur nežinia kaip į tą tankmę pakliuvęs topolis barsto pažeme pavėluotą pūką.

Laukymėse, kur anksčiau stovėjo sodybos, riogso pamatų akmenys, stovi vienišos akacijos su persišviečiančiomis ankštimis. Ir visur lyg paberta mėlynuoja vilkdalgiai. Kur ne kur dar baigia žydėti alyvos. Ir darosi gaila tų sodybų ir jose negyventų gyvenimų.

Iškilmingą rytą keičia iškilminga diena.

Ir malonu, kai žinai, jog savo laiku, bet dar negreit ateis vakaras, žemumose nuguls palšas rūkas, o vakaro žara raudonos pro medžius. Paskui nusileis naktis. Tau naktis, o kai kam tikras laikas gyventi.

Mašiną gerokai mėto. Aš labai mėgstu keliones ir galvoju: o jei ateis laikas, kai nebegalėsiu važinėti. Gal tada nebevertės ir gyventi?

Pats kelias, važiavimas — kaip daina, todėl dažnai tyliu važiuodamas, nes jaučiu neapsakomą kelionės palaimą. Kartą jūroje žvejai manęs paklausė, kodėl aš vis tyliu. „Per daug gera aplink“, — tik tiek ir tegalėjau pasakyti.

Tylėjau ir čia. Gera tylėti, kai pro šalį plaukia kvepiantys raudonųjų dobilų laukai, lubinų prižėlę grioviai.

Ir išsiliejo, išsivingiavo aplink pasakiškos miškų gelmės. Ir tik tada, kai jau išvažiavome į vieškelį, kažkas išdrįso prabilti, suardydamas malonią susimąstymo tylą.

— Ko tyli? — staiga paklausė Ščiuka.

— Netrukdyk, — pasakė Chilinskis, gesindamas jau nebe pirmą nuorūką, — jam tiesiog gera.

— Nejaugi iš tikro taip jau gera?

— Beveik. O kai dėl šnekėjimo, — ką gi? Girti — kiekgi galima jus girti? Barti? Būtų už ką, bet nėra noro. Kritikuoti? Pirmiausia tai mane patį reiktų negailestingai kritikuoti už tas kvailystes, kurias padariau per pastarąsias savaites. Aišku, ne už visas, bet net dabar dar negaliu dorai susigaudyti, ką esu prikrėtęs.

— Nejaugi tikrai negali susigaudyti? — paklausė Ščiuka. — Mano manymu, svarbiausia padaryta.

— O man atrodo, jog svarbiausia dar nepadaryta. Man atrodo, jog prie svarbiausio mes net nepriėjome. Bet tai jau jums, Ščiuka, reikės padaryti. Man jau gana. Ir aš truputėlį širstu ant jūsų.

— Na, na. Pliekite savo kritiką. Tik nesutriuškinkite.

— Maža jus sutriuškinti už jūsų delsimą ir laukimo taktiką. Šimtą kartų galėjau žūti. Netgi, kai paskutinį kartą buvau patykotas dauboje.

— Liaukis, — nutraukė Chilinskis, — jis veikė teisingai. Išlaukė, kol tiems nebeliko kelio atgal ir jau negalėjo nieko nuveikti.

— Kai jie jau buvo gatavi, prispausti prie sienos, — pridūrė Ščiuka.

— Na, o jeigu vietoj jų aš būčiau gatavas?

— Būtume neleidę.

— Och, ir nemėgstate jūs kritikos! Kaip velnias kryžiaus!

— O kas ją mėgsta?

Netikėtai man kilęs pyktis turėjo išsiveržti. Tačiau šaukti tokiu atveju — blogiausia išeitis. Reikia pasinaudoti veiksmingiausiomis priemonėmis: plepėti lyg ir atsipalaidavus, su lengva ironija ir sarkazmu.

— Jūs, mielasis Ščiuka, pamiršote, jog visuomenė (o pavieniai žmonės juo labiau) negali progresuoti be kritikos. Priešingu atveju — liūnas, palaida bala. Ir jums ne bartis reiktų, o duoti kritikams laisvę ir už kritiką nebausti.

— Visiems?

— Taip. Ir leisti sakyti ne tik tai, kas jums atrodo padoru, įdomu, netgi valstybiška, bet ir tai, kas apkerpėjusius kelmus

stebina išoriniu įžūlumu, nepadorumu, netgi iš pirmo žvilgsnio eretiškumu.

— O kam tai?

— Ogi tam jums ir duotos akys, kad susigaudytumėt, kas jus kritikuoja, ar žmogus, kuris savo žodžiu nori pataisyti reikalus, ar vagišius ir kuoktelėjęs. Juk vienas trokšta gero, o kitas stengiasi uodegą išsukti.

Ščiuka buvo mažumėlę sutrikęs.

— Pavyzdžiui. . .

— Pavyzdžiui, vadovaudamiesi medicininiu požiūriu, galime tiesiog reikalauti, kad moterys kaitintųsi nuogos, šaukti, jog tai gyvybiškai būtina. Tačiau tegu jos tai daro moterų pliažuose, o ne ant vejų prie pat Parko magistralės. Tai netikslinga.

— O ką, būtų netgi įdomu,— prunkstelėjo Chilinskis.

— Kaip tik taip ir sakau, kad jūs silpnas, pasiduodantis visokiems gundymams ir nepadorumams.

— Ta-aip. Įdomius dalykus jūs dėstote, Kosmičiaus.

— Teisingus dalykus klostau. Todėl, kad atvirai prisipažįstu, niekada nieko dar nenorėjau taip užpykdyti, kaip dabar jus.

— Kodėl?

— Nuo pykčio kartais smegenys praskaidrėja.

— Ir jums? — paklausė Chilinskis.

— Dabar jos praskaidrėjo ir man.

Ant kelio ir vis retėjančių miškų jau gulė lengvutės vasarinės sutemos. Kažkur toli toli jau pradėjo mirkčioti pirmi didelio miesto žiburiai.

— Ko nutilai? — paklausė Ščiuka.

— Malonios sutemos, žiburiai,— tariau aš.— O jūs nors ir galvojote apie mane, nors beveik buvote tikri dėl mano gyvybės, bet nepasakojote, nesupažindinote manęs su savo išvadomis ir atradimais. Nepasakėte netgi, jog įtariate juos, kad juos sekate. Ir dėl to man jau buvo. . . Žodžiu, galėjo atsitikti, kad jau būčiau nematęs nei tų žiburių, nei sutemų. . . Kas gi tai? Iššina, kad jūs mane lyg koku jauku, masalu laikėte? Ir dažnai jūs šitaip elgiatės?

— Apskritai, ne,— pasakė Ščiuka ir patylėjęs pridūrė: — Bet kartais paskutiniu momentu visgi pasitaiko, kai nebūna kitos išeities.

— Ir dabar jūs patenkinti,— mane staiga lyg nusmelkė.— Net nepagalvojote apie tai, jog žemėje dar liko to varpučio šaknys. Juk jūs tiesiog nusipelnote bausmės.

— Už ką?

— Už tai, kad pavertėte mane kvailiu, paleidę „istorinio“

nusikaltimo pėdsakais. Aišku, kam daugiau aš, avinų avinas, tinku? O nūdiena — čia jau jums, čia jūs geriausiai nusimanote.

— Quod licet Jovi, non licet bovi,— ironiškai pasakė Adamas.— Kas leidžiama Jupiteriui, tas neleidžiama jaučiui.

— Dar geriau apie tai sako baltarusiai: „Ką gali popas, to negali djakonas“ arba „Kas leista vaivada, tas neleista muzikui“.

— Išizeidei? — paklausė Chilinskis.

— Ne. Tiesiog tada negalima reikalauti, kad aš kapstyčiausi tame šiukšlyne. Pasitikėjimas už pasitikėjimą — geras principas. Jeigu negalime jo laikytis, gyvenkime pagal oficialias normas.

— Na, jeigu taip būtų, tai Klepča galėtų labai sėkmingai išplėtoti savo hipotezę,— pasakė Ščiuka.

Bet mane lyg būtų musė įkandusi.

— Tiktai ir aš ne pirštu penimas,— kaip sako rusai. Arba, kaip teigia baltarusiai,— mes irgi ne koja nosį šnypščiamės.

— Na, o kaip tu tai įrodysi? — su nepikta pašaipėle paklausė Ščiuka.— Ne pirštu penimas ir ne koja nusišnypščiantis. . .

Mašina jau įriedėjo į žiburių nutviektą miestą. Net vakare jis buvo linksmas, kvepiantis, šviesus, pilnas žmonių.

Pasukome į mūsų gatvę.

— Teks jums, tokiems gudročiams, kai ką įrodyti. Tiesiog teisingumo dėlei, kaip kompensacija už moralinę skriaudą.

— Kitaip. . .

— Kitaip tarant, toliau aiškinkitės patys. Geriau negu tai padaryčiau aš. O aš nusiplaunu rankas.

— Na žinai. . .

— Kartoju, jūs nusipelnėte bausmės.

— Kokią turite teisę?

— O tokią, kad aš visą tą laiką *galvojau* apie tai, kad neužmiršdavau nė vieno žodžio, nė vienos smulkmenos. Visą laiką dėlioju jį, gretinau. Daugiau svarsčiau, o ne užsiiminėjau sekimu. Daugiau mąsčiau, o ne ieškoju.

— O kaip. . . Ar tai neprieštarauja įstatymams?

— Tai neprieštarauja nė vienam iš dešimties įsakymų.

Iš mašinos išlipome prie mūsų „Viengungių laiptinės“. Ščiuka vis dar spyriojosi.

— Nagi užėikim,— staiga pritarė Chilinskis.

— Tuomet einam. Sutikite nors su šia satisfakcija.

— Taip sakant, kad patenkintume tavo reikalavimą. Gggerai. Kur?

— Čionai. Ir pamatysite, Ščiuka, koks nevėkšla jūs ir kai kurie jūsų draugai.

Ėmėme kopti gana silpnai apšviestais laiptais.

— Vienas labai „mokytas“ draugas kultūros institute dėstydamas cituodavo Rylejevą: „Kur mus vedi? Tamsu, nors durk į akį!“

— Aišku kur,— pasakė Chilinskis.— Pas save į svečius, pavaišins konjaku.

Visai nesirengiau jų vestis pas save į svečius, juo labiau vaišinti konjaku. Šito dar bet rūko! Negi už tai, kad jie mane mulkino, dėkosiu jiems ir dar vaišinsiu.

— Kur tu? — paklausė Ščiuka.— Juk tu gyveni aukštu aukščiau.

Bet, man paskambinus, durys jau atsivėrė, ir tarpdury, masajų skydų ir Dahomėjos iečių fone, stovėjo Vytautas Šapo Kalauras-Lyganovskis. Veidas protingas, šiek tiek ironiškas. Akyse žybčioja pašaipūs žiburiukai.

Labiau už viską šią akimirką man norėjosi pasakyti:

— Kylam. Turiu Homero laikų konjako.

Užuot tai pasakęs, pasisveikinau taip, tarsi praėjusią naktį būčiau miegojęs jo viloje. Ir ne lovoje, o nusigėręs kaip kiaulė ir drybsojęs jo mylimų rožių lysvėje. Ir dabar būčiau visas pilnas rakščių, ir nepatogu žmogui į akis pasižiūrėti.

— Labas vakaras.

Kažkas keisto šmėkstelėjo jo akyse, kai jis pažiūrėjo į manąsias. Žiūrėjo veriančiai, tarsi norėdamas kiaurai permatyti. Paskui susidomėjimas ėmė blėsti ir galiausiai visiškai dingo. Suprato.

— O jūs visgi atėjote, Kosmičiau. Nelaukiau taip... vėlai. Tai yra anksti.

Jis pamatė Ščiuką ir Chilinskį.

— Ir jūs čia... Gerai, užeikite.

— Visgi mes atėjome,— tariau aš.

— Ką gi, nors ir nelaukiau (o sprendžiant iš jūsų išvaizdos reikėjo laukti), bet džiaugiuosi. Nepakankamai įvertinau amžininko protinius sugebėjimus.

Jis tai pasakė su neslepia ironija. O akyse kaupėsi kažkas gilaus ir lyg grėsmingo. Žvilgsnis galėjo reikšti ir pašaipą, ir atlaidumą — ką tik nori.

Pagaliau šeimnininkas ištiesė ranką Ščiukai:

— Su jais mes senokai pažįstami, nors ir ne visai pagal taisykles. Na, susipažinkime... Kunigaikštis Vytautas Ksaverijus Stanislovas Alšėniškis. Lyganovskį galite palaidoti vardų kapinėse. Juo labiau kad dėl to dokumento nieko nepasiunčiau į aną pasaulį. Ir apskritai pats nesu nieko padaręs... Tai štai. Alšėniškis.

— Žinau,— tariau aš.

— Ir aš žinau, kad žinote. Atleiskite, kas davė dingstį pirmiesiems įtarinėjimams, jeigu tai ne paslaptis?

— Genai,— pasakiau aš.— Šeimyninis panašumas.

Jis iš karto lyg ir pralinksmedėjo.

— A, Alšėniškio skulptūra bažnyčioje. Vadinasi, iš pradžių vis tik būta atsitiktinumo. Jeigu ne ji. . . Man buvo kilusi mintis sutrupinti skulptūros veidą — šeimyniniai prietarai neleido. O juk atpažino. Ir jūs, ir ta archeologė, ir kunigas, kai buvau užsukęs į bažnyčią. Visiems galvose kažkas sukosi. Jums pavyko įspėti. Atsitiktinumas.

— Tai, kas įvyko vėliau (ir anksčiau), visai nebuvo atsitiktinumas. Nors jūs ne kartą susidurdavote su netikėtais atsitiktinumais.

— Su jumis,— pritariamai linktelėjo galva Alšėniškis.

— Iš kur toks įsitikinimas? — paklausė Ščiuka.

— Ir kodėl mes čia stovime? — pasakė šeimininkas.— Prašom toliau, prisėskite.

Mes susėdome ant fotelių ir tachtos prie arbatos staliuko. Iš visų pusių šiepėsi į mus labai nešiuolaikinių kaukių ir skulptūrų snukiai, grasino dar labiau nešiuolaikiniai ginklai. Įspūdis buvo toks, tarsi būtume pakviesti vakarienės pas žmogėdras. Ne kaip svečiai, žinoma, o kap delikatesas, vaisių viršūnė.

— O įsitikinimas todėl,— tęsė nutrauktą pokalbį šeimininkas,— kad aš taip pat kartais detektyvus skaitinėju. Schema visur vienoda: apklausos protokolas, orderis kratai, kurią atlieka leitenantas. Jo vyresnysis kolega tuo metu mašinoje telefonu klausia duomenų apie kitą mašiną (markė, asmeninė, žemuogių su pienu spalvos, važiuoja Piloto gatve, vairuotojas toks ir toks). Apytikris rajonas ir gatvė. Įgaliotinis gauna žymes — po kelių dienų adresas žinomas. . . Tada užklauskimas į centrinę kartoteką. Po savaitės pulkininko rankose nusikaltėlio biografija su kolonija, amnestija, charakteristika. . . O toliau kaip per sviestą. Susilaiko. „Rankas aukštyn!“ Jeigu nusikaltėlis miklus — susišaudymas.

Užsirūkė:

— Viso šito nebus. Ir susišaudymo. Jau užtenka standartų. Ir apskritai man viskas įgriso, kai pamačiau, kuo visa tai baigiasi. O ypač kai veiksmų teatre pamačiau šlykščią tuštumą.

— Na, žinoma,— pasakiau.— Iš karto praėjo noras užvaldyti tai, kas ten palikta. Pagalvok tik, teisė — nors ir nominalinė,— į atmatų duobę.

— Ką jūs išmanote? — priekaištingai tarė jis.— Ir ką jūs

galite išmanyti apie mano būklę? Juk aš esu iš tikrųjų *paskutinysis*, paskutinysis, kuris nori mirti savo vardu.

— O be reikalo. Išsigalvota Lyganovskio pavardė dar nebuvo taip beviltiškai sukompromituota kaip jūsų tikroji. Tai jūs pasistengėte savo naująją pavardę suteršti.

— Kaip suteršti? Nusikaltimais, derančiais kažkokiam šunkarai? O *jų* darbais aš didžiavausi. Jų darbai atitiko jų įsitikinimus, tiko jiems. Ar jūs prisimenate...

— Nieko tokio neprisimenu. Paprasčiausiai galvojau apie tai, ką mačiau ir girdėjau. Tai štai, jūs išėjote iš namų dar būdamas jaunuolis. Taip? Susižavėjote tuometine visų kova prieš visus. Ir visų prieš sanaciją. Net aristokratijos atstovai...

— Žinau, ką norite pasakyti. Pasakyčiau dar daugiau, *ypač senoji* aristokratija gėdinosi to, kad Pilsudskis kilęs iš šitų kraštų. Ne per toliausia nuo čia.

— Nusiraminkite. Iš jo tėvo dvarelįo likę tik pamatai... O jūs klajojote: Praha, paskui kitos šalys (tai iš jūsų užuominų).

— Afrika.

— Ir šiaurės vakarų Indija, Narbados upė. Biologinio neprieinamumo polius. Gėlelė, kuri tenai auga... Vienas jaunas žmogus, matyt, vis tik rado ją, praėjo per šitą polių. Turbūt apsivilkęs koku nors skafandru.

— Hm. Tai antroji mano klaida. Aplink tą „polių“ gyvenantys žmonės ir jų polinkiai.

— Jeigu būtų antroji. Tai, ko gero, dešimtoji.

— O aš kaip tik tuo tikėjausi nukreipti jūsų dėmesį.

— Apie ką jūs? — paklausė Ščiuka.

— Klausyk,— sudraudė jį Adamas.

— Paskui sugrįžimas į tėvynę,— tęsiau.— Maždaug metai iki karo. Ir *slaptas* susitikimas su tėvu. Kodėl? Protingo tėvo apdairumas?

— Taip. Jis buvo vienas iš nedaugelio aiškiaregių, vienas iš tų, kurie matė viską. Žinojo, kad kyla audra ir kad geriau ją pralaukti.

— Ir todėl jūs Krokuvoj, o jisai Kladne. Taip?

— Aš — Krokuvoj ir Varšuvoj.

— Kur, sprendžiant iš visko, jūs susitikote su tėvu, kai prasidėjo karas.

— Taip. Kladnas buvo jūsų rankose. Varšuvą užgrobė vokiečiai. O kodėl jūs manote, kad mes susitikome?

— Manau, jog jūsų tėvui bendrais bruožais pavyko įspėti prosenelių paslaptį. Ir tais pačiais bendrais bruožais perdavė ją jums. Dėl visa ko. Manau, kad jis jums pasakė, jog egzistuoja

Knyga, Piestelė ir Grūstuvai, triada, kuri kartu padėtų įspėti paslaptį. Ir kad dvi dalys yra pas du patikimus žmones. O trečioji...

— Trečiąją turėjo bažnyčios sargas. Tas, kuris sargavo dar iki jūsų dėdulės. Traukdamiesi vokiečiai paliko jį ramybėje.

— Bet nepaliko ramybėje vokiečių pasieniečiai, kurie traukėsi paskutiniai. Kad jį nušovė, sužinojau iš Multano. Knygą, kaip nereikalingą, jis nunešė palėpėn, kur buvo sumesti kiti tokie pat nereikalingi daiktai. Visai išmesti juos buvo gaila. Taigi pagrindinė dalis be pėdsako dingo iš jūsų akių.

— Taip. Tėvas, visada buvęs toks apdairus, senatvėje tarsi apako, tarsi proto neteko. Su draugužiais iš ainzackomandos plepėjo apie „stebuklingą“ ginklą, apie tai, kad *anie* sugriš.

— Ir tuo, tikriau savo mirtimi (galimas daiktas ne atsitiktine), nutraukė dar vieną vedančiąją giją. O „draugužiai“ permaininguose karo įvykiuose taip pat sudėjo galvas. Ir dabar tik apytikriai, tik iš nuogirdų apie paslėptas senovėje brangenybes, dokumentus, apie Rozenbergo žinybos pagrobtas vertybes žinojo vos trys žmonės. Du banditai — tiek jums, tiek mums — ir jūs, paskutinis medžio lapas, gėlė tarp dilgėlių.

— Greičiau jau Kristus tarp dviejų plėšikų, — liūdnei pa juokavo jis. — Nors ne toks aš jau Kristus buvau. Man ten nieko nereikėjo, išskyrus testamentą (aš turėjau tik santrauką) ir tėvo atrastą genealogiją.

— Aišku. Reikėjo atkurti orumo, vertybės medį, kuris tiek metų buvo pašaipos ir niekinimo objektas.

— Taip.

— O ar jūs negalvojote, kodėl nesistengia ir nebando ką nors pagrįsti ar įrodinėti vienas iš Chodkevičių, kuris Afrikoje dabar turi paukščių fermą? Arba viena Radvilaitė, už dalyvavimą antifašistiniame pogrindyje apdovanota „Virtuti Militari“ ordinu, aukščiausiu Lenkijos kariniu ordinu?

— Kodėl?

— Todėl, kad jiems *nieko nereikėjo įrodinėti*. Jie — buvo jie. Ir įrodė tik tai, kad jie „lenkai, kurie niekada nepamiršo savo garbingos baltarusiškos kilmės“. Tai jie įrodė ir partizanų būriuose, ir barikadose, ir įvairiuose kalėjimuose. Savo darbais įrodė, o ne kilme, ne abejotinais, netgi įtartinais „protėvių žygiais“, ne draugyste su niekšais, nepaisant kas jie: aristokratai ar banditai.

Jis krūptelėjo lyg būtų gavęs antausį.

— O ar jums neatrodo, kad nutaręs atsikratyti praeities, viską papasakoti, dabar galiu nepasakyti nė žodžio?

— Tuomet aš už jus papasakosiu viską daugiau ar mažiau būdamas tuo įsitikinęs.

— Kodėl?

— Todėl, kad nekenčiau, ir tai išmokė mane galvoti. Galvoti šimtą kartų intensyviau.

Čia jis pirmą kartą per visą pokalbį išdidžiai atmetė galvą. Žilais liūto karčiais papuoštą prosenelio iš marmuro skulptūros galvą.

— O aš negaliu pasakyti, kad būčiau ko nors nekentęs. Tai ar dėl šito turėjau pralaimėti?

— Jūs turėjote pralaimėti, nes veikėte tokiomis priemonėmis, kuriomis naudojasi neapykanta, ir pati neprincipingiausia... Ar jūs žinojote tų savo bašibuzukų praeitį?

— Taip,— jo skvarbus žvilgsnis slydo kažkur virš manęs.

— Ir jūs nesigėdijote susidėti su jais. Triskart išdavusiais savo gimtinę. Ir jūsų paskutinis bandymas buvo iš tų atskirų nugeibusių pirštų suspausti kumštį. O jie tempė į visas puses. Jums rūpėjo tikrai jūsų giminės kilmės dokumentai, genealogija. Na, ir jeigu neklystu, be tų popierių, jums dar reikėjo... Žodžiu, reikėjo kažko, kad legenda apie du kunigaikščius Alšėniškius taip ir liktų legenda. Kaip amžiams liko legenda apie Dievo prakeiktą Slucko Olelkovičiaus pilį Kunigaikščių ežere istorija... Kas tai buvo?

— Kronika. Negailestinga mūsų šeimai. Ją saugojo, kad žinotų, bet neleistų kitiems sužinoti. Apie ją pasakoja ta knygos teksto dalis, kurios jūs taip ir neiššifravote.

— Nuo Valiužiničiaus nužudymo iki kunigaikščio priesaikos evangelija.

— Kas jam ta evangelija? — gūžtelėjo jis pečiais.

— Jis prisiekė, kad jie gyvi.

— Dvi savaites jie tikrai dar buvo gyvi.

— Na taip. Kas jam ta evangelija? Ir subadyti knygą, prieš kurią amžininkai pagarbiai virpėjo, jam buvo tik nusi-spjauti.

— Jūs kalbate netikėtus dalykus. Ar tai spėjimai?

— Tai apmąstymai. Ir atmintis. Ir tų žmonių žinios. Ir kai kurių mūsiškių. Taigi jums reikėjo šito, o banditams,— vienam brangenybių, kitam archyvo. Akistatos jums įrodys tai. Ir nė trupučio nenustebsiu, jeigu sužinosiu, kad jie rengėsi šantažuoti vienas kitą, o galbūt ir jus.

— Buvo tai.

— Ir dar buvo viena grupė. Tiksliau pogrupis. Jūsiškis.

— Koks?

Išsitraukiau „BT“ pakelį, prapjoviau dangtelį ir ištiesiau Lyganovskiui-Alšėniškiui.

— Aišku,— tarė jis,— be reikalo atkreipiau jūsų dėmesį į Pacholčiką. Tada, kai kalbėjomės prie tabako kiosko.

— Ir tai buvo. Ir tai kai kam kainavo netgi gyvybę.

— Aš čia niekuo dėtas.

— Taip, jūs niekuo dėtas! Tiesiog jūsų baisenybė pradėjo esti pati save. Dalimis.

Ščiuka su Chilinskiu susižvalgė.

— Gal pakanka?— paklausė Ščiuka.

— Kodėl?— klausimu į klausimą atsakė Alšėniškis.— Juk aš galiu sugriauti jo išprotautas konstrukcijas arba pripažinti jas. Man vis tiek. Pralaimėjimui reikia didesnio vyriškumo negu laimėjimui.

— Visockį jūs pažinojote iš jo ryšių su jūsų tėvu. Ir jų bendro ryšio su...

— Aišku su kuo. Nekelkime iš kapo mirusiųjų.

— Jūs pasikliovėte ne jų sumanumu, o vien tik šiurkščia jėga. Tačiau Visockis, gyvendamas mieste, neprarado pasitikėjimo ir savo protu. Jam nieko nereikė iškvosti iš Multano, jog „kažkoks iš miesto“ paėmė knygą, netgi siūlė pinigų už ją, tik senis jų neėmė. Ir paskui tas trisnukis tipas lankė visas senų knygų, senų graviūrų ir panašias parodas, į kurias tik galėdavo pakliūti, apsilankęs mieste. Ir kartą jam neregėtai pasisekė — susidūrė su Ptašinskiu, aptiko knygos pėdsaką. Atpažinau jį pagal Marjano nusakytą išvaizdą — kaimiečio ir miestiečio mišinys.

— Ne tik jisai matė. Jums pažįstamas Hutnikas matė. Bet jūs pats įsitikinote, jog jis švarus, kaip stiklas. Ir antikvaras.

— Ir abu turi liežuvį,— tariau aš.— Jie — klaidingas pėdsakas. Bet Hutnikas buvo puikiai pažįstamas su tuo vaikinui... na, kuris su šiukšlių kibiru vaikšto. O antikvaras ir jūs — su dailininkais iš dirbtuvių, esančių mūsų laiptinėje.

— Iš kur tai?.. A, suprantu, masajų ietis ir skydas. Kaip ten sakė Čiukovskis: „Neikite, vaikai, Afrikon...“

— Jums buvo labai paranku, kad Hutnikas ir antikvaras taip pat matė knygą. Tiesiog patogiu buvo paakinti knygų, kad skambintų, sekintų ir taip jau išgąsdintą žmogų. O be to patogiu — lyg ir šantažuoti vyrą su šiukšlių kibiru ir anuos.

— Aš nešantažavau,— tvirtai tarė Alšėniškis.

— Teisingai,— įsiterpė Ščiuka,— tam reikalui, matyt, netrūko žmonių ir be jūsų.

— Prašyčiau jūsų, pulkininke, netrukdyti dabar Kosmičiui.

Man tiesiog įdomu, *ką ir kaip* jis sužinojo. Išprotavo. Gal tai vienas paskutinių mano spėjinių iš psichologijos srities. O paskui... paskui būsiu visas jūsų nuožiūrai.

Ščiuka priverstinai nusišypsojo.

— Kad tai mano knyga, supratau iš karto,— pasakė gydytojas.— Jau minėjau, jog tėvas prieš pabėgimą man papasakojo, kaip ji atrodo. Pasilikti jis negalėjo. Likau aš. Iš Kladno persikėliau į Minską... Na, jis papasakojo. Be to, tas pasakojimas mūsų giminėj buvo perduodamas iš kartos į kartą. Man reikėjo surasti tikrus kilmės dokumentus. Po manęs — kam jie? O be jų geriau jau numirti. Taip ir padarysiu. Gana greitai.

— Na, ne taip jau greitai.

— O apie tai ne jums spręsti, Kosmičiaus.

— Kodėl? — paklausė nuo pat mūsų pokalbio pradžios tylėjęs Chilinskis.

— Aš ne iš tų, kuriems paskiriama mirties diena ir valanda. Aš pats ją pasirenku. Kalbėkite toliau, Antonai. Man iš tikrųjų įdomu, kaip jūs, būdamas tokioje psichinėje būklėje, sugebėjote kai ką sužinoti.

— O jūs — nesugebėjote, nors buvote viena iš pakopų tų laiptų, kuriais leidausi į beprotybę. Jūs ieškojote pas Marjaną knygos net tada, kai jis jos nebeturėjo. Nesusiprotėjote, kad knyga išnešta iš jo namų. Mielas draugas Pacholčikas buvo teisus: Ptašinskis nesurizikuotų vienas nešti knygą. Kažkokia sąmonėje glūdinti nuojauta patarė jam nupirkti kefyro ir butelį vyno ir įkišti man į portfelį. Primityvi maskuotė, bet su pardavėju ta tema netgi nuoširdžiai pasikalbėjome. Apie ką jis jums sėkmingai pranešė. Ir ligi tam tikro laiko niekas nebandė įsilaužti į mano butą. Tai buvo vėliau.

— Taip. Kol kas viskas teisingai... Gerardas kažkada buvo tėvo ir mano tarnas, ir aš prašiau jį pasekti jus. Žinant jo smalsumą, tai buvo tiesiog dievo dovana.

— Dabar aišku, kodėl kiekvienas mano žingsnis buvo žinomas. Ir tai buvo viena iš priežasčių, kodėl, dar jūsų neįtardamas, praradau buvusį pasitikėjimą jumis. Su Visockiu jūsų nesiečiau ligi pat tos dienos, kai buvo nužudytas Pacholčikas. Tai Visockis jį nužudė, nes pastebėjo, kad jūs ėmėte jo bijoti: pardavėjas žinojo pernelyg daug, todėl pradėjote juo nebepasitikėti. Jūs davėte jam silpnų narkotikų, atvirai kalbant, vaistų nuo nemigos, o jis taip padidino dozę, kad priemonė nuo nemigos tapo amžino miego priežastimi.

— Visockis žudė,— veikiau patvirtindamas tarė daktaras.

— Taip.

— Taigi. Matyt, padariau šiokią tokią kvailystę. Kai ko neįvertinau... Šiaip ar taip būčiau likęs neatpažintas, jeigu ne jūs.

— Nebūtumėt.

— Tiesiog nėra prasmės. Todėl ir žaidžiu kirstukus. Na, gerai, o kas per istorija su legenda apie damą ir vienuolį?

— Iš dalies pamačiau sapne. Be paliovos mažiau apie tai kiaurias dienas, todėl daug kartų man prisisapnavo. Aišku, ne be jūsų priemonių pagalbos. Be to, toje visų nieku laikomoje istorijoje sugebėjau išvelgti daugelį įdomių dalykų. Tai štai. Golkondos brangenybės, fantastiniai giminės turtai, kurie po senojo Vytauto mirties staiga dingo ir daugiau jau nebesugrįš.

Alšėniškis sėdėjo it suakmenėjęs. Tylus ir bejausmis jis žvelgė į kažkokio rytų dievuko statulėlę.

— O žinote,— netikėtai tarė jis,— esu tikras, kad mano antrininkas iš sarkofago mirė išsigandęs Valiužiničiaus prakeikimo. Siaubas ir laukimas. Be to, dar žmonos ir vienuolio šešėliai. Jis bijojo. Kaip kad laukinis bijo burtininko iš gretimo kaimo prakeikimo. Pagaliau juk jie ir buvo laukiniai. Netgi tas, laisvamanis, kuris nė per nago juodymą negerbė evangelijos, kuris pasiglemžė šimtmečiais kauptus ir jo amžininkų pinigus, tėvynės pinigus. Pagrobė ir jokių pėdsakų nepaliko. Bet, matyt, pėdsakai liko.

— Ir veltui slėpė. O lobis, kuris jau prieš tris šimtus metų buvo vertas šešių šimtų tūkstančių auksu ir dar už septynis milijonus brangakmenių. Kokį skaičių jo vertė sudarys dabar — neaišku. Astronominį... Be to, dar jūsų tėvo brangenybės ir ainzackomandos turtas. Ir dar archyvas, kuris tūkstančiams suteiks išsigelbėjimą ir saugumą, o vienietams, kurie krauju susitepė rankas, aišku, atneš pelnytą bausmę.

— Manęs tai neliečia. Mane jaudino tai, kad juokiamasi iš senojo Vytauto ainių, taigi ir iš manęs, tiesioginio jo palikuonio. Dabar man nerūpi netgi tai. Ir net Stankevičiaus vadovaujamos revizijos gėda daugiau nebejaudina mūsų giminės. Viskas atsistojo į savo vietas.

— Zoją jūs man taip pat pakišote?

— Na, ne. Iš pradžių ji pati.

Ščiuka nieko nesuvokdamas ryte rijo mus akimis. Chilinskis gūžtelėjo pečiais, lyg duodamas man suprasti: „Na, matai, viskas šiaip ar taip išplaukė į paviršių“.

— Nesiruošiu nieko slėpti nuo tardymo, pulkininke,— tariau aš.— Kur kaltas, ten kaltas. Prašau tik tiek, kad tas reikalas liktų paslaptį. Dėl vieno vyro (ne manęs) ir vienos merginos.

Esu pasiryžęs už viską atsakyti, jeigu būsiu pripažintas kuo nors nusikaltęs. . . Kaip jūs ją privertėte? Kuo nors buvo jums įsipareigojusi?

— Taip. Daug kuo.

— Pinigais? Gero vardo išsaugojimu? Jūs manote, kad tai — viskas?

— Daugeliui moterų — viskas.

— Aišku. Ir kai mūsų ryšys nutrūko, jūs privertėte ją retkarčiais ateidinėti pas mane. Dėl visa ko patikrinti, ar knyga vis dar čia, pas mane? Kuo gi ji kalta? Kad šantažavote pažintim su manim ir kitais? Garbingas, tiesiog kunigaikštiškas poelgis.

— Pacholčiko užgaida.

— Vis tiek. Jis — jūsų tvarinys. . . O ji, visai to nenorėdama, gal iš tikrųjų mane mylėdama, melavo. . . Pradėjo pokalbį apie „Chvančkarą“, kad palikčiau ją vieną bute. . . Ir papasakojo jums, kad Marjano širdis silpna ir kad jis vis tiek nemetė rūkyti.

— Ak, jau šitie geros atminties, atsimenantys visokias smulkmenas.

— Ne tik smulkmenas. Jūs įtarėte, gal viena tūkstantąja procento dalimi, bet įtarėte, jog knyga gali būti ir pas mane. Juo labiau kad tas su šiukšlių kibiru laiptinėje pasiklausė mano pokalbio su Marjanu. Ir paskui kaip kaimynui jums atpasakojo (prisimenate, juk mačiau, kai jūs apie kažką kalbėjotės).

— Buvo toks atvejis, — tingiai tarė jis.

— Ir manau, kad jūs, gal ir ne tą pat vakarą, bet paprašėte jo, kad paimtų knygą, kai manęs nebus namuose. Pažadėjote užmokėti. Štai kodėl vėliau buvo bandyta įsilaužti į mano butą.

Jis tylėjo. Ir taip buvo aišku, kad atspėjau. Pagaliau prašneko:

— Na, tada dar buvo abejonių. Beveik visi manė, jog knyga pas Ptašinskį.

— Ir tada jūs nutarėte jį užmigdyti. Argi jūs nesupratote, jog viskas baigsis šitaip. Ir štai Marjanas pats nusipirko pas jūsų liokajų pakelį užnuodytoas „Šipkos“. . . Visa nelaimė, kad jūsų kairioji nežinojo, ką daro dešinioji. Pacholčikas pakišo „Šipką“ ir pro rakto skylutę užmigdė šunis, tikėdamasis panaršyti po butą, kai ten nebus šeimininko. O tuo pat metu Marjanas važiavo prie ežero. Kaip buvo prašomas raštelyje, parašytame mano braižu ant mano popieriaus. Juo pasirūpino Zoja. Kažkas iš jūsų padirbo mano braižą. Greičiausiai tai padarėte jūs.

— Irgi teisybė. Ką dar papasakosite?

— Apie jūsų, kaip nuodytojo, veiklą.

— Oho! Ar jūs persikvalifikavote?

— Ne, — tariau aš, — tai buvo man dovana. O jūsų byla...

— O jų ir jūsų byla dabar užsiims ne jis, — pasakė Ščiuka. Ir netgi ne aš. Gaila. O antra vertus, kai pamaniau, jog rečiau matysiu jūsų hm... veidą, tai nėra ko ir gailėtis. Kalbėkite toliau, Kosmičiau.

— Jums, Alšėniški, reikėjo mane išmušti iš vėžių. Jūsų nelaimei, turėjau du pasikalbėjimus. Abudu beveik vienu metu. Vieną su jumis, kai jūs, prisimenate, sodinote gyvatvorę. Apie seno viengungio psichikos keistenybes. Ir kitas prie kiosko su Pacholčiku. Jis pernelyg įdėmiai stebėjo, kaip aš atidarau pakelį. Jūs abu tada šitai įsiminėte ir nusprendėte, jog nebūtinai dėl manęs apnuodyti visą pakelį, kaip Marjanui, kuris rūkė retai. Ir tą užduotį nuodyti „metodiškai tikslų seną viengungį“ jūs patikėjote Pacholčikui. Dvi trys cigaretės iš krašto, kur prakerpu pakelį. Ir veikti pradės ne tuoju... Tai va. O dabar turite pats pasakyti. Kaip? Kokiomis priemonėmis?

— Taip. Čia jau tik aš galiu paaiškinti. Tada visai neįtariau, jog mano pasakojimas apie Šiaurės vakarų Indiją gali ne atitolinti, o priartinti jus prie paslapties įminimo. Ką gi, Nabrados slėnis kerta plokščiakalnį. Upė labai slenkstėta. Nėdidi laivai plaukioja tikrai žemupyje. Ir jos slėnis — ne savana, o beveik tropinis, neįsivaizduojamai tankus miškas. Vietomis tikrai stačios pakrantės uolos suardo šį peizažą. Ir dažniausiai tenai po keletą kilometrų driekiasi bičių mėgalopoliai. Koriai kelių metrų storio ir aukščio, medus suneštas per šimtus metų, apačioje net pajuodavęs... Pagaliau, visa tai puikiai aprašė Kiplingas „Džiunglių knygoje“... Bet man dabar nerūpi poezija, raudonmedis, juodmedis, santalmedis, vienas dievas nežino, kokie dar medžiai. Ir visa tai apraizgyta lianomis, o pačių aukščiausių uolų plyšiuose auga orchidėjos. Žiedai sulig žmogaus galva. Kartais už pakrantės uolų užkliuvę medžiai, šakos, lapai ir kita sudaro užtvankas, ir tada upė išsilieja į žemumas, jeigu ten jų yra, sudarydama juodas arbatos spalvos balas.

Jis užsirūkė iš savo pakelio.

— Man teko ten ilgai klaidžioti. Ir su nešikais, ir vienam, kai jie paliko mane. Ir vis tiekėjau. Man gerai mokėjo Achmadabade, Bombėjuje, o ypač Džaipure ir netgi Delyje. Už augalus: ir gydomuosius, ir nuodinguosius, ir... narkotinius... Ten, kažkur tarp Burchanpuro ir... Bet ar ne vis tiek kur?! Taigi nūgirdau apie vajo augalo žiedus ir sėklas — retą ir neregėtą poveikio narkotiką. Jis retas todėl, kad auga tik toje neprieinamoje bičių zonoje. Gal seniau jo arealas buvo platesnis, bet

žmonės jį rinkdami išnaikino. Tiesa, labai retai šio augalo sėklas, jo ašaras... vėjas atneša ir į žmonių gyvenamas vietas.

Jo veidas tarsi suglebo.

— Ir kuriam galui grįžau atgal, į vadinamąją tėvynę?.. Pavargau nuo klajonių?.. Ar suviliojo turto šešėlis?.. Štai dabar esu juo sotus... O ten galėjau būti monopolininku, tapti milijardieriumi... Tiktai nusispjaut man į visa tai... Tiesiog niekur nebuvau toks laimingas kaip tenai... Na, gerai, užtenka apie tai.

Atsisėdo, kad būtų patogiau, tarsi pasirengęs skaityti pasakaitą. Taip ir buvo.

— Jums turbūt nė karto nekilo mintis, jog žmogui (turiu omeny subtilų žmogų, o ne purviną kiaulę) ilgainiui viskas nusibosta. Kiaulė taip visą gyvenimą ir siurbs ruginę, būdama tuo patenkinta, subtilus žmogus — išradinėja, vis ką nors įmantariau, su didesne išmone, tiesiog nenormaliai, iškrypėliškai.

— Ar čia apie save?— paklausė Ščiuka.

— Ne,— pasakė Chilinskis,— jis ne iš tų. Jo liguistas polinkis — stebėti kitų iškrypimus. Jis kaip rašytojas. Kam jam griebtis peilio, muštis į Napoleonus? Be jokios rizikos galima daryti, ką nori, rikiuoti kariuomenę, vadovauti epochoms, despotiškai valdyti svetimą garbę ir sąžinę... Doras žmogus savo sukurtus legionus veda į gerumą ir gerį, o blogas...

— Teisingai,— sutiko Alšėniškis,— blogio ir ištvirtimo „rašytojas“. Juodoji jėga. Eibininkas. Piktoji Ženevos dvasia... Tai štai, iš pradžių buvo aguona, Morfijus, miego dievas su žydinčia aguona rankoje, opijus, o jame paprasti dalykai, tokie kaip morfinas ir morfijus, papaverinas, kodeinas ir kiti. Ir visa tai prasidėjo Graikijoje, o ne Indijoje ar Kinijoje. Į rytus šitai atnešė Makedoniečio falangos. Taip viskas buvo. Ir... kraštas apkvaišo. Tačiau opijus kaip naikinimo ir griovimo priemonė tarsi atgyveno savo amžių. Ir ne įstatymai prie to prisidėjo. Ar atsibodo? Tai kaip? Per tris šimtus opijaus rūkalių. Honkonge — dešimtoji milijono dalis. Įgriso, kaip ir gryna kramtomoji guma iš kokos lapų Amerikoje. Ir ji nusibodo, kaip Indijos kanapė, Meksikos kaktusų ekstraktas, haliucinogeniniai grybai. Žodžiu, nelaimė. Žmogus atkakliai kvaišinas, skuba į pražūtį. Atims vieną nuodą arba jis nusibosta — atsiranda šimtas naujų. Hašišas, heroinas... Atsirado, tiesą sakant, jų visada ir buvo, ir labai baisių dalykų. Žmogus trumpam laikui įgyja siaubingą jėgą. Praeina ten, kur nė skruzdė nepralįstų. Vienas išvaiko visą minią. Ir mato nuostabius reginius. O po to galvos skausmas, kartais net paralyžius mažiausiai porai mėnesių. Bet

potraukio dar nėra. Jei kas pabandė du kartus iš eilės — tas žuves. Ir visa tai mokslininkai ir daktarai kūrė, apeidami gamtą, pasitelkę chemiją. Ir visa tai bandė, svarstė, dozavo. Vien tik tam, kad iš Nepakenčiamo pasaulio galėtų atsидurti Didžiosios Iliuzijos pasaulyje. Visaapimančio Pasitenkinimo pasaulyje, kuriame nieko nereikia nei savo, nei moters kūnas, nei savo, nei visų žmonių protas, nei savi vaikai, nei visa Žmogaus giminė. Be vargo gauni tą akimirkos saldumą. Malonumas staigus, kaip torpedos šūvis į laivą. Tiktai čia laivas — smegenys. Sprogi-
mas — tai saldi agonija. Maloni sava ir visos Visatos mirtis nuo savo paties rankos. Ir... apgaulingas prieš sunaikinimas, nesvarbu, ar jis vienas prieš tave ar milijardai.

— Mirtis nuo savo paties rankos? — paklausiau aš. — Žemės rutulys, apgyvendintas idiotų? Žmonija, kuri sėdi ir mėgaujasi net seilės tįsta?

— Ne. Ne visai taip. Mokslininkai toje kompanijoje ieško draugų. Ir jų randa. Retai. Ir tik saikingai vartojančių.

Staiga Chilinskis prabilo tokiu liūdnu tonu, kokiu jo nė karto nesu girdėjęs kalbančio:

— Netgi genialiems žmonėms nepavyko sukurti analogiškų, kurie neįeitų į organizmo medžiagų apykaitą ir nesukeltų pripratimo prie narkotikų efekto.

— Man pavyko, — paprastai pasakė Alšėniškis. — Tokią medžiagą išskyriau iš savo augalo vajo. Susintetinau.

— Tai neįmanoma... Kaip jūs tai padarėte?

— Šito jūs nesužinosite. Ir turbūt nesužinosite niekada. Ta medžiaga nekenksminga, beveik nekenksminga. Ji duoda žmogui Iliuziją dargi realesnę už pačią Realybę. Bet man atrodo, jog tai būtų bloga dovana žmonėms. Tegu ji išnyksta kartu su manimi... Pacholčikas ir Visockis išprašė iš manęs truputį ekstrakto. Vienas, kad jus išmuštų iš vėžių, atimtų pasitikėjimą savo jėgomis. Kitas, kad užmigdytų Ptašinskį. Ir jų keliai kaip tik susikryžavo prie jo ir prie jūsų. Jūs, Kosmičiau, nesisielokite, nes dar nespėjote priprasti prie to narkotiko. Negalėjote. Man nepavyko išskirti itin grynų medžiagų. Reikėjo laiko ir laboratorijos, — ne tokios kaip mano. Visgi medžiaga buvo veikli, davė teigiamą efektą. Argi jūs po haliucinacijų ir trumpalaikės depresijos nejausdavote įkvėpimo, jėgų antplūdžio? Aišku, neilgam. Siaip ar taip, jau tada, kai jūs atėjote ir pasiskundėte savo būkle, supratau, kam Pacholčikas panaudojo savo dalį. Ir supratau, kad pripratimas visgi turi paimti jus į savo letenas. O jeigu tu esi kieno nors letenose — tai jau asmenybės degradacija. Bet tam reikėtų metų. Nieko. Jūs liksite sveikas.

— O mano draugas mirė.

— Ir tai antroji priežastis, kodėl paslaptis turi būti palaidota. Tokia nekenksminga medžiaga, ir staiga virtinė, lavina mirčių. Išeina, lyg būčiau prie jų prisidėjęs.

— Taip atrodo. Be to, ir jūs, ir Pacholčikas žaidėte su ugnimi. Įkalbinėjote mesti rūkyti. Tai man pasirodė, kažkur pasąmonėje, keista jau tada. Toks sutapimas. Ir patarimai vienodi. Ir tai, kaip prakerpu „BT“ pakelį abu vienodai pastebėjote. Tik štai ką norėčiau žinoti. Kodėl ne visada vienodai veikė?

— Narkotikus išsvirkšdavo švirkštu, matyt, tik į dvi cigaretes pakelyje. Be to, ne į kiekvieną pakelį.

— Kam jums šito reikėjo?

— Jūsėjote tikrais pėdsakais. Reikėjo, kad jūs netektumėte pasitikėjimo savimi. Be to, jeigu aptiktumėte mano pėdsakus, jeigu patikėtų jūsų nuojauta, — niekas nepatikėtų bepročio parodymais.

— O Marjanui užtaisėte visą pakelį! Ir tuo pat metu perdavėte raštelį. Taigi užmigo jis ne bute. Jis išvažiavo, palikęs jums laisvą veikimo lauką. Užmigdę šunis, jūs galėjote ieškoti, kiek tinkami. O jam, stovint valtyje, prasidėjo haliucinacijos. Ir niekas nebesužinos, kokios mintys sukosi jo galvoje paskutinę akimirką.

Vėl laukymės pakrašty išgirdau tyliai teliuškuojantį vandenį, kuris retkarčiais lyžteldavo smėlį, ir vėl suvokiau, jog tai ne laukymė, o tiršto rūko apgaubtas ežeras. O to paskutinio ežero dugne mano mylimas draugas (daugiau tokių nėra ir niekada nebus). Nužudytas ne dėl kokio nors išskaičiavimo, o dėl kvailo atsitiktinumo, tiesiog, kad „taip išėjo“. O šitie gyvena, ir jų širdyse nėra mano anuometinės nelaimės nuojautos. Nieko, vis tiek nepatikėjau infarktu ir priverčiau kitus tuo nepatikėti.

Jų širdis taip pat persmelks paskutinis liūdesys. Ir tai bus vienas iš nedaugelio mano poelgių, už kurį paprašysiu tavo atpildo, viešpatie.

— Ir velionio butas jums nedavė ramybės, — tęsiau vėl. — Vieną kartą jūs bandėte įsigauti, bet sutrukdė kiemsargė. Kitą kartą įlindote, bet nieko neradote. Ir tada nutarėte nenuleisti nuo manęs akių, kad aš atvesčiau jus prie tikslo. Jūs nieko nežinojote apie testamentą, kuris man metė šešėlį. Menkai susigaudėte, kokia čia istorija su paveikslais, bet nepasidrovėjote nukreipti smūgį į antikvarą ir Hutniką. Marionetės! Ir čia užčiuopiau siūlo galą. Jau pirmieji žingsniai privertė mane pagalvoti: o gal čia ne šiaip sau spekuliacija, jeigu knyga pažymėta Petro Davidovičiaus ir Vytauto Alšėniškio inicialais. Vadinasi, tai šeimos relik-

vija, vadinasi, turi būti likęs koks nors giminaitis ar paveldėtojas.

— Na, apie šifruotę tada mes nė vienas nežinojome, nors buvau kažką girdėjęs iš tėvo (jis nieko tvirtai nežinojo). Apie kažkokią popieriaus juostą, taip pat apie kažkokį kažkam reikalingą grūstuvą, vyšnių klijus ir piestelę. Ir kokia galėjo būti mums nauda iš šito? Neaišku, nei ką, nei kaip su jais daryti. Prasidėjo ginčas. Vieni sakė, kad ir toliau reikia jums drumsti protą, o man atrodo, jog su haliucinacijomis geriau baigti.

— Kitaip sakant, laikinai nutraukti. Ir jūs tai padarėte.

— Taip. Reikėjo duoti galimybę jums iššifruoti, jeigu jau mūsų žinių ir proto nepakako. O tada jau pasinaudoti jūsų pastangų vaisiais.

— Su Marjanu to nepadarėte, — rūsčiai tariau jam.

— Per vėlai sužinojau, — tarė jis. — Sakau ne tam, kad pasiteisinčiau. O kai sužinojau — buvo vėlu ką nors daryti. Jau reikėjo pašalinti Pacholčiką. Liudininką. O paskui vėl jus bauginti. O gal jūs, nors ir aptikęs pėdsaką, išsigąsote ir viską mesite.

— O aš neišsigandau. Ir todėl jūsų banditai nutarė mane išgąsdinti ligi... mirties.

— Viena, ko mes neįvertinome — tai jūsų valios. Ir dar to, jog pono Ščiukos žinyba susidomėjo tuo reikalu, nors, atrodo, kam jam turėjo rūpėti tie trijų šimtų metų senumo dokumentai.

— Mes ir nesidomėjome, — burbtelėjo Ščiuka. — Pernelyg ilgai, nebijau prisipažinti, nusikalstamai ilgai nesidomėjome. Dėl to ir įvykiai taip liūdnai susiklostė.

— O tai neįėjo į jūsų kompetenciją. Argi jūsų uždavinys padėti istorikams ir literatūros tyrinėtojams? Padėti ponui K. ieškoti „Eneidos“ autoriaus? Arba poniai S. ieškoti senųjų Alšėnų?

— Nedrįskite apie ją kalbėti, — griežtai pasakiau.

— A-a... na, dieve duok. Bet padėti jiems visiems — ar ne per gerai bus?

— Be reikalo nepadėjome, — pasakė Ščiuka. — Abipusė patirtis būtų labai pravertusi.

Atrodė, jog prieš mus sėdi ne arešto laukiantis žmogus ir ne tie, kurie priėmė jį prie sienos, o tiesiog vyksta malonus pokalbis visiems įdomia tema.

— Beje, ar neišgėrus mums konjako? — atsistojo Alšėniškis. Mes susižvalgėme. Šito jau buvo per daug. Nors antra vertus.

— Kaip apdovanojimas už tai, kad pralaimėjau ir, kaip matote, pralaimėjau vyriškai. Nesispyriuju. Mielai šnekuosi.

Jis atnešė iš bufeto nepradėtą „Dvinos“ butelį.

— O ką? — staiga įveikęs savo pyktį, tariau aš. — Galima.

Tikiuosi, jog jis nelaiko savo bufete dešimt apnuodytų dar neatkimštų butelių.

— Galima,— pridūrė ir Chilinskis.

— Aš nenuodiju gėrimų.

— O cigarečių?— paklausiau.

— Atsimenate, kaip jus atkalbinėjau nuo rūkymo, o gerti patariau po truputį?

— Tiesa,— prisipažinau.

— Nenorėčiau nei jūsų nunuodyti, nei pats nusinuodyti. O jums, Chilinski, ačiū už jūsų „galima“.— Ir pakėlė taurelę.— Na, nesidaužkim, to jau būtų per daug.

Atmetė žilus lyg liūto karčius. Paskui tarė:

— Visai galimas daiktas, jog tai paskutinis mano atkimštas konjako butelis. O gal kaip paskutinį pageidavimą dar suteiks tokį malonumą? Ar tai pas mus priimta?

— Kas jums sakė, jog reikės išsakyti paskutinį savo pageidavimą?— paklausė Ščiuka.— Juk jūs daug ko nežinojote. Žinoma, jeigu čia sakėte teisybę.

— Sakiau teisybę. Bet jeigu ir tektų tarti paskutinį žodį, nereikščiau pageidavimų ir nesisukščiau. . . Taip, daug ko nežinojau. . . Tačiau yra ir kitas teismas. Kur kas rūstesnis ir teisingesnis. Ir, atrodo, paskutinis Alšėniškis nusipelno šito teismo.

— Dievas?— paklausė Chilinskis.

— Apie tai jūs pasikalbėkite su Leonardu Žichovičium,— atsakė šeimininkas.

— Kurio merginą kartu su kitais Visockis išdavė vokiečiams.

— Susigiedojo,— ironiškai tarė Alšėniškis,— žudikas ir žudiko palikuonis.

— Nuolaidžiautojas,— pasakiau aš.

— Zojos mirtis,— lyg klausdamas lyg teigdamas pasakė jisai.

— Taip. Nors jinai ir pati nusinuodijo, galų gale jūs prie to ją pastūmėjote.

— Kodėl?

— Neišlaikė. Sąžinė nepakėlė išdavystės. Manė, jog turėjo vieną vienintelį, o jinai jį atidavė į rankas priešams. . . Žinote, kaip tai skaudu.

— Tada šito dar nežinojau.

— „Tada“— tai reiškia, kai įsitikinote, jog Marjano bute knygos nėra, ir pamėginote išlaužti mano buto duris. Tada jums ir prisireikė jaunuolio su šiukšlių kibiru pagalbos. kažkas atidaro. . .

— Visockis.

— O kitas stovi ir saugo. Kai pabaidžiau Visockį, jis spėjo

apačia voratinklių prasmukti į rūšį, o paskui, kol bėgiojau į kiemą, iššokti į gatvę. O vyrukas apsimetęs, jog „girtas kaip pėdas“, šmurkštelėjo pas merginas ir kvailiojo lyg niekur nieko.

— Ką gi, pasidomėsime ir juo,— pasakė Ščiuka.

— Juo labiau kad, kaip man rodos, jis turi ir kitų nuodėmių.

— Nieko kito mums nielieka,— tęsė Ščiuka.— Archyvo ir ainzacštabo su Adelbertu fon Vartenburgu ir Francu Kernu reikalais užsiims kiti.

— O jų pakalikus jau tada pilies kieme pastebėjau. Jūs manote, jog jie išsigando, kad fotografuoju išgriautą sieną? Nė velnio! Savo nuotraukų jie išsigando! Šitą greitai suvokiau.

— Ir tylėjote,— pasakė Ščiuka.

— Visi tylėjo. Ir jūs buvote ne geresni... Gerai, kad ten įgijau ne tik priešų, bet ir draugų.

— O aš draugų neturėjau,— tarė Alšėniškis.— Vieni pakalikai. Šunuodegiai.

— Argi šunuodegiai? Šunuodegiai — tai kurie iš paskos kaip šuns uodega mataruoja. O jeigu žmonės vienas prieš kitą kaip... Tai kaip tokius vadinti?

— Pasakyčiau, kaip tokius vadinti. Bet ir taip visiems aišku,— nusijuokė Ščiuka.

— Taigi, taigi. Šitaip ir ne kitaip.

— Taip, išsprūdo jis tada,— pasakė Alšėniškis.— Velniška laimė. Matyt, kai paskutinį kartą varė *tenai*, pavyko nepastebėtam šmurkštelėti į krūmus. Sargyba nesuskaičiavo, jog vieno trūksta.

— Dabar mes jau nesužinosime...— buvau bepradedęs aš.

— Kodėl nesužinosime?— paklausė Ščiuka.— Viską sužinosime. Liudininkas, kuriam pradeda grįžti atmintis... Vertėjo išsigelbėti tada nuo sušaudymo, šitiek metų gyventi nelaimingam, kad jau grįžtant sāmonei patykotų mirtis. Štai jums ir bėgimas nuo tikrovės.

— Ir taip pat ne be jūsų kaltės,— pagiežingai tariau Alšėniškiui.— Kai reikėjo pasirinkti, ką gelbėti, savo kailį ar štai tokio nelaimingojo gyvybę, jūs pasirinkote savo kailį... Kas jis prieš aukščiausias jūsų intencijas? Abstraktusis humanizmas... O kaip su konkrečia neapykanta žmonėms?

— Nereikia manęs pernelyg erzinti,— pasakė Alšėniškis.

— O kiek jūs su savo abejingumu mirtinai įžeidėte?

— Nereikia jo perauklėti,— ramino mane Chilinskis.— Tuščias reikalas.

— Tuščias,— sutiko gydytojas.— Aš Alšėniškis. O kaip jūs manėte? Paskutinysis. Kitų nėra. Išnyko. Neperauklėti.

— O juk buvo, gyveno. Deja, ne taip kaip tie, kuriuos sumaitojo karas, kurie per anksti mirė. Žudikai ir jų aukos.

— Žudikai, deja, turėjo jėgą ir buvo gudrūs. Klastingi. Kaip tas Gončiarionokas-Bovbelis gudriai pats nuo savęs pabėgo! Pabėgo, patupėjo pelkėj, o garsiai visiems apsiskelbė, jog gaujos sutriuškinimo išvakarėse pabėgo nuo banditų šūvių. Dar ir didvyrį vaizdavo... O kaip to savo grūstuvėlio laikėsi įsikibęs! Ir pinigų, ir gyvybės. Bet tų išdavystės pinigų, kruvinų pinigų jūs nepamatysite! Viskas baigėsi! Galas! Dabar jau tikrai galas!

— Galas,— pasakė Alšėniškis,— tik mano galas ne toks, kaip jūs įsivaizduojate. Aš paskutinysis, ir išeisiu, kai pats panorėsiu, ir tuo keliu, kurį pats pasirinksiu.

— Tik niekaip jums nepavyks nuraminti sąžinės, kad lengva širdimi galėtumėte prisiminti savo gyvenimą ir darbus. Priešingai, paskutinę gyvenimo minutę jūs šlykštėsitės savimi. Jūs išgyvensite netikinčiojo pragarą. Tai bus baisiau už visus pragaro katilus.

— Mano valioje — nutraukti prisiminimus. Jeigu jūs ir nebūtumėte prisikasęs iki manęs, pats būčiau atsisakęs tęsti šią komediją.

— Kodėl?

— Man nusibodo gyventi. Atsipyko. Šitoje banditų sukėltoje žudynių bakchanalijoje. Ir Lopotucha. Bijojo, kad išduos — šalin jį! Ir Zoja, supratusi, kad žmogus žuvo dėl jos,— neišlaikė. Vienas dalykas meluoti, ir visai kas kita — mirti dėl tavo kaltės.

— Baimė. Ir mane bandė pasitikti su peiliais, o kai nepavyko — užvertė požemyje. Jūsų protėvis buvo labai išradingas blogiems darbams. Bet ir jūs nedaug nuo jo atsilikote. Nors ir svetimom rankom.

Sėdėjome tylūs, prislėgti. Negaliu garantuoti už kitus, bet pats jaučiausi kuo bjauriausiai.

Už lango mirgėjo įvairiaspalviai miesto žiburiai. Vieni geso, kiti įsižiebdavo, sakytum kažkas iš lėto žaidė prie milžiniškos nežinomos mašinos pulto. Ir tiktai melsvos „dienos“ šviesos gatvės žibintų ir raudoni televizijos bokšto žiburiai visą laiką buvo tie patys.

O man buvo koktu, kaip ir visada, kai mano kelyje pasitaikydavo žmogus, pats suluošinęs, sugadinęs savo likimą.

Alšėniškis žiūrėjo į žiburius taip, tarsi matytų juos pas-
kutinį kartą. Tikriausiai taip jam ir atrodė.

Ir jam, ir man.

— Gyventi kaip Šablyka?— paklausė jis.— Ar būti savimi?
Ar kaip Žichovičius?

— Kaip Kosmičius,— pasufleravo Chilinskis.

Nebūtų jis savimi, jeigu nepabandytų patikrinti, o kas iš-
eis iš tokio priešpastatymo.

— ... kaip Kosmičius — dar suprantama. Bent jau turi tiks-
lą, moka jo siekti ir siekia. Nepaisydamas pavojų, įtarimų,
gandų. Girdite, Kosmičiau, kokius aš jums komplimentus sa-
kau? Užtarkite ten už mane žodelį prieš jūsų humanizmo dievą.
Gal metais kitais anksčiau išleis iš katilo... Arba kaip ten
jūsų rašytojas istorikas yra parašęs... Na, tenai buvo toks
epizodas, kaip kipšas rašė disertaciją: „Absolūtus optimalaus
spaudimo dydis katiluose, kuriuose verdami nusidėjėliai...“
Tai štai. Būti kaip Chilinskis, Kosmičius ar koks kitas į juos
panašus — negaliu. O būti kitoks — nenoriu. Aš — Alšėniškis.
Ir mirsiu, kaip Alšėniškis. Užtenka to, kad visą gyvenimą
nugyvenau inkognito.

— Na, gerai,— tariau aš.— Pacholčikas užmokėjo savo gy-
vybe už tai, kad buvo pavojingas jūsų veiklos liudininkas,
kad pernelyg daug žinojo, kad įpainiojo jus į žmogžudystę,
nesilaikė drausmės, viršijo „įgaliojimus“. Nepaisydamas jūsų
draudimo, narkotiko likučius panaudojo savo nuožiūra. Bet
už ką Kucharčiką? Už ką kiemsargį? Nepavojingas. Tik tiek,
kad lenda kur nereikia su savo klausimais.

— Štai už šitą „tik tiek“. Bet aš Pacholčiko nė pirštu ne-
paliečiau.

— Taigi. Kam jums teptis rankas? Jūs davėte žinią Visockiui,
o tas, kadangi tada iš Alšėnėlių nebuvo išvykęs, matyt, pa-
sinaudojo vyruko su šiukšlių kibiru paslaugomis, kad tas pa-
šalintų pardavėją... Taip? O nelaimė lėmė Kucharčikui tapti
liudininku, pasipainioti tuo metu, kai anas vykdė Visockio
nurodymą.

— Taip.

— Jis ir be to gerokai susitepęs. „Trečias“ ir „ketvirtas“
pirmojo mano užpuolimo metu ir buvo tie du — Pacholčikas
ir jo žudikas. Tas su šiukšlėmis. Nieko daugiau iš jo ir neliks.

— Išsiaiškinsim, kas, kur, kada ir kaip,— pasakė Ščiuka.—
Byla bus išnagrinėta iki panagių.

— Pacholčiko man buvo gaila,— pasakė Alšėniškis.— Ne-
kalbant jau apie varganą kiemsargį... Tada ir nutariau: jeigu

jau pėdsakas atves iki manęs, nieko nedarysiu, kad nukreipčiau smūgį nuo savęs. Aš tarsi uolą kalnuose išjudinau. Ir nuūžė ta žmogžudysčių lavina. Gaila, kad suteršiau savo vardą susidėjęs su tais pašlemėkais.— Ir labai nuoširdžiai, kad negalėjai juo netikėti, tarė:— Aš tik parodyčiau pėdsakus. O jie daugelį atvedė prie žūties. O išvengti šito sutikimo su jumis galėjau visai lengvai. Tik neturėjau teisės išnykti, nepapasakojęs jums visko.

— Kokių būdu išnykti?— paklausė Ščiuka.

— Nagi štai ten rašomojo stalo stalčiuje pistoletas. Paimkite jį. Man jo neprireikė ir neprireiks.

Ščiuka pasikėlė, ištraukė stalčių ir išėmė iš ten „valterį“.

— Ne, aš ne šnipas,— aiškino toliau gydytojas.— Ir ne banditas. Tai tik jie gali. Mano jėgoms buvo kur kas daugiau įmanoma, deja, jomis pasinaudojau ne taip, kaip derėjo. Man ir pinigų iš tenai nereikėjo. Tik kai kurių relikvijų.

— Dėl savigarbos?

— Nedaug gero aš padariau gyvenime, taigi...

— Bet kam šitai?

— Mąstykite, kaip anksčiau,— būsite akademikas. Tyrinėkite, kasinėkite — tapsite garsenybe! Tai jums pranašauja žmogus, kuriam mažai beliko gyventi... Gyventi? O kas pasakė, kad mano giminė turi teisę gyventi? Taigi... Tai yra taip tikra, kaip ir tai, jog esu Alšėniškis, tos giminės lašas, jog negaliu kitoks būti ir kad kito kelio nebeturiu. Vadinasi, lieka viena išeitis.

Mostelėjo ranka, lyg kuo atsikratydamas:

— Esu seniai pasirengęs ir aukštybėms, ir mirčiai. Tik ilgai nežinojau, kas laimės. Pasirengęs buvau dar keturiasdešimtaisiais, Varšuvoje. Su tėvu tada buvome mirtinai susipykę. Galbūt labiausiai per visą gyvenimą. Todėl, kad tik dabar aš esu arčiau mielaširdingo, visaatleidžiančio Išganytojo, negu buvau tada. Todėl, kad tuo metu man nepatiko, jog tėvas pradėjo žaidimą su ponu Rozenbergu.

Jis kalbėjo, o bloga darėsi man. Galingas, gražaus sudėjimo kūnas, tobuliausia savo didingumu išvaizda, žili liūto karčiai. Stebėtinai mažos, dailios plaštakos ir kojų pėdos.

Dieve, koks nepriekaištingas, tobulas žmogaus giminės paveikslas! Filmuose tokius rodyti, būti jų draugais, ginti juos bet kuria kaina!

Deja, po tobula, dieviška išvaizda slypi kiaurai rūdėsių pragrauzta, krauju ir purvais aptaškyta esybė. Sąžinės raupsai, smegenų sifilis. Likime, dieve ar dar kažkas, kaip nepataiso-

mai, žiauriai kartais juokaujate su žmonėmis ir epochomis!

Tai iš jo varva nuodingi pūliai, tai jo veikla atvedė prie to. O aš negaliu jo pasmerkti, nes esu supykęs ant visų žmonių. Todėl, kad tai aš esu įžeistas, apspjaudytas, iškoneveiktas.

— Kuo čia dėta mirtis?— paklausiau su naujai kilusiu, kaninančiu žmogiškojo bendrumo jausmu.

— O kas man gali uždrausti bent lėkštę trenkti į sieną, atsisakyti valgio? Gerai, tarkim, atsiras būdas priversti mane nedaryti šito. O kas man uždraus nebenorėti gyventi? Išjungsiu save — ir viskas. Patikėkite. Žinant rytietiską kelią į didįjį poilsį, didžiausią išsivadavimą nuo visų negandų,— čia nieko nėra sunkaus. Sustabdyti širdį valandai ar visam laikui — koks skirtumas?

Jis pažvelgė į Ščiuką ir nusišypsojo.

— Na, kaip sako lietuviai, dar po vieną. Nebijokite, aš ne dabar. Kam gi man daryti nemalonumus jums, Ščiuka, ir jūsų kolegoms? Be to, dar privalau duoti oficialius parodymus. Todėl, kad šis mūsų pokalbis neturi juridinės reikšmės. Pirmiausia oficialiai viską papasakosiu ten, kur reikia. Tai išteisins mane bent dėl to, jog aš vos neišvedžiau iš proto Antono. Šito daryti taip pat nenorėjau. . . Tai pakelkim nesusidauždami.

Alšėniškis iš lėto išgėrė savo taurelę.

— Na štai, atrodo, viskas. Štai ten mano kabinetas, ten yra telefonas. Eikite, Ščiuka, ir paskambinkite tiems, kurie turės vesti mano bylą. . . Ligi tol, kol aš tai laikysiu reikalinga. Ir uždarykite paskui save duris. Nenoriu girdėti, kokiais žodžiais tai sakoma. Neturiu tokios patirties ir negeidžiu jos įgyti.

Ščiuka nuėjo į kabinetą. Mes trise sėdėjome ir tylėjome, žiūrėdami pro langą į žiburių nutviekstą miestą.

— Žinau, kas manęs laukia,— pasakė gydytojas.— Galimas daiktas (tai priklauso nuo to, kaip į tai žiūrima), ir blogiausia, ko galima tikėtis. Kaip rusai sako „vyška“ arba „dyrka“.

— Ir taip, ir kitaip sako,— netikėtai pats sau ištariau.

— Greit darote pažangą. Pastebimai. Gal jums vertėtų pereiti į Ščiukos žinybą?

— Vėlu,— pirmą kartą šį vakarą mane apėmė įsiūtis.— Tačiau eičiau, kur tik norite, kad tik štai šitokius, begėdiškai abejingus žmonėms dėl tariamai kilnaus melo. . . Aikštėse tokius už kojų karčiau. . . Savo rankomis, be jokios milicijos bausčiau.

Už durų girdėjosi Ščiukos pokalbio nuotrupos. Paskui jis padėjo ragelį, grįžo į kambarį ir atsisėdo į savo vietą.

— Paskambinau.

Ir čia Alšėniškis staiga nusikvatojo:

— Minutėlei mane apėmė gailestis.

Jis nusijuokė, parodydamas savo lygius baltus dantis:

— Nedidelis apgailestavimo recidyvas. O juk tai puiku, Kosmičiau. Jėga, galingos rankos už nugaros. Žmonių milžinų giminė raita ant milžinų žirgų. Ir vėliavos virš galvų. Ir šlovė visame pasaulyje.

Kelia vyrai kirvius,
Tarsi padangė mėlynus,
Savo skydų liepsnas kraujuotas gesina,
Į zenitą įsmeigę ietis rūstybe dega,
Debesy dūmų didžiulė vėliava plakas.

Šaunu! Dunda žemė po žirgų kanopom. Bronziniai veidai ir rankos. Nieko man ten nereikėjo. Vieno tetroškau — išaukštinti didžiąją vėliavą. Paskutinysis Alšėniškis turi ir mirti garbingai. O numirs... Ir pagaliau: kaip jūs manote, kodėl taip lengvai sutikau su viskuo? Todėl, kad žuvo visa, kas palaikė mano orumą. Štai mirsiu kaip Lyganovskis.

— Ir tai būtų geriau,— tariau.— Tyrinėtojas, keliautojas, gydytojas. Doras, nesuterštas vardas. Tai ne niekšų giminės vardas.

—... numirs kaip Lyganovskis. Didžiosios vėliavos nebus.

— Taip. Paskutinysis Sapiega palaidotas Vavelio požemiuose. Bet jūsų nepalaidos nei Alšėnų bažnyčioje, nei šalia jos. Todėl, kad anie — buvo kariauninkų giminė. O jūs niekšų ir perėjūnų giminė. Ir jūs iš jų dar ne pats blogiausias, nors ir susidėjote su banditais. Ką jūs pridarėte, Alšėniški? Kokią didžią žmogišką medžiagą savy sunaikinate, palaidojote, akmenu prislėgėte!

Į langus švystelėjo į kiemą sukančios mašinos šviesos.

— Tai manęs,— atsistojo Alšėniškis.— Na, „strzemenego“, kaip sako lenkai.— Net savo žodžio nesurado.— Iki pasimatymo, Chilinski. Malonu buvo su jumis visais susipažinti. Jeigu jums bus malonus priešo prisipažinimas, — pasakysiu... Manau, jog savo pažiūrose, sprendimuose, svajonėse aš daug kur buvau neteisus. Sudie, Kosmičiau. Su jumis jau nepasimatysime.

Žengė durų link, kur jau stovėjo dvi figūros.

— Saugokite mane, vyrai, kaip reikiant! Girdite?

Dar žingsnis:

— Na štai, paskutinysis... pats suskaldo giminės skydą ant savo kapo akmens. „Ir giminės herbą ant to akmens suskaldo...“

Ir dingo. Išėjo. Ten, iš kur ką tik švystelėjo žibintų šviesa.

„Viengungių laiptinės“ galas

Prieš keletą metų, praėjus maždaug mėnesiui po tų įvykių, kuriais baigiau savo pasakojimą, mudu su Chilinskiu sėdėjome jo bute ir žaidėme šachmatais.

Ta šachmatų partija buvo ne žaidimas, o tikras nesusipratimas, ir mūsų pačių nuotaika visai prislėgta.

O už lango žaidė šiltas ir malonus liepos vakaras. Ir buvo aišku, kad tokį vakarą ne prie šachmatų lentos reikia kiurksoti, o sėdėti kur nors miške, prie laužo. Prie upės. Virti žuvienę su svogūnais ir bulvėmis.

Žodžiu, daryti bet ką, tik ne tai, ką darėme.

— Na ką, po lašelį konjako? — pasiūlė Chilinskis, staiga sumaišęs figūras.

— Vienas iš detektyvinių romanų, berods, lenkų, taip ir prasideda: „Kapitonas gėrė viską, išskyrus kakavą“.

— Bloga pradžia, — pasakė Chilinskis. — Pas mus redaktorius tokį sakinį būtinai išbrauktų.

— Išgerkime už redaktorių, kurie supranta humorą.

Išgėrėme. Ir vėl stojo tylą, tarsi virš mūsų būtų praskrieję tylos angelas, o liaudiškai tariant, tarsi kažkur būtų gimęs vagis.

— Kodėl tu nesiteirauji, kaip pasibaigė visa ši istorija? — staiga paklausė Adamas.

— Manęs ji nebedomina. Žinau, baigsis kaip ir turi baigtis. Ir kiekvienas gaus, ko nusipelnė. Aš padariau, ką galėjau. Atminimui tų žmonių, kurie nelaiku pasitraukė iš gyvenimo. Dabar tai jau kitų rūpestis. Ir neturiu garbės būti tarp jų.

— Alšėniškis nusinuodijo kameroje, — dusliai tarė Chilinskis. — Prieš savaitę. Man Ščiuka pasakė. Paskutiniai jo žodžiai per parodymą buvo tokie: „Daugiau nebeturiu ką pasakyti. Nugyvenau didžiąją gyvenimo dalį ir nugyvenau ją veltui, nenuveikęs nieko doro, išskyrus pačią pradžią. Galbūt daug rūščiau negu jūs mane, aš smerkiu pats save. Ir baudžiu. Mirtimi.“

— Na ką gi... O iš kur gavo nuodų? Argi jo neapieškojo?

— Apieškojo. Tas žmogus sakė tiesą, kai kalbėjo, jog gali pasitraukti iš gyvenimo kada nori. Po viršutinių iltinių dantų karūnėle chirurginiu būdu buvo įsiūta mažytė ampulė su nuodais. Seniai jau. Gal dar prie vokiečių. Maža ko jis iš jų galėjo tikėtis. Ir štai prisireikė. Šaukštu kaip svertu

suspaudė ir sutraiškė. Matyt, stipriai reikėjo spausti. Sulaužė du dantis.

— Kas jam tada įsiuvo nuodus?

— Kas dabar gali sužinoti?.. Vadinasi, laukė, suprato, kad kiekviena virvutė turi galą. Ir žinai, kažkodėl jo truputį gaila... Šis buvo garbingas priešas. Ne koks seilius. Su tokiu sunku ir pavojinga, bet kartu įdomu susidurti.

Chilinskis tiesus sėdėjo krėsle. Netgi žemame krėsle — aukštas, žilas. Ir ne Misteris Smitas, ir ne slaviškas tipas, o tiesiog pagyvenęs, pavargęs žmogus. Sėdėjo prie lentynų, pilnų knygų, kurių daugelio jis turbūt taip ir nespės perskaityti.

Prakaulus veidas, akys primerktos. Gražioje vyriškoje rankoje taurelė.

— Paskutinę savo gyvenimo valandą dargi juokavo: „Pagaliau po begalinio domėjimosi istorija pereinu prie artimo sąlyčio su nūdiena“.

— Gana. Kam šitaip, Adamai?

Tylėdamas jis linktelėjo man. Už lango tarp liepų kamienų žibėjo nakties žiburiai, kurių paskutinysis Alšėniškis jau nebegalėjo matyti. Ir nevalingai piršosi mintis, jog kada nors ir mes jų nebematysime. Koks absurdas prieš visa tai mūsų pastangos, privilegijos, turtai, galia valdyti sielas ir kūnus?! Kokia tai, triskart tebūnie ji prakeikta, kvailystė!

— Privalėjau nujausti, — pasakė Chilinskis. — Atsižvelgdamas į jo profesinę patirtį, nepamiršdamas jo rytietiškų žinių... Ir dar. Kartą mane pritrenkė mintis: kas po Niurnbergo proceso galėjo perduoti Geringui ampulę su kalio cianidu?

— Kalbama, jog žmona, paskutinį kartą bučiuodama...

— Ne. Ne ta psichika. Ir pagalvojau, jog ten galėjo būti taip pat, kaip su juo... Nežinau, ar esu teisus. Juk po to tikriausiai apžiūrėjo ekspertai? Bet galėjo taip būti: seniai laukė galo, nes gyvuliškai bijojo mirties, o kai sužinojo, jog pasigailėjimo nebus, kad išsigelbėjimo nėra iš kur laukti ir kartuvių neišvengs, — tada ir nusizudė. Visgi, nors ir bjaurus, šlykštus, niekingas padaras, ištvirkintas to neribotos valdžios ir prabangos sifilio, praeity juk buvo kariškis.

— Gana, Chilinski. Jūs ir pats matėte kariškių, kurie varė į kelnes nemažiau už kokį nors civilį. O gydytojas net nežinojo, kas yra baimė. Tiesiog nebenorėjo gyventi.

Man lyg ir ėmė kai kas ryškėti:

— Aš, regis, suprantu, ką norite pasakyti... O sakykite, ar jį būtų...

— Nežinau. Apie Marjano mirtį jis nežinojo, apie tą niekšų

„žygius“ — taip pat. Gal ir nebūtų.

— Aišku, — pasakiau. — Ir vis tiek jis nusipelnė, kad būtų užmirštas. Todėl kad... koks jam buvo tikslas gyventi? Ir dar už grotų... Ilgam... Jis nusipelnė.

Chilinskis tylėdamas ištiesė man cigaretes.

— Ačiū, — atsisakiau.

Išsitraukiau iš kišenės naują pakelį, atplėšiau jį dantimis. Chilinskis stebėjo mane.

— Vadinasi, sulaužei seno kavalieriaus įpročius?

— Taip. Jeigu jau žlugo visa „viengungių laiptinė“, tai kuo aš geresnis? Rostikas vedė.

— Ir dar kai kas, — nusišypsojo jisai.

— Lyganovskio butas tuščias. Netrukus kas nors atsikels. Ir tikriausiai su šeima. Iš pradžių mūsų laiptinėj bus spiegimo, o paskui ims baubti kaip sirenos.

— Ak, velnias, — Chilinskis staiga trinktelėjo kumščiu į stalą. — Žioplys, asilas nelaimingas. Tu buvai teisus: kokia medžiaga žuvo... Protingas, išsilavinęs, vėtytas ir mėtytas, talentingas, gudrus kaip velnias. Ar žinai, koks jis buvo gydytojas? Kolegos sakė — kaip pats dievas. Vienu žmogaus psichikos išmanymu gebėjo padaryti daugiau, negu kiti visokiais ten rezpinais ir serpazilais. Ir šitaip man nesugebėk sutvarkyti asmeninio gyvenimo? Reikėjo jam tų sudūlėjusių relikvijų, seniai dingusios bočių šlovės. Toks gydytojas, toks žmonių žinovas! Argi maža to buvo jo savigarbai? Su atmatom, padugnėm, niekšais susidėjo. Ir pats juo tapo. Uf, asilas!

Išgėrėme dar po šlakelį. Ir mano didžiai nuostabai pamaniau, jog geležinis kaimynas mažumėlę apgirto.

Jis žiūrėjo į portretą ovaliniuose rėmuose. Niekada nemačiau tokio išraiškingo veido. Ir tuo pačiu tokio gražaus, įkvėpto.

Ir staiga Adamo veidas taip pasikeitė, taip suvirpėjo lūpos, kad visai nebūčiau nustebęs, jeigu jis dabar būtų pravirkęs kaip vaikas.

— Atpildas vis dėlto atėjo, — dusliai tarė jis. — Atėjo. Už kiekvieną kraujo lašą, už kiekvieną ašarą. Ne dabar, tai rytoj. Ne pačiam, tai palikuonims. Žmonių teismas ar sąžinės teismas, bet atpildas neišvengiamas. Jis budi. Jis viską rašo į likimų knygą, ir ant nusikaltėlių ar jų vaikų galvų jis užgriūva nelaimėmis, nuniokojimais, karais. Ir niekas nuo jo negali pabėgti. Esu įsitikinęs, ir tai duoda jėgų man gyventi, — atsirūgs jis ir tiems, kurie nužudė ją. Žiauriai atsirūgs. Ir tik tai man duoda jėgų gyventi. Tik mintis, jog aš, kol leis mano

silpnos jėgos, padarysiu viską, kad daugiau nepasikartotų tas siaubas. Tik dėl to gyvenu...

Nervingai užsitraukė dūmą:

— Tu neskubėk, jeigu sugalvosi apie visa tai papasakoti. Tu truputėlį palūkėk.

— Aš palūkėsiu. Gal net keletą metų.

Į sieną pasigirdo beldimas. Tai beldė iš gretimo buto. Iš mano. Žmona kvietė mus gerti arbatos.

— Na, o tu ko susimąstei? — paklausė užsimerkęs Chilinskis. — Kokias išvadas iš gyvenimo padarei? Kad ir ką sakytum, tokie nuotyčiai kaip tau atsitinka ne kiekvieną dieną.

— Nežinau, — atsakiau aš. — Žinau tik viena. Pasistengsiu vertai nugyventi likusią gyvenimo dalį. Kaip ir tas dienas. Visą save atiduosiu viengenciams. Ir tada eisiu pasitikti Dievo, jeigu aš jį turiu. Eisiu savo kojomis, nesukinėdamas į šalis. Nešliauždamas. Nenulenkęs galvos. Nesiklaupdamas. Ir nemaldausiu jo, kaip nieko nemaldavau gyvenime. Ir pasakysiu tiesiai: „Aš su kaupu ir savo noru atbuvau katorgą žemėje. Padariau netgi daugiau, negu galėjau. Ir ne dėl savęs, o dėl jų. Dėl savo tautos. Ir dabar atėjau pas tave ne prašyti apdovanojimo. Duok man tai, kas priklauso man už mano triūsą. Jeigu tu esi. O jeigu tavęs nėra, neieškosiu atpildo už savo darbus. Niekur ir niekada“.

— Amen, — pasakė Adamas.

Už atviro lango mirgėjo nesuskaičiuojama daugybė žiburių. O gyvenime!

TURINYS

PIRMA DALIS

KRAUPŪS NAKTIES ŠEŠĖLIAI	5
I skyrius. Išgąsdinto žmogaus vizitas	6
II skyrius. „Viengungių laiptinė“	15
III skyrius. Damos, vienuoliai ir nelemtas baltarusiškas roman- tizmas	23
IV skyrius. Apie moterį iš praeities, atsargos abelius ir apie tai, kad evangelijos skaitymas nedavė jokios naudos, išskyrus moralinę	36
V skyrius. Dingo žmogus.	49
VI skyrius. Trumpas. Apie žilą antikvarą ir „gribšių“	64
VII skyrius. Kas buvo pasakyta „Naujajame testamente“	67
ir kokią paslaptį slėpė „Apokalipsėje“ apaštalas Jonas	83
VIII skyrius. Vėl temsta dangus	96
IX skyrius. Kladnas. Kelionė. Atsipalaidavimas	100
X skyrius. Priešybių idilija	118
XI skyrius. Baltasis kalnas	129
XII skyrius. Ieškojimų pradžia	138
XIII skyrius. Dviejų viengungių, vieno našlio ir vieno vedusiojo pasitarimas	143
XIV skyrius. Apie bepročius ir dalykus, kurie neverti surūdijusio skatiko	158
XV skyrius. Apie naują butą, išsipildžiusius sapnus ir apie tai, kaip žudo žmogų, ir ar lengva tai padaryti kitam dvikojui	163

ANTRA DALIS

KATAKOMBOS, TAMSA, UGNIS	163
I skyrius, kuriame nė vienas iš „trijų muškietininkų“ beveik nieko nežino, o tas, kuris žino, negali papasakoti	163

<i>II skyrius, kuriame aš pernelyg daug plepu ir, priešingai svei-</i> <i>kam protui, gailiu provokatoriaus</i>	174
<i>III skyrius. Meilės akivaizdoje, beprotybės ir mirties akivaiz-</i> <i>doje</i>	185
<i>IV skyrius. Mislės ir įminimai. Pulkininkas ir leibmedikas ir pro-</i> <i>kuratorius</i>	202
<i>V skyrius, kuriame aš beveik sudedu ginklus, susumuoju pra-</i> <i>laimėjimo rezultatus, tačiau laiku prisimenu kažkokią varlę</i> <i>optimistę</i>	230
<i>VI skyrius. „Kur jų pėdsakai, kur tavo pėdsakai? Kas atras</i> <i>juos, kas atras tave?“</i>	248
<i>VII skyrius. Apie būtiną reikalą iš pagrindų studijuoti slavų gra-</i> <i>matiką ir abėcėlę, apie be penkių minučių mokslų daktarus,</i> <i>kurie taip pat gali būti asilai, ir apie vieną pagalbą, kuri, deja,</i> <i>atėjo per vėlai</i>	265
<i>VIII skyrius. Dvi šmėklos nelabųjų pakalnėje ir dama su juoduo-</i> <i>ju vienuoliu, arba kvailas baltarusiškas realizmas</i>	269
<i>IX skyrius. Trijų šimtų metų senumo ir šiuolaikinis cinizmas,</i> <i>mirties bausmė už vienos iš trijų sielų nužudymą ir šventa vie-</i> <i>no palaikų išniekintojo didybė</i>	286
<i>X skyrius. Sudie!</i>	295
<i>XI skyrius. „Ir giminės herbą ant to akmens suskaldo“</i>	298
<i>Epilogas. „Viengungių laiptinės“ galas</i>	323

Литературно-художественное издание

Короткевич Владимир
ЧЕРНЫЙ ЗАМОК ОЛЬШАНСКИЙ

На литовском языке
С русского перевел К. Тречякаускас
Издательство «Минтис» ЛитССР, г. Вильнюс, 1990

Karatkevičius Vladimiras
ALŠENŲ PILIES PASLAPTIS

Grožinės literatūros kūrinys

Redakcijos vedėja *Vida Petrylaitė*. Dailininkas *Jonas Varnas*. Meninis redaktorius
Jokūbas Zovė. Techninė redaktorė *Regina Bancevičienė*. Korektorės: *Marijona Rėzienė*,
Nijolė Kalvelytė

ИБ 4019

Duota rinkti 1988 06 29. Pasirašyta spaudai 1989 04 12. Formatas 84x108/32. Popierius spau-
dos Nr. 2. Garnitūra „Baltika“, 9 punktų. Ofsetinė spauda. 17,22 sąl. sp. l. 17,69 sąl. spalv.
atsp. 20,98 apsk. leid. l. Tiražas 45 000 egz. Užsakymas 6503. Kaina 2 rb 60 kp „Minties“
leidykla, 232600 Vilnius, Ž. Sierakausko 15. Spaudė „Vilties“ spaustuvė. 232600 Vilnius,
A. Strazdelio 1.